

การเมืองเรื่องช้าง : ศึกษากรณีหมู่บ้านตากกลาง ตำบล กะโป อำเภอกำแพง จ.สุรินทร์

นางสาว รวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-2299-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE POLITICS OF ELEPHANTS :A CASE STUDY OF BAAN TA-KLANG, KRAPOSUB-DISTRICT,
TA-TOOMDISTRICT, SURIN PROVINCE

Miss Raweewan Boonsiritommachai

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-2299-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การเมืองเรื่องช้าง ศึกษากรณี หมู่บ้านตากกลาง ตำบล กะโพ
อำเภอ ท่าตูม จ.สุรินทร์

โดย

นางสาว รวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย

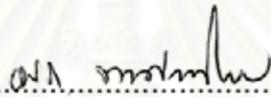
สาขาวิชา

การปกครอง

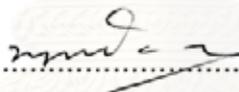
อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ สุชาย ตวีรัตน์

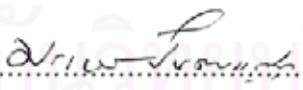
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณะบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว. พุทธิสาน ชุมพล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ สุชาย ตวีรัตน์)

..... กรรมการ
(ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

สภามหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย : การเมืองเรื่องช้าง ศึกษากรณี หมู่บ้านตากกลาง ตำบล กะโป อำเภอบำ
ตุม จ.สุรินทร์.(THE POLITICS OF ELEPHANTS :A CASE STUDY OF BAAN
TA-KLANG, KRAPOSUB-DISTRICT, TA-TOOMDISTRICT, SURIN PROVINCE)
อ.ที่ปรึกษา รศ.สุชาย ศรีรัตน์ , 181 หน้า ISBN 974-14-2299-7

งานวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษากระบวนการแยกผู้ผลิตออกจากปัจจัยการผลิต ซึ่งเป็นผลมาจาก
ระบบทุนนิยม และศึกษาผ่านกระบวนการเลี้ยงช้างของจังหวัดสุรินทร์ โดยการสัมภาษณ์คนทำงานและ
ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเลี้ยงช้าง เช่น ควาญช้าง เจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลาง และรายย่อย
นักรการเมือง เป็นต้น เพื่อพิสูจน์ว่าระบบทุนนิยมได้สร้างเงื่อนไขให้เกิดกระบวนการแยกผู้ผลิตออกจาก
การควบคุมปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างทุนกับแรงงาน และในที่สุดได้เป็นสาเหตุของ
การต่อสู้ทางชนชั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา

ผลการศึกษาพบว่า ทุนและรัฐได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการเลี้ยงช้างของจังหวัดสุรินทร์
เนื่องจากต้องการขยายอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและกิจการป่าไม้ เพื่อสะสมทุน จนกระทั่งปัจจุบัน
กระบวนการเลี้ยงช้างได้ขยายตัวเป็นอุตสาหกรรมเลี้ยงช้างขนาดใหญ่ เห็นได้จากในแต่ละปีปริมาณ
การเลี้ยงช้างมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์นี้เกิดจากการที่ทุนกดขี่และเอารัดเอาเปรียบ
แรงงานรับจ้างเลี้ยงช้าง กล่าวคือ ทุนใช้ระบบการควบคุมแรงงานทางเศรษฐกิจทั้งการให้รางวัลและการ
ลงโทษแต่กรณีลงโทษมีการกระทำอย่างเข้มงวด เช่น การจ่ายค่าจ้างในลักษณะค่าทิปและค่าหางตัว
มากกว่าเงินเดือน เพื่อเพิ่มอัตราร่งการผลิตสินค้าในรูปแบบการให้บริการ การกดค่าจ้างให้ต่ำกว่าอัตรา
ค่าจ้างขั้นต่ำ การดูค่า ตี เป็นต้น ระบบการควบคุมแรงงานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้ใช้แรงงานตกอยู่ภายใต้
กรอบความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำทางอำนาจ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้ที่เป็นแรงงานรับจ้างในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้าง ซึ่งทำงานให้กับทุน
และรัฐ คือ ควาญช้าง และเจ้าของช้างรายย่อย เนื่องจากควาญช้างเป็นผู้ที่ไม่มีปัจจัยการผลิต ทำให้ต้อง
ขายพลังแรงงานให้กับทุน ส่วนกรณีเจ้าของรายย่อยพบว่า ถึงแม้ว่าเจ้าของช้างรายย่อยยังคงมีปัจจัยการ
ผลิต แต่ระบบทุนนิยมไม่เปิดโอกาสให้เจ้าของช้างทุกรายสามารถแข่งขันได้อย่างเท่าเทียมกัน ทำให้
เจ้าของช้างรายย่อย ซึ่งมีปัจจัยทุนไม่เพียงพอ ต้องนำช้างออกรับจ้างทำงานกับทุนในสถานที่แสดงช้าง
ต่างๆ และตกอยู่ภายใต้กฎระเบียบ การควบคุมที่เข้มงวด เหตุการณ์นี้ได้สร้างร่องรอยของความขัดแย้ง
ทางชนชั้นและการก่อตัวทางชนชั้นระหว่างชนชั้นแรงงานกับทุนและรัฐ ในฐานะเครื่องมือของทุน
ส่งผลให้แรงงานรับจ้างต่อสู้กับทุนและรัฐในรูปแบบการต่อสู้ทั้งระดับปัจเจกซึ่งมีลักษณะกระจัด
กระจาย และระดับการจัดตั้งอย่างหลวมๆ และการต่อสู้ทั้งสองรูปแบบนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้
ทางชนชั้น ที่มีพลวัตการต่อสู้แบบขึ้นๆลงๆอ่อนแอและเข้มแข็ง

ภาควิชา การปกครองลายมือชื่อนิสิต อัจฉรณ บุญศิริธรรมชัย
สาขาวิชา การปกครองลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ปีการศึกษา 2548.....

4581160624: MAJOR GOVERNMENT

KEYWORD: Capital accumulation/Class struggles/Capital labour process.

RAWEEWAN BOONSIRITOMCHAI: THE POLITICS OF ELEPHANTS :A CASE STUDY OF BAAN TA-KLANG, KRAPOSUB-DISTRICT, TA-TOOMDISTRICT, SURIN PROVINCE. THESIS. ADVISOR: ASSOC.PROF.SUCHAI TREERAT, 181 pp. ISBN 974-14-2299-7.

This research would like to study the procedure that separates the producer from the means of production due to capitalism. The information was collected by interview the workers and the people who related to process of elephant nourishing such as mahout; large, medium, small elephant owners; and politicians. This study would like to prove that the capitalism have established the conditions that separate the producer from the means of production. As a result, there are conflicts between the capital and the labour; and then they lead to the various ways of class struggle.

This study found that the capital and the state have roles to change the elephant nourishing process in Surin province. To accumulate capital, there are expansions of tourism and forestry. That causes the changes from the elephant nourishing process to the large industry at the present. The evidence of this event can be seen from the continuous increase in the trend of elephant feeding. Moreover, this situation is brought by the capitalists taking opportunism over the employees by rewarding and strict punishment. For example, the capitalists pay wages to their employees lower than the standard pay rate, pay tips rather than wages, reproach, take violent actions to their employees.

Furthermore, this research found there are two reasons why the workers working for the capital and the state in this industry are only mahouts and small elephant owners. Firstly, the mahouts do not own the means of productions. Therefore, they have to work for the capital. In addition, although the small elephant owners have some means of production, the capitalism does not provide the opportunity for them to compete in the market. Therefore, the small owners must bring their elephant to roam in the city or to work with state in the high restriction. This situation brings about a clue of conflicts between the social classes, i.e. the workers either as the individuals or loosely-organized groups have to fight against the capitalists and the state. Although the struggles are weak and scattered , these are parts of class struggle which is dynamic.

Department Government..... Student's *สิริวรรณ บุญศิริธรรม*
Field of study Government..... Advisor's *[Signature]*
Academy year 2005.....

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นได้ เนื่องจาก การที่กลุ่มความรู้อ่าง เจ้าของอ่าง รายย่อย เจ้าของอ่างรายกลาง เจ้าของอ่างรายใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์ได้ให้ความอนุเคราะห์เรื่อง ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นแก่ผู้วิจัยด้วยดี รวมทั้งข้าราชการ เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน และนักวิชาการ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านอ่าง ได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านเอกสาร และแสดงความคิดเห็น ทุกท่านที่ กล่าวมาเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของความสำเร็จครั้งนี้และข้าพเจ้าขอขอบคุณความมีน้ำใจของผู้เลี้ยง อ่าง และผู้ทำงานเกี่ยวกับอ่างทุกท่าน

อย่างไรก็ตาม งานชิ้นนี้ยังเป็นผลมาจากการทุ่มเทและเอาใจใส่ของอาจารย์ สุชาย ตรีรัตน์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของข้าพเจ้า เพราะท่านเป็นผู้ที่แนะนำและให้ความรู้ทั้งในเรื่องทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การเมือง วิธีการศึกษาและวิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ รวมทั้งข้าพเจ้าขอขอบคุณความเมตตาของ อาจารย์ ม.ร.ว.พฤษวิศาล ชุมพลและอาจารย์ ประภาส ปิ่นตบแต่ง ซึ่งท่านทั้งสองได้แนะนำ และ ข้อคิดที่สำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

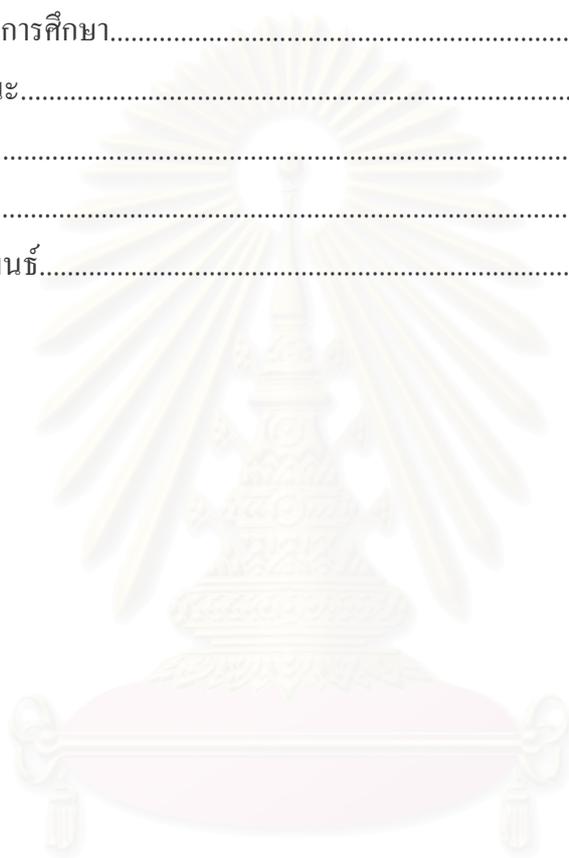
ระยะเวลาประมาณ 2 ปีที่ข้าพเจ้าได้ทุ่มเททำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เกิดจากความอนุเคราะห์ของ สถาบันพระปกเกล้า บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ในการให้ทุนแก่ข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าสามารถ ทำการศึกษาได้อย่างเต็มที่ และบุคคลสองท่านที่มีความสำคัญมากสำหรับข้าพเจ้า คือ คุณแม่อรุณี บุญศิริธรรมชัย และคุณพ่อพีระ บุญศิริธรรมชัย เพราะท่านทั้งสองให้เงินทุนอย่างไม่จำกัดแก่ ข้าพเจ้าในการศึกษา รวมทั้งทุ่มเทความรัก ความอดทนในการเป็นที่ปรึกษา ผู้ช่วย และผู้ติดตาม ตลอดการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

สุดท้ายนี้ผลความสำเร็จของงานชิ้นนี้มีมาจากกำลังใจ และคำปรึกษาจากน้องวิก ซึ่งเป็น น้องชายสุดที่รัก พี่นุชผู้เปรียบเสมือนพี่สาวของข้าพเจ้า และเพื่อนๆ ซึ่งเป็นผู้ที่ยืนอยู่เคียงข้าง ข้าพเจ้าเสมอมาได้แก่ น้องวิน พี่เล็ก พี่เกด มานะ ฤทธิ์ พุฒ ลักซ์ เมย์ ปาล์มมี น้องกิ้ง พี่มุก บุคคล เหล่านี้มีส่วนสำคัญ ทำให้ข้าพเจ้ามีพลังที่จะทำงาน รวมทั้งขอขอบคุณคุณคุณศิริโรตม์ ที่กรุณาแนะนำ งานวิชาการ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของปัญหาและการทบทวนวรรณกรรม.....	1
1.2 สมมติฐาน.....	19
1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	19
1.4 ประเด็นที่จะศึกษา.....	19
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	20
1.6 กรอบทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ (Marxist Theory).....	20
1.7 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	25
1.8 วิธีการศึกษา.....	25
1.9 ขอบเขตการศึกษา.....	26
2 กระบวนการเลี้ยงช้าง.....	27
2.1 การเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างสมัยก่อนทุนนิยม.....	28
2.2 กระบวนการเลี้ยงช้างในระบบทุนนิยม.....	32
3 ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนผู้เลี้ยงช้าง.....	56
3.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านช้างในอดีต.....	57
3.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านช้างในปัจจุบัน.....	58
3.3 ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต.....	62
3.4 ความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางที่มีต่อเจ้าของช้างรายย่อย.....	72
3.5 การควบคุมการทำงานของแรงงานในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง.....	80
4 สถานะของเจ้าของช้างรายย่อย.....	108
4.1 สถานะเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อน : แรงงานรับจ้าง.....	109

4.2	เจ้าของจ้างรายย่อยที่ทำงานในโครงการพิเศษของรัฐและกลุ่มทุน:แรงงานรับจ้าง.....	118
5	การต่อสู้ของความช้ำและเจ้าของจ้างรายย่อย.....	129
5.1	รูปแบบการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของแรงงานรับจ้าง.....	130
5.2	ข้อจำกัดของการพัฒนาการต่อสู้ระดับกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง.....	149
6	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	157
6.1	บทสรุป.....	157
6.2	ข้อจำกัดในการศึกษา.....	161
6.3	ข้อเสนอแนะ.....	162
	รายการอ้างอิง.....	163
	ภาคผนวก.....	170
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	181

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางการทำงานของควาญช้าง ซึ่งทำงานในปางช้างแห่งหนึ่ง.....	49
2 รายการแสดงค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งมีบุตรกำลังศึกษาในระดับประถมศึกษา.....	64
3 รายการแสดงค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งมีบุตรกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา.....	66
4 อัตราค่าจ้างตามโครงการพิเศษ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาช้างเร่ร่อน.....	120
5 เวลาการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยตาม โครงการช้างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด.....	122
6 ปริมาณช้างเลี้ยงในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2535-2546.....	174
7 ปริมาณช้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ปี 2535-2549.....	175
8 การเคลื่อนย้ายช้างบ้านสัญชาติไทยเข้าออกระหว่างประเทศไทยตั้งแต่ 2543-2547.....	176
9 อัตราการถือครองช้างในระดับหมู่บ้านช้างในกรณีเจ้าของช้างรายย่อย ปีพ.ศ.2547.....	180

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่	หน้า
1 ตะขอช้าง.....	37
2 โข่ช้าง.....	37
3 กรงช้าง.....	37
4 การทำแหียงช้าง.....	38
5 ช้างป่าเป่าลูกโป่ง.....	43
6 ช้างยืนสองขาและหมุนหัว.....	43
7 ลูกช้างเดินข้ามสะพานพร้อมกลับหลัง.....	44
8 ช้างเล่นบาสเก็ตบอล.....	44
9 ช้างตีกลองเข้ากับจังหวะเพลง.....	44
10 ช้างนั่งบนสะพานพร้อมกับสวัสดิ์.....	44
11 การนำช้างขึ้นรถ.....	47
12 การควบคุมช้างขณะอยู่บนรถ.....	47
13 การเตรียมช้างให้บริการนั่งช้างแก่นักท่องเที่ยว.....	50
14 ภาพความขี้ขลาดและช้าง ซึ่งถูกเจ้าของช้างรายกลางส่งไปทำงานกับคณะละครสัตว์ในประเทศญี่ปุ่น.....	74
15 สภาพช้างที่ถูกนำมาเร่ร่อนในเมือง.....	111
16 สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวเจ้าของช้างรายย่อยที่เข้ามาอยู่ในเมือง(ก.ท.ม).....	114
17 สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวเจ้าของช้างรายย่อย ซึ่งมีลูกเล็กในขณะพักอยู่ในเมือง.....	115
18 สภาพความแห้งแล้ง ป่ายูคาลิปตัสในหมู่บ้านช้าง.....	124
19 การหาอาหารเลี้ยงช้างของเจ้าของช้างรายย่อย ขณะที่อยู่ในหมู่บ้านช้าง.....	124

บทที่ 1

บทนำ

1.1) ความสำคัญของปัญหาและการทบทวนวรรณกรรม

ช้างเป็นสัตว์ที่สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดสุรินทร์โด่งดังไปทั่วโลกคงจะเห็นได้จาก การจัดงานแสดงงานช้างที่ยิ่งใหญ่ และการมอบช้างให้เป็นทูตทางวัฒนธรรมในนามของราชวงศ์จักรี หรือในนามของจังหวัดสุรินทร์ให้กับประเทศต่างๆ เช่น ประเทศศรีลังกา ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเคนยา ภารกิจดังกล่าวได้สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย กล่าวคือ ประเทศต่างๆทั่วโลกได้รู้จักประเทศไทย และสนใจประเทศไทย ผ่านการแสดงความสามารถและความน่ารักของช้างไทย อย่างไรก็ตามในความเป็นจริง การแสดงของช้างไทยเป็นผลอันเกิดจากความสามารถในการฝึกช้างของควาญช้าง แต่สังคมกลับลืมผู้เลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นผู้สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย แต่กลับมีสภาพความเป็นอยู่ที่เสื่อมโทรมในหลายด้าน เช่น คนเลี้ยงช้างในหมู่บ้านช้าง จ.สุรินทร์อยู่ในป่าเสื่อมโทรม แห้งแล้งว่างงาน ขาดงาน เป็นต้น สถานการณ์เหล่านี้บีบบังคับให้คนเลี้ยงช้างตกอยู่สภาพลำบาก และอยู่อย่างไร้ศักดิ์ศรี กล่าวคือ ควาญช้างต้องพาช้างเคลื่อนย้ายออกจากหมู่บ้านช้างเพื่อหารายได้ประทังชีพในการเลี้ยงช้างและสมาชิกในครอบครัว แม้กระทั่งควาญช้างต้องใช้วิธีการออกเร่ร่อนขายอาหารช้าง หรือทำงานรับจ้างในเมืองปางช้างและสถานที่เลี้ยงช้างต่างๆ ซึ่งมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย

ถึงแม้ว่าช้างบ้านจะเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน กล่าวคือ ควาญช้างสามารถใช้ช้างหารายได้เลี้ยงครอบครัวได้อิสระ แต่การเลี้ยงช้างบ้านของไทยยังต้องอยู่ในความดูแลของรัฐ เนื่องจากการเลี้ยงช้างบ้านมีความสำคัญมากต่อการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ เพราะช้างบ้านของไทยจัดเป็นช้างเอเชีย ซึ่งเป็นสัตว์ที่ได้รับความนิยมในระดับนานาชาติจากอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ และถูกจัดอยู่ในชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์(cites) ตามบัญชีที่ 1 (Appendix 1) อันหมายถึงสัตว์ป่าและพืชป่าทุกชนิดที่อยู่ในภาวะใกล้จะสูญพันธุ์ และได้รับหรืออาจได้รับผลกระทบจากการค้า ดังนั้น การค้าตัวอย่างของชนิดพันธุ์เหล่านี้ต้องอยู่ในเงื่อนไขข้อบังคับที่เข้มงวดเป็นพิเศษ เพื่อความอยู่รอดของชนิดพันธุ์(ธนู, 2546) ปัจจุบันอนุสัญญาไซเตสมีประเทศที่เข้าร่วมลงนามถึง 157 ประเทศ(กรมป่าไม้, 2549) เพราะฉะนั้น การเลี้ยงช้างบ้านของไทยจึงถูกจับตามองจากนานาประเทศ

เมื่อปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านของไทยมีความสำคัญมาก ทำให้มีผู้สนใจศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับช้างตามกรอบแนวคิดต่างๆ อย่างน้อย 6 แนวคิด คือ แนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ แนวคิดเสรีนิยม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดความเป็นชายขอบ แนวคิดโครงสร้างทางชนชั้นแบบมาร์กซิสต์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดที่ 1 แนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ (Nature Conservationism)

แนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ หมายถึง แนวคิดที่ไม่ยอมรับความสามารถของมนุษย์ เนื่องจากแนวคิดนี้มองว่ามนุษย์ไม่มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ และทำให้เกิดผลดีเท่ากับที่ธรรมชาติได้สร้างมา เพราะฉะนั้นมนุษย์ควรปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามกฎธรรมชาติ (Natural Law) และมนุษย์ควรอยู่ห่างจากธรรมชาติ เนื่องจากวิธีการนี้จะสามารถรักษาสถานภาพเดิม (status quo) ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติที่ดีที่สุดเอาไว้ (ประจักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2542) แนวคิดนี้ต้องการรักษาสถิตทางธรรมชาติ เนื่องจากปัจจุบันมนุษย์ได้เข้าไปดิสรัปธรรมชาติจำนวนมาก เพื่อต้องแสวงหาผลประโยชน์ให้กับเผ่าพันธุ์ของมนุษย์เอง แต่กลับเป็นการทำลายระบบนิเวศตามธรรมชาติ และเอาโรคเอาเปรียบสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ซึ่งควรจะมีสิทธิ์อาศัยอยู่บนโลกได้ทัดเทียมกับมนุษย์

จากข้างต้น แนวคิดนี้ช่วยทำให้มนุษย์ตระหนักถึงผลการทำลายธรรมชาติของตนเอง และหันมาสนใจศึกษาสภาพธรรมชาติที่เคยเกิดขึ้น ก่อนที่มนุษย์จะเข้ามาเปลี่ยนแปลง แต่การมองแยกส่วนของแนวคิดนี้ ทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ตรงกับความเป็นจริง เนื่องจากมนุษย์ได้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มีผลกระทบต่อธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ดังนั้นการศึกษาปัญหาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ควรแยกเด็ดขาดกับปัญหาสภาพสังคมของมนุษย์ อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างองค์ความรู้ และได้มีผู้วิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง ซึ่งอาจเทียบเคียงกับแนวคิดนี้ได้แก่ งานวิจัยของวิโรจน์ (Viroj Pimmanrojngool, 2002) เรื่องช้างเร่ร่อนในกรุงเทพฯ และสภาพสังคมและเศรษฐกิจของควาญช้าง

งานของวิโรจน์มีความเห็นว่า ช้างควรกลับคืนสู่ป่ามากกว่าอยู่ในเมือง และควรอยู่อย่างอิสระมากกว่าอยู่ในการควบคุมของมนุษย์ เนื่องจากการที่ช้างอยู่ในการควบคุมของมนุษย์ สภาพดังกล่าวอาจทำให้ช้างสูญเสียพันธุ์ และเห็นว่ามนุษย์ไม่สามารถดูแลช้างได้ดีเหมือนกับที่สภาพธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อ

ช้างอยู่ในความดูแลของมนุษย์ ช้างจะมีสุขภาพไม่แข็งแรง ดังจะเห็นได้จาก การที่มนุษย์นำช้างออกมาเร่ร่อนในเมือง ทำให้ช้างเป็นโรคอ้วน เนื่องจากช้างได้รับสารอาหารที่ไม่ตรงตามความต้องการของร่างกาย คือ ช้างไม่ได้รับอาหารที่มีกากใยเพียงพอ ดังนั้น มนุษย์ควรปล่อยช้างคืนสู่สภาพธรรมชาติ วิโรจน์ได้เสนอความเป็นไปได้ของการนำวิธีการนี้มาปฏิบัติ จากการเทียบเคียงเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในเกาะบอร์เนียวช่วงประมาณกลางศตวรรษที่ 19 เมื่อกิจการทำป่าไม้สิ้นสุดลง ช้างได้ถูกปล่อยเข้าป่า หลังจากนั้นช้างสามารถแพร่พันธุ์และเจริญเติบโตในสภาพธรรมชาติ ส่วนในกรณีประเทศไทย วิโรจน์เห็นว่ารัฐควรจัดจ้างควาญช้างและช้างให้ทำงานอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อให้ช้างคุ้นเคยกับการอยู่ในป่าตามธรรมชาติ เมื่อช้างได้อยู่ในพื้นที่ป่าเป็นเวลานานประมาณสองถึงสามรุ่น มนุษย์ก็สามารถปล่อยช้างคืนสู่ป่าตามธรรมชาติได้

งานวิจัยของ วิโรจน์ เป็นงานมีคุณประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องการเลี้ยงช้างเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ทำให้เห็นถึงผลเสียของการที่มนุษย์ใช้ช้างเป็นเครื่องมือแสวงหารายได้ แต่ยังคงขาดการคำนึงข้อเท็จจริงอย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก งานนี้ไม่ได้คำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนคนเลี้ยงช้างซึ่งมีความเป็นมายาวนาน ตัวอย่างชุมชนชาวกูยเป็นชุมชนคนเลี้ยงช้างที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และมีความสำคัญมากต่อประเทศไทยและจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากชุมชนชาวกูยเป็นชุมชนที่มีส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองสุรินทร์ หรือเมืองปะทายสมันต์ในอดีต ดังนั้นวิธีการคิดอย่างแยกส่วนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นการละเลยมิติวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นก่อนกับคนรุ่นปัจจุบัน

ประการที่สอง แนวคิดนี้ไม่สอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในปัจจุบันไม่เหมาะสมที่จะนำช้างบ้านทั้งหมดกลับคืนสู่ป่า เพราะป่าไม้ในประเทศไทยได้ถูกมนุษย์เข้าไปกรุกและทำลาย การกระทำดังกล่าวทำให้ป่าไม้เหลือน้อยลง จนกระทั่งแม้แต่ช้างป่าในธรรมชาติก็ประสบปัญหาการขาดคุณสมบัติผสมพันธุ์ที่มีลักษณะสายพันธุ์ต่างกัน อันนำไปสู่ปัญหาการผสมแบบเลือดชิด (Inbreeding) เนื่องจากการทำลายป่าของมนุษย์บางกลุ่ม และวิธีการอนุรักษ์ป่าไม้ของรัฐ ทำให้ป่าถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ ส่งผลให้สัตว์ไม่สามารถเดินทางผ่านเมืองไปสู่ป่าอนุรักษ์ที่อยู่คนละภูมิภาคเพื่อผสมพันธุ์กันได้

ประการที่สาม ปัจจุบันประเทศไทยยังมีปัญหาเกี่ยวกับช้างป่า เช่น ช้างป่าได้เข้ามากรุกและทำลายพืชผลทางการเกษตร สะท้อนให้เห็นว่า การคิดว่าการปล่อยให้สัตว์ป่าได้อยู่ในป่าตามธรรมชาติอย่างอิสระจะเป็นการแยกขาดจากสังคมมนุษย์ ซึ่งวิธีคิดนี้สวนทางกับความเป็นจริง เนื่องจากทั้งสังคม

มนุษย์และป่าตามธรรมชาติอยู่บนโลกเดียวกัน ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ย่อม เชื่อมโยงและส่งผลสู่ป่าตามธรรมชาติ

จากข้างต้น การศึกษาตามแนวคิดนี้ได้ละเลยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งมีอาจแยกออกจากกันได้ และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเป็นสาเหตุหนึ่งที่กระทบต่อ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ควบคู่ไปกับผลกระทบ ทางสิ่งแวดล้อม วิธีการดังกล่าวจะทำให้เห็นสาเหตุของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างรอบด้าน ดังเช่น การอธิบายตามแนวโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งอธิบายสังคมของมนุษย์ผ่านสถาบันในระบบการเมืองดังหัวข้อ ต่อไป

แนวคิดที่ 2) แนวโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism)

แนวโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง แนวคิดที่ศึกษาเรื่องระบบการเมือง ซึ่งระบบการเมืองทำหน้าที่ สร้างสถาบันทางการเมือง และรักษาเสถียรภาพของระบบการเมืองไว้ แนวโครงสร้างหน้าที่จึงทำหน้าที่ เป็นเสมือนแผนที่ เนื่องจากช่วยทำให้เข้าใจการทำงานของระบบการเมืองในสังคม เพราะสามารถช่วย วิเคราะห์ระบบการเมือง และตรวจสอบการทำงานที่สถาบันการเมือง รวมถึงปรับปรุงประสิทธิภาพ หน่วยงาน เพื่อรักษาระบบการเมืองให้คงอยู่ในสังคม (พฤทธิสาม , 2546)

จากข้างต้น แนวโครงสร้างหน้าที่มีคุณประโยชน์ต่อการศึกษาในสายสังคมศาสตร์อย่างมาก เนื่องจาก แนวคิดนี้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ เมื่อมีข้อ เรียกร้องของกลุ่มคนต่างๆ (interest articulation) จะถูกนำผ่านกลุ่มผลักดัน กลุ่มการเมือง พรรค การเมือง สถาบันต่างๆ ในขั้นตอนที่เรียกว่า (interest aggregation) หลังจากนั้นข้อเรียกร้องต่างๆจะเข้าสู่ กระบวนการพิจารณาและจัดทำนโยบายสาธารณะ รวมถึงหากมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นก็จะนำเข้าสู่ กระบวนการตัดสินความ (adjudication) ต่อจากนั้นระบบการเมืองจะนำนโยบายไปบังคับในใช้ (rule implementation) จะเห็นได้ว่าการศึกษามีความเป็นระบบจะทำให้เห็นการขาดประสิทธิภาพการ ทำงานขององค์กรในระบบการเมือง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาตามแนวทางนี้จะอยู่บนสมมติฐานที่คลาดเคลื่อนกับความเป็นจริง อย่างน้อย 4 ประการ กล่าวคือ ประการแรก แนวคิดนี้จะไม่สามารถอธิบายในกรณีระบบการเมือง

หยุดชะงัก ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งมีความขัดแย้งอย่างรุนแรง (conflicts) ทำให้เกิดช่วงเวลาสูญญากาศทางการเมือง เช่น กรณีการก่อวินาศกรรม การรัฐประหาร การสังหารผู้นำ(ชัยอนันต์, 2539) เมื่อเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น สถาบันการเมืองแทบจะหยุดการทำงาน เนื่องจากระบบสังคมยังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ดังนั้นแนวโครงสร้างหน้าที่จึงไม่สามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในสังคมช่วงนี้ได้

ประการที่สอง แนวโครงสร้างหน้าที่ไม่สามารถอธิบายสังคม ซึ่งมีลักษณะเลื่อมล้ำทางอำนาจระหว่างคนในสังคมและมีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากแนวโครงสร้างหน้าที่อยู่บนสมมติฐานที่ว่าคนในสังคมมีความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นคนในสังคมสามารถเข้าร่วมกลุ่มและเรียกร้องผลประโยชน์ต่อระบบการเมืองได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริง กลุ่มคนในสังคมมีความเหลื่อมล้ำทางอำนาจแตกต่างกันมาก แม้กระทั่งภายในกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งก็มีความแตกต่างทางอำนาจอย่างมาก ทำให้คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมไม่สามารถที่จะเรียกร้องผ่านกระบวนการกลุ่มผลประโยชน์ตามระบบการเมืองได้

ประการที่สาม แนวโครงสร้างหน้าที่มีปัญหาการให้เหตุผลที่มีลักษณะวกไปเวียนมา (The problem of tautology) กล่าวคือ แนวโครงสร้างหน้าที่จะให้ความสำคัญกับเรื่องของการเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการปรับตัวให้กับเข้าสิ่งแวดล้อมของระบบ ทำให้การอธิบายตามแนวคิดนี้เห็นว่าประสิทธิภาพและความสามารถของระบบเป็นทั้งสาเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลง เนื่องจาก สมมติฐานของแนวคิดนี้เริ่มจากการพิจารณาในระบบในสภาวะดุลยภาพ ทำให้มองว่าความตึงเครียดและความยุ่งเหยิงที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากความด้อยประสิทธิภาพของการจัดการของระบบ ดังนั้นการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบจึงเป็นการแก้ปัญหาเหล่านี้ วิธีคิดลักษณะนี้ทำให้มองข้ามสาเหตุหรือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดในระบบตลอดเวลา (สมศักดิ์, 2530:12-14)

ประการที่สี่ แนวโครงสร้างหน้าที่อาจมีปัญหการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามหรือประเทศด้อยพัฒนา ถ้านำเอาวิถีทางการพัฒนาระบบการเมืองของประเทศอุตสาหกรรมทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะสังคมอเมริกามาเป็นต้นแบบสังคมทันสมัย ซึ่งเป็นเป้าหมายของการปรับเปลี่ยนดุลยภาพของระบบ เนื่องจาก การอธิบายลักษณะนี้เป็นการละเลยแง่มุมทางประวัติศาสตร์และบริบททางสังคม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเจาะจงของแต่ละสังคม ทำให้ระบบการเมืองของประเทศด้อยพัฒนาไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันเสมอไป ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองของประเทศด้อยพัฒนามีข้อจำกัดและขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบ ซึ่งแตกต่างกับประเทศพัฒนาแล้ว (สมศักดิ์, 2530:18-22)

ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนว่า แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ไม่เพียงพอที่จะอธิบายถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์เหล่านี้ เนื่องจากปัญหาทางสังคมไม่ได้เกิดจากปัจจัยความด้อยประสิทธิภาพของสถาบันในระบบการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความแตกต่างของคนในสังคมอยู่เดิม แม้ว่าแนวคิดโครงสร้างหน้าที่จะมีปัญหาการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ แต่การใช้กรอบแนวคิดนี้ก็ทำให้การอธิบายลักษณะปรากฏการณ์ต่างๆ มีความเป็นระบบและเห็นภาพ ดังนั้นจึงมีผู้สนใจศึกษาการเลี้ยงช้างผ่านกรอบแนวคิดนี้ ดังนี้

งานวิจัยของ รังสรรค์ รัตนนิตย์ (รังสรรค์, 2545) เรื่องวาทกรรมบนหลังช้าง กระบวนทัศน์ และเครือข่ายระบบนโยบายในการบริหารจัดการช้างเลี้ยงของชาติ ศึกษากรณีสถาบันคชบาลแห่งชาติ พบว่า ในกรณีการเลี้ยงช้าง ระบบการเมืองได้สร้างสถาบันคชบาลแห่งชาติขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่แก้ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านของไทย โดยการที่สถาบันคชบาลทำหน้าที่รวบรวมข้อเรียกร้อง (interest aggregation) จากปางช้าง และชุมชนผู้เลี้ยงช้าง หลังจากนั้นสถาบันคชบาลจะนำข้อเรียกร้องเสนอต่อรัฐบาล ต่อมารัฐบาลก็มอบนโยบายให้กับสถาบันคชบาล เพื่อให้สถาบันคชบาลมาบังคับใช้กับผู้เลี้ยงช้าง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีการเลี้ยงช้าง เช่น ปัญหาช้างเร่ร่อน การเลี้ยงช้างไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น มาจากการทำงานของสถาบันคชบาลที่ด้อยประสิทธิภาพ ดังนั้นการแก้ปัญหาการเลี้ยงช้าง รังสรรค์ จึงเสนอให้ปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานของสถาบันคชบาล กล่าวคือ สถาบันคชบาลควรจะหันมาบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล (good governance) ซึ่งมีลักษณะดังนี้ การทำงานต้องโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ รวมถึงสถาบันคชบาลควรทำงานให้เข้าถึงความต้องการของชุมชนคนเลี้ยงช้าง และสนับสนุนข้อมูลทางด้านวิชาการ (Political Communication) จะเห็นได้ว่าข้อเสนอของรังสรรค์ ต้องการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสถาบันคชบาลในปัจจุบัน ซึ่งถูกมองว่าทำหน้าที่คล้ายองค์กรเอกชน เนื่องจากสถาบันคชบาลแข่งขันแสวงหากำไรกับธุรกิจเอกชน ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานในสถานะสถาบันในระบบการเมืองอ่อนแอ

จากข้างต้น การศึกษา รังสรรค์ ทำให้เห็นการทำงานของสถาบันคชบาลในระบบการเมือง แต่การศึกษานี้มีลักษณะแยกส่วน ทำให้ไม่เห็นความขัดแย้งที่แท้จริงซึ่งเป็นสาเหตุของปรากฏการณ์ต่างๆ ดังจะเห็นได้จาก ประเด็นที่รังสรรค์ได้วิจารณ์และเปรียบเทียบการเลี้ยงช้างแต่ละจังหวัด มีลักษณะละเอียดเรื่องความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์มีการเลี้ยงช้างในสภาพที่แย่กว่าชุมชนคนเลี้ยงช้างที่จังหวัดอื่น เช่น ภูเก็ต อุดรฯ ลำปาง เชียงใหม่ เป็นต้น เนื่องจาก

ช่างสุรินทร์ถูกนำมาเดินเร็วร้อน ทำให้ช่างถูกใช้งานอย่างทารุณ ส่วนช่างในภาคเหนือถูกใช้งานอย่างทะนุถนอม เนื่องจากเจ้าของช่างจะถนอมช่างของตัวเอง ถึงแม้ว่าช่างจะถูกใช้ชักลากไม้ในอุตสาหกรรมไม้เถื่อน

วิธีการอธิบายปรากฏการณ์ของ รังสรรค์ ช่างต้น ทำให้มองเห็นสาเหตุของปรากฏการณ์เบี่ยงเบนจากความเป็นจริง เนื่องจากการให้ความสนใจในมิติวัฒนธรรม ซึ่งมีความแตกต่างกันของผู้เลี้ยงช่างในแต่ละที่ ทำให้ละเลยความขัดแย้งระหว่างทุนกับแรงงาน คือความขัดแย้งพื้นฐานของการเลี้ยงช่างในทุกภูมิภาค รวมถึงการมองลักษณะนี้บิดเบือนความเป็นจริงบางอย่าง คือ การเลี้ยงช่างในแต่ละภูมิภาคไม่ได้ได้อย่างโดดเดี่ยว แต่กลับมีความเชื่อมโยงกัน เนื่องจากปัจจุบันสังคมมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้ระยะทางไม่ใช่อุปสรรคในการติดต่อกันระหว่างผู้เลี้ยงช่างในแต่ละภูมิภาคเหมือนในอดีต ส่งผลให้เราไม่สามารถจัดแยกสัญชาติของช่างตามภูมิภาค หรือจังหวัดได้อย่างชัดเจน เนื่องจากช่างเชือกหนึ่งสามารถถูกเคลื่อนย้ายไปทำงานได้ในหลายจังหวัด เพราะฉะนั้นการใช้วิธีการตามแบบ รังสรรค์ เป็นการปิดบังความขัดแย้งพื้นฐานระหว่างทุนกับแรงงาน

ถึงแม้ว่าการใช้แนวโครงสร้างหน้าอธิบายปรากฏการณ์ในสังคมจะมีข้อจำกัด แต่แนวโครงสร้างหน้าที่ก็เป็นวิธีการหนึ่ง ซึ่งสามารถนำมาใช้ศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ได้หลายสาขา เช่น งานวิจัยของรังสรรค์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นการศึกษาตามสาขาของบริหารรัฐกิจ ต่อมาแนวโครงสร้างหน้ายังสามารถถูกประยุกต์ใช้ศึกษาในสาขากฎหมายได้ ดังนี้

งานวิจัยของ นัทมน คงเจริญ (นัทมน, 2538) เรื่อง การใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ช่างในประเทศไทยพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับช่างเกิดจากความไม่มีประสิทธิภาพของกฎหมาย และการควบคุมบังคับใช้กฎหมาย(Rule Application) กล่าวคือ กฎหมายเกี่ยวกับช่างของรัฐไทยมีความล้าหลังเนื่องจากกฎหมายปัจจุบันไม่สามารถระบุวิธีการตรวจสอบแยกความแตกต่างระหว่างช่างบ้านกับช่างป่า ทำให้สังคมยังมีปัญหาการล่าถุกช่างป่ามาสวมทับเป็นช่างบ้าน รวมทั้งกฎหมายของไทยไม่มีความชัดเจนในการระบุหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องช่างโดยตรง ทำให้มีหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องช่างในบางครั้งซ้ำซ้อนกัน และในบางครั้งก็กลับไม่มีเจ้าหน้าที่ออกมาเป็นผู้รับผิดชอบกับปัญหาช่างที่เกิดขึ้น ดังนั้น ภาครัฐควรที่จะเพิ่มเติมกฎหมายในระบุนิติบัญญัติที่ ความรับผิดชอบรวมถึงบทลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพ และ ชาวบ้านที่ฝ่าฝืนกฎหมาย

จากข้างต้น งานวิจัยของ นัทมน ช่วยทำให้เข้าใจถึงแง่มุมของกฎหมายเกี่ยวกับช้าง แต่การมองปัญหาโดยเน้นที่เรื่องกฎหมายและบทลงโทษเป็นหลัก ทำให้ละเลยการมองปัญหาที่ลึกซึ้งให้ชาวบ้านต้องกระทำการฝ่าฝืนกฎหมาย และการเสนอวิธีการแก้ไขกฎหมายอาจไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ถ้ายังไม่เข้าใจสาเหตุที่แท้จริงของการกระทำที่ผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่มีความเหลื่อมล้ำกันของคนเลี้ยงช้าง

ดังนั้น การศึกษาตามแนวโครงสร้างหน้าที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ แต่แนวคิดนี้ยังไม่สามารถตอบคำถามของสาเหตุการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมได้ เนื่องจากการพิจารณาศึกษาแยกส่วนตามระบบการเมือง และเสนอให้ปรับปรุงประสิทธิภาพตามสถาบันต่างๆ ที่ทำงานในระบบการเมือง อาจเป็นเพียงการลดความตึงเครียด(stress) ของคนในระบบการเมือง แต่ไม่ใช่การแก้ปัญหาที่แท้จริง ถ้าปัญหานั้นคือ ตัวระบบการเมืองเอง เนื่องจากระบบการเมืองกำลังรักษาความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีความเหลื่อมล้ำกันของคนในสังคมอยู่

แนวคิดที่3) แนวเสรีนิยม

แนวคิดเสรีนิยมเป็นแนวคิดหลักที่ครอบงำระบบเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งแนวคิดเสรีนิยมได้อย่างน้อย 2 แนวคิด คือ แนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก (classical liberalism) และแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) ก่อนที่จะศึกษางานวิจัยที่นำแนวคิดเสรีนิยมมาใช้กับการจัดการเลี้ยงช้าง ผู้วิจัยจะนำเสนอคำอธิบายอย่างคร่าวๆ สำหรับแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก และแนวคิดเสรีนิยมใหม่ ดังนี้

แนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก หมายถึงแนวคิดที่เชื่อมั่นในกลไกตลาด (market mechanics) เนื่องจากแนวคิดนี้เห็นว่า กลไกตลาดสามารถจัดสรรทรัพยากร (allocation of resources) ให้กับปัจเจกชนและสังคมได้ดีที่สุด โดยที่รัฐไม่จำเป็นต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ เพราะในระบบเศรษฐกิจ ปัจเจกชน(individuals) มีความคิดและสามารถเลือกสิ่งที่ดีที่สุดให้กับตนเองได้(พิชญ , 2546) ดังนั้นระบบการเมือง และเศรษฐกิจควรปล่อยให้เป็นอย่างเสรี คือ ระบบเศรษฐกิจควรปล่อยให้มีการแข่งขันเสรี(laissez faire) ส่วนระบบการเมืองควรเป็นระบบประชาธิปไตย และปล่อยให้คนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน อันนำไปสู่ผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นทั้งระบบเศรษฐกิจครอบคลุมและระบบการเมือง ควรปล่อยให้ตลาดเป็นตัวกำหนดสิ่งที่คนในสังคม

ต้องการ เนื่องจากระบบตลาดมี “มือที่มองไม่เห็น (invisible hand)” เป็นผู้จัดการแบ่งสรรผลประโยชน์ และรักษาสมดุลของตลาด (equilibrium) โดยผ่านพลังความต้องการสินค้าของผู้บริโภค ซึ่งเรียกว่า อุปสงค์ (demand) และพลังความต้องการขายสินค้าของผู้ผลิต ซึ่งเรียกว่าอุปทาน (supply) (สมเกียรติ , 2544)

อย่างไรก็ตาม เมื่อประยุกต์แนวคิดเสรีนิยมคลาสสิกมาอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม พบว่าแนวคิดนี้มีปัญหาในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เนื่องจากแนวคิดนี้มีความเป็นอุดมคติสูง เพราะอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งตรงข้ามกับความเป็นจริง คือ มนุษย์แต่ละคนมีอำนาจการต่อรองแตกต่างกัน ทำให้การแลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในสังคม แต่กลับสร้างความได้เปรียบให้กับคนบางกลุ่ม และทำให้คนบางกลุ่มถูกเอารัดเอาเปรียบ อันนำไปสู่การผูกขาดทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มน้อย ดังนั้นแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิกจึงถูกพัฒนาแยกมาเป็นแนวคิดเสรีนิยมใหม่ดังนี้

แนวคิดเสรีนิยมใหม่ หมายถึง แนวคิดที่ยังเชื่อในระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเหมือนกับแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก แต่แนวคิดเสรีนิยมใหม่ให้ความสำคัญกับเรื่องของประโยชน์สูงสุดของคนในสังคมและต้องเป็นประโยชน์ของคนจำนวนมากที่สุด ดังนั้น แนวคิดนี้จึงถูกเรียกว่าแนวคิดเชิงประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เมื่อความสุขสูงสุดคือเป้าหมายของมนุษย์ เพราะฉะนั้นรัฐจึงสามารถเข้าแทรกแซงทางด้านเศรษฐกิจได้ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์สูงสุดของมวลชน แนวคิดนี้จึงสนับสนุนให้รัฐเข้ามาจัดการทางด้านเศรษฐกิจผ่านนโยบายทางการเงินและการคลัง กล่าวคือ รัฐสามารถเข้ามาลงทุนในการผลิต เพื่อทำให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น วิธีการนี้จะช่วยลดปัญหาการว่างงานและรักษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามทั้งแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก และแนวคิดเสรีนิยมใหม่ยังคงปกป้องระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชน ถึงแม้ว่าแนวคิดเสรีนิยมใหม่ต้องการแก้ปัญหาการผูกขาด ความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้และทรัพย์สิน โดยการที่รัฐเข้ามาจัดการบังคับโดยการเพิ่มสวัสดิการให้กับแรงงาน เพิ่มอัตราการเก็บภาษี และออกกฎหมายป้องกันการผูกขาดอุตสาหกรรมบางอย่าง เพราะแนวคิดนี้มองว่าสิ่งเหล่านี้คือปัญหาของระบบเสรีนิยม แต่วิธีการนี้กลับเป็นเพียงการปิดบังลักษณะที่แท้จริงของระบบทุนนิยม กล่าวคือ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหาของระบบเสรีนิยม แต่เป็นเพียงลักษณะสำคัญของระบบทุนนิยม ซึ่งกำลังเกิดขึ้นในระบบเสรีนิยม ดังนั้นการแก้ปัญหาของรัฐเป็นเพียงการให้หลักประกันขั้นต่ำ ซึ่งเพียงพอกับการยังชีพของแรงงาน เพื่อลดความขัดแย้งลงเท่านั้น (ฉัตรทิพย์, 2541)

ถึงแม้ว่าแนวคิดเสรีนิยมจะมีปัญหาในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แต่แนวคิดเสรีนิยมเป็นแนวคิดหลักที่ครอบงำระบบการเมืองและสังคม รวมถึงเป็นวิธีคิดที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหลากหลายเหตุการณ์เช่น ในกรณีเลียงซ้างมีผู้วิจัยตามแนวคิดหลายคน ดังนี้

ตัวอย่าง งานวิจัยของ เจริญ ไวรวัจนกุล (เจริญ, 2544) เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูล พบว่า ปัญหาซ้างเร่ร่อนในเมืองเป็นปัญหาของระบบตลาด กล่าวคือ ตลาดในเมืองยังมีผู้บริโภคที่ต้องการซื้ออาหารเลียงซ้าง เพื่อสร้างความพอใจให้กับตนเอง เนื่องจากคนเหล่านี้ถือว่าการซื้ออาหารซ้างเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง และในขณะเดียวกัน เจ้าของซ้างในฐานะผู้ผลิตเห็นประโยชน์จากการที่ตนเองสามารถขายอาหารซ้างในเมืองได้ ดังนั้น เมื่อตลาดในเมืองมีทั้งอุปสงค์และอุปทานอาหารซ้าง ทำให้มีการนำซ้างมาเร่ร่อนขายอาหารซ้างในเมือง เพราะฉะนั้นถ้าสังคมต้องการแก้ปัญหาซ้างเร่ร่อน รัฐควรเข้ามาสนับสนุนการสร้างธุรกิจการท่องเที่ยวในหมู่บ้านซ้าง เพื่อสร้างตลาดขึ้นใหม่ หลังจากนั้นตลาดแห่งใหม่นี้จะดึงดูดเจ้าของซ้างที่นำซ้างออกเร่ร่อนในเมือง ทำให้พวกเขากลับมาขายอาหารซ้างในหมู่บ้านซ้าง เนื่องจากในหมู่บ้านซ้างมีนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเข้ามาซื้อบริการและอาหารซ้างจากเจ้าของซ้าง ส่งผลให้เจ้าของซ้างไม่ต้องนำซ้างออกเดินขายอาหารซ้างเร่ร่อนในเมือง วิธีการที่เจริญเสนอนี้เป็นแค่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยใช้ระบบตลาดเป็นตัวจัดการ และมีรัฐเป็นผู้สนับสนุน

งานวิจัยของ เจริญ ช่างตัน คล้ายกับงานวิจัยของ อารีย์ ทองแก้ว เรื่อง “ซ้าง” (อารีย์ , 2538: 112-114) กล่าวคือ อารีย์ได้สนับสนุนแนวคิดที่ว่า ความสำเร็จของการจัดงานแสดงซ้างต้องขึ้นอยู่กับ การสร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านซ้างและระดับจังหวัดสุรินทร์ต้องมีวิธีการ คือ รัฐและกลุ่มทุนต้องพยายามให้บริการนักท่องเที่ยวให้ดีที่สุด เนื่องจากวิธีการดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาคาเลียงซ้าง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทั้งสองงานต่างละเลยปัญหาพื้นฐานของการเลียงซ้าง เนื่องจากปัญหาคาเลียงซ้างอาจไม่ใช่ปัญหาในการให้บริการนักท่องเที่ยว แต่ปัญหาคาเลียงซ้าง คือตัวระบบทุนนิยม เพราะระบบทุนนิยมสร้างความไม่เท่าเทียมให้กับคนเลียงซ้าง ดังจะเห็นได้จากเจ้าของซ้างบางส่วนไม่สามารถนำซ้างเข้าแข่งขันทำงานในปางซ้าง และเจ้าของซ้างทุกคนก็ไม่สามารถจัดตั้งปางซ้างเองได้ ทำให้เจ้าของซ้างและควาญซ้างบางส่วนต้องนำซ้างออกเดินเร่ร่อนในเมือง

การศึกษาของทั้งงานวิจัยของ เจริญ และ อารีย์ ยังมีได้อธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นในธุรกิจการเลี้ยงช้าง แต่มองเพียงว่าปัญหาอยู่ที่การให้บริการ และการสร้างตลาดเท่านั้น ต่อมาเป็นงานวิจัยในแนวเสรีนิยมที่ให้คำอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่างานวิจัยทั้งสองงานที่ได้กล่าวมาแล้ว คืองานวิจัยของ ประสพ (Prasop, 2002) เรื่อง “ช้างกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย” พบว่า ธุรกิจเกี่ยวกับช้างในประเทศไทยมีปัญหาที่แตกต่างกันตามภูมิภาค เช่น ปางช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการแข่งขันที่รุนแรง ทำให้ปางช้างหาทางออกโดยใช้วิธีการลดอัตราค่าโดยสารช้าง วิธีการนี้เป็นการผลักดันให้ความรู้ช้างนำช้างออกไปเดินเร่ร่อนในเมืองใหญ่ ส่วนปางช้างในภาคใต้ก็กลับเผชิญปัญหาที่มีช้างมากเกินไปเมื่อเทียบกับพื้นที่ในการเลี้ยงช้าง ทำให้ปางช้างลดจำนวนการจ้างช้างลง ส่งผลให้เจ้าของช้างและความรู้ช้างตกงาน หลังจากนั้นเจ้าของช้างต้องนำช้างออกไปเดินเร่ร่อนในเมือง เป็นต้น เมื่อ ประสพ มองเห็นว่าปัญหาการเลี้ยงช้าง คือความไม่พอเพียงของตลาดปางช้าง ซึ่งจะรองรับช้างเข้าทำงาน ดังนั้น ประสพจึงเสนอว่า รัฐควรทำหน้าที่ลงทุนในธุรกิจการเลี้ยงช้างคล้ายกับปางช้าง โดยที่รัฐมีเป้าหมายการดำเนินการเพื่อแสวงหากำไรเป็นการตอบแทนการลงทุนของรัฐ สามารถสร้างงานให้กับเจ้าของช้างและช้าง และวิธีการนี้ยังกระตุ้นเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเกี่ยวกับช้างในประเทศไทย

จากข้างต้น งานของ ประสพ เป็นเพียงการช่วยชะลอปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเสรีนิยม แต่มิใช่การแก้ปัญหา เนื่องจากการสนับสนุนให้รัฐเข้ามาลงทุนแข่งขันกับภาคธุรกิจ เป็นเพียงการเพิ่มช่องทางการเข้าทำงานของเจ้าของช้าง แต่เมื่อปางช้างกลับมาแข่งขันรุนแรงมากขึ้น วิธีการลดเงินเดือน หรืออัตราค่าจ้างช้างทำงานก็มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นเหมือนเดิม หรือถ้าในอนาคต รัฐอาจจะเข้ามาประกันอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ปัญหาความเสียเปรียบในการแข่งขันและความสัมพันธ์ระหว่างคนเลี้ยงช้างที่มีอำนาจแตกต่างกันก็ได้หายไป เนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยและความรู้ช้างก็ยังคงอยู่ในสภาพที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในระบบทุนนิยมเช่นเดิม

แนวคิดที่ 4) แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนในอดีต ทำให้งานวิจัยส่วนใหญ่ของแนวคิดนี้มีความหลากหลายและแปรเปลี่ยนไปตามสภาพของท้องถิ่น ดังนั้นเนื้อหาและข้อเสนอของงานวิจัยแนวคิดนี้จึงมีความแตกต่างกันดังจะเห็นได้จาก งานวิจัยบางชิ้นสนับสนุนการระดมทุนภายในชุมชน เพื่อผลิตใช้เองเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นเมื่อผลผลิตเหลือจึงนำไปขายในตลาด รวมทั้งยังต้องการให้รัฐลดบทบาทในการพัฒนาชุมชน เพราะ

แนวคิดนี้มองว่ารัฐมีส่วนทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยกและอ่อนแอ ส่วนงานวิจัยบางชิ้นกลับสนับสนุนให้รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ และควบคุมคุณภาพของธุรกิจในชุมชน รวมถึงแนวคิดนี้ยังเสนอให้ลดบทบาทการดำเนินงานของกลุ่มทุนภายนอก เนื่องจากมองว่าทุนได้เข้ามาแทรกแซงและครอบงำธุรกิจของชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยแนวนี้มีลักษณะคล้ายกันบางอย่าง คือความพยายามเสนอให้หันกลับไปสู่ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน เพราะแนวคิดนี้เชื่อว่าชุมชนดั้งเดิมมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นทั้งในเรื่องของความร่วมมือกันและความมีน้ำใจของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้สามารถช่วยแก้ปัญหาและทำให้คนสามารถดำรงอยู่ได้ในระบบทุนนิยม ทำให้แนวคิดมุ่งสนใจศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชน

จากข้างต้น งานวิจัยของ รัชพล สกุลวัฒนา (รัชพล, 2538) เรื่อง “คนเลี้ยงช้างชาวไทยอุย จังหวัดสุรินทร์” พบว่าปัญหาการเลี้ยงช้างเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ปัญหาขาดแคลนอาหารช้าง ปัญหาเรื่องรายได้ของคนในชุมชนเลี้ยงช้าง เป็นต้น ดังนั้น รัฐควรเข้ามาแก้ปัญหา โดยการส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้าน และเสนอให้เอกชน ตัวอย่างมูลนิธิการบินไทยควรลดบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาหมู่บ้าน แต่ควรให้ชาวบ้านเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนของตน อย่างไรก็ตาม การเสนอดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า งานวิจัยนี้ละเลยความขัดแย้งของคนเลี้ยงช้าง ซึ่งมีอยู่ก่อนที่กลุ่มทุนภายนอกจะเข้ามา เช่น ความขัดแย้งระหว่างเจ้าของช้างกับควาญช้าง ความขัดแย้งระหว่างเจ้าของช้างกับแรงงานรับจ้าง ซึ่งมีอาชีพขายอาหารช้าง เป็นต้น

การศึกษากรณีการเลี้ยงช้างผ่านแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน แสดงให้เห็นว่าข้อเสนอของแนวเศรษฐกิจชุมชนพยายามเรียกร้องให้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งในความเป็นจริงข้อเสนอเหล่านี้ไม่ได้แก้ปัญหาการคุกคามของระบบทุนนิยม และการเสนอให้รัฐเข้ามาควบคุมคุณภาพของธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นวิธีการที่ไม่สามารถควบคุมทุนทั่วไป หรือทุนในธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังนั้นรัฐจึงไม่สามารถป้องกันการกระทำของทุนซึ่งกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากเป้าหมายของทุน คือการแสวงหากำไรสูงสุด เพราะฉะนั้น ทุนจึงมีความจำเป็นต้องเสนอการแสดงของช้าง โดยการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนมีแนวโน้มที่จะทำให้รัฐมีฐานะเป็นนายทุน ซึ่งเป็นผู้แสวงหากำไรแข่งขันกับเอกชน ส่งผลให้รัฐไม่อยู่ในฐานะที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยมและปกป้องวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

นอกจากนี้ ปัจจุบันแนวเศรษฐกิจชุมชนไม่สามารถทำให้คนส่วนใหญ่ในการเลี้ยงช้างกลับไปสู่ภาวะความพอเพียงแก่ภายในชุมชนได้ เนื่องจากการเลี้ยงช้างจำเป็นต้องใช้วิทยาการสมัยใหม่ในการดูแลช้าง การผลิตลูกช้าง และการฝึกช้างให้สามารถแสดงความสามารถเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของมนุษย์ รวมถึงการผลิตกระดาษจากมูลช้าง เพื่อลดปริมาณมูลช้างที่มีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การเลี้ยงจึงไม่สามารถจำกัดอยู่แค่การระดมทุน ผลิต และใช้ในชุมชนเองได้

แนวคิดที่ 5) แนวคิดความเป็นชายขอบ (Marginality)

แนวคิดความเป็นชายขอบเป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากการตั้งคำถามกับแนวคิดมนุษยวิทยาเชิงจารีต ที่ใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการในการมองสังคมด้อยพัฒนาในรูปแบบ “คนอื่น” นำมาเทียบกับวิวัฒนาการของอารยธรรมตะวันตก “ผู้ปกครอง” ในฐานะดินแดนที่มีอารยธรรมสูง วิธีการนี้นำมาสู่ข้อสรุปที่ว่าแนวคิดมนุษยวิทยาเชิงจารีตไม่สามารถอธิบายสังคมตามความเป็นจริง ซึ่งมีความหลากหลายได้ ดังนั้นปัจจุบันจึงเกิดกระแสแนวคิดความเป็นชายขอบ คือ แนวคิดที่นำข้อมูลจากงานสนามมาวิพากษ์ทฤษฎีทำให้เกิดทฤษฎีใหม่ขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม และงานวิจัยตามแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการผสมผสานระหว่างงานภาคสนามที่ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วม กับงานวิชาการอย่างเป็นทางการหนึ่งเดียวกันซึ่งผู้วิจัยจึงมีฐานะเป็น “ผู้กระทำ” ซึ่งได้ร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านในการต่อต้านอำนาจที่ครอบงำชุมชน และเปิดโปงมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงไว้ในสังคม วิธีการนี้ทำให้เกิดการพัฒนาทฤษฎีทางมานุษยวิทยาอย่างต่อเนื่อง(ยศ,2545)

แนวคิดนี้เชื่อว่า สังคมจะมีการสร้างศูนย์กลาง อันนำมาสู่การจัดระเบียบและควบคุมการทำงานของสังคม โดยการสร้างแนวคิดและองค์กรขึ้นมาควบคุมดูแลสังคม ซึ่งมีความขัดแย้ง การแข่งขัน และการต่อต้าน วิธีการนี้ทำให้ชุมชนที่อยู่ชายขอบของศูนย์กลางแห่งอำนาจถูกทำให้อ่อนแอ ไร้ความสำคัญ กีดกันออกจากอำนาจ อย่างไรก็ตาม คนชายขอบมีการสร้างและรื้อฟื้นวัฒนธรรมตนเอง เพื่อต่อต้านศูนย์กลางแห่งอำนาจที่ครอบงำ งานวิจัยตามกรอบแนวคิดความเป็นชายขอบมุ่งเน้นศึกษากระบวนการทางสังคมที่ผลักดันความเป็นชายขอบ และเปิดพื้นที่ทางสังคมในรูปแบบใหม่ ที่คำนึงถึงเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และการต่อสู้ของคนชายขอบ

จากการศึกษาพบว่า มี งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนคนเลี้ยงช้าง ซึ่งใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบความคิด คือ งานวิจัยของโกมาตร เรื่อง “Living on the edge : Marginality and Contestation in the Kui Community

of Northeast Thailand”(Komatra, 1998) โดยทำการศึกษาชุมชนชาวกูยใน จ. สุรินทร์ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ประเด็นแรก การล่มสลายขององค์กรชาวกูยเกิดจากการยุติประเพณีคล้องช้าง เนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชายแดนไทยกับกัมพูชาในปีพ.ศ. 2513 ทำให้เกิดการปิดป่าและส่งผลให้เกิดการยุติประเพณีคล้องช้าง เหตุการณ์นี้ทำให้การจัดระเบียบขององค์กรชาวกูยล่มสลาย เนื่องจากการคล้องช้างเป็นวิธีการสร้างตำแหน่ง หน้าที่และชื่อเสียงรวมทั้งเป็นที่มาของฐานะของคนในชุมชนชาวกูย เพราะวิถีชีวิตของคนในชุมชนชาวกูยขึ้นอยู่กับความสามารถในการจับช้างป่า

ประเด็นที่สอง การเปลี่ยนสถานภาพของชาวกูยจากผู้ที่เคยปกครองตนเองเปลี่ยนเป็นผู้ถูกปกครอง โดยระเบียบการบริหารงานของรัฐบาลไทยสมัยใหม่ที่สร้างแนวคิดและสถาบันขึ้นมาปกครอง

ประเด็นที่สาม กระแสของระบบทุนนิยมทำให้หน่วยงานราชการไทยสร้าง จ.สุรินทร์ให้กลายเป็นเมืองช้าง เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวและสร้างชื่อเสียงให้จ.สุรินทร์ ทำให้ชาวกูยตกอยู่ในสภาพคนฝึกช้าง และเลี้ยงช้างเพื่อการแสดงโชว์ ถึงแม้ชาวกูยจะเป็นผู้แสดงแต่ชื่อเสียงกลับเป็นของข้าราชการและนักการเมืองท้องถิ่น

ประเด็นที่สี่ งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดความเป็นชายขอบ คือ การนำรูปธรรมมาตีความออกมาในลักษณะนามธรรม ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น อาการเจ็บป่วยเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนแอของคนชายขอบที่เกิดจากกระบวนการสร้างความแปลกแยกจากการจัดระเบียบศูนย์กลางของอำนาจ การสร้างพิธีกรรมและนิยายปรัมปราที่มีนัยยะแฝงถึงการต่อสู้ทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตน การศึกษาตามกรอบแนวคิดนี้มีความหลากหลายและมีความเป็นพลวัต เนื่องจากแนวคิดนี้จะนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาศึกษาหาหนัยยะที่แฝงทางการเมือง ดังนั้นงานวิจัยจะขึ้นอยู่กับมิติทางด้านเวลาและสถานที่

แนวคิดชายขอบ (Marginality) มีจุดอ่อนดังต่อไปนี้

ประการแรก การศึกษาชุมชนชาวกูยโดยใช้กรอบแนวคิดชายขอบมาจับประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ ทำให้มองข้ามเรื่องการเอาใจเอาเปรียบและการกดขี่ระหว่างชนชั้นภายในชุมชนชาวกูยระหว่างเจ้าของช้างกับแรงงานรับจ้าง

ประการที่สอง การพัฒนาระบบทุนนิยมเริ่มเปิดโอกาสให้ชาวกูย กล่าวคือ ชาวกูยสามารถเข้ามาแข่งขันทางธุรกิจ และเข้ามามีบทบาททางการเมือง ทำให้โครงสร้างองค์กรเดิมที่ถูกผูกขาดโดยตระกูลชาวจีนเริ่มสั่นคลอน ทำให้การศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดชายขอบในเรื่องชาติพันธุ์ไม่สามารถอธิบายอิทธิพลที่ครอบงำทางการเมือง และเศรษฐกิจของผู้นำชาวกูยที่กระทำต่อชาวกูย

แนวคิดที่ 6) แนวคิดโครงสร้างทางชนชั้นแบบมาร์กซิสต์

แนวคิดโครงสร้างทางชนชั้น คือการมองความสัมพันธ์ของคนในสังคมโดยพิจารณาแยกเป็น 3 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรก พลังการผลิต (productive force) หมายถึง วิธีการที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติเรียกวิธีการผลิตหรือเทคโนโลยี ซึ่งเป็นพื้นฐานในการกำหนดส่วนที่สอง คือ ความสัมพันธ์ในการผลิต (relations of production) หมายถึง ส่วนที่กำหนดโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งถูกเรียกว่า “ระบบกรรมสิทธิ์” เป็นตัวกำหนดว่าใครเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตและใช้ปัจจัยการผลิต รวมถึงมีสิทธิ์ได้รับส่วนเกินที่เหลือจากการบริโภค เมื่อส่วนแรกและส่วนที่สองมีการเปลี่ยนแปลง จะทำให้เกิดความขัดแย้ง อันส่งผลกระทบต่อส่วนที่สาม คือ โครงสร้างส่วนบน (superstructure) อันได้แก่ ระบบกฎหมาย ระบบการเมือง วัฒนธรรม ระบบความคิด เป็นต้น จะเปลี่ยนแปลงตามโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ระบบสังคมสอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางการผลิต(ฉัตรทิพย์,2541)

จากการศึกษา ความคิดของนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งนำหลักการพิจารณาสังคมข้างต้นมาศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของมนุษย์ พบว่า มาร์กซ์และเอนเงิลส์ได้แบ่งวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่หนึ่ง ชุมชนบุพกาล (primitive communism) เป็นชุมชนซึ่งมีลักษณะเทคโนโลยีการผลิตต่ำ และมีโครงสร้างสร้างทางเศรษฐกิจเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตรวมกันของคนในชุมชน ตัวอย่างชุมชนดั้งเดิมซึ่งมีอาชีพเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์ และยังชีพด้วยของป่า

ลักษณะที่สอง ระบบทาส เป็นระบบที่พัฒนามาจากการเปลี่ยนแปลงของพลังการผลิต กล่าวคือ พลังการผลิตมีการพัฒนาและขยายระบบการผลิตมากขึ้นดังจะเห็นได้จาก การผลิตการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ขนาดใหญ่ ส่งผลให้สังคมจำเป็นต้องบังคับเอาเชลยศึกมาเป็นทาส อันนำมาสู่ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและการแบ่งชนชั้น พร้อมกับเปิดโอกาสให้เจ้าของทาสสามารถขูดรีดแรงงานส่วนเกิน (surplus labour) จากทาสโดยตรง

ลักษณะที่สาม ระบบศักดินา เป็นระบบที่พัฒนามาจากระบบทาส เนื่องจาก เมื่อพลังการผลิตพัฒนาสูงขึ้น แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตของระบบทาสเป็นอุปสรรคต่อการรองรับพลังการผลิต กล่าวคือ แรงงานทาสไม่สนใจในการผลิต ทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตต่ำกว่าการผลิตในลักษณะผู้เช่าที่ดิน ความขัดแย้งนี้นำไปสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบศักดินา ซึ่งระบบศักดินาทำให้เจ้าของที่ดินสามารถขูดรีดผลผลิต (surplus product) ในรูปตัวจากทาสที่ดิน (serf) โดยตรง

ลักษณะที่สี่ ระบบเอเชียติก เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในเอเชีย กล่าวคือ กรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้งหมดเป็นของกษัตริย์ ซึ่งต่างกับระบบศักดินาคือ ระบบศักดินายังมีชาวนาอิสระและมีตระกูลต่างๆ หลายตระกูลเป็นเจ้าของที่ดิน ดังนั้นลักษณะการถือที่ดินของระบบเอเชียติกนี้ ทำให้การพัฒนาไปสู่ระบบนายทุนยากกว่าระบบศักดินา

ลักษณะที่ห้า ระบบนายทุน เป็นระบบที่พัฒนาจากระบบศักดินา กล่าวคือ เมื่อพลังการผลิตพัฒนาจนถึงขั้นสามารถผลิตสินค้าขาย (commodity production) เนื่องจากมีการพัฒนาการผลิตในลักษณะอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มีการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบศักดินากลายเป็นอุปสรรคต่อการผลิตดังกล่าว ทำให้เกิดความขัดแย้งและเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต ดังเช่นในศตวรรษที่ 15-16 เจ้าของที่ดินในอังกฤษได้ล้อมรั้วและขับไล่ชาวนารายย่อยออกจากปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดแรงงานอิสระป้อนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม หลังจากเจ้าของที่ดินได้กลายเป็นนายทุนทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์ จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้เจ้าของกรรมสิทธิ์เปลี่ยนจากเจ้าของที่ดินมาเป็นนายทุน ส่วนทาสที่ดินกลายเป็นแรงงานอิสระ หลังจากนั้นนายทุนสามารถชูดริคมูลค่าส่วนเกินจากแรงงาน(ฉัตรทิพย์,2541)

จากข้างต้น ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เกิดจากการพัฒนาพลังการผลิต อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ให้อำนาจแก่ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการควบคุมและรวบรวมผลผลิตของผู้ได้ปกครองมาเป็นของตนดังจะเห็นได้จาก ระบบทาส ระบบศักดินา ระบบเอเชียติก ระบบนายทุน ดังนั้นแนวคิดนี้จึงมีเรื่องกรรมสิทธิ์เป็นหลักสำคัญที่ใช้ในการศึกษา เนื่องจากเรื่องนี้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างส่วนบนของระบบสังคม เช่น กฎหมาย ระบบการเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น

หลังจากที่ศึกษาแนวโครงสร้างชนชั้น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับช่างบ้าน พบว่า งานวิจัยของ จามะรี เชียงทอง เรื่อง “การทอเที๋ยวมและผลกระทบต่อคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์” (จามะรี, 2541)ใกล้เคียงกับแนวโครงสร้างทางชนชั้น เนื่องจาก จามะรีใช้หลักความเป็นเจ้าของช้างจัดแบ่งกลุ่มที่ใช้ศึกษา ได้แก่ เจ้าของช้างในฐานะผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับความอยู่ช้างในฐานะผู้ไว้ปัจจัยการผลิต ในกรณีการจัดงานแสดงช้างประจำปีของจังหวัดสุรินทร์พบว่า การจัดงานแสดงช้างสะท้อนให้เห็นอำนาจของเจ้าของช้างที่มีเหนือความอยู่ช้าง กล่าวคือ เจ้าของช้างมีสิทธิ์ได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานของความอยู่ช้างและช้างในช่วงงานแสดงช้าง เชือกละ 2,000 บาท แต่เจ้าของช้างจะยกเงินดังกล่าวให้กับความอยู่ช้าง รวมทั้งเจ้าของช้างยังเป็นผู้กำหนดโอกาสให้ความอยู่ช้างได้พบเจอกัน และงานนี้ยังมีการสร้าง

รู้สึกให้ความรู้ช่างอยากทำงานคือ ความรู้ช่างจะรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัด ส่วนเจ้าของช่างจะใช้งานแสดงช่างเป็นการประชาสัมพันธ์ความสามารถของช่างตนเอง ส่วนความขัดแย้งในหมู่บ้านเป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างเจ้าของช่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นเจ้าของช่างที่สนับสนุนผู้นำที่ต้องการปลูกต้น ยูคาลิปตัส ซึ่งเป็นไม้เศรษฐกิจ ส่วนกลุ่มที่สองเป็นเจ้าของช่างที่ไม่สนับสนุนการปลูกยูคาลิปตัส ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนว่าความเป็นเจ้าของช่างเป็นแหล่งอำนาจที่ส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มอื่นในหมู่บ้าน

งานวิจัยของ จามะรี ช่างคัน แสดงให้เห็นความแตกต่างระดับหนึ่งของคนเลี้ยงช่าง แต่งานวิจัยนี้ได้ละเลยความแตกต่างของขนาดการถือครองช่าง ซึ่งส่งผลกระทบต่ออำนาจในการควบคุมและกำหนดความสัมพันธ์ในสังคมคนเลี้ยงช่าง รวมถึงงานวิจัยยังมีข้อจำกัดในหลายด้าน กล่าวคือ งานนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีการจัดงานแสดงช่างของจังหวัดสุรินทร์ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่การเลี้ยงช่างมีการทำงานซึ่งมากกว่างานแสดงช่าง เช่น การส่งความรู้ช่างไปแสดงยังต่างประเทศ การส่งความรู้ช่างไปทำงานตามปางช่าง การส่งความรู้ช่างเข้าร่วมแสดงในอุตสาหกรรมภาพยนตร์และละคร เป็นต้น รวมถึงกิจกรรมการเลี้ยงช่างมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา รวมถึงอยู่ภายใต้การควบคุมของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช่างของจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น งานวิจัยของจามะรีจึงไม่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเลี้ยงช่างได้ครอบคลุม

ต่อจากนี้ไป ผู้วิจัยจะทำการสรุปแนวคิดการศึกษาที่ได้กล่าวมาข้างต้นดังนี้ แนวการศึกษา 3 กลุ่มแรกมีประเด็นที่คล้ายคลึงกัน คือ การมองปัญหาให้มีความสำคัญกับช่างเป็นหลักทำให้แนวทางการแก้ปัญหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของช่าง ดังนี้

1) แนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ มองปัญหาเกี่ยวกับช่าง คือการที่มนุษย์พยายามเข้าไปควบคุมธรรมชาติ โดยการที่มนุษย์เข้าไปจับช่างมา หลังจากนั้นมนุษย์ได้บังคับใช้งานช่างและให้มันอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ใช่ธรรมชาติของมัน ทำให้ช่างใกล้จะสูญพันธุ์ ดังนั้นนักอนุรักษ์นิยมส่วนใหญ่ก็จะพยายามเสนอวิธีการผลักดันให้ช่างกลับคืนสู่ป่าตามธรรมชาติ

2) แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ เป็นแนวที่เน้นการออกกฎหมาย และการตั้งสถาบันขึ้นมา เพื่อที่จะแก้ปัญหาเรื่องช่างซึ่งจุดมุ่งหมายใหญ่ๆ เพื่อยกสถานะภาพช่างขึ้นมาให้อยู่ดีกินดี และหาวิธีช่วยเหลือเจ้าของช่าง

3) แนวคิดเสรีนิยม คือ แนวคิดที่มองปัญหาส่วนใหญ่ว่าเกิดจากการขาดแคลนอาหารช่าง

และการว่างงานของเจ้าของจ้าง ดังนั้น แนวคิดนี้จึงเสนอวิธีสนับสนุนการท่องเที่ยว และฟื้นฟูป่าไม้ ซึ่งเป็นอาหารจ้าง

ส่วนแนวคิด 2 แนวคิดหลังที่นำมาใช้ในการศึกษาเรื่องการเลี้ยงช้างจะเน้นเรื่องของวัฒนธรรมของชุมชน ดังนี้

4) แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ให้ความสำคัญกับปัญหาวัฒนธรรมที่ล่มสลายในชุมชนเพื่อที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ รัฐควรเข้ามาช่วยเหลือลงทุนด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม

5) แนวคิดความเป็นชายขอบ (Marginality) มองว่า ชุมชนถูกทำให้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ ทุน ส่งผลให้ชุมชนมีลักษณะอ่อนแอและไร้ความสำคัญ อย่างไรก็ตาม ภายในชุมชนชาวภูยกู้ผู้นำชาวภูยกู้มีการตอบโต้นายทุนชาวจีน ซึ่งเข้ามาครอบงำการเมือง และเศรษฐกิจ

จากที่ได้เสนอมาย่างต้นจะพบว่าแนวคิดสามแนวคิดแรกมองแต่ปัญหาของจ้าง แต่ ละเลยการมองความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเป็นเจ้าของจ้าง เจ้าของทุน หรือ การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งกระทำต่อผู้ไร้ปัจจัยการผลิต ความจ้าง ทำให้มองข้ามโครงสร้างทางสังคม ซึ่งมีความเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น ส่วนสองแนวคิดหลังให้ความสำคัญกับเรื่องของวัฒนธรรมของชุมชน และชาติพันธุ์มากจนกระทั่งมองข้ามความขัดแย้งของคนในชาติพันธุ์ ชุมชนเดียวกันแต่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่างกัน

การมองโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับการเมืองของมนุษย์มีความสำคัญกว่าการมองเฉพาะแค่ปัญหาเรื่องของจ้าง ซึ่งทำให้สามารถตั้งคำถามได้ว่าปัญหาจ้างโดยเฉพาะจ้างเร่ร่อนเป็นปัญหาของจ้าง หรือ ปัญหาเกี่ยวกับคน และ ถ้าเป็นปัญหาเกี่ยวกับคน คนในที่นี้จะหมายถึงคนแบบปัจเจกชนหรือ คนภายใต้ระบบทุนนิยม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกแนวคิดที่ 6 แนวคิดโครงสร้างทางชนชั้น เป็นกรอบในการศึกษา เนื่องจากแนวคิดนี้สามารถมองโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางการเมือง กล่าวคือ แนวคิดโครงสร้างทางชนชั้นให้ความสำคัญกับเรื่องของพลังการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์กับผู้ไร้กรรมสิทธิ์ รวมถึงผลกระทบต่อโครงสร้างส่วนบน ได้แก่ การเมือง วัฒนธรรม ศาสนา เป็นต้น แนวคิดนี้จะทำให้การศึกษาสามารถครอบคลุมปัญหาที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้าง ซึ่งสร้างผลกระทบให้เกิดกับหมู่บ้านเลี้ยงช้าง

1.2) สมมติฐาน

ระบบทุนนิยมสร้างความขัดแย้งทางชนชั้นระหว่างเจ้าของจ้างกับความจำจ้างในฐานะแรงงานรับจ้าง และระบบทุนนิยมทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างกลุ่มทุนต่างๆ ส่งผลให้เกิดภาวะเบียดขับเจ้าของจ้างรายย่อยให้สูญเสียกรรมสิทธิ์และการควบคุมปัจจัยการผลิต(จ้าง) อันนำมาสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาจ้างเร่ร่อน ปัญหาการอพยพทั้งคนและจ้างออกจากหมู่บ้าน เป็นต้น หลังจากนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนำไปสู่การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของความจำจ้างที่ตอบโต้กลุ่มทุนในรูปแบบต่างๆ

1.3) วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1 เพื่อศึกษากลไกของระบบทุนนิยมที่แทรกแซงเข้าไปในหมู่บ้านคนเลี้ยงจ้าง
- 2 เพื่อศึกษาผลกระทบของระบบทุนนิยมที่มีต่อหมู่บ้านคนเลี้ยงจ้างทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม
- 3 เพื่อศึกษาความขัดแย้งและรูปแบบการต่อสู้ของความจำจ้างในฐานะแรงงานรับจ้างเลี้ยงจ้าง กับ เจ้าของจ้างรายใหญ่ ซึ่งเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านจ้าง และพื้นที่ที่คาบเกี่ยว

1.4) ประเด็นที่จะศึกษา

1. โครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมควบคุมการทำงานของความจำจ้างในฐานะแรงงานรับจ้าง และเจ้าของจ้างรายย่อยอย่างไร
2. ปัจจัยที่ตัวเบียดขับเจ้าของจ้างรายย่อยให้สูญเสียจ้างในฐานะปัจจัยการผลิต โดยพิจารณาจากการแข่งขันระหว่างเจ้าของจ้างรายใหญ่และเจ้าของจ้างรายย่อย เช่น ช่องทางในการนำจ้างของตนเองเข้าไปแสดงยังปางจ้างต่างๆ การส่งจ้างไปแสดงในต่างประเทศ
3. โครงสร้างทางการเมือง กฎหมาย และระบบประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของความจำจ้างอย่างไร
4. ทั้งความจำจ้าง และเจ้าของจ้างรายย่อยมีปฏิริยาต่อการถูกควบคุมของทุน และโครงสร้างทางการเมืองอย่างไร โดยคำนึงถึงความคิด และการให้เหตุผลของแรงงานรับจ้างในการแสดงพฤติกรรมต่อสู้ในชีวิตประจำวันอย่างไร รวมถึงการต่อสู้ในชีวิตประจำวันมีความเชื่อมโยงอย่างไรกับการต่อสู้ทางชนชั้นตามกรอบทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทางการเมืองแนวมาร์กซิสม์

5. ศึกษาข้อจำกัดของการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน

1.5) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้เข้าใจถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านชนบทไทยในภาคอีสานตอนล่าง กรณีหมู่บ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล และการขยายตัวของระบบทุนนิยม ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมผลิตเพื่อยังชีพ เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด เงื่อนไขของการดำรงชีวิตของชาวบ้านส่งผลกระทบต่อ การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ
2. ศึกษาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเป็นเจ้าของช้าง กับ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเป็นควาญช้างและรับจ้างเลี้ยงช้าง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของช้างรายใหญ่ กับเจ้าของช้างรายย่อย เนื่องจาก ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของคนในหมู่บ้านเป็นพื้นฐานของโครงสร้างการเมือง และการปกครองของท้องถิ่น
3. เมื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน สาเหตุความขัดแย้ง และปฏิกิริยาตอบโต้กันระหว่างชาวบ้านที่มีสถานภาพแตกต่างกัน จะนำไปสู่แนวทางที่ช่วยลดอุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของชาวบ้านในการร่วมกันที่จะพัฒนาชุมชนของตนต่อไป ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

1.6) กรอบทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ (Marxist Theory)

แนวการศึกษาแบบมาร์กซิสต์ศึกษาด้านต่อของปัญหาภายในหมู่บ้านชุมชนเลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบการผลิตเป็นแบบทุนนิยม โดยใช้หลักวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism) หมายถึง การมองว่าความเป็นอยู่ของมนุษย์เป็นตัวกำหนดจิตสำนึก และจิตสำนึกก็มีอิทธิพลเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ได้ แม้จะมีขีดจำกัดต่างๆ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในลักษณะองค์รวม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (ใจ , 2542: 31-36)

วิธีการศึกษาลักษณะนี้มีที่มาจากทฤษฎีการบูรณาการระหว่างเรื่องของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์เข้ากับวิธีการวิภาษวิธี กล่าวคือ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์เป็นการมองเห็นที่วัตถุว่าเป็นผู้สร้าง หรือผู้กำหนดความคิด

สะท้อนว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้เกิดจากการจินตนาการขึ้นมาเอง แต่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง ซึ่งรากฐานวิธีการนี้มาจากงานศึกษาของฟอยเออร์บัคดังนี้

“ สำหรับฟอยเออร์บัค เขาไปไกลกว่า”จิตสมบูรณ” ตรงที่เริ่มเข้าถึงความเป็นจริงจากการทำความเข้าใจที่ตัวมนุษย์เอง โดยเห็นว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในทิศทางที่สนองต่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงมีคุณสมบัติเป็น “การดำรงอยู่ทางเผ่าพันธุ์” (species being) ด้วยความเข้าใจอันนี้ ฟอยเออร์บัคถกต่อไปถึง “พระเจ้า” โดยถือว่าเป็นความแปลกแยกของมนุษย์ เพราะสิ่งนี้ถูกมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาแต่ทว่าตัวตนของมันดำรงอยู่อย่าง เป็นอิสระโดยที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้ และย้อนกลับมาครอบงำเหนือมนุษย์”(วรรณ ,2530:28)

จากข้างต้น วิธีคิดพื้นฐานดังกล่าวให้ความสำคัญกับสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น กระบวนการใช้แรงงานของมนุษย์ ซึ่งเป็นการกระทำที่มีวิธีการที่เกิดขึ้นจริง และมีเป้าหมายของตนเอง กล่าวคือ กระบวนการใช้แรงงานเป็นการกระทำเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกำหนดพระเจ้า ดังนั้นการศึกษาการเมืองเรื่องข้าง จึงให้ความสำคัญกับกระบวนการใช้แรงงานเลี้ยงช้างที่เกิดขึ้นจริง

ส่วนการวิภาษวิธี (Dialectic)จะมีลักษณะสำคัญโดยสรุป 4 ประการ คือ ประการแรก ปรัชญาการณทั้งหลายมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ประการที่สอง สรรพสิ่งอยู่ในสภาพเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงเป็นนิจ ทำให้สรรพสิ่งสามารถเสื่อมสลาย เกิดขึ้นใหม่และมีพัฒนาการ ประการที่สาม สรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงจากปริมาณไปสู่คุณภาพ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงทีละน้อย และนำไปสู่สภาพใหม่ที่ดีกว่า ประการที่สี่ สรรพสิ่งมีความขัดแย้งภายใน กล่าวคือ มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ของเก่าและของใหม่ สิ่งที่เสื่อมและสิ่งที่เจริญ การต่อสู้ของสิ่งขัดแย้งกันภายในสรรพสิ่งทำให้เกิดพัฒนาการ และเปลี่ยนแปลงจากปริมาณไปสู่คุณภาพ(ฉัตรทิพย์,2541:45-147)

วิธีวิภาษวิธีตามแนวคิดของมาร์กซิสม์เป็นวิธีการศึกษาวิธีหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้วิจัยต้องตระหนักว่า ในระหว่างการศึกษาจำเป็นต้องพิจารณากลับไปมากลับมาระหว่างทฤษฎีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตลอดเวลา อันนำมาสู่ความเข้าใจสาระสำคัญ (essence) ของปรากฏการณ์ และสืบค้นโครงสร้างพื้นฐานที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการวิจัยต้องคำนึงถึงเนื้อหาทางทฤษฎีโครงสร้างทางชนชั้นของมาร์กซิสม์สามารถเปลี่ยนแปลง และอาจยืดหยุ่นตามกาลเวลาและบริบทของสังคมแต่ละ

แห่ง การประยุกต์วิธีการวิภาษวิธีมาใช้ศึกษาการเล็งข้าง จะแสดงให้เห็นความขัดแย้ง และร่องรอยการก่อเกิดชนชั้นในสังคมคนเล็งข้างจากความสัมพันธ์ที่เลื่อมล้ำกันระหว่างคนเล็งข้าง เช่น การเอารัดเอาเปรียบความขี้ขางในฐานะแรงงานรับจ้าง ความเสียเปรียบทางด้านการแข่งขันของเจ้าของขี้ขางรายย่อยที่มีต่อนายทุน(เจ้าของขี้ขางรายใหญ่) เป็นต้น

จากข้างต้น ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการศึกษาที่จะใช้ในพิจารณาและศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ หลักการของวัตถุนิยมวิภาษวิธี ต่อจากนี้ไปผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาทางทฤษฎีสองเรื่อง คือ ลักษณะของระบบทุนนิยม และรัฐในระบบทุนนิยมตามกรอบทฤษฎีโครงสร้างทางชนชั้นแบบมาร์กซิสม์ ดังนี้

เรื่องแรก ลักษณะของระบบทุนนิยม กล่าวคือ ระบบทุนนิยมมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก ระบบทุนนิยมเป็นระบบการผลิตเพื่อตลาด ไม่ใช่การผลิตเพื่อการบริโภค ประการที่สอง ระบบนี้มีการผูกขาดปัจจัยการผลิตโดยชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย เพราะฉะนั้นระบบทุนนิยมจึงไม่ใช่ระบบเสรีนิยมตามความเข้าใจของแนวคิดเสรีนิยม เพราะระบบเสรีนิยม คือระบบที่มีผู้ประกอบการรายย่อยจำนวนมาก และมีการแข่งขันอย่างเสรี แต่ในความเป็นจริงระบบที่แนวคิดเสรีนิยมกำลังเรียกว่าระบบเสรีนิยม เป็นระบบที่ก่อให้เกิดการผลิตและการค้าในลักษณะผูกขาดดังเห็นได้จาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมใกล้เคียงกับลักษณะของระบบทุนนิยมตามทฤษฎีชนชั้น ดังนั้นในทางปฏิบัติระบบเสรีนิยมและระบบทุนนิยมจึงมีความใกล้เคียงกัน ประการที่สาม ในระบบทุนนิยมพลังแรงงาน (labour power) เป็นสินค้าชนิดหนึ่งในตลาด เนื่องจาก ผลของความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต อันนำมาสู่แรงงานรับจ้างอิสระเพื่อตอบสนองพลังการผลิตของระบบทุนนิยม(ฉัตรทิพย์,2541)

หลังจากทราบลักษณะของระบบทุนนิยมดูเหมือนว่า ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมจะมีการตกลงแลกเปลี่ยนอย่างเสรี และไม่มีการบีบบังคับเหมือนในระบบทาสและระบบศักดินา มาร์กซ์ได้อธิบายทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน (theory of surplus value) อันนำไปสู่การเปิดเผยการขูดรีดของนายทุน กล่าวคือสินค้าเป็นผลผลิตของแรงงาน ดังนั้นมูลค่าการแลกเปลี่ยนของสินค้าก็คือ ปริมาณแรงงานหรือระยะเวลาในการใช้แรงงานโดยเฉลี่ยที่ก่อให้เกิดสินค้านั้น(socially necessary labour time) หลังจากนั้นระบบทุนนิยมได้นำปริมาณแรงงานมาเทียบเคียงกับมูลค่าของเงิน (money) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนนำเงินมาทำหน้าที่เป็นทุน กล่าวคือ นายทุนได้นำเงิน(money-M)มาซื้อพลังแรงงาน(labour power)ในฐานะสินค้า(commodity-C) ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ เนื่องจากเมื่อพลังแรงงานเข้าสู่กระบวนการ

ผลิตสามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าได้มากกว่ามูลค่าเดิมของตน หลังจากผ่านกระบวนการผลิตนายทุนสามารถนำสินค้าที่ผลิตขึ้นใหม่ขายในตลาด ทำให้นายทุนสามารถได้เงินกลับมาในปริมาณที่มากกว่าเงินทุนเก่าที่ลงไป (money-M¹) ดังจะเห็นได้จากสูตรต่อไปนี้ (M-C-M¹) การผลิตในระบบทุนนิยมจะแตกต่างกับการผลิตในระบบเศรษฐกิจของผู้ผลิตขนาดเล็กดังจะเห็นได้จาก ระบบการผลิตของผู้ผลิตขนาดเล็กจะเริ่มจากการขายสินค้าที่ผลิตขึ้นได้ เพื่อให้ได้เงินนำไปซื้อสินค้าชนิดอื่นมาบริโภค ดังนั้นระบบการผลิตขนาดเล็กจะไม่เหลือส่วนต่างจำนวนมากเพียงพอให้สามารถนำกลับมาเป็นทุนได้อีกครั้ง แต่การผลิตในระบบทุนนิยมจะทำให้เกิดผลต่างระหว่าง M กับ M¹ คือ มูลค่าส่วนเกินที่นายทุนได้ยึดไปจากผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นผู้ผลิตไป และนำส่วนเกินเหล่านี้กลับมาเป็นทุนควบคุมแรงงาน (ฉัตรทิพย์, 2541 ข:171)

นอกจากนี้ ระบบทุนนิยมยังทำให้แรงงานรับจ้างอยู่ในสภาพซึ่งไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะขายงาน (labour) ของตน เนื่องจากแรงงานรับจ้างเหล่านี้ไม่มีปัจจัยการผลิตหลงเหลืออยู่ ทำให้พวกเขาตกอยู่ในสภาพที่ถูกบังคับให้ขายพลังแรงงาน เพื่อสามารถเลี้ยงชีพ รวมทั้งในระบบทุนนิยมยังสร้างเงื่อนไขให้ทุนสามารถคร่าราคาของพลังแรงงานต่ำกว่าความสามารถในการสร้างมูลค่าสินค้าของพลังแรงงาน กล่าวคือ มูลค่าพลังแรงงานจะใกล้เคียงกับมูลค่าของปัจจัยในการดำรงชีวิตของผู้ใช้แรงงานและครอบครัว เพื่อสร้างผู้ใช้แรงงานใหม่ป้อนเข้าสู่ระบบทุนนิยม ดังนั้นมูลค่าพลังแรงงานจะครอบคลุมเพียงแค่เรื่องปัจจัยสี่และการศึกษา ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของสังคม (ฉัตรทิพย์, 2541 ข:172)

เรื่องที่สอง ลักษณะของรัฐ รัฐเป็นโครงสร้างส่วนบนที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับความสัมพันธ์ทางการผลิตในสังคม ดังนั้นระบบทุนนิยมจึงเป็นตัวกำหนดลักษณะของรัฐ ซึ่งในการศึกษาเรื่องรัฐตามแนวคิดโครงสร้างทางชนชั้นแบบมาร์กซ์สามารถแบ่งแยกย่อยได้อีกอย่างน้อย 2 แนวคิด คือ **แนวคิดแรก** มองว่ารัฐเป็นเครื่องมือทางชนชั้น (Instrumentalist) เนื่องจากรัฐเป็นผลผลิตของความขัดแย้งทางชนชั้น ดังนั้นชนชั้นที่ครอบงำทางเศรษฐกิจสูงสุดจะใช้กลไกของรัฐในการควบคุมปราบปรามและกดขี่ชนชั้นอื่น แต่แนวคิดแรกมีปัญหาในการนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างน้อย 2 ประการ คือ **ประการแรก** แนวคิดนี้ละเลยการอธิบายบทบาทของรัฐในเชิงอุดมการณ์ ที่เกี่ยวกับการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม **ประการที่สอง** การมองว่ารัฐเป็นเครื่องมือทางชนชั้นละเลยต่อความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ภายในชนชั้นนายทุน และความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์นายทุนเฉพาะตัวกับผลประโยชน์ทั่วไปของระบบ (เสาวลักษณ์, 2533)

แนวคิดที่สองมองว่ารัฐมีความเป็นอิสระโดยสัมพัทธ์ (relative autonomy) เนื่องจากรัฐไม่ได้รับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยเฉพาะ และ รัฐอยู่ท่ามกลางการต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ของชนชั้นต่างๆ ดังนั้น รัฐต้องทำหน้าที่เป็นกันชนเพื่อไม่ให้สังคมเกิดการแตกหัก แนวคิดที่สองนี้มีจุดเด่นที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ชัดเจนกว่าแนวคิดแรก คือ แนวคิดที่สองสามารถอธิบายลักษณะรัฐสมัยใหม่ ซึ่งมีการจัดสวัสดิการและให้หลักประกันกับคนทำงาน รวมทั้งแนวคิดที่สองยังอธิบายให้เห็นที่มาของรัฐ (the derivations view) และว่าการดำรงอยู่ของรัฐขึ้นอยู่กับพลวัตการสะสมทุนอย่างต่อเนื่องของระบบ(Zeitlin,1982)

จากข้างต้น แนวคิดที่สองได้เสนอลักษณะของรัฐทุนนิยมอย่างน้อย 4 ประการคือ

ประการแรก รัฐเป็นองค์กรที่มีทุน หรืองบประมาณ และมีข้าราชการในสังกัดจำนวนมาก

ประการที่สอง รายได้ของรัฐมาจากการเก็บภาษีในหลายรูปแบบ ซึ่งปริมาณรายได้ของรัฐในส่วนนี้จะขึ้นอยู่กับความเจริญทางเศรษฐกิจของภาคธุรกิจ และรายได้ของประชาชน รวมทั้งรายได้ของรัฐยังมาจากอุตสาหกรรมบางอย่างที่รัฐเป็นผู้ผูกขาดการผลิต เนื่องจากอุตสาหกรรมเหล่านี้อาจจะกระทบต่อความมั่นคง และความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้รัฐไม่สามารถปล่อยให้มีการผลิตอย่างเสรีได้ หรือ เป็นอุตสาหกรรมที่ต้องลงทุนสูงและไม่สร้างกำไรรวดเร็วเพียงพอที่จะจูงใจให้เอกชนเข้ามาลงทุน เช่น อุตสาหกรรมการขนส่งทางรถไฟ

ประการที่สาม รัฐมีหน้าที่รักษาระบบที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันให้เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของกระบวนการสะสมทุนโดยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน เรียกว่า “สินค้าสาธารณะ” เป็นสิ่งที่จูงใจให้เกิดการลงทุน จะเห็นได้ว่ารัฐมีหน้าที่รักษากระบวนการสะสมทุน เพื่อรักษาระบบทุนนิยมและการดำรงอยู่ของรัฐ

ประการที่สี่ รัฐซึ่งปกครองโดยระบบประชาธิปไตย ทำให้ผู้ที่เข้ามามีอำนาจในการใช้เครื่องมือของรัฐต้องได้รับการสนับสนุนจากมวลชนผ่านระบบการเลือกตั้ง(Zeitlin,1982)

เมื่อรัฐมีหน้าที่ในการปกป้องและรักษาระบบทุนนิยม รัฐจะใช้วิธีประนีประนอมกับกลุ่มคนในสังคม โดยอ้างว่าให้ความสำคัญกับกลุ่มคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อที่รัฐจะสามารถอ้างความชอบธรรมและการยอมรับจากคนในสังคมได้(สุวรรณ , 2539: 41) อย่างไรก็ตาม รัฐในระบบประชาธิปไตย จะเปิดโอกาสให้คนในชนชั้นนายทุนเข้าไปบริหารรัฐมากกว่าชนชั้นอื่น เนื่องจาก ชนชั้นนายทุนมีความได้เปรียบในเรื่องความสามารถในการควบคุมปัจจัยการผลิต อันเป็นที่มาของรายได้ ฐานะ และการศึกษา สิ่งเหล่านี้ทำให้คนในชนชั้นนายทุนมีโอกาสมากกว่าผู้ที่มาจากครอบครัวของแรงงานรับจ้าง

อิสระ ส่งผลให้นโยบายของรัฐเอียงเข้าข้างผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุน และกดทับชนชั้นแรงงาน

เมื่อประยุกต์วิธีการศึกษา และเนื้อหาทฤษฎีเข้ากับกรณีการศึกษาการเลียงช้าง งานวิจัยชิ้นนี้จะให้ความสำคัญกับมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ซึ่งมีนัยยะถึงการกดขี่แรงงาน และในงานวิจัยชิ้นนี้จะจำกัดขอบเขตอยู่ในเรื่องของกำไรเท่านั้น เพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณาเปรียบเทียบกับค่าจ้างของแรงงาน กล่าวคือ เมื่อแรงงานรับจ้างเข้ามาสู่กระบวนการทำงานในกระบวนการเลียงช้าง ซึ่งเป็นกระบวนการที่สร้างมูลค่าส่วนเกิน ดังจะเห็นได้จากการที่ความขี้ในสถานะแรงงานรับจ้างจะเริ่มสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับช้างตั้งแต่การดูแล เลี้ยงดู และฝึกช้างให้สามารถแสดงตามปางช้างให้นักท่องเที่ยวชม เพื่อหารายได้ส่งกลับมาให้เจ้าของช้าง

1.7) ระเบียบวิธีการวิจัย

1. การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) โดยครอบคลุมทั้งตำรา เอกสารต่างๆ และการคัดเลือกข่าวหรือบทความที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการสำรวจสถานะองค์ความรู้ มิติทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับธุรกิจการเลียงช้างในหมู่บ้าน
2. ใช้แบบสอบถาม สืบหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคล และกิจกรรมการเลียงช้างของคนในหมู่บ้านตามคำถามที่ระบุในตัวอย่างคำถามหน้าต่อไป และเพื่อเลือกบุคคลขึ้นมาทำการสัมภาษณ์
3. ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกตามหัวข้อ (คำถาม) สัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ (Structured Interviews) โดยไม่ละเอียดข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่อยู่นอกเหนือหัวข้อที่เตรียมไว้ (Unstructured Interviews) ตัวอย่างหัวข้อ(คำถาม) ในการสัมภาษณ์มีปรากฏในหน้าต่อไป

1.8) วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2547 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2549 จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านช้างตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอุตสาหกรรม การเลียงช้างของจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเริ่มการศึกษากระบวนการเลียงช้างของอุตสาหกรรม การเลียงช้างจังหวัดสุรินทร์เชื่อมโยงกับธุรกิจและการเมืองภายในหมู่บ้านช้าง โดยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการเลียงช้างแบ่งเป็น 6 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 เจ้าของช้างรายใหญ่และตัวแทนในระดับจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 6 คน

กลุ่มที่ 3 เจ้าของช้างรายย่อยจำนวน 22 คน

กลุ่มที่ 4 ความรู้ช้าง 27 คน

กลุ่มที่ 5 กลุ่มข้าราชการทั้งในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น และผู้นำชุมชนในหมู่บ้านมีประมาณ 9 คน

กลุ่มที่ 6 เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน ซึ่งเคยทำงานในหมู่บ้านช้าง 6 คน

รวมผู้ที่ให้สัมภาษณ์ในงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มีจำนวนอย่างน้อย 72 คน

งานวิจัยชิ้นนี้จะไม่ระบุนามชื่อและตำแหน่งของผู้ให้สัมภาษณ์ เพราะการระบุชื่ออาจสร้างความเดือดร้อนและอาจทำลายชื่อเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากธุรกิจการเลี้ยงช้างมีปัญหาอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก การเลี้ยงช้างเพื่อหารายได้ขัดกับความรู้สึกของคนในสังคม ที่เห็นว่าช้างเป็นสัตว์สัญลักษณ์และมีบุญคุณต่อการดำรงอยู่ของชาติไทย

ประการที่สอง ระบบการจัดเก็บภาษีของประเทศไทยยังไม่ครอบคลุมธุรกิจการเลี้ยงช้างทุกประเภท

ประการที่สาม แหล่งที่มาและวิธีการที่สามารถเป็นเจ้าของช้างยังมีความคลุมเครือ และเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย

1.9) ขอบเขตการศึกษา มี 3 ส่วน

1. ศึกษากระบวนการธุรกิจเกี่ยวกับช้างในหมู่บ้านตากกลาง ต.กะโป จ.สุรินทร์ ช่วง พ.ศ.2500 ถึง พ.ศ.2549
2. ศึกษาการแข่งขันธุรกิจเกี่ยวกับช้าง และความขัดแย้งระหว่างภาครัฐ เอกชน ในชุมชนเลี้ยงช้าง
3. ศึกษาเนื้อหาการต่อสู้ของควาญช้างในรูปแบบต่างๆ ภายในธุรกิจเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง เช่น การทำงาน การอุ้งงาน การไม่เอาใจใส่ดูแลช้าง เป็นต้น ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มควาญช้างและในกรณีควาญช้างกับผู้ควบคุมงานและเจ้าของช้าง รวมถึงความขัดแย้ง อันนำไปสู่การต่อสู้ในชีวิตประจำวัน

บทที่ 2

กระบวนการเลี้ยงช้าง

การดำรงอยู่ของมนุษย์ในแต่ละสมัยขึ้นอยู่กับกระบวนการใช้แรงงาน ดังนั้นกระบวนการใช้แรงงานจึงเป็นจุดร่วมซึ่งเกิดขึ้นทุกสังคม แต่ลักษณะกระบวนการใช้แรงงาน(labour process)ในแต่ละสังคมและในแต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างกัน เนื่องจากผลของระดับการพัฒนาแรงงานและความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นการศึกษาสังคมจึงเริ่มจากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการใช้แรงงาน เพราะกระบวนการใช้แรงงานสะท้อนถึงพลังการผลิตในแต่ละสังคม อันส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในสังคม เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องกระบวนการใช้แรงงาน ผู้วิจัยนำเสนอความหมายของกระบวนการใช้แรงงานดังนี้ กระบวนการใช้แรงงานเป็นกระบวนการผลิตรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในสังคม กล่าวคือแรงงานมนุษย์เป็นผู้แปรรูปวัตถุดิบโดยใช้เครื่องมือและเครื่องจักรผ่านกระบวนการทำงาน ทำให้เกิดผลผลิตซึ่งมีมูลค่าใช้สอย และภายใต้ระบบทุนนิยมผลผลิตเหล่านี้จะถูกนำมาเป็นสินค้า เพื่อการแลกเปลี่ยนในตลาด(Thompson,1983:pxiii)

อย่างไรก็ตาม กระบวนการผลิตในระบบทุนนิยมก้าวหน้ากว่าระบบการผลิตในยุคศักดินา ดังจะเห็นได้จาก กระบวนการผลิตของระบบทุนนิยมมีระบบการแบ่งงานกันทำ และมีการพัฒนาเทคโนโลยี ซึ่งทันสมัยมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งเป้าหมายในการผลิตแบบทุนนิยมจะมุ่งตอบสนองความต้องการสะสมกำไรของกลุ่มทุน เพื่อนำกำไรหมุนเวียนกลับมาเป็นทุนต่อไป อันนำไปสู่การขยายการผลิต (extended reproduction) แตกต่างกับการผลิตแบบดั้งเดิมในยุคศักดินา จะมีเป้าหมายหลักในการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตซ้ำแบบธรรมดา (simple reproduction)

การวิเคราะห์กระบวนการผลิตแบบทุนนิยมตามแนวโครงสร้างทางชนชั้นมองว่า กระบวนการผลิตแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ 1. วัตถุดิบ 2. เครื่องจักรเทคโนโลยี 3. แรงงาน ที่มีหน้าที่ตั้งแต่ตัดแปลงวัตถุดิบ ด้วยเครื่องจักรเทคโนโลยี รวมถึงทำการผลิตทุกขั้นตอนจนออกมาเป็นผลผลิตและนำไปขายเป็นสินค้าหรือบริการ การทำงานของแรงงานสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้แรงงานเป็นผู้ผลิตในกระบวนการผลิต ส่วนองค์ประกอบแรกและสองเป็นเพียงปัจจัยการผลิต (Means of production) ซึ่งถูกแรงงานกระทำ (Thompson,1983: 39)

องค์ประกอบของกระบวนการผลิตเป็นพื้นฐาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสามารถในการแข่งขัน และวิธีการพัฒนากระบวนการผลิตของนายทุน เนื่องจาก ความสามารถในการผลิตสินค้าซึ่งมีคุณภาพดีและมีปริมาณมาก เป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีดังจะเห็นได้จาก การจัดซื้อเครื่องจักรที่ทันสมัยและการพัฒนาระบบการแบ่งงานกันทำของผู้ใช้แรงงาน การพัฒนา

องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของแรงงานสูงขึ้น ลดปริมาณการใช้แรงงานลง ส่งผลให้มูลค่าส่วนเกินในรูปกำไรที่นายทุนได้รับจะมีมูลค่าเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามวิธีการนี้กลับทำให้การว่างงานมากขึ้น ทำให้นายทุนสามารถใช้โอกาสนี้กดค่าจ้างแรงงานของผู้ใช้แรงงานให้ต่ำลง

การประยุกต์ทฤษฎีกระบวนการผลิตแบบทุนนิยมมาใช้ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง นั้นมีความซับซ้อนกว่าโรงงานอุตสาหกรรม กล่าวคือ ปัจจัยการผลิตที่สำคัญของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างคือ ช้าง ซึ่งไม่ใช่เครื่องจักร แต่มีสถานะและบทบาทเทียบเท่าเครื่องจักรเพราะถือว่าเป็นเครื่องมือในการผลิตการบริการให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว โดยผ่านการควบคุมของควาญช้างหรือ ผู้เป็นลูกจ้างตลอดเวลา แต่ส่วนที่แตกต่างจากเครื่องจักรคือ ช้างเป็นสิ่งมีชีวิตและจิตใจ ทำให้การทำงานของควาญช้างมีความละเอียดและซับซ้อน เพราะควาญช้างต้องทำงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของช้าง กล่าวคือ ควาญช้างต้องดูแลช้างทั้งกลางวันและกลางคืน

ในบทนี้จะศึกษาอิทธิพลของระบบทุนนิยมซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการเลี้ยงช้าง กล่าวคือ ทุนและรัฐมีส่วนในการทำให้กระบวนการเลี้ยงช้างเข้าสู่กระบวนการผลิตแบบทุนนิยม โดยศึกษาผ่านการเลี้ยงช้างสมัยก่อนทุนนิยม และการเลี้ยงช้างในช่วงที่ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำดังนี้

2.1 การเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างสมัยก่อนทุนนิยม

การเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างสมัยก่อนทุนนิยม ซึ่งมีผู้ที่เชื่อว่ามีชุมชนชาวภูยกอาศัยอยู่แถบพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ภาคอีสานตอนใต้ตั้งแต่ปลายสุโขทัย หรือประมาณทศวรรษที่ พ.ศ.2122 (สมหมาย,2539:54) กระบวนการเลี้ยงช้างของชุมชนชาวภูยกอยู่ภายใต้ระบบการผลิตก่อนทุนนิยมตั้งแต่เริ่มมีบันทึกจนถึงปลายทศวรรษ 2500 ดังจะเห็นได้จากลักษณะของระบบการผลิตก่อนทุนนิยมอย่างน้อย 3 ประเด็น กล่าวคือ

ประเด็นแรก กระบวนการเลี้ยงช้างของชุมชนชาวภูยกเป็นกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อนและยังไม่มีเทคโนโลยีในการผลิตสมัยใหม่ แต่อาศัยเพียงความกล้าหาญและทักษะส่วนตัวของหมอช้างเท่านั้น กล่าวคือ เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการเลี้ยงช้างเป็นวัสดุตามธรรมชาติ ซึ่งทำขึ้นอย่างง่าย เช่น บ่วงบาศทำจากเชือกเถาวัลย์ ไม้คั้นจามสำหรับจับช้างทำจากไม้เนื้อแข็ง สะแนงเกล หรือเครื่องมือสื่อสารอย่างง่ายภายในชุมชนชาวภูยก ทำจากเขาควาง (ชิน,2529:36) เป็นต้น

ส่วนกระบวนการผลิตยังมีความล้าหลัง กล่าวคือ หมอช้างจะจับช้างป่า โดยอาศัยเพียงแค่ทักษะความสามารถส่วนบุคคล ความกล้าหาญ ทำให้กระบวนการผลิตเต็มไปด้วยอันตราย

เนื่องจากหมอช้างต้องเผชิญกับโกลาหลช้างป่าที่ร้ายแรงและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในขณะที่จับช้าง หมายถึงชีวิตของหมอช้าง ดังนั้นกิจกรรมการเลี้ยงช้างสมัยก่อนที่มีศูนย์กลางอยู่ที่การเข้าป่าจับช้าง จึงแตกต่างกับการจับช้างป่าในปัจจุบัน ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์เข้ามาช่วย ทำให้การจับช้างป่าง่าย รวดเร็วและปลอดภัยขึ้น

ประเด็นที่สอง เป้าหมายของกระบวนการผลิตก่อนทุนนิยม คือการผลิตเพื่อการยังชีพ (Self-sufficient) มีความแตกต่างกับกระบวนการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งต้องการผลิตเพื่อกำไรดังจะเห็นได้จาก การเข้าป่าจับช้างชาวกูยสมัยก่อนมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ การใช้ช้างทำงานภายในครัวเรือน และการขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค รายละเอียดดังนี้

1) การใช้ช้างทำงานภายในครัวเรือน คือ เมื่อชาวกูยจับช้างมาได้ หลังจากนั้นชาวกูยจะนำช้างมาฝึกไว้ในใช้ในครอบครัว โดยนำช้างมาฝึกเป็นพาหนะในการเดินทาง เพื่อบรรทุกสิ่งของแทนการใช้คนหาม และให้สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะเด็กได้นั่งบนหลังช้างแทนการใช้คนอุ้ม เนื่องจากในสมัยก่อนชุมชนชาวกูยยังไม่มีกรรมกรคนส่งที่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน ดังนั้นการเดินทางต้องอาศัยช้างเป็นพาหนะหลัก เนื่องจากช้างสามารถเดินทางได้นานและทนกว่าการที่คนจะเดินเท้าเพียงลำพัง ประกอบกับสภาพภูมิประเทศแถบอีสานตอนใต้เป็นดินที่แห้งแล้งและร้อน ซึ่งถูกเรียกว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้” เพราะพื้นดินมีลักษณะเป็นดินทรายปนดินเหนียว และบางพื้นที่ก็กลับเต็มไปด้วยปรกและต้นไม้มีหนาม รวมทั้งช้างเป็นพาหนะที่ดีกว่าเกวียน เนื่องจากช้างสามารถบรรทุกสิ่งของในทางแคบๆและข้ามแม่น้ำได้ ในขณะที่เกวียนไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ในพื้นที่เหล่านั้น (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2547)

กระบวนการผลิตในส่วนของการเลี้ยงช้างก็จะสอดคล้องกับกระบวนการผลิตอื่นๆที่พบในวิถีการผลิตก่อนทุนนิยม คือ การรวมตัวกันของผู้หญิงชาวกูยในการผลิตสิ่งของใช้ภายในครัวเรือน ดังเช่น การทำนาและทำสวนเพื่อการบริโภคในครอบครัว การทอผ้าไหมซึ่งเรียกว่า “สินี ะหรี” การทอเสื่อ หรือแม้แต่การกรองหญ้าคา ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องใช้ในครัวเรือนสมัยก่อน (วิระ ,2545:71) กระบวนการผลิตเหล่านี้มีพลังการผลิตเพียงแค่ตอบสนองการยังชีพอย่างง่ายของคนในชุมชน

จากข้างต้น วิถีชีวิตของชุมชนชาวกูยสมัยก่อนเป็นระบบการผลิตแบบดั้งเดิม กล่าวคือ การผลิตทุกอย่างมีเป้าหมายเพื่อการดำรงชีพ และมีการช่วยเหลือของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าระบบการผลิตก่อนที่ทุนนิยมจะเข้าครอบงำมีระดับการพัฒนาพลังงานต่ำ เนื่องจากการดำรงอยู่ของคนในชุมชนอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้ระบบการผลิตยังไม่พัฒนาถึงขั้นที่ต้องใช้แรงงานรับจ้าง

2) การขายหรือใช้ช้างเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าบริโภค คือ เมื่อชาวกูยนำช้างไปช่วยขนส่งคนหรือสิ่งของจากหมู่บ้านอื่นยังอีกที่หนึ่งชาวบ้านจะตอบแทนด้วยการมอบสิ่งของต่าง เช่น

อาหารแห้ง เลื้อยผ้า ผ้าห่ม เกลือ พริก หอม กระเทียม ข้าวสารเป็นต้น(มาก ศาลางาม:หมอซ้าง, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2549) และเมื่อมีการให้สัมปทานป่าไม้ในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีกองคาราวานซ้าง ม้า เดินทางมาซื้อซ้างมากขึ้น เพื่อนำซ้างไปขายให้กับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือและภาคใต้ แต่การจับซ้างป่าของชุมชนชาวกูยยังคงเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ และไม่ได้รับผลกระทบที่รุนแรงจากการเข้ามาของนายฮ้อย หรือหัวหน้ากองคาราวานเหล่านี้ จนกระทั่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการใช้แรงงานของชุมชนชาวกูยทั้งระบบเนื่องจากการพัฒนาระบบการขนส่งซ้างยังล้ำสมัย ประกอบกับหมู่บ้านซ้างแห่งนี้มีระยะทางห่างไกลจากภาคเหนือและภาคใต้มาก

ดังนั้น กระบวนการเลี้ยงซ้างภายในชุมชนชาวกูยช่วงเวลานี้จึงมีการพัฒนาที่ค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ กระบวนการเลี้ยงซ้างเริ่มจากการจับซ้างป่ามาเพื่อตอบสนองความต้องการใช้ซ้างภายในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชาวบ้านครัวเรือนอื่น ต่อมาเมื่อมีกิจการป่าไม้ ชุมชนชาวกูยเริ่มมีการจับซ้างป่าเพื่อขาย แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังไม่รุนแรงเท่ากับในช่วงปลายทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป คือระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงกระบวนการเลี้ยงซ้างของชุมชนชาวกูยให้เข้าสู่ระบบการผลิตแบบทุนนิยม

ประเด็นที่สาม กระบวนการเลี้ยงซ้างสมัยก่อนยังไม่มีมีการพัฒนาระบบการแบ่งงานกันทำ กล่าวคือ ชายฉกรรจ์จะร่วมตัวกันเข้าป่าจับซ้างป่า หลังจากนั้นคนที่จับซ้างป่าได้ จะเป็นผู้นำซ้างกลับมาเลี้ยง ฝึกซ้างและใช้ซ้างทำงานภายในครัวเรือนของตน ดังนั้นกระบวนการใช้แรงงานที่เกิดขึ้นจึงไม่มีระบบการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจนเหมือนกับกระบวนการผลิตแบบทุนนิยมในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการผลิตของชุมชนชาวกูยในสมัยก่อนทุนนิยมจะมีการแบ่งตำแหน่งและหน้าที่อย่างง่าย เพื่อเป็นพื้นฐานในการปกครองชุมชน และมีที่มาจาก การเข้าป่าจับซ้าง ซึ่งเรียกว่า “การออกโพนซ้าง” แต่การโพนซ้างของชาวกูยมีความแตกต่างจากการจับซ้างของชุมชนในภาคกลางและภาคใต้ เพราะการโพนซ้างไม่จำเป็นต้องสร้างเครื่องมือจำกัดบริเวณของซ้างป่า เพื่อให้ง่ายต่อการจับซ้างเหมือนภาคอื่น เช่น คอกซ้าง เพนิยคคล้อมซ้าง เป็นต้น การออกโพนซ้างจะมีลำดับการปกครองของหมอซ้างเรียงจากตำแหน่งล่างสุดไปสูงสุดดังนี้

1) “มะ” เป็นผู้ที่เริ่มออกคคล้อมซ้างจะมีหน้าที่คอยปฏิบัติตามคำสั่งหมอซ้างทุกอย่าง เช่น การจัดเตรียมอาหาร การจัดเตรียมที่พัก การช่วยเหลือในการจับซ้างด้วยการส่งไม้คั้นจามให้หมอซ้างจับซ้างเท่านั้น

2) “จา” หรือ “หมอจา” คือ มะที่ผ่านการ “ปะชิมอ” หรือการทำพิธีกรรมบวชหมอใหม่ หมอจามีสิทธิ์ในการคคล้อมซ้างป่าได้ แต่ยังคงเชื่อฟังคำสั่งหมอซ้างลำดับสูงกว่าตน หมอจาเป็นแค่หมอซ้างทั่วไป

3) “สเดียง” หรือ “หมอสะเดียง” หรือหมอเบื่องซ้าย เป็นหมอข้างที่เคยคล้องช้างป่าได้ไม่น้อยกว่า 2 เชือก หมอสะเดียงจะเป็นหมอจากที่มีคุณสมบัติพร้อม รวมทั้งหมอข้างคนอื่นๆ พร้อมใจกันเสนอชื่อขึ้นให้ครุบาใหญ่แต่งตั้ง หลังจากนั้นจะมีการประกอบพิธีกรรม ทำให้หมอจาสามารถเลื่อนขั้นเป็นหมอสะเดียง

4) “สดำ” หรือ “หมอสดำ” หรือหมอเบื่องขวา เป็นหมอสะเดียงที่สามารถจับช้างทอก(ช้างที่มีงาเดียวมาแต่กำเนิด) 1 เชือกและช้างอุทาม (ช้างป่าที่เคยถูกจับมาแล้วแต่พลัดเข้าป่า) อีก 1 เชือก รวมทั้งยังต้องจับช้างพลาย หรือช้างสิดอ ไม่น้อยกว่า 10 เชือก หลังจากนั้นหมอสะเดียงจึงจะได้เลื่อนขั้นเป็นหมอสดำ และภายในกลุ่มหมอสดำยังมีการแบ่งลำดับชั้นปกครอง กล่าวคือ หมอสดำชั้นอาจเป็นผู้ที่คล้องช้างป่าได้ไม่น้อยกว่า 15 เชือก

5) ครุบาใหญ่ หรือ หมอเต่าเป็นหมอสดำชั้นสูงที่ผ่านการคล้องช้างไม่น้อยกว่า 50 เชือก ครุบาใหญ่มีหน้าที่ปกครองทุกคนในคณะคล้องช้างและคุ้มครองสมาชิกทุกคนจากสัตว์ป่า และภูตผีปิศาจ ในการออกโพนช้างครุบาใหญ่จะทำหน้าที่สื่อสารระหว่างผีปะกำ คือวิญญาณของพระครูหรือบรมครูของหมอข้าง ซึ่งคนในชุมชนชาวภูยกูยเชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองผู้ที่ออกไปจับช้างป่า นอกจากนี้ที่ครุบาใหญ่จะมีหน้าที่เป็นผู้นำการประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์แล้ว ครุบาใหญ่ยังมีหน้าที่ตัดสินใจ จัดแบ่งจำนวนช้างให้แก่สมาชิกที่เดินทางไปจับช้างป่าและข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกที่ออกคล้องช้าง (สมหมาย, 2539: 150-153)

จากข้างต้น กระบวนการผลิตของชุมชนชาวภูยกูยก่อนทุนนิยมไม่มีระบบการแบ่งงานกันทำแต่มียศศักดิ์ภายในชุมชน ซึ่งมีที่มาจากโพนช้าง ตำแหน่งเหล่านี้เป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบนดังจะเห็นได้จาก หมอเต่าเป็นทั้งผู้นำชุมชนในการเข้าป่าจับช้าง และมีอำนาจจัดระเบียบรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน รวมถึงเป็นผู้กำหนดวัฒนธรรม ประเพณีที่คนในชุมชนควรปฏิบัติ

ลักษณะกระบวนการเลี้ยงช้างของชุมชนชาวภูยกูยก่อนทุนนิยมสะท้อนให้เห็นถึง ความเป็นอิสระของชุมชนชาวภูยกูยจากอำนาจรัฐและทุน เนื่องจากชุมชนชาวภูยกูยไม่ต้องพึ่งทุนภายนอก เพราะกระบวนการใช้แรงงานสามารถเกิดขึ้นได้โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งยังไม่ถูกระบบกรรมสิทธิ์เข้าครอบงำ เช่น ชาวบ้านยังมีสิทธิ์เข้าป่าจับช้างป่าขายและใช้ได้ ชาวบ้านสามารถทำนาสาธารณะ ชาวบ้านยังสามารถเข้าป่าหาของป่าประทังชีวิตได้ รวมถึงกระบวนการใช้แรงงานเป็นไปในลักษณะร่วมมือกัน กระบวนการทำงานที่เกิดขึ้นในสังคมก่อนทุนนิยม เพื่อตอบสนองการยังชีพของคนในชุมชน

2.2 กระบวนการเลี้ยงช้างในระบบทุนนิยม

กระบวนการเลี้ยงช้างของชุมชนชาวกูยในหมู่บ้านช้างได้ถูกแทรกแซงการทำงานจากอำนาจรัฐ และกลุ่มทุน โดยเริ่มจากการที่รัฐไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รวมศูนย์อำนาจการปกครอง ดังจะเห็นได้จากการออกกฎระเบียบควบคุมการจับช้างของชุมชน ซึ่งเลี้ยงช้างทั่วราชอาณาจักร คือ การออกกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปควบคุมการจับช้างป่าของคนพื้นเมือง เช่น พระราชบัญญัติรักษาช้างป่า ร.ศ. 119 กำหนดให้ช้างป่าทุกเชือกในราชอาณาจักรเป็นของหลวง ทำให้ผู้ที่ต้องการตั้งคอกจับช้างป่าด้วยวิธีการต่างๆ ต้องขออนุญาตจากข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลก่อน ข้าราชการจะเป็นผู้กำหนดปริมาณการจับช้าง และกฎหมายยังให้อำนาจข้าราชการจัดเก็บภาษีจากการจับช้างป่าโดยสามารถเรียกเก็บหรือชักช้าง 1 เชือกจากปริมาณที่จับช้างได้ 5 เชือก หรือผู้จับช้างสามารถจ่ายเป็นเงิน โดยเทียบกับราคาขาย(สาธูป, 2543: 267-268)

ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษที่ 2500 ซึ่งสามารถเทียบได้กับการพัฒนาของรัฐไทยในช่วงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์พบว่า กระบวนการเลี้ยงช้างของชุมชนชาวกูยเริ่มเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตดั้งเดิมเข้าสู่ระบบการผลิตแบบทุนนิยม กล่าวคือ จากเดิมกระบวนการเลี้ยงช้างขึ้นอยู่กับ การจับช้างป่าเพื่อใช้และขาย เมื่อรัฐและทุนได้เข้าแทรกแซงกระบวนการเลี้ยงช้าง ทำให้ กระบวนการเลี้ยงช้างเปลี่ยนแปลงเป็นระบบการผลิตแบบทุนนิยมดังจะเห็นได้จาก นายทุนได้เข้ามาซื้อช้างเลี้ยงจากชาวบ้านในหมู่บ้าน และจ้างชาวบ้านที่ไม่มีช้างในฐานะความช่วยรับจ้าง หลังจากนั้น นายทุนได้ส่งความช่วยและช้างไปหารายได้ โดยการแสดงตามปางช้างต่างๆ

เหตุการณ์เหล่านี้เกิดจากสาเหตุอย่างน้อย 4 ประการ คือ **ประการแรก** ชาวกูยไม่สามารถเข้าป่าไปจับช้างป่าในประเทศกัมพูชาและในประเทศไทยได้ ทำให้กระบวนการเลี้ยงช้างดั้งเดิมซึ่งมีหัวใจอยู่ที่การเข้าป่าจับช้างยุติลง ทำให้ชาวกูยเริ่มหมดหนทางในการหาเลี้ยงชีพโดยการจับช้างป่า ส่งผลให้ชาวกูยบางส่วนต้องขายช้างให้กับนายทุน

ประการที่สอง เมื่อกระบวนการเลี้ยงช้างเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลต่อโครงสร้างส่วนบนของชุมชนชาวกูย กล่าวคือ เมื่อการจับช้างป่าสิ้นสุดลง ระบบการปกครองโดยคนในชุมชนชาวกูยเองหมดอำนาจและความสำคัญ ประกอบกับรัฐไทยใช้ระบบราชการเข้ามาปกครองชุมชนชาวกูยแทนอำนาจของคนในชุมชนเดิม

ประการที่สาม รัฐไทยและกลุ่มทุนได้สนับสนุนกระบวนการเลี้ยงช้างให้ตอบสนองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จาก องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) สนับสนุนการจัดงานแสดงของช้างเป็นงานประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ในช่วงพ.ศ. 2504 (รักษพล, 2538: 68) และต่อมาในช่วงพ.ศ. 2509 จังหวัดสุรินทร์พร้อมด้วยอศท. ได้จัดประชาสัมพันธ์การ

ท่องเที่ยวให้บุคคลภายนอกได้รู้จักหมู่บ้านตากกลางในนามของ “หมู่บ้านช้าง” (Elephants Village) หลังจากนั้นในช่วงปีพ.ศ.2517 ภาครัฐได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้านช้าง (สมหมาย, 2539: 67-69) จะเห็นได้ว่าการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของรัฐสนับสนุนการขยายตัวของกลุ่มทุนภายนอกเข้าสู่หมู่บ้านช้างมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมขนส่งระหว่างหมู่บ้านกับเมืองสะดวก ทำให้กลุ่มทุนภายนอกสนใจที่จะเข้ามาลงทุน และพัฒนาหมู่บ้านช้างเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตัวอย่างการที่มูลนิธิหมู่บ้านช้างการบินไทย สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกลุ่มทุนอื่นๆ เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านในหลายด้านเข้ามาจัดนำเที่ยวในหมู่บ้าน การสนับสนุนระบบประปาหมู่บ้าน การช่วยภูมิทัศน์ในหมู่บ้าน การอบรมควาญช้าง เป็นต้น เพื่อให้กระบวนการเลี้ยงช้างเป็นระบบการผลิตแบบทุนนิยม และสอดคล้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ประการที่สี่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนชาวกูยระหว่างพลังการผลิตกับความสัมพันธ์ทางการผลิต กล่าวคือ กระบวนการผลิตในการเลี้ยงช้างเริ่มมีการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่เช่น การขนส่งช้าง การรักษาพยาบาลช้าง เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนชาวกูยบางส่วนดิ้นรนที่จะหารายได้โดยการนำช้างออกแสดงละครเร่ไปตามเมืองต่างๆ เพื่อหารายได้ให้เพียงพอกับความต้องการใช้สินค้าอุปโภคและบริโภคสินค้าทันสมัยจากภายนอก แทนการผลิตเพื่อยังชีพภายในครัวเรือน ส่งผลให้กระบวนการเลี้ยงช้างแบบดั้งเดิมที่จำกัดอยู่แค่การเข้าป่าจับช้างมาใช้และแลกเปลี่ยนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนที่เพิ่มขึ้นได้อีกต่อไป ปรากฏการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต และการแยกตัวทางชนชั้นภายในชุมชนชาวกูยด้วยตนเอง

เมื่อรัฐ และกลุ่มทุนเริ่มเข้าแทรกการดำเนินชีวิตของชุมชนผู้เลี้ยงช้างชาวกูย ประกอบกับความขัดแย้งภายในชุมชนชาวกูย ทำให้กระบวนการเลี้ยงช้างมีการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของรัฐและทุน กล่าวคือ กระบวนการเลี้ยงช้างกลายมาเป็นกระบวนการผลิตที่ออกมาในรูปแบบของการให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น การแสดงของช้าง การให้บริการนั่งช้าง และการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความน่ารักและแสนรู้ของช้าง หรือพูดในทางกลับกันคือ การบริการถือว่าเป็นผลผลิต (เทียบเท่ากับสินค้า) ที่เกิดจากกระบวนการเลี้ยงช้าง โดยมีขั้นตอนซับซ้อนและใช้ระยะเวลาในการทำงานนาน ตั้งแต่การเลี้ยงดูช้างน้อย ฝึกช้าง การดูแลช้างวัยเจริญพันธุ์ไปจนถึงการดูแลช้างที่ล้มป่วย ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ใช้แรงงานเป็นสำคัญ

ถึงแม้ว่าแรงงานเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง แต่ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจำเป็นต้องมีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น วัตถุดิบ เครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมช้าง ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญของทุนที่หล่อเลี้ยงให้อุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างเพราะทั้งช้างและควาญ

ซึ่งไม่สามารถอยู่ได้ลำพังโดยปราศจากเครื่องมือควบคุมช้าง อาหาร ยา อื่นๆ เพราะฉะนั้น กระบวนการเลี้ยงช้างจะประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ ช้างและเครื่องมือการผลิตอื่นๆ แรงงาน มีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์

ในกระบวนการผลิตทั่วไป วัตถุประสงค์เป็นปัจจัยในการผลิตที่ถูกพลังแรงงานแปรเปลี่ยนจาก วัตถุประสงค์เป็นสินค้า ส่วนในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง วัตถุประสงค์ไม่ได้ถูกแปรสภาพเป็นสินค้าที่จับต้องได้เหมือนอุตสาหกรรมการผลิตอื่น แต่ถูกเปลี่ยนเป็นพลังงานของช้าง เพื่อให้ช้างสามารถทำงานได้ กระบวนการเลี้ยงช้างจะต้องป้อนวัตถุประสงค์ คืออาหารช้างและน้ำให้เพียงพอกับความต้องการของช้าง สำหรับการเติบโตและการดำรงชีวิตของช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ ดังนั้นกระบวนการเลี้ยงช้างต้องการอาหารช้างปริมาณมากประมาณวันละ 200-350 กิโลกรัมต่อวัน(อารีย์,2535:36) หรือ 10%ของน้ำหนักช้าง อย่างไรก็ตามถ้าช้างได้รับอาหารไม่เพียงพอจะทำให้เจ็บป่วยบ่อยและอารมณ์เศร้าซึม จะสังเกตเห็นว่าช้างไม่กระตือรือร้นที่จะทำงาน เพราะฉะนั้นผู้เลี้ยงช้างจึงต้องคำนึงถึงเรื่องอาหารช้างและน้ำเป็นสำคัญ

อาหารช้างสามารถแบ่งได้ 5 ประเภทดังนี้

1) หญ้า (Grass) ช้างจะกินหญ้าตามป่า หรือตามพื้นที่ที่รกร้างเกือบทุกชนิด เช่น พง แยม กก อ้อ หญ้าคา เอื้องหวาย หญ้าแพรก หญ้าบอนหู หญ้าปล้อง หญ้ากระเดือยหนู หญ้าตีนกา หญ้ากังกาย

2) พืชในตระกูลไผ่ (Bamboos)

ไม้ไผ่เป็นพืชที่พบตามป่าในชนบท เช่น ไม้ไผ่ข้าวหลาม ไม้ไผ่บ้าน ไม้ไผ่ป่า ไม้รวก ไม้ซาง ไม้ซางนวล ไม้ไผ่หอม ไม้ผง รวมทั้งหน่อไม้ที่เป็นอาหารของคนรวมทั้งหน่อไม้ยังเป็นอาหารที่ช้างชอบกินมาก

3) เถาวัลย์ และ ไทร (Creepers and Ficus)

อาหารจำพวกเถาวัลย์ และ ไทรที่ช้างกินเป็นอาหารได้แก่ ไทร สลัดคน้ำ บอระเพ็ด หวาย หนามหัน เครือสะบ้า กระทงลาย ส้มปล้อย เครือเขาน้ำ เถาวัลย์แดง

4) ไม้ยืนต้น (Tree)

ไม้ยืนต้นที่ช้างกินได้แก่ กล้าย ขนุน มะพร้าว มะเฟือง มะไฟป่า มะขามป้อม มะขาม มะตูม มะมัน มะยมป่า มะเดื่อปล้อง จามจุรี ก้ามปู อ้อยช้าง สัก จิว ปอสา นางแย้มป่า หว่า โปธิ ระกำ กระพ้อ

5) พืชไร่ (Cultivated Crops)

พืชไร่เป็นอาหารช้างที่ช้างชอบกินมากที่สุด โดยเฉพาะในช่วงที่ช้างมีอาการเจ็บป่วย หรือร่างกายผอมโทรมซึ่งแสดงถึงความไม่สมบูรณ์ เจ้าของช้างจะต้องจัดหาอาหารที่ช้างชอบกินมาให้ ช้างกินเป็นพิเศษ เช่น กกล้วย อ้อย ข้าว ข้าวโพด สับปะรด ถั่ว กกล้วย (ชัยนรินทร์, 2543)

ส่วนอาหารเสริมที่ต้องให้ช้างได้รับเป็นประจำทุกวัน ได้แก่ เกลือแกงวันละประมาณ 60 กรัม และอาหารเสริมที่เป็นแร่ธาตุก้อนที่ใช้กับวัว นอกจากนี้เวลาช้างตกมันต้องนำอาหารที่ให้หลัง ต่ำมาให้ช้างกินเพื่อลดพลังกำลัง และความดุร้าย เช่น แดงกวา แดงไทย นิสัยการกินอาหารของช้าง ทำให้ปริมาณอาหารที่ใช้เลี้ยงช้างมีจำนวนมากกว่าความจำเป็นของช้าง และค่าความเสียหาย ในขณะที่กินอาหารช้างอาจมีจำนวนมากใกล้เคียงกับราคาอาหารช้างที่เจ้าของช้างจัดเตรียมให้กับช้าง เนื่องจากช้างมีพฤติกรรมในการกินแบบทิ้งๆ ขว้างๆ อาหารส่วนหนึ่งที่ป็นป้อนออกจากระหรือ ปัสสาวะของช้าง ช้างจะเหยียบหรือจับอาหารนั้นเหวี่ยงขึ้นไปคลุมบนหลังช้างเพื่อไล่ และป้องกัน แมลงดูดกินเลือด นอกจากนี้ถ้าปล่อยให้ช้างกินกิ่งไม้หรือผลไม้ที่อยู่บนต้นไม้ที่สูงจนช้างไม่สามารถใช้วงเอื้อมถึงแต่เป็นต้นไม้ที่ไม่ใหญ่มากนัก ช้างจะดันให้ต้นไม้บนลง หักต้นไม้ กินผลไม้ หรือกิ่งไม้รวมทั้งช้างยังเหยียบย่ำทำลายพืชต้นไม้ให้เกิดความเสียหาย (กฤษญา, 2545: 43)

น้ำ ซึ่งเป็นน้ำที่ให้ช้างกิน ต้องเป็นน้ำสะอาด เช่นน้ำประปา น้ำฝน หรือน้ำจากคลองที่มีการไหลเวียนและมีลักษณะน้ำที่สะอาดไม่เหม็น ไม่ดำและไม่ขุ่น เพราะช้างจะไม่ยอมกินน้ำที่สกปรก มันจะปฏิเสธด้วยการอดน้ำซึ่งอาจจะทำให้ช้างล้มได้ ช้างเป็นสัตว์ที่ต้องดื่มน้ำจำนวนมากถึง 140-200 ลิตร(เรื่องเดียวกัน) ส่วนน้ำที่ใช้อาบน้ำอาจเป็นน้ำจากคลองทั่วไป

การจัดหาอาหารช้าง

การจัดหาอาหารช้างในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างมีหลายวิธี ตัวอย่าง การจัดซื้ออาหารช้างที่ชาวสวนตัดมาขายให้กับเจ้าของช้างถึงสถานที่พักช้าง การที่เจ้าของช้างไปซื้ออาหารช้างในตลาดสด การที่เจ้าของช้างซื้อเหมาพืชไร่ทั้งแปลงหลังจากที่ชาวสวนเก็บเกี่ยวผลผลิตไปแล้ว หรือในกรณีที่ผลผลิตออกมาไม่ได้คุณภาพเจ้าของสวนจะขายพืชไร่ให้เจ้าของช้าง หลังจากนั้นเจ้าของช้างสามารถนำคนไปตัดหรือนำช้างไปปล่อยในพื้นที่นั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพืชเศรษฐกิจจำพวกอ้อย ข้าวโพด สับปะรด ข้าว การที่เจ้าของช้างนำช้างไปปล่อยให้กินหญ้า ต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ หรือที่ดินของตนเองทิ้งไว้และปล่อยให้หญ้าขึ้น เป็นต้น (กลุ่มความรู้อาหารและเจ้าของช้าง รายย่อย, สัมภาษณ์, 2547-2548)

ช่างและเครื่องมือการผลิตอื่นๆ

ช่างและเครื่องมือการผลิตอื่นๆ เป็นปัจจัยการผลิตที่จัดอยู่ในหมวดหมู่ของเครื่องมือ ในอุตสาหกรรมการผลิตสิ่งช่างจะประกอบไปด้วยเครื่องมืออย่างน้อย 8 ชนิด ดังนี้

1 ช่าง เป็นปัจจัยการผลิตที่มีชีวิต ในกระบวนการผลิตสิ่งช่างนายทุนจะเริ่มซื้อช่างตั้งแต่อายุประมาณ 2 ปี หลังจากที่ช่างหย่านมจากแม่ และผ่านพิธีกรรมปะสะช่าง ซึ่งเป็นพิธีแยกลูกช่างออกจากแม่ช่าง หลังจากนั้นนายทุนจะใช้ช่างทำงานจนกระทั่งช่างหมดสมรรถภาพในการทำงาน กล่าวคือ เมื่อช่างอายุประมาณ 53-60 ปี เจ้าของช่างควรใช้ช่างทำงานเบาหรือปล่อยช่างให้พักผ่อน (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2505:4) และช่างมีอายุขัยใกล้เคียงกับอายุของคน

หากเปรียบเทียบช่างกับเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมผลิตสินค้าแล้ว พบว่าตัวของช่างเองนั้นถ้าไม่ได้ผ่านการฝึกฝนและควบคุมโดยควาญช่างแล้ว จะไม่สามารถแสดงท่าต่างๆ ตามคำสั่งของคนได้ เช่นเดียวกับเครื่องจักรที่จะต้องใช้ความสามารถของคนงานสร้างผลผลิตออกมา และสร้างรายได้ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งจะหมุนเวียนกลับมาเป็นทุนทำการผลิตอย่างต่อเนื่อง การเปรียบเทียบช่างกับเครื่องจักรยังมีนัยสำคัญ คือ ช่างเป็นปัจจัยการผลิตที่เป็นหัวใจของอุตสาหกรรม หากขาดสิ่งนี้ จะไม่มีการแสดงช่างบริการนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับเครื่องจักร และยังเป็นที่มาของการกำหนดวิธีการทำงานของควาญช่างที่จะต้องอาศัยทักษะความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับช่างเป็นอย่างดี ในขณะที่ตัวช่างกลับกลายเป็นวัตถุที่ถูกกระทำ เพราะจากข้อเท็จจริงพบว่า หากควาญช่างไม่พอใจเจ้าของช่างก็จะระบายความคับแค้นใจด้วยการตีช่าง เหมือนการวางยาเครื่องจักร

2 ตะขอช่าง เป็นอุปกรณ์ซึ่งมีโลหะ และไม่เป็นส่วนประกอบสำคัญ ในการผลิตสิ่งช่าง ตะขอถูกใช้เป็นเครื่องมือควบคุมช่างชนิดหนึ่ง โดยที่ควาญช่างจะใช้ตะขอช่างเกี่ยวที่ใบหู หรือตีที่หน้าผากของช่าง ซึ่งบริเวณนี้มีช่องว่างห่างจากสมองของช่าง ทำให้การตีระหว่างหน้าผากไม่เป็นอันตรายต่อระบบสมองของช่าง

รูปที่ 1 ตะขอช่าง

3 โซ่ผูกช้าง เป็นอุปกรณ์ที่ทำขึ้นจากโลหะ มีไว้เพื่อใช้ในการจำกัดขอบเขตในการเคลื่อนที่ของช้างในเวลากลางคืนและกลางคืน โซ่ช้างสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ 1) โซ่ช้างขนาดยาวจะใช้ผูกติดกับเหล็กปะเก็น ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปตัวยูและมีนอตเป็นองค์ประกอบอยู่ตรงปลาย เหล็กปะเก็นจะใช้หมุดติดระหว่างโซ่ซึ่งพันรอบข้อเท้าช้างกับหลัก หรือเสาผูกช้างเพื่อใช้จำกัดบริเวณของช้าง 2) จะแคะ หรือจะแจะ หมายถึงโซ่ที่เชื่อมกันและมีลักษณะเป็นสองวงใหญ่ โซ่ชนิดนี้จะใช้สำหรับคล้องเท้าช้างทั้งสองข้าง เพื่อให้ช้างเดินช้าลง

รูปที่ 2 โซ่ช้าง

4 กรงช้าง เป็นอุปกรณ์ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าตัวช้าง และทำจากโลหะ กรงช้างจะถูกใช้ในช่วงตอนการขนส่งช้างไปทำงานต่างประเทศ เพื่อจำกัดพื้นที่ช้างและเพิ่มความสะดวกในการขนย้าย

รูปที่ 3 กรงช้าง

5 ที่นั่งรองบนหลังช้าง เป็นอุปกรณ์ซึ่งเรียกว่า “แห่ช้าง” หรือ “กูบ” ทำจากไม้ และมีลักษณะคล้ายเก้าอี้มีไว้เพื่อใช้บรรทุกสัมภาระและคน การทำแห่ช้างต้องอาศัยความชำนาญของช่าง ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับช้าง เนื่องจากช้างแต่ละเชือกมีลักษณะของหลังแตกต่างกัน ดังนั้นแห่ของช้างต้องประกอบขึ้นให้เหมาะกับหลังช้าง มิฉะนั้นอาจจะทำให้หลังช้างได้รับบาดเจ็บจากการเสียดสีกับแห่ช้าง (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2547)

รูปที่ 4 การทำแห่่งซ้าง

6 ปิ่นยิงยาสลบ และ ตัวยาซึม หรือยาสลบ (Chemical restraint) ซึ่งมี 2 ประเภท คือ 1) ยาซึม เช่น Azaperone Diazepam Midazolam Xylazine HCl ยาซึมจะใช้ในกรณีที่ต้องการให้ซ้างอยู่ในอาการซึม เพื่อตรวจ รักษาและผ่าตัดเล็กน้อย หรือใช้ในขณะขนส่งยาซึมประเภทนี้สามารถทำให้ซ้างยืนสงบและลดอาการตื่นกลัว แต่ซ้างยังคงสามารถรับรู้ถึงสิ่งกระตุ้นต่างๆ ได้ รวมถึงยาประเภทนี้ยังถูกใช้จัดการกับซ้าง ซึ่งกำลังตกมันให้ลดอาการคุมคั้งลง ดังนั้นวิธีการนี้จะถูกใช้เพื่อป้องกันไม่ให้ซ้างทำร้ายคนได้ 2) ยาสลบ เช่น Xylazine HCl, Etorphine HCl, Carfentanil ก้าชสลบยาสลบจะใช้ในกรณีที่ต้องการให้ซ้างอยู่นิ่งมากที่สุด เช่น การตรวจตา การผ่าตัดขนาดใหญ่ เป็นต้น การวางยาสลบประเภทนี้ต้องมีการเตรียมอย่างดีและอยู่ภายใต้การควบคุมของนายสัตวแพทย์เท่านั้น (กฤษฎา,2545:40)เนื่องจากการให้ยาเกินขนาดอาจทำให้ซ้างเสียชีวิตได้ (สัตวแพทย์หมายเลข 2, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549)

7 รถบรรทุกขนาดใหญ่สำหรับขนส่งซ้าง เช่น รถบรรทุกหกล้อสำหรับซ้างเชือกเล็ก รถบรรทุกสิบล้อสำหรับบรรทุกซ้างหลายเชือก หรือซ้างที่มีขนาดใหญ่สำหรับการขนส่งภายในประเทศ ส่วนการขนส่งซ้างไปแสดงต่างประเทศจะต้องอาศัยเครื่องบิน หรือบรรทุกเรือ (เจ้าของซ้างรายกลางหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2549)

จากข้างต้น กระบวนการเลี้ยงซ้างในระบบทุนนิยมจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยเทคโนโลยีทางการแพทย์และเทคโนโลยีด้านการขนส่ง ถ้าขาดเทคโนโลยีเหล่านี้แล้วกระบวนการเลี้ยงซ้างในระบบทุนนิยมหยุดชะงัก เจ้าของซ้างไม่สามารถส่งสินค้าออกไปขายในตลาดปวงซ้างได้เลย อย่างไรก็ตามการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีต่างๆ จะเกิดผลไม่ได้หากขาดแรงงาน ดังนั้นความซ้างจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเลี้ยงซ้าง

8 ที่ดิน เป็นปัจจัยการผลิตที่เจ้าของซ้างลงทุนซื้อไว้ เพื่อใช้เป็นที่เลี้ยงซ้าง ดังจะเห็นได้จากการปล่อยให้ซ้างเข้าไปกินต้นไม้ หญ้า หลังจากนั้นที่ดินจะค่อยๆ เสื่อมสภาพลง เนื่องจากความ

สมรรถนะของที่ดินจะถูกเปลี่ยนแปลงเป็นพลังงานให้กับช้าง เพื่อทำงานให้กับเจ้าของช้าง จะเห็นได้ว่า ต้นทุนของที่ดินมีมูลค่าคล้ายกับวัตถุดิบ ในระยะยาวที่ดินจะมีมูลค่าต่ำลง เพราะเสื่อมสภาพ ดังนั้นนายทุนต้องผนวกมูลค่าของที่ดินรวมอยู่ในมูลค่าต้นทุนของการแสดงช้างหรือค่าตัวช้าง ซึ่งเป็นรายได้ตอบแทนคืนให้นายทุน

นอกจากนี้ ที่ดินยังเป็นสถานที่ที่ตั้งหลักผูกช้าง เพื่อไว้ล่ามช้าง จำกัดขอบเขตของช้างในเวลากลางคืนเพื่อป้องกันไม่ให้ช้างเดินออกมาพ่นพางทำลายข้าวของเสียหาย รวมทั้งที่ดินยังใช้เป็นสถานที่พักของช้าง เพื่อให้อุตสาหกรรมการเล่นช้างดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น โดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่คนทั่วไป

แรงงาน

แรงงาน หมายถึง กิจกรรมการผลิต (purposive productive activity) อันเกิดจากการที่นายทุนได้ซื้อพลังแรงงาน (labour power) ซึ่งก็คือทักษะ ความรู้ความชำนาญ หรือเรียกโดยรวมว่าความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า พลังแรงงานนี้เป็นสิ่งที่ผู้ใช้แรงงานนำมาขายกับนายทุน ซึ่งนายทุนจะจ่ายค่าตอบแทนในรูปของเงินเดือน ดังนั้นผู้ผลิตที่แท้จริงไม่สามารถขายสินค้าได้โดยตรง แต่กลับต้องตกอยู่ในสภาพที่สามารถขายได้เพียงพลังในการสร้างงาน (Bottomore, 1983:265) หลังจากนั้นนายทุนจะสามารถควบคุมการใช้แรงงาน ทำให้เกิดกิจกรรมการผลิตร่วมกับวัตถุดิบและเครื่องมือ เมื่อกิจกรรมการผลิตเสร็จสิ้นลง แรงงานก็ได้สร้างผลผลิต ซึ่งมีมูลค่าสูงกว่าผลรวมของต้นทุนระหว่างมูลค่าพลังแรงงานกับมูลค่าปัจจัยการผลิตให้กับนายทุน

ในส่วนของแรงงานในอุตสาหกรรมการเล่นช้างพบว่า กิจกรรมการผลิตจะถูกเรียกว่า กิจกรรมการเล่นช้าง เนื่องจากกิจกรรมการเล่นช้างเป็นกิจกรรมที่แรงงานรับจ้างเป็นผู้สร้างผลผลิตในรูปของสินค้า คือตัวช้างซึ่งมีความสามารถในการแสดง และสินค้าในรูปแบบการให้บริการ คือการแสดงของช้าง อย่างไรก็ตามกิจกรรมการเล่นช้างยังมีความแตกต่างกับกิจกรรมการผลิตทั่วไป กล่าวคือ กิจกรรมการเล่นช้างมีช้างทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิต แต่ปัจจัยการผลิตในกิจกรรมการผลิตทั่วไปมักจะใช้เครื่องจักรและวัตถุดิบ ซึ่งไม่มีชีวิต ถึงแม้ว่ากิจกรรมการเล่นช้างจะมีลักษณะพิเศษ แต่กิจกรรมการเล่นช้างยังต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์คล้ายกับกิจกรรมการผลิตอื่น ดังเห็นได้จากในกระบวนการการเล่นช้างเริ่มตั้งแต่ช้างเกิดจนกระทั่งช้างล้ม (ตาย) ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนอย่างน้อย 10 ขั้นตอน (กลุ่มเจ้าของช้างรายกลาง เจ้าของช้างรายย่อย ความรู้ช้างและสัตว์แพทย์, สัมภาษณ์, 2548-2549) ได้แก่ การดูแลและให้อาหารช้าง การฝึกลูกช้าง การเลี้ยงช้างในขณะที่พักอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ การขนส่งช้าง การควบคุมช้างให้บริการนักท่องเที่ยวตามสถานที่จัดแสดงช้าง การควบคุมช้างในขณะที่ผสมพันธุ์ การควบคุมช้าง

ตกมัน การดูแลช่างที่ตั้งท้อง การดูแลช่างแก่และช่างป่วย การจัดการหลังจากช่าง การทำงานทุกขั้นตอนดังกล่าวต้องมีแรงงานมนุษย์ควบคุมการทำงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การดูแลและให้อาหารลูกช่าง

การดูแลและให้อาหารลูกช่างเป็นกิจกรรมการทำงานแรกสุดของวงจรชีวิตช่าง และสะท้อนให้เห็นความสำคัญของความช่างในการเลี้ยงช่างแบบทุนนิยม เนื่องจากการเลี้ยงช่างแบบทุนนิยมเป็นลักษณะการแยกช่างออกจากกัน เพื่อความสะดวกในการใช้ช่างทำงาน แต่การกระทำดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์และการเรียนรู้ตามธรรมชาติของช่างลดลง ดังนั้นความช่างจึงเข้ามาทำหน้าที่ดูแลช่างทดแทนกลไกตามธรรมชาติที่สูญหายไป ดังจะเห็นได้จากการตกลูกของช่าง ความช่างจะเข้ามาทำหน้าที่คล้ายช่างแม่รับ¹ตามธรรมชาติ กล่าวคือ ก่อนการตกลูก ความช่างต้องนั่งเฝ้าแม่ช่างท้องแก่ และหลังจากที่แม่ช่างตกลูก ความช่างเตรียมอุปกรณ์ในการควบคุมแม่ช่างได้แก่ หอก มิด หลาว เป็นต้น เพื่อป้องกันไม่ให้แม่ช่างสาวหรือแม่ช่างท้องแรกเข้าทำร้ายลูกช่าง เนื่องจากการตกลูกของช่างบางเชื้อก ทำให้แม่ช่างได้รับเจ็บปวด ตกใจและมีอาการไม่รู้จักรักลูกช่าง หรือมันอาจคิดว่าลูกช่างเป็นสิ่งที่ทำให้มันเจ็บ ส่งผลให้แม่ช่างอาจเข้าทำร้ายลูกช่าง ดังนั้น ในสถานการณ์นี้ ความช่างต้องรีบเข้าไปแย่งลูกช่างออกจากแม่ช่าง การทำงานในขั้นตอนนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความช่างต้องทำงานทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน รวมถึงต้องเลี้ยงชีวิตตามหน้าที่ ซึ่งระบบการเลี้ยงช่างแบบทุนนิยมกำหนดไว้ให้ทำ แต่ผลผลิตในตัวของลูกช่างกลับตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของช่างถึงแม้ว่าเจ้าของช่างจะไม่ได้ออกแรงดูแลและปกป้องลูกช่าง

เมื่อลูกช่างตกลูกออกมา ความช่างต้องใช้ทักษะและความสามารถของตนในการดูแลลูกช่างขึ้นอยู่กับแต่ละกรณี ดังจะเห็นได้จากบางกรณีแม่ช่างไม่ยอมให้ลูกช่างเข้าใกล้ ความช่างต้องทำงานควบคู่กับสัตวแพทย์ในการสอนแม่ช่างรู้จักเลี้ยงลูก กล่าวคือ การทำให้แม่ช่างสาวยอมให้ลูกช่างเข้าไปกินนมดังนี้ ความช่างต้องควบคุมให้ช่างอยู่นิ่งในคอกช่าง เพื่อให้ สัตวแพทย์สามารถเข้าใกล้ และฉีดยาซึมเป็นการลดความวิตกกังวลของแม่ช่าง หลังจากนั้นสัตวแพทย์เริ่มปล่อยให้ลูกช่างเข้าไปดูนมแม่ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของความช่างและความช่างต้องเพิ่มความระมัดระวังไม่ให้แม่ช่างทำอันตรายลูกช่างได้ เช่น แม่ช่างอาจจะจับวงงลูกช่างมากัด เพื่อ

¹ ช่างแม่รับ หมายถึง ช่างพัง ซึ่งแม่ช่างท้องแก่ได้เลือกจากสมาชิกในโครงช่าง ให้ทำหน้าที่ช่วยจัดเตรียมพื้นที่ให้แม่ช่างคลอดลูกและคอยเฝ้าเวลาช่างตกลูก หลังจากนั้นแม่รับจะทำหน้าที่ปกป้องและคุ้มครองลูกช่าง บางครั้งแม่รับอาจจะรักลูกช่างมากกว่าแม่จริงๆ รวมทั้งเคยมีปรากฏว่าแม่รับสามารถสร้างน้ำนมให้ลูกช่างดื่มกินได้

ลูกซ้างขาดอากาศหายใจและตาย แม่ซ้างอาจจะเตะลูกซ้าง ทำให้ได้รับอันตราย เป็นต้น รวมทั้ง ความซึ้งต้องเป็นผู้เข้าไปรีดนมจากแม่ซ้าง เพื่อเก็บไว้ให้ลูกซ้างได้กิน ตัวอย่างนี้ทำให้เห็นลักษณะ การทำงานของความซึ้ง ซึ่งต้องการเอาใจใส่และอดทน เนื่องจากการที่จะทำให้แม่ซ้างยอมรับ ลูกซ้างอาจใช้เวลาานหลายอาทิตย์ (สัตวแพทย์หมายเลข 2, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549)

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปความซึ้งมีหน้าที่คอยบำรุงร่างกายของลูกซ้าง ตัวอย่าง ความซึ้ง จะอาหารเสริมให้กับลูกซ้าง โดยการนํานมผสมกับน้ำข้าวผสมมาให้ลูกซ้างกินผ่านสายยาง ความ ซึ้งต้องฝึกให้ลูกซ้างกินหญ้าอ่อน เป็นต้น รวมถึงความซึ้งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยง ซ้างเป็นอย่างดี เนื่องจากลูกซ้างในแต่ละวัยต้องการการดูแลซึ่งแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จาก กรณี ลูกซ้างแรกเกิด ความซึ้งยังไม่สามารถอาบน้ำให้ซ้างได้โดยตรง แต่ต้องเตรียมน้ำไว้ถึงหนึ่งและทำ พื้นดินให้เปียก เพื่อทำให้ลูกซ้างได้เรียนรู้การใช้ชีวิต ซึ่งใกล้เคียงกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ หลังจากนั้นเมื่อลูกซ้างแข็งแรงมากขึ้น ความซึ้งจึงสามารถอาบน้ำให้ซ้างได้ (เจ้าของซ้างรายย่อย หมายเลข 17, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549)

จากข้างต้น การเลี้ยงซ้างขั้นตอนนี้สะท้อนให้เห็นทักษะ และความสามารถของผู้ใช้ แรงงานในการทำกิจกรรมเลี้ยงซ้างในระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามการทำงานของผู้ใช้แรงงานไม่ได้ จำกัดเพียงการลงแรง แต่ต้องอาศัยความใส่ใจในการดูแลลูกซ้างเป็นพิเศษ คือ ความซึ้งต้องเฝ้าดู ลูกซ้างตลอดเวลา เนื่องจากลูกซ้างอาจได้รับบาดเจ็บจากความซุกซน ดังจะเห็นได้จาก ลูกซ้างจะวิ่ง เข้าชนสิ่งต่างๆรอบตัวเช่น คน วัว รถยนต์ สุนัข เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความเสียหายกับข้าวของ เครื่องใช้และร่างกายของคน ถึงแม้ว่าลูกซ้างจะตัวเล็ก แต่มันก็มีพลังของสัตว์ใหญ่ดังนั้นการกระทำ ของมัน อาจสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น (เจ้าของซ้างรายย่อยหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2547)

ขั้นที่ 2 การฝึกลูกซ้าง

การฝึกลูกซ้างเป็นขั้นตอนหนึ่งในกิจกรรมการเลี้ยงซ้าง ซึ่งทำให้เห็นว่า ความซึ้งเป็น ผู้สร้างผลผลิตในรูปแบบการแสดง เนื่องจากพลังแรงงานของความซึ้งได้ใช้ไปกับการฝึกซ้าง ดังนั้นขั้นตอนนี้จึงมีความสำคัญมากต่อกระบวนการเลี้ยงซ้างในระบบทุนนิยม ดังจะเห็นได้จาก นายทุนต้องจ้างความซึ้งเพื่อมาฝึกลูกซ้าง ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 1ปีจนถึง 10 ปี ถึงแม้ว่าในขั้นตอนการฝึก ซ้างจะมีการจ้างแรงงานส่วนอื่นเข้ามาทำงานตัวอย่าง สัตวแพทย์จะเข้ามารักษาและฉีดยาบำรุง ใ้กับลูกซ้าง เนื่องจากการฝึกลูกซ้างเป็นขั้นตอนการแยกแม่ซ้างออกจากลูกซ้าง ทำให้ร่างกายของ ลูกซ้างเกิดการปรับตัว คือ ลูกซ้างต้องเปลี่ยนพฤติกรรมจากการกินนมแม่ซ้างมาเป็นการกินอาหารที่

มนุษย์จัดให้ อย่างไรก็ตาม การทำงานของสัตว์แพทย์ไม่สามารถทำงานได้ตามลำพัง ทุกครั้งที่สัตว์แพทย์เข้ามาดูแลลูกช้างต้องอยู่ภายใต้การควบคุมช้างของควาญช้างตลอดเวลา (สัตว์แพทย์หมายเลข 2, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549)

เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ควาญช้างรับจ้างเป็นแรงงานสำคัญที่สุดต่อกระบวนการเลี้ยงช้าง แม้กระทั่งเมื่อลูกช้างแข็งแรง และพร้อมที่จะทำการฝึก นายทุนในฐานะเจ้าของช้างต้องจัดให้มีพิธีปะสะช้าง โดยการจ้างเจ้าของช้างต้องจ้างหมอช้างมาทำพิธีเริ่มการฝึกช้าง แต่ในขณะที่ประกอบพิธีกรรม ควาญช้างต้องเป็นแรงงานสำคัญควบคุมช้าง เพราะฉะนั้น แม้ว่าการฝึกช้างในระบบทุนนิยมจะมีการจัดแบ่งหน้าที่การทำงานของผู้ใช้แรงงานออกเป็นหลายประเภท เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด แต่นายทุนกลับจ่ายค่าตอบแทนการทำงานอย่างไม่เป็นธรรม เนื่องจาก ควาญช้างรับจ้างเป็นผู้ที่ทำงานหนักและนานที่สุด แต่กลับมีสถานภาพต่ำสุด และรับค่าจ้างต่ำกว่าผู้ใช้แรงงานกลุ่มอื่น

การทำงานของควาญช้างในการขั้นตอนการฝึกช้าง จะสะท้อนให้เห็นความเป็นผู้ผลิตของแรงงานรับจ้าง กล่าวคือ ขั้นตอนการฝึกลูกช้างจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อควาญช้างทุ่มเทพลังในการทำงานทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจะเห็นได้จาก ควาญช้างเป็นผู้ที่คิดและประดิษฐ์ท่าทางการแสดงของช้างให้พิเศษ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น การฝึกให้ช้างแสดงท่าปาเป้ายิงลูกโป่ง การฝึกให้ช้างแสดงการเตะบอล การฝึกให้ช้างแสดงการเล่นห่วง การฝึกให้ช้างแสดงท่าเดินข้ามสะพาน การฝึกให้ช้างแสดงการเล่นบาสเก็ตบอล เป็นต้น รูปแบบการแสดงของช้างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ และความอดทนของควาญช้างในการฝึกช้าง เนื่องจากการฝึกช้างในแต่ละท่าโดยเฉพาะท่าพิเศษบางท่าอาจใช้เวลานานเกือบ 2-3 เดือนกว่า แต่ควาญช้างจำเป็นต้องฝึก เนื่องจากเป็นความต้องการของเจ้าของช้าง

ถึงแม้ว่าขั้นตอนการฝึกช้างจะสะท้อนให้เห็นความสำคัญของแรงงานควาญช้างรับจ้าง แต่ขั้นตอนเหล่านี้ยังสะท้อนถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งบีบบังคับควาญช้างให้ทำงานที่เสี่ยงอันตราย อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ควาญช้างตระหนักดีว่าการฝึกช้างในท่าพิสดารอาจทำให้พวกเขาได้รับบาดเจ็บ แต่พวกเขายอมทำ เพื่อแลกกับค่าจ้างในการยังชีพ ดังจะเห็นได้จาก ความผิดพลาดอาจเกิดขึ้นได้ในการฝึกช้างให้แสดงท่าพิสดาร เช่น การฝึกให้ช้างแสดงท่าเดินสองขาต้องให้ควาญช้างหลายคนเข้าไปอุ้มขาหน้าของช้าง เพื่อทำให้ช้างเรียนรู้ที่จะยกขาหน้าทั้งสองข้างกลางอากาศ แต่การฝึกทำนี้อาจทำให้ควาญช้างถูกช้างล้มทับ ส่งผลให้ร่างกายของควาญช้างได้รับบาดเจ็บสาหัส หรือการฝึกให้ช้างเดินข้ามสะพาน ควาญช้างต้องเดินประกบข้างตัวช้าง เพื่อให้ช้างกล้าที่จะเดินข้ามสะพานแคบได้ แต่การฝึกทำนี้เสี่ยงต่อการที่ช้างจะกระโดดลงจากสะพานและ

วิ่งเข้าชนความรู้อ้าง ทำให้ความรู้อ้างได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น (ความรู้อ้างหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2547)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับความรู้อ้างในการฝึกช้างไม่จำกัดเพียงแค่ว่า ความรู้อ้างอาจได้รับอันตราย แต่ในกิจกรรมการฝึกบางท่า ทำให้ความรู้อ้างมีอาการปวดได้ทันที ดังเช่น การฝึกให้ช้างยืนบนถังน้ำมันและหมุนห่วงหรือการฝึกให้ช้างเดินสองขา ความรู้อ้างต้องนวดขาช้าง เพื่อให้กล้ามเนื้อที่ขาช้างคลายตัว ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการฝึกสูงขึ้น เนื่องจากการนวดจะช่วยลดอาการเจ็บปวดของขาช้างและทำให้รู้ระยะเวลาในการฝึก แต่มือของความรู้อ้างต้องทนสัมผัสกับน้ำมันนวดตัวช้าง ซึ่งมีความเข้มข้นกว่าน้ำมันมวยของคนหลายเท่า ทำให้มือของความรู้อ้างอาจแสบและร้อน (สัตวแพทย์หมายเลข 2, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549)

จากข้างต้น ขั้นตอนการฝึกช้างในระบบทุนนิยมเป็นการพัฒนาผลผลิตในภาคบริการเกี่ยวกับการแสดงของช้างให้มีความหลากหลาย และสามารถสร้างความสุขให้กับมนุษย์เพิ่มขึ้น ดังเห็นได้จาก สมัยก่อน มนุษย์ใช้ช้างเป็นเพียงพาหนะขนส่ง แต่ปัจจุบัน ความรู้อ้างได้สร้างให้ช้างเป็นนักแสดง และมีความสามารถมากกว่าสมัยก่อน เช่น ช้างสามารถทำท่าสวัสดี ช้างสามารถทำท่านอน ช้างสามารถทำท่าไกวเปล ช้างสามารถนวดตัวมนุษย์ได้ ช้างสามารถเล่นดนตรีและเต้นระบำวาดภาพ เป็นต้น เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าขั้นตอนการฝึกช้างสะท้อนถึงความมหัสจรรย์ของผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากความรู้อ้างในฐานะผู้ใช้แรงงานสามารถนำช้างซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่มาฝึก เพื่อตอบสนองความต้องการของทุนในอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ท่องเที่ยว เป็นต้น

ภาพถ่ายการแสดงของช้าง

รูปที่ 5 ช้างปาเป้าลูกโป่ง

รูปที่ 6 ช้างยืนสองขาและหมุนห่วง

รูปที่ 7 ลูกช้างเดินข้ามสะพานพร้อมกลับหลัง

รูปที่ 8 ช้างเล่นบาสเก็ตบอล

รูปที่ 9 ช้างตีกลองเข้ากับจังหวะเพลง

รูปที่ 10 ช้างนั่งบนสะพานพร้อมกับสวัสดิ์ดี

ขั้นที่ 3 การเลี้ยงช้างเล็กและโตในขณะที่ช้างพักอยู่ในพื้นที่จ.สุรินทร์

การทำงานของควาญช้างในช่วงที่เจ้าของช้างปล่อยให้ช้างพักในพื้นที่จ.สุรินทร์เป็นตัวอย่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้การเลี้ยงช้างแบบทุนนิยมจะมีช่วงเวลาให้ช้างได้หยุดพักจากการทำงานในการต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่ควาญช้างไม่สามารถหยุดทำงานตามช้างได้ ดังจะเห็นได้จากการทำงานของควาญช้างกลุ่มหนึ่งในขณะนำช้างมาพักอยู่ในบ้านเจ้าของช้าง คือ ควาญช้างต้องเริ่มงานประมาณ 07.00น เพื่ออาบน้ำให้ช้าง และทำการฝึกช้างตามความต้องการของเจ้าของช้าง หลังจากนั้น ควาญช้างต้องพาช้างออกไปหาอาหารช้างตามธรรมชาติกินและนั่งเฝ้าตลอดทั้งวันจนถึงเย็น ต่อจากนั้นควาญช้างต้องกลับมาทำความสะอาดสถานที่เลี้ยงช้างให้กับเจ้าของช้างและฝึกช้างทวนอีกครั้งหนึ่งในตอนเย็น ส่วนตอนหัวค่ำ ควาญช้างต้องจัดเตรียมอาหารให้ช้างกินตอน

กลางคืน โดยการไปตัดต้นไม้ เช่น มะพร้าว ต้นกล้วย อ้อย หนุ่ย เป็นต้น (กลุ่มความรู้อ่าง, สัมภาษณ์ และสังเกต, 2547)

จากข้างต้น การทำงานของควาญช้างถูกจัดแบ่งเวลาตามความต้องการของเจ้าของช้าง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของควาญช้าง เพราะฉะนั้นควาญช้างแทบจะไม่มีอิสระในการกำหนดการทำงานของตน ทุกอย่างต้องเป็นไปตามกระบวนการเลี้ยงช้างแบบทุนนิยม

ขั้นที่ 4 การขนส่งช้าง

การขนส่งช้างเป็นกิจกรรมการทำงานของควาญช้าง ซึ่งสำคัญมาก เนื่องจาก การขนส่งช้าง จะทำให้กระบวนการเลี้ยงช้างสอดคล้องกับการทำงานในอุตสาหกรรมอื่น เช่น การแสดงละครสัตว์ ในต่างประเทศ การแสดงของช้างตามปางช้าง การนำช้างเข้าร่วมถ่ายทำภาพยนตร์ โฆษณาและสารคดี เป็นต้น ดังนั้นกิจกรรมการขนส่งช้างเกิดขึ้นตามความต้องการของนายทุน เพื่อให้กิจกรรมการเลี้ยงช้างสามารถสร้างกำไรได้หลากหลายวิธี เพราะฉะนั้นการขนส่งช้างจึงเป็นกิจกรรมสำคัญในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างในระบบทุนนิยม กล่าวคือ การขนส่งช้างสามารถทำได้ อย่างน้อย 3 วิธี ได้แก่การขนส่งทางบก การขนส่งทางน้ำ และการขนส่งทางอากาศ ถึงแม้ว่าการขนส่งในแต่ละวิธีจะมีลักษณะแตกต่างกัน แต่การขนส่งทุกวิธีจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของควาญช้างเป็นสำคัญ ดังนี้

การขนส่งช้างทางบก หมายถึง การขนส่งช้างทางรถยนต์ เช่น รถสิบล้อ รถหกล้อ เป็นต้น กระบวนนี้สะท้อนให้เห็นการแบ่งงานกันของผู้ใช้แรงงาน และมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ กิจกรรมการขนส่งช้างทางบกเป็นการประสานงานกันทำของกลุ่มควาญช้างกับคนขับรถยนต์ ดังจะเห็นได้จาก ควาญช้างต้องควบคุมช้างขึ้นรถยนต์ ซึ่งมีความยากง่ายแตกต่างกันตามนิสัยของช้างแต่ละตัว ตัวอย่าง ช้างบางเชือกจะมีนิสัยตื่นกลัวการขึ้นรถยนต์ และการอยู่ในพื้นที่แคบๆ ทำให้ควาญช้างต้องทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อบังคับให้ช้างขึ้นรถ กล่าวคือ ควาญช้างบางคนต้องคอยถือหอกตีแม่แทงให้ช้างก้าวขึ้นรถ ส่วนควาญช้างคนอื่นต้องช่วยออกแรงดึงตัวช้างขึ้นรถ และในระหว่างการขนส่ง ทั้งควาญช้างและคนขับรถต้องรู้จังหวะการเคลื่อนตัวของช้าง และทำงานสอดคล้องกัน มิฉะนั้นการขนส่งช้างอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุ เนื่องจากการบรรทุกสัตว์ ซึ่งมีน้ำหนักตัวมาก อาจทำให้รถเสียสมดุลได้ง่าย ดังนั้นคนขับรถต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ และการขนส่งช้างแต่ละครั้งควรหยุดให้ควาญช้างพาช้างลงมาเดินออกกำลังประมาณ 15-20 นาที ทุกๆ 3-4 ชั่วโมง (ควาญช้างหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2547)

อย่างไรก็ตาม การขนส่งช่างในระบบทุนนิยมคำนึงถึงเฉพาะเรื่องความรวดเร็วในการทำงาน เพราะเวลาที่สูญเสียไปจากการเดินทาง หมายถึง การเพิ่มต้นทุนของนายทุนให้สูงขึ้น ดังนั้นเจ้าของช่างส่วนใหญ่จึงไม่คำนึงถึงเรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง แต่กลับเร่งให้ควาญช่างและคนขับรถรับขนส่งช่างให้ถึงจุดหมายโดยเร็ว ธรรมชาติการคิดของทุนในการเลี้ยงช่างทำให้เกิดความผิดพลาดในการขนส่งช่าง

ตัวอย่างเช่น ในปีพ.ศ.2547 ได้มีการขนส่งช่างช่างโตอายุ 40 กว่าปี จากภาคใต้ขึ้นมาถึงจังหวัดสุรินทร์โดยไม่มีการหยุดพัก และใช้เวลาประมาณ 2 วัน 2 คืน ทำให้ช่างที่ถูกขนส่งมาถึงหมู่บ้านช่างล้มลงนอนทันที หลังจากนั้นเจ้าของช่างได้เรียกสัตวแพทย์เข้ามาดูแล และจ้างรถเครนมาเตรียมพร้อมยกช่าง เมื่อสัตวแพทย์มาถึงก็ได้ให้น้ำเกลือและวิตามินกับช่างประมาณ 2-3 ชั่วโมงพร้อมกับสั่งให้ควาญช่างไปหาอ้อย ซึ่งให้พลังงานสูง ประมาณ 1รถเข็นใหญ่ มาให้ช่างกิน เมื่ออุปกรณ์ทุกอย่างพร้อมและช่างมีสภาพแข็งแรงขึ้น สัตวแพทย์จะเป็นผู้ควบคุมการยกช่างขึ้นอย่างใกล้ชิด โดยใช้รถเครนผูกเครื่องช่วยพยุงเข้ากับตัวช่าง แต่การยกช่างขึ้นจากพื้นดินจะทำให้ช่างเจ็บปวด และถ้ากษัตริย์วิธีอาจจะทำให้ช่างได้รับบาดเจ็บจนกระทั่งไม่สามารถลุกขึ้นยืนได้อีก เมื่อช่างถูกยกขึ้นแล้ว สัตวแพทย์จะสั่งให้ควาญช่างนำน้ำมันนวดตัวช่างมานวดขาช่างทั้งสี่เป็นเวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง เพื่อให้ขาช่างสามารถรับน้ำหนักตัวช่างได้เอง โดยไม่พึ่งเครื่องช่วยพยุง (สัตวแพทย์หมายเลข 1, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2548)

เหตุการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ระบบการเลี้ยงช่างในระบบทุนนิยมให้ความสำคัญกับเรื่องของเวลา และโยนความรับผิดชอบให้กับผู้ใช้แรงงาน กล่าวคือ เมื่อเหตุการณ์แบบนี้ขึ้น ควาญช่างรับจ้าง ซึ่งไม่ได้เป็นผู้มีส่วนตัดสินใจการทำงานแต่ต้องรับผิดชอบผลการทำงาน โดยควาญช่างต้องดูแล และฟื้นฟูให้ช่างกลับคืนสู่สภาพปกติ ดังเช่น การนวดขาช่าง การหาอาหารให้ช่างกิน เป็นต้น ในขณะที่เจ้าของช่างเป็นเพียงคนดูแลและสั่งงาน แต่ควาญช่างกลับต้องเหนื่อยกับการออกแรงนวดขาของช่างและทนกับการอาการแสบมือ ซึ่งเกิดจากผลของยานวด แม้ว่าควาญช่างจะเหนื่อยจากการขนส่งช่างมาแล้ว เนื่องจากในระหว่างการขนส่งช่างทางรถยนต์ ควาญช่างไม่ควรหลับ เพราะการขนส่งช่างทางรถยนต์อาจเกิดอุบัติเหตุได้ทุกเมื่อ ดังนั้นเหตุการณ์นี้ทำให้ควาญช่างต้องเหนื่อยมากกว่าเดิมหลายเท่าและแทบจะไม่มีโอกาสพัก

รูปที่ 11 การนำช้างขึ้นรถ

รูปที่ 12 การควบคุมช้างขณะอยู่บนรถ

กิจกรรมการขนส่งช้างทางบกสะท้อนให้เห็นถึงความเร่งรีบในการทำงาน และการเพิ่มภาระงานให้กับควาญช้างมากขึ้น แต่ถึงกระนั้นเจ้าของช้างบางคนยังต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายในการขนส่งช้าง โดยการว่าจ้างคนขับรถ ซึ่งไม่มีประสบการณ์ในการขนส่งช้าง และเหมารถที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ไม้ที่กั้นสัดส่วนระหว่างควาญช้างกับช้างผูกและไม่แข็งแรง เพราะฉะนั้นความประหัดของเจ้าของช้างเล็กๆน้อยๆ เป็นการแลกกับความปลอดภัยของชีวิตควาญช้าง(ควาญช้างหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2547) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง ธรรมชาติการทำงานของทุนคำนึงถึงแต่เฉพาะเรื่องของกำไร แต่ไม่สนใจชีวิตของผู้ใช้แรงงาน

การขนส่งทางน้ำ หมายถึง การขนส่งช้างโดยเรือขนส่งในทะเล วิธีนี้จะใช้ระยะเวลาานกว่าการขนส่งทางอื่น เนื่องจากการขนส่งทางเรือจะใช้กับกรณีการขนส่งระหว่างประเทศ ซึ่งมีระยะทางไกล รวมทั้งการขนส่งทางเรือมักจะทำให้ทั้งควาญช้าง และช้างเมาเรือ ดังจะเห็นได้จาก ช้างมีอาการซึมมากจนกระทั่งสัตว์แพทย์ไม่จำเป็นต้องฉีดยาซึมให้กับช้าง แต่สัตว์แพทย์จะให้ฉีดยาบำรุงให้กับช้าง โดยสั่งให้ควาญช้างเป็นผู้ให้ยาช้าง ซึ่งถูกขังอยู่ใน คู้คอนเทนเนอร์ผ่านการนำยาสอดใส่อาหารช้าง เช่น กล้วย ก้อนมะขามเปียก เป็นต้น (สัตว์แพทย์หมายเลข1, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2548)

ขั้นตอนี่สะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากในการทำงานของควาญช้าง ซึ่งมีหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างสัตว์แพทย์กับช้าง แม้ว่าควาญช้างจะอยู่ในอาการเมาเรือ แต่ยังคงทำงานเลี้ยงช้างบนเรือ เช่น การเก็บขี้ช้างไปโยนทิ้งทะเล การเตรียมอาหารและน้ำให้ช้าง เป็นต้น เนื่องจากการเลี้ยงช้างต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของความสะอาด ดังนั้นควาญช้างจึงต้องทำงานเลี้ยงช้างทุกวัน และไม่สามารถหยุดงานได้ในระหว่างอยู่บนเรือ ความลำบากของการขนส่งทางน้ำไม่ได้เกิดจากลักษณะการขนส่งเพียงด้านเดียว แต่ยังรวมถึงความต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายในการขนส่งของนายทุน ทำให้สภาพการทำงานและความเป็นอยู่ของควาญช้างต่ำลง ดังจะเห็นได้จาก ในช่วง

ประมาณพ.ศ.2513 ได้มีการขนส่งช้างทางทะเลไปประเทศญี่ปุ่น ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 10 กว่าวัน ผู้จ้างยินดีจะยอมให้ความรู้ช้างพาช้างเดินเล่นภายในเรือได้มากกว่าในปัจจุบัน เนื่องจากปัจจุบันกลุ่มทุนต้องการลดค่าใช้จ่าย ทำให้ไม่ยอมเช่าเหมาลำ รวมถึงบังคับควบคุมช้างและช้างให้อยู่ในพื้นที่จำกัดมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก ความรู้ช้างต้องอยู่ภายในห้องเล็กๆ ที่ติดกับตู้คอนเทนเนอร์ของช้าง (เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2549)

จากข้างต้น การขนส่งทางน้ำทำให้ความรู้ช้าง ซึ่งต้องดูแลช้างในระหว่างการขนส่งเผชิญกับสภาพการทำงานที่ลำบาก เนื่องจาก ลักษณะของการขนส่ง ซึ่งทำให้ความรู้ช้างเกิดอาการเมาเรือ และการหาวิธีการประหยัดค่าใช้จ่ายของทุน เป็นการซ้ำเติมให้ความรู้ช้างต้องอยู่ในสภาพการทำงานที่แออัดมากขึ้น

การขนส่งทางอากาศ หมายถึง การขนส่งช้างทางเครื่องบิน เป็นการขนส่งช้างที่รวดเร็ว แต่มีค่าใช้จ่ายสูงสำหรับเจ้าของช้างและคู่สัญญา วิธีการขนส่งลักษณะนี้จะแตกต่างกับวิธีอื่น คือ สัตวแพทย์จำเป็นต้องฉีดยาซึม เพื่อป้องกันไม่ให้ช้างตื่นกลัวในขณะที่เครื่องบินขึ้นและลง แต่ปริมาณการฉีดยา และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอาจเป็นสาเหตุหนึ่งของการล้ม (ตาย) ช้าง แม้ว่าการตายของช้างหมายถึงการสูญเสียทุนของเจ้าของช้าง แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าของช้างจะได้รับเงินชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากคู่สัญญาในต่างประเทศ เท่ากับหรือสูงกว่าค่าตัวของช้าง (สัมภาษณ์เจ้าของช้างรายกลางและความรู้ช้าง, สัมภาษณ์, 2547) แต่ความรู้ช้างกลับเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทันที และรุนแรงกว่า เนื่องจากพวกเขาต้องเสียเวลาเดินทาง และถูกให้ออกจากงาน ทำให้สูญเสียรายได้และความหวัง ที่จะได้เงินจำนวนมากส่งกลับไปเลี้ยงครอบครัว

ขั้นที่ 5 การควบคุมช้างให้บริการนักท่องเที่ยวตามปางช้าง

ตัวอย่างตารางการทำงานของความรู้ช้างกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถูกส่งไปทำงานเลี้ยงช้างในปางช้างแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี ตารางที่จะเสนอต่อไปนี้จะสะท้อนให้เห็นว่ารายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการเลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นผลจากการทำงานของความรู้ช้างอย่างหนักในแต่ละวันดังนี้ (กลุ่มความรู้ช้าง, สัมภาษณ์, 2547)

ตารางที่ 1 การทำงานของควาญช้าง ซึ่งทำงานในปางช้างแห่งหนึ่ง

ระยะเวลา	ภาระงาน	หมายเหตุ
02.00-06.00น.	ควาญช้างต้องเตรียมอาหารให้ช้างกิน โดยการที่ควาญช้างต้องไปตัดต้น สับประรด เพื่อนำมาเป็นอาหารช้าง	เจ้าของสวนสับประรดอนุญาตให้ ตัดต้นสับประรดหลังจากที่ได้เก็บเกี่ยว เนื่องจาก การให้ควาญช้างตัดต้น สับประรด ไปเลี้ยงช้างประหยัดกว่าวิธี ปกติ ซึ่งเจ้าของสวนจะไปจ้างคนมา ตัด และไถกลบ ในทางปฏิบัติ ควาญช้างบางคน จะจ้างภรรยาของควาญช้างคนอื่นไป ตัดต้นสับประรด และหิ้วมาให้ช้าง แทน โดยคิดค่าแรงวันละประมาณ 100 บาท
06.30-08.00น.	ควาญช้างต้องอาบน้ำช้าง และปล่อย ให้ช้างกินน้ำ แต่ควาญช้างต้องใช้เวลา ทำงานในขั้นตอนนี้ นาน เนื่องจาก ก้อนน้ำที่ปางช้างเตรียมให้มีจำกัด ทำ ให้ควาญช้างต้องเสียเวลาขึ้นเขาคิวรอ	
08.00-17.00น.	ควาญช้างจะทำหน้าที่ตามคำสั่งของ ผู้จัดการปางช้าง โดยควาญช้างแต่ละ คนจะรับหน้าที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับ ลักษณะของช้าง ซึ่งควาญช้างดูแล ดังนี้ 1) ควาญช้างที่ดูแลช้างโตบางกลุ่ม จะมีหน้าที่ให้บริการเป็นช้างแท็กชี 2) ควาญช้างที่ดูแลช้างโตช้างบาง กลุ่ม จะทำหน้าที่ควบคุมช้างให้แสดง ท่าทางเล่นน้ำให้นักท่องเที่ยวได้ชม 3) ควาญช้างที่ดูแลช้างเชือกเล็ก จะทำ หน้าที่ควบคุมให้ช้างแสดงท่าทาง ประกอบแสงสี และเสียง	
17.00-18.00น.	ควาญช้างมีหน้าที่อาบน้ำให้ช้างอีก	

	ครั้ง หลังจากช้างทำงานมาทั้งวัน และ ทำความสะอาดหลัก ผูกช้าง	
18.00-18.30น.	ควาญช้างต้องนำช้างไปผูกกับหลัก ช้าง และจัดเตรียมอาหารช้างให้ช้าง กินตอนกลางคืน	

ตัวอย่างการทำงานของควาญช้างช้างต้นสะท้อนให้เห็นการแบ่งงานกันทำของควาญช้าง เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม รวมทั้ง ตารางการทำงานช้างต้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการค้ำคูณของสมาชิกครอบครัวของควาญช้าง ซึ่งอาจ มีรายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ภรรยาของควาญช้างต้องออกมารับจ้างเหมาช่วงต่อจากควาญช้างที่ไม่มี ครอบครัว และอยากพักผ่อน กล่าวคือ แม่บ้านของควาญช้างจะต้องหารายได้พิเศษ เช่น การรับจ้าง ตัดต้นสับประรดแทนควาญช้าง รับจ้างซักเสื้อผ้าของควาญช้าง เป็นต้น (กลุ่มควาญช้าง, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547)

รูปที่ 13 การเตรียมช้างให้บริการนั่งช้างแก่นักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 6 การควบคุมช้างในขณะผสมพันธุ์

การควบคุมช้างในขณะผสมพันธุ์ เป็นกิจกรรมการทำงานของควาญช้าง ซึ่งสอดคล้องกับ วงจรชีวิตของช้าง กล่าวคือ ตามธรรมชาติ ช้างจะเริ่มผสมพันธุ์ได้เมื่อช้างอายุประมาณ 10-12 ปี (กฤษณา, 2545:44) และผสมพันธุ์กันได้เอง แต่เมื่อกระบวนการเลี้ยงช้างเข้าสู่ระบบทุนนิยม การผสมพันธุ์ของช้างกลายเป็นกิจกรรมหนึ่งของการใช้แรงงานมนุษย์ เนื่องจากการผสมพันธุ์ช้างอยู่ ภายใต้อาณัติการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ดังนั้นควาญช้างจึงมีหน้าที่ทำทุก วิถีทางเพื่อให้ช้างเพศผู้ ซึ่งนายทุนเข้ามาทับได้มีโอกาสในการผสมกับช้างเพศเมียมากที่สุด ดังจะเห็น

ได้จาก ในบางครั้ง ความรู้ช่างต้องจับขาของช่างตัวเมียมัดไว้กับเสาขนาดใหญ่ และนำช่างเพศผู้มาผูกไว้ใกล้ หลังจากนั้นความรู้ช่างต้องนั่งเฝ้าช่างทั้งสองตัว เพื่อสามารถรายงานผลการผสมพันธุ์ให้เจ้าของช่างทราบ เจ้าของช่างจึงจะจ่ายค่าตอบแทนให้กับเจ้าของช่างเพศผู้ให้เหมาะสมกับการทำงานของช่าง (กลุ่มความรู้ช่าง, สัมภาษณ์และสังเกต, 2547) ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนว่า แม้แต่การผสมพันธุ์ของช่างก็เป็นหนึ่งในกิจกรรมการทำงานของความรู้ช่าง เนื่องการเลี้ยงช่างแบบทุนนิยมไม่ปล่อยให้ช่างได้อยู่ร่วมกันเป็นโคลงเหมือนในธรรมชาติ แต่จะแยกช่างและควบคุมให้มันทำงาน รวมถึงยังกำหนดการผสมพันธุ์ของมัน

ขั้นที่ 7 การควบคุมช่างตกมัน

การควบคุมช่างตกมัน เป็นกิจกรรมการทำงานของความรู้ช่าง ซึ่งขึ้นอยู่กับวงจรชีวิตของช่าง กล่าวคือ เมื่อช่างฟักและช่างพลายอายุประมาณ 11-14 ปี มีร่างกายแข็งแรงและสมบูรณ์ จะเริ่มมีอาการตกมันประมาณ 2-3 ครั้งต่อปี และครั้งละประมาณ 45-60 วัน (จูไร, 2543:32) ในช่วงที่ช่างตกมัน ความรู้ช่างต้องทำงานแตกต่างกับการทำงานเลี้ยงช่างในช่วงเวลาปกติ ดังจะเห็นได้จาก ก่อนที่ช่างจะตกมัน ความรู้ช่างต้องนำช่างไปมัดในสถานที่ร่มรื่น และห่างไกลเขตชุมชน หลังจากนั้นความรู้ช่างควรก่อกองไฟขึ้นมาเพื่อกลบกลิ่นน้ำมัน เป็นการป้องกันมิให้ช่างของตนซึ่งกำลังตกมันถูกช่างตัวอื่นซึ่งได้กลิ่นน้ำมันเข้ามาทำร้าย รวมทั้งความรู้ช่างต้องจัดอาหารช่างเป็นพิเศษแตกต่างกับการเลี้ยงช่างปกติ เช่น ฟักเขียว เพื่อทำให้ช่างหมดแรง มะขามเปียก เพื่อทำให้ช่างถ่ายท้องเป็นต้น รวมทั้งลดอาหารช่างที่ให้พลังงานสูง เช่น อ้อย หญ้า เป็นต้น การจัดเตรียมอาหารช่างให้เหมาะสมเป็นวิธีการนี้ช่วยลดความดุร้าย และทำให้ช่างหายจากอาการตกมันเร็วขึ้น (ความรู้ช่างและสัตวแพทย์, สัมภาษณ์, 2549) แต่ความรู้ช่างไม่ควรลดอาหารช่างและน้ำมากจนกระทั่งทำให้ร่างกายของช่างขาดสารอาหาร อันส่งผลให้ช่างเจ็บป่วยและอาจถึงตาย

จากข้างต้น การดูแลช่างในช่วงตกมันสะท้อนให้เห็นถึง การทำงานที่ต้องอาศัยทักษะความสามารถ และความอดทนของความรู้ช่าง เนื่องจากความรู้ช่างต้องเพิ่มการดูแลและปกป้องช่าง โดยเฉพาะช่างงา ความรู้ช่างจำเป็นต้องนอนเฝ้า เพราะช่างงาอาจถูกทำร้ายเพื่อขโมยคางในขณะที่ถูกมัดอยู่นอกเขตหมู่บ้าน แต่ในขณะเดียวกันความรู้ช่างก็ต้องทนกับกลิ่นเหม็นของน้ำมัน ซึ่งไหลออกมาจากขมับช่าง และมีกลิ่นฉุนมากจนกระทั่งทำให้คนที่เข้าไปใกล้รู้สึกเวียนหัว รวมทั้งการทำงานของความรู้ช่างในขั้นตอนนี้เต็มไปด้วยอันตราย เพราะช่างซึ่งกำลังตกมันจะมีอาการความจำเสื่อมและดุร้าย ทำให้ช่างอาจทำร้ายความรู้ช่าง จะเห็นได้ว่าการทำงานของความรู้ช่าง เป็นการปกป้องช่างในฐานะทุนของเจ้าของช่าง แต่ทุนนั้นกลับกลายมาเป็นเครื่องมือในการควบคุมการทำงานของความรู้ช่าง

ขั้นที่ 8 การดูแลช้างที่ตั้งท้อง

การดูแลช้างในขณะตั้งท้องเป็นกิจกรรมการทำงานของควาญช้าง ซึ่งมีความละเอียดอ่อน ต้องอาศัยทักษะของควาญช้าง เนื่องจาก ช้างซึ่งกำลังตั้งท้องไม่ควรถูกใช้งานหนัก เพราะฉะนั้นควาญช้างต้องมันดั่งเกศร่างกาย และอาการของช้างพัง เพราะการตั้งท้องของช้างสังเกตยาก เนื่องรูปร่างของช้างใหญ่ ทำให้อาการท้องไม่ปรากฏเด่นชัด อย่างไรก็ตาม ควาญช้างจะสังเกตจากเต้านมของช้าง และอาการซึมของช้าง คือช้างไม่ค่อยยอมกินหญ้าและมีพฤติกรรมเล่นอาหารช้างมากกว่าจะกิน ดังนั้นควาญช้างต้องหาอาหารที่ช้างชอบกิน และพยายามปรับเปลี่ยนอาหารที่ให้ช้างกินอยู่เป็นประจำ เพื่อให้ช้างเจริญอาหารขึ้น รวมทั้งควาญช้างต้องใส่ใจสถานที่ผูกช้างมากขึ้น กล่าวคือควาญช้างควรหลีกเลี่ยงการผูกช้างใกล้กับหลุม บ่อ คลอง ซึ่งอาจทำให้ช้างพลัดตก ส่งผลกระทบต่อการตั้งท้องของช้าง (ควาญช้างหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2547)

กิจกรรมการเลี้ยงช้างในขั้นตอนนี้มีระยะเวลายาวนานถึง 21-24 เดือน (จุไร, 2543:29) สะท้อนให้เห็นว่าผลของการทำงานของควาญช้างตลอดเวลาเกือบ 2 ปี สามารถให้กำเนิดลูกช้าง ซึ่งเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งจากการทำงานของควาญช้าง แต่ผลผลิตนี้กับตกอยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ของนายทุน และย้อนกลับมาควบคุมการทำงานของควาญช้างต่อไป

ขั้นที่ 9 การดูแลช้างแก่และช้างป่วย

การดูแลช้างแก่และช้างป่วย เป็นกิจกรรมการทำงานของควาญช้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทักษะ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สืบทอดมาในหมู่หมอช้างและควาญช้าง กล่าวคือ ควาญช้างต้องเรียนรู้สถานที่ที่มีพืชสมุนไพรขึ้นอยู่ และเป็นแหล่งของดินโป่ง ซึ่งมีแร่ธาตุที่ช่วยในการถ่ายพยาธิ เนื่องจากวงจรชีวิตของช้างควรจะมีการถ่ายพยาธิประมาณปีละครั้ง (ควาญช้างหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2547) ดังนั้นควาญช้างต้องจัดหาและเตรียมพืชสมุนไพร ซึ่งใช้ในการบำรุงร่างกายของช้าง เช่น ต้นกระโดนแก้อาการท้องเสียของช้าง ต้นจามจุรีแก้โรคลิ้นปาก ห้ามโลหิตตกในและฆ่าพยาธิ ขี้เหล็กเทศเป็นยาระบาย ขมิ้นดินช่วยย่อยอาหาร เปลือกมะขามรักษาอาการอ่อนเพลีย มะกอกป่าแก้โรคท้องร่วงเป็นต้น (ชัยนะรินทร์, 2543) รวมถึงควาญช้างต้องเรียนรู้วิธีการปรุงยาพื้นบ้านเพื่อใช้รักษาช้าง เช่น การรักษาช้างจากโรคเหาและหมัด ควาญช้างจะต้องนำผลมะเขือขึ้น 10-20 ผลมาผสมกับน้ำปีศาจะ หลังจากนั้นควาญช้างต้องนำยานี้ไปทาให้ทั่วตัวช้าง (ชัยนะรินทร์, 2543:56) หรือการรักษาช้างที่มีอาการเคล็ดขัดยอก ควาญช้างต้องนำเปลือกลำต้นพุแดง รากหญ้าเจ้าชู้ หัวและรากเห็บหมู หมากแห้ง รากลำต้นเคล็ดมาต้มผสมกัน หลังจากนั้นทิ้งให้เย็นแล้วนำไปทาบริเวณขาเคล็ดหรือขาหักพร้อมกับการทอุงคาลาชเวทย์ (ชัยนะรินทร์, 2543:58)

กิจกรรมนี้ทำให้เห็นว่าการทำงานของควาญช้างมิได้จำกัดอยู่เพียงการออกแรง แต่ต้องเพิ่มเติมความรู้ที่อยู่ตลอดเวลาโดยการเรียนรู้จากหมอช้าง สัตวแพทย์ ควาญช้างรุ่นพี่ เนื่องจากควาญช้างต้องเลี้ยงช้าง และดูแลเอาใจใส่ช้างโดยใช้ทั้งการแพทย์สมัยใหม่ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ถึงแม้ว่าการรักษาที่สืบทอดกันมาในหมู่ควาญช้าง อาจไม่สามารถรักษาอาการทางกายของช้างได้ทุกเชือก แต่อย่างน้อยวิธีการเหล่านี้ก็แสดงให้เห็นความตั้งใจในการทำงานของควาญช้าง อันส่งผลต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจของช้าง เพราะช้างมีความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกจากผู้เลี้ยง ดังนั้นการดูแลของควาญช้างเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน of ช้าง เพราะเมื่อช้างมีจิตใจที่แจ่มใส ทำให้การแสดงและการให้บริการนักท่องเที่ยวทำได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้เจ้าของช้างได้รับรายได้มากขึ้น

ขั้นที่ 10 การจัดการหลังจากช้างล้ม

ในสมัยก่อนพ.ศ.2500 ช่วงที่ชาวภูยกยังเข้าป่าจับช้าง เมื่อชาวภูยกเลี้ยงช้างจนกระทั่งช้างแก่และล้มตายลงไป ชาวบ้านจะพากันมาช่วยขุดหลุมฝังซากช้างลึกลงไปหลายร้อยเมตร เพื่อกันไม่ให้ซากกระดูกไหลปนดินในเวลาที่ฝนตก แต่การขุดโดยใช้มืออาจใช้เวลานาน ประมาณ 2-3 วัน หลังจากนั้นเจ้าของช้างจะนิมนต์พระมาสวดบังสุกุลและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับช้างประหนึ่งสมาชิกในครอบครัว ส่วนในปัจจุบันเจ้าของช้างจะจ้างรถแมคโครมาขุดฝังซากช้างจะใช้เวลาไม่นานประมาณครึ่งวัน แต่ก่อนที่จะฝังซากช้าง เจ้าของช้างบางคนจะสั่งให้ควาญช้างตัดท้องช้าง เพื่อให้การฝังไปนานๆท้องช้างจะไม่แตกทะลักออกมา และให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งมาตัดอวัยวะบางส่วน เช่น ปลายวงช้าง อวัยวะเพศทั้งตัวและตัวเมียเพื่อนำไปทำยา ใบหูสองข้าง ริมฝีปากล่างงาหรือขนาย ขนหางช้าง เป็นต้น หลังจากนั้นก็นำอวัยวะเหล่านี้ไปตากแห้งและทำพิธีเก็บไว้ขายหรือเป็นที่ระลึก

ส่วนชาวบ้านที่มาช่วยงาน จะได้มีสิ่งตอบแทนโดยการที่เจ้าของช้างจะจัดอาหาร น้ำและเหล้าไว้เลี้ยงอย่างเต็มที่ตลอดทั้งวัน และชาวบ้านยังสามารถขอชิ้นส่วนของช้างจากเจ้าของช้างเก็บไว้เป็นที่ระลึก หลังจากทำพิธีฝังช้างเสร็จ เจ้าของช้างและควาญช้างจะนิมนต์พระมาทำบังสุกุลให้กับช้าง และตัดบาตร ในเช้าวันต่อมา เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับช้างเป็นการตอบแทนบุญคุณของช้างที่หาเลี้ยงพวกเขา (เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2546)

จากข้างต้น กิจกรรมการเลี้ยงช้างดังที่กล่าวมาแล้วทั้ง 10 ขั้นตอนจะประกอบไปด้วยการทำงานของผู้ใช้แรงงานหลากหลายประเภท เช่น หมอช้าง สัตว์แพทย์ ความรู้ช้าง ชาวบ้าน เป็นต้น แต่กิจกรรมการเลี้ยงช้างไม่สามารถดำเนินการได้แม้ในขั้นตอนเดียว ถ้าขาดความรู้ช้างในฐานะแรงงานรับจ้าง เนื่องจากความรู้ช้างทำหน้าที่เลี้ยงช้างตลอดทุกขั้นตอน และเป็นผู้ที่ทำให้ช้างเจริญเติบโต และมีพัฒนาการที่เข้าใจคำสั่งของมนุษย์ รวมถึงความรู้ช้างยังเป็นผู้หารายได้ให้กับเจ้าของช้างภายใต้เงื่อนไขกิจกรรมการเลี้ยงช้างทั้งหมดที่กล่าวมา กล่าวคือ ในระหว่างการเลี้ยงช้าง ความรู้ช้างสามารถพาช้างไปทำงานหารายได้ในรูปแบบที่สอดคล้องกับช่วงชีวิตของช้าง เช่น ช้างซึ่งมีอายุน้อย ความรู้ช้างสามารถควบคุมให้แสดงความสามารถพิเศษหารายได้ให้กับนายทุน ส่วนช้างซึ่งมีอายุมาก ความรู้ช้างสามารถควบคุมให้ช้างทำหน้าที่เป็นพาหนะให้บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ดังนั้นกิจกรรมการเลี้ยงช้างคล้ายกับกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรม ถ้าโรงงานมีปัจจัยการผลิตอันได้แก่เครื่องมือ วัตถุดิบเตรียมพร้อมไว้แต่ขาดแรงงาน ก็จะทำให้โรงงานไม่สามารถผลิตสินค้าเพื่อหารายได้ได้ ส่วนในกระบวนการเลี้ยงช้าง ถ้าขาดความรู้ช้างก็ไม่สามารถผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวกับช้างได้ รวมทั้งการปล่อยช้างบ้านหรือลูกช้างไว้ตามลำพังอาจสร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม แรงงานไม่ได้มีทุนรอน ทำให้แรงงานต้องอาศัยทุนจากผู้อื่นและต้องปฏิบัติตามคำสั่ง การชี้แนะ การจัดการและการควบคุมของเจ้าของทุน ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

สรุป

กระบวนการใช้แรงงานในกรณีการเลี้ยงช้างดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้อำนาจของทุนในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตให้ตอบสนองความต้องการของทุน จากการศึกษาชุมชนชาวกูย ทำให้เห็นพัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงกระบวนการเลี้ยงที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ กระบวนการเลี้ยงช้างสมัยก่อนคือการจับช้างป่า โดยอาศัยเพียงความสามารถส่วนตัวและเครื่องมืออย่างง่าย ๆ ที่ผลิตจากธรรมชาติ และเป็นการจับช้างเพื่อนำมาใช้งานภายในครัวเรือนเป็นหลัก เช่น การใช้ช้างเป็นพาหนะในการเดินทาง การใช้ช้างบรรทุกสิ่งของ เป็นต้น รวมถึงยังใช้ช้างทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตจากชุมชนอื่น จะเห็นได้ว่ากระบวนการเลี้ยงช้างสมัยก่อนทุนนิยมมีเป้าหมายเพียงแค่การยังชีพ แต่เมื่อรัฐและทุนเข้าแทรกแซงในชุมชนชาวกูย ประกอบกับความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตของระบบการผลิตก่อนทุนนิยมไม่สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางการผลิตภายในชุมชน เนื่องจากพลังการผลิตในกระบวนการจับช้างมีระดับการผลิตต่ำ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการสินค้าสมัยใหม่ของคนในชุมชนได้ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้กระบวนการใช้แรงงานดั้งเดิมถูกเปลี่ยนไปเป็นการผลิตภายใต้ระบบการผลิตแบบทุนนิยม กล่าวคือ

การทำงานของคนเลี้ยงช้างเปลี่ยนจากการเข้าป่าจับช้างมาเป็นควาญช้างรับจ้างเลี้ยงช้างให้กับนายทุน ทำให้ควาญช้างต้องทำงาน เพื่อตอบสนองความต้องการแสวงหากำไรของนายทุน ดังจะเห็นได้จากควาญช้างต้องทำงานฝึกช้างเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยว และต้องบังคับช้างให้ผสมพันธุ์ เพื่อสร้างผลผลิตให้กับนายทุน อย่างไรก็ตาม ผลผลิตซึ่งเกิดขึ้นจากการทำงานของควาญช้างกลับตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของช้างในฐานะนายทุน

กระบวนการเลี้ยงช้างในระบบทุนนิยมจะมีขั้นตอนการทำงานหลายขั้นตอนแต่ละขั้นตอนมีความยุ่งยากซับซ้อน เพราะช้างเป็นปัจจัยการผลิตที่มีชีวิต ทำให้นายทุนใส่ใจหาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงช้าง เพื่อพัฒนาคุณภาพของการให้บริการอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการแสดงของช้างมีความหลากหลาย และได้ประยุกต์ใช้อุปกรณ์ประกอบการเล่นสมัยใหม่มากขึ้น เช่น การนำลูกบอลมาประกอบการแสดงของช้าง การฝึกให้ช้างวาดรูปจากฟูกัน การฝึกช้างเล่นเพลงจากออดแกน การฝึกให้ช้างตีกลอง การฝึกให้ช้างเล่นห่วงสายรุ้ง เป็นต้น กระบวนการเลี้ยงช้างไม่เพียงแต่ถูกพัฒนาไปพร้อมกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการเลี้ยงช้างยังเข้ามาตอบสนองความต้องการหลบหนีสู่ธรรมชาติของมนุษย์ โดยการที่ควาญช้างแสดงให้นักท่องเที่ยวได้รู้สึกสัมผัสกับสภาพธรรมชาติ เช่น การชมช้างอาบน้ำ กลางแม่น้ำ การนั่งช้างผ่านภูเขาและลำธาร เป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนว่า ถึงแม้กระบวนการเลี้ยงช้างจะนำเทคโนโลยีที่สมัยใหม่มาใช้ แต่สามารถสร้างความสุขทางจิตใจให้มนุษย์หลบหนีสู่ธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานของควาญช้าง

จากข้างต้น กระบวนการเลี้ยงช้างมีความซับซ้อน และมีความสำคัญมากต่อความสัมพันธ์ของคน เนื่องจากกระบวนการเลี้ยงจะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิต ตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้แรงงาน อันได้แก่ หัวหน้าควาญช้าง ควาญช้าง ผู้จัดการปางช้าง และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของช้างกับควาญช้าง เกิดขึ้นเพื่อรองรับกระบวนการสะสมทุน เพราะฉะนั้นภายในกระบวนการผลิตจึงต้องมีการควบคุม แบ่งงานกันทำ และการบังคับให้ทำงานมากที่สุด อันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3 และบทที่ 4

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนผู้เลี้ยงช้าง

ในบทที่ 2 ได้นำเสนอความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการเลี้ยงช้างที่ได้รับผลกระทบจากการแทรกแซงของทุน ทำให้เป้าหมายของการผลิตในการเลี้ยงช้างไม่ได้อยู่เพียงแค่ระดับพอยังชีพแต่มุ่งตอบสนองความต้องการของทุน ซึ่งก็คือการสะสมกำไร เมื่อระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบทุนนิยม ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนผู้เลี้ยงช้างโดยทั่วไปเกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างเจ้าของช้างกับความรู้อ้างอิงในรูปแบบการจ้างงาน

ในอดีตความสัมพันธ์ภาพระหว่างคนในชุมชนผู้เลี้ยงช้างเคยอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร มีน้ำใจ และซื่อสัตย์ แต่เมื่อระบบทุนนิยมเข้าครอบงำระบบเศรษฐกิจในชุมชนทำให้สัมพันธ์ภาพเหล่านี้ค่อยๆ จางลง ก่อเกิดเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบการจ้างงานขึ้นทดแทน ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของช้างกับความรู้อ้างอิงถูกกำหนดโดยขั้นตอนการทำงานของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างที่เข้ามาพร้อมกับระบบทุนนิยม กล่าวคือ การทำงานของความรู้อ้างอิงจะต้องสอดคล้องกับการเติบโตและพัฒนาการของช้างในฐานะทุน รวมทั้งต้องอยู่ภายใต้การควบคุม และเร่งรัดให้ทำงานแข่งกับเวลาโดยเจ้าของช้างในฐานะนายจ้าง จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์แบบใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำทางอำนาจซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง และการต่อต้านของความรู้อ้างอิงดังที่ได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5

การศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนผู้เลี้ยงช้าง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและสลับซับซ้อน จะเริ่มจากการพิจารณาผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมทั่วไปของคนในหมู่บ้านช้างในอดีต ก่อนทุนนิยมเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเรื่องของความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อเป็นฐานนำมาสู่สถานะที่เจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางมีความได้เปรียบเจ้าของช้างรายย่อยทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง หลังจากนั้นจะนำเสนอเรื่องของความรู้อ้างอิง ในสถานะแรงงานรับจ้างที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของทุนในกรณีการเลี้ยงช้าง คือ ความรู้อ้างอิงรับจ้าง สุดท้ายจะนำเสนอความสัมพันธ์ในเชิงลึกเรื่องการควบคุมของเจ้าของช้างที่กระทำต่อความรู้อ้างอิงรับจ้าง ระบบการควบคุมความรู้อ้างอิงรับจ้างที่เกิดภายในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้างนี้จะนำไปเปรียบเทียบกับระบบการควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยโดยรัฐและทุน ในบทที่ 4

ก่อนที่จะนำเสนอผลของการแทรกแซงของทุนในชุมชนหมู่บ้านเลี้ยงช้าง ผู้วิจัยจะนำเสนอ ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกรอบยึดเหนี่ยวและสร้างความผูกพันของคนในชุมชนเลี้ยงช้างในอดีต เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์เหล่านี้แตกต่างจากความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านช้างในปัจจุบัน

3.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านช้างในอดีต

ในอดีตศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวกูยอยู่ที่การจับช้างป่า หรือการโพนช้าง ชาวกูย มีการนับถือผีปะกำ และมีผู้เขียนถึงชุมชนชาวกูยว่า มีการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอย่างเคร่งครัด คือ ไม่พูดเท็จ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดทางเพศ ไม่มีความลับในหมู่ชาวกูยด้วยกัน ไม่ทะเลาะวิวาท และต้องให้ความเคารพผู้ใหญ่โดยเฉพาะหมอช้าง (ชื่น ,2529:40) ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันในชุมชนของผู้จับช้างอาศัยแค่คำพูดและความเชื่อใจกันก็สามารถเป็นหลักประกันให้กับคนในสังคมได้ นั่นคือระเบียบแบบแผนในกระบวนการจับช้างเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองของหมู่บ้านช้าง

ในระหว่างที่ชาวกูยเข้าป่าจับช้าง จะมีพิธีกรรมสารภาพบาป และสะสางความผิดก่อนเข้าป่า ที่เรียกว่า “ประสะ” เป็นการกล่าวสารภาพความผิดที่ตนเองเคยทำพร้อมกับจ่ายค่าปรับจำนวนหนึ่ง เพื่อให้ตนเองบริสุทธิ์ ความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติของคนในชุมชนชาวกูย เพื่อทำให้เกิดความสามัคคี และช่วยเหลือกัน ความสัมพันธ์ของคนในสมัยก่อนมีลักษณะจริงจัง มีน้ำใจต่อกันโดยไม่ได้คำนึงถึงเรื่องเงินเป็นสำคัญดังจะเห็นได้จาก ความเชื่อที่บังคับให้ทุกคนช่วยเหลือกันตัวอย่าง การเอาเปรียบ ขี้เกียจ ไม่ช่วยเหลือเพื่อน และหลอกหลวงผู้อื่นจะทำให้ได้รับอันตรายในการจับช้าง หรือจับช้างได้ยากลำบาก รวมทั้งระยะเวลาในการจับช้างสามารถยืดออกไปเพื่อรอให้สมาชิกทุกคนสามารถจับช้างได้ ทำให้ทุกคนมีส่วนแบ่งรายได้จากการจับช้าง(ชื่น,2529:41-46)

ส่วนสมาชิกครอบครัวของผู้ที่ออกไปจับช้าง มีการปฏิบัติตัวตามประเพณีที่เรียกว่า “การเข้าปะกำ” อันเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจก่อนทุนนิยม คือ ในการออกไปจับช้างป่าห้ามใส่เสื้อผ้าสวยงาม ให้ใส่เสื้อผ้าเก่า หรือไม่จำเป็นต้องใส่เสื้อ ส่วนภรรยาและบุตร ซึ่งอยู่ที่บ้านห้ามใส่เสื้อผ้าไหม ห้ามทาขมิ้น หรือเครื่องประทีน ผิวผัดหน้าหรือทาแป้ง ห้ามตัดผม ห้ามคนในบ้านไปนอนค้างที่อื่น ห้ามคนที่อื่นมาพักที่บ้าน ข้อปฏิบัติเหล่านี้สะท้อนถึงวัฒนธรรมการใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียงของชุมชนชาวกูย ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการ

เข้าป่าจับช้าง

ชุมชนชาวกูย ผู้ชายจะมีอาชีพจับช้างป่าขายให้กับกลุ่มพ่อค้าเร่ หรือนายฮ้อยทมิฬ ส่วนผู้หญิงจะถูกห้ามไม่ให้ออกไปจับช้างกับคณะหมอช้าง แต่มีหน้าที่ปลูกข้าวในพื้นที่ป่าสาธารณะ เป็นที่ดินซึ่งทุกคนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งถูกเรียกว่า “กูด” และสามารถนำสัตว์มาเลี้ยงได้อย่างอิสระ (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2547) ลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนชาวกูยสมัยก่อนทุนนิยม คือ ชุมชนชาวกูยเป็นชุมชนที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่เฉพาะในช่วงที่มีการออกโพนช้างเท่านั้น แม้แต่ในเวลาที่พักอยู่ในหมู่บ้าน ชาวกูยจะช่วยเหลือกันเผื่อถางป่าเพื่อนำมาทำไร่นาสวนเตรียมการเพาะปลูกปีต่อไป รวมทั้งครอบครัวใดที่มีความจำเป็นต้องสร้างบ้าน คนในชุมชนจะเข้ามาช่วยถากทำเสาเรือน เครื่องเรือน หรือเกี่ยวหญ้าคาเตรียมกองมุงหลังคาเรือนงานแต่ละอย่างชาวกูยจะเข้ามาร่วมมือและช่วยเหลือกันทำ ซึ่งถูกเรียกว่า “แอะจะนวนล” หมายถึงการลงแขกของชุมชนชาวกูย (วีระ, 2545: 71)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนชาวกูยสมัยก่อนจึงเต็มไปด้วยความช่วยเหลือพึ่งพากัน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การแบ่งปันกัน รวมทั้งมีวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนชาวกูยที่ถูกนำมาใช้เพื่อธำรงรักษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบดั้งเดิมให้คงไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อระบบทุนนิยมเริ่มเข้ามาครอบงำชุมชนชาวกูย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความผูกพันกับการเลี้ยงช้างมายาวนานในช่วงหลังพ.ศ.2500 ระบบทุนนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในชุมชนชาวกูยดังจะกล่าวต่อไป

3.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านช้างในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเลี้ยงช้างเริ่มเปลี่ยนแปลงหลังจากการเข้าป่าไปจับช้างไม่สามารถทำได้อีกต่อไป เนื่องจากถูกรัฐกำหนดและควบคุม และอยู่ในช่วงที่เกิดปัญหาชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อกระบวนการทำงานในส่วนของการจับช้างป่าที่เป็นหัวใจของการดำรงชีวิตของชุมชนชาวกูยถูกกำหนดและควบคุมจากส่วนกลาง ประกอบกับการแทรกแซงของระบบทุนนิยมที่เข้ามายังหมู่บ้านช้างทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนได้แก่ ความเชื่อใจซึ่งกันและกัน ความสามัคคี การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง เปลี่ยนไปจากเดิม อีกทั้งกระบวนการทำงานเลี้ยงช้างสมัยก่อนที่ใช้ช้างต่อสำหรับจับช้างป่าเท่านั้น ทำให้ช้างมีเวลาพักอยู่ในป่าที่อุดมสมบูรณ์ยาวนาน กลับต้องถูก

เพิ่มภาระงานอันหนักหน่วงในปัจจุบัน ลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไป มีดังนี้

ความสัมพันธ์ตามสัญญา (Contractual relationship)

ความสัมพันธ์ตามสัญญาเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดจากผลของระบบการผลิตแบบทุนนิยม ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนต้องเป็นไปตามพันธสัญญา ซึ่งได้รับการรับรองตามกฎหมาย เนื่องจากในระบบทุนนิยมพยายามทำให้คนเป็นเพียงปัจจัยการผลิตหนึ่งเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ส่งผลให้คนในสังคมต้องดิ้นรนแบบตัวใครตัวมันมากยิ่งขึ้นเพื่อความอยู่รอด ทำให้ความไว้วางใจกันของคนลดน้อยลงและนำไปสู่ความแตกแยก เพื่อเปิดโอกาสให้ทุนเข้ามาค้ำกำลังคนจากหมู่บ้านเข้าสู่กระบวนการผลิตแบบทุนนิยมได้ง่ายขึ้น

ความเชื่อใจระหว่างคนในชุมชนเริ่มลดน้อยถอยลง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันถึงแม้ว่าจะรู้จักกันเป็นอย่างดีก็ต้องอาศัยการทำสัญญาที่บังคับตามกฎหมายเพื่อเป็นหลักประกันให้อีกฝ่ายปฏิบัติตาม กฎระเบียบเหล่านี้เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับความพยายามปกป้องผลประโยชน์ของนายทุนในระบบทุนนิยม ตัวอย่างเช่น การกู้ยืมเงินยังต้องมีการทำสัญญากันระหว่างผู้กู้และผู้ให้กู้ที่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน หรือถ้าการกู้ยืมเงินไม่ได้ทำสัญญากัน ผู้กู้ยืมเงินต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยที่สูงมากกว่าปกติ เนื่องจากผู้ให้กู้ต้องคำนึงถึงความเสี่ยงของการถูกโกง นอกจากนี้ในกรณีที่มีการกู้ยืมเงินมีสัญญาเงินกู้พร้อมกับโฉนดที่ดินมาค้ำประกัน อัตราดอกเบี้ยที่นายทุนเงินกู้ในหมู่บ้านคิดก็จะต่ำกว่าการกู้ยืมเงินโดยมีแค่สัญญา เมื่อชาวบ้านที่กู้เงินไปไม่จ่ายดอกเบี้ยติดต่อกันหลายเดือน นายทุนจะยึดที่ดินของชาวบ้านโดยอาศัยสัญญาจ้างเอง หรือในกรณีจ้าง นายทุนจะให้คนไปยึดช่างของลูกหนี้ หรือให้ลูกหนี้นำช่างมามอบให้ และทำสัญญาซื้อขายให้เพื่อนำไปเปลี่ยนแปลงชื่อเจ้าของหลังตัวรูปพรรณ ณ ที่ว่าการอำเภอ (เจ้าของช่างรายย่อยหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2547)

นอกจากการทำสัญญาเพื่อกู้ยืมเงินระหว่างชาวบ้านกับนายทุนเงินกู้และระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองแล้ว แม้แต่เรื่องการเช่าช่างไปใช้งานต้องทำสัญญาบางอย่าง เพื่อเป็นหลักประกันการจ่ายค่าเช่า รวมถึงทำสัญญาซื้อขายช่างในกรณีที่เจ้าของช่างให้ชาวบ้านเช่าช่าง ซึ่งมีนิสัยขี้ขลาดและเคยมีประวัติในการทำร้ายคน ไปเดินเร่ขายอาหารช่างเพื่ออำพรางการเช่าช่างและป้องกันไม่ให้เจ้าของช่างเดือดร้อนจากการกระทำของช่าง ซึ่งอาจสร้างความเดือนร้อนให้กับเจ้าของช่างโดยการทำลายข้าวของและทำให้

ชาวบ้านได้รับบาดเจ็บ การทำสัญญาอำพรางดังกล่าวเปิดโอกาสให้ เจ้าของช้างสามารถโยนความผิดไปให้กับชาวบ้านที่เช่าช้าง ไปเดิน และหลังจากหมดสัญญาเช่าช้าง เจ้าของช้างก็สามารถพาควาญช้างที่ทำงานให้ตนไปตามยึดช้างคืนได้จากชาวบ้าน นอกจากจะทำสัญญาซื้อขายแล้วเจ้าของช้างบางคนก็ให้ชาวบ้านเช่าช้างจะบังคับให้ทำสัญญาเงินกู้ไว้ด้วยเพื่อเป็นหลักประกันการจ่ายค่าเช่าช้าง (ควาญช้างหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2547 และ 13 กันยายน 2547) เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบันจะยึดสัญญาที่ใช้บังคับได้ตามกฎหมายเป็นหลัก

ในสมัยก่อนการเลี้ยงช้าง ชาวบ้านสามารถทำนา และเลี้ยงช้างได้อย่างอิสระโดยไม่ต้องหาหลักฐานมายืนยันว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นของใคร หากเห็นว่ามีการครอบครองใครมาใช้พื้นที่เพาะปลูกตรงนี้ เพื่อนบ้านจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ที่ถูกคนอื่นเข้ามาจับจองก่อน แต่จะไปบุกเบิกหาพื้นที่ใหม่ พอมาถึงปัจจุบันพื้นที่สาธารณะที่ยังไม่มีใครจับจองหรือออกเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านต่างพากันเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น ถ่ายรูปและหาแนวเขตเพื่อที่จะใช้ดำเนินการขอออกเอกสารสิทธิ์จากหน่วยงานของรัฐ โฉนดที่ดินไม่ได้มีความสำคัญแต่ใช้อย่างสิทธิ์ในที่ดินเท่านั้น แต่เป็นหลักทรัพย์อย่างหนึ่งที่สามารถใช้ประกันตัวผู้ต้องหา นำไปค้ำประกันการกู้ยืมเงิน และสามารถขายได้ในตลาด เป็นต้น

จากข้างต้นจะทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ดั้งเดิมและระบบศีลธรรมของคนในชุมชนเลี้ยงช้างถูกแทนที่ด้วยข้อความในสัญญา และระเบียบ กฎหมายที่ใช้บังคับกันอยู่ในขณะนั้น นอกจากนี้ความนับถือความเชื่อถือในคำสั่งของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมอช้างที่มีหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทของหมู่บ้าน ช้างในอดีต เช่น กรณีการเข้าป่าจับช้าง ครุบาใหญ่ หรือหมอเผ่าจะเป็นผู้ตัดสินว่าใครเป็นเจ้าของช้างป่า แต่ปัจจุบันนี้ความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการทำงานที่เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ทำให้เห็นตำแหน่งการทำงานของบรรดาหมอช้างในหมู่บ้านช้างว่า กลายเป็นแค่ตัวแสดงในฉากที่แสดงพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนคนเลี้ยงช้างให้นักท่องเที่ยวได้ชม ผู้ที่บริหารและควบคุมการทำงานคือ ผู้จัดการโครงการ มัคคุเทศก์ ซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของนายจ้างมีหน้าที่สั่งงานบรรดาหมอช้าง ควาญช้างให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง แม้ว่าจะไม่สามารถเลี้ยงช้าง และควบคุมช้างได้ แต่กลับมีอำนาจสั่งการเฉกเช่นเดียวกับหัวหน้างานและผู้จัดการฝ่ายผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมที่คอยควบคุมคนงานอย่างใกล้ชิดเพื่อให้สามารถทำงานบรรลุเป้าที่วางไว้

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างนั้น คนต้องปรับปรุงการทำงานของช้างให้ทำงานหนัก และมีคุณภาพมากขึ้น เช่นเดียวกับการปรับปรุงเครื่องจักรในโรงงานให้สามารถเพิ่มกำลังการผลิตและมี

ประสิทธิภาพ

ความสัมพันธ์ที่อิงผลประโยชน์เป็นหลัก : การจ้างงาน

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านข้างในปัจจุบันอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของระบบทุนนิยมที่มองว่า กระบวนการผลิตเกิดจากการที่นายทุนจัดซื้อ และจัดจ้างเพื่อหาทรัพยากรเข้ามาผลิตสินค้า ในกรณีความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านข้างปัจจุบันจึงอยู่ในเงื่อนไขของการจัดซื้อและการจ้างเป็นหลัก

ตัวอย่างเช่น การเลี้ยงช้างของคนในหมู่บ้านเลี้ยงช้างในอดีตจะปล่อยให้ช้างกินอาหารตามป่าอย่างอิสระทำให้ช้างบ้านได้มีโอกาสอยู่ร่วมกันและสามารถสืบพันธุ์เพื่อการขยายพันธุ์ได้เองตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันระบบทุนนิยมทำให้การผสมพันธุ์เป็นเรื่องการจ้างช้างขึ้นทับ และเจ้าของช้างต้องจ้างควาญช้างประมาณ 3-4 คนมานั่งเฝ้าเป็นรายวัน เพื่อหาวิธีการควบคุมช้างให้ขึ้นผสมพันธุ์ เช่น การจับมัดช้างตัวเมียให้อยู่หนึ่ง การหาทางล่อช้างตัวผู้ให้เข้าใกล้ช้างตัวเมีย (ข้อมูลได้มาจากการสังเกตในขณะที่ทำงานวิจัยภายในหมู่บ้านข้าง, 2547-2548)

จากข้างต้นเห็นว่า การเข้ามาของระบบทุนนิยมทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านข้างเปลี่ยนแปลงไป คือ ความช่วยเหลือในการเลี้ยงช้างของชาวกูยในอดีตถูกแทนที่ด้วยระบบการว่าจ้างคนมาช่วยเลี้ยงช้าง โดยในสมัยก่อนนี้ความสัมพันธ์แบบลงแขกซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่คนในชุมชนชาวกูยจะมาช่วยกันปลูกเรือน ถางป่าทำนาทำสวน ยังสะท้อนให้เห็นความไว้วางใจและความช่วยเหลือกันของคนในชุมชนสมัยก่อน แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ที่เกิดจากความเชื่อใจกันเริ่มลดลงคงจะเห็นได้จาก กรณีชาวบ้านในหมู่บ้านข้างที่เดินทางไปรับจ้างเป็นควาญช้างเลี้ยงช้างให้กับเจ้าของช้างรายใหญ่ในต่างจังหวัดต้องแอบหนีกลับมาเฝ้าคนงานที่มาปลูกบ้านให้ เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมบางอย่างที่ทำให้คนในชุมชน ซื่อสัตย์ จริงใจ และช่วยเหลือกัน ถูกทำให้อ่อนแอโดยกระแสการครอบงำของทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบางส่วนและพระที่วัดป่าบ้านตากกลางในหมู่บ้านข้างยังเห็นว่าในหมู่บ้านข้างยังมีการช่วยเหลือกัน ซึ่งจะเห็นได้ในงานสาธารณะประโยชน์ของชุมชนชาวกูย เช่น งานทอดกฐินของวัด งานบวชนาคช้าง เป็นต้น งานเหล่านี้เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัดและเจ้าของ

ช่างรายใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มการเมืองคนละฝ่ายกับผู้จัดงานยังจัดส่งช่างเข้าร่วมงานโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่คนภายนอกหมู่บ้านพูดกันว่า การเมืองในหมู่บ้านช่างมีการแข่งขันที่รุนแรงจึงไม่ตรงกับความจริง ในหมู่บ้านช่างไม่ได้มีความแตกแยกและแข่งขันที่รุนแรงระหว่างเจ้าของช่าง นักการเมืองท้องถิ่น (พระอาจารย์หาญ วัดป่าบ้านตากลาง, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2547)

การศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถเชื่อเพียงคำพูดของคนบางกลุ่มที่พยายามทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผู้เลี้ยงช่างมีความสามัคคีกันและไม่มีความขัดแย้ง แต่เราต้องศึกษาให้ลึกถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเลี้ยงช่างตามปรัชญาแบบสังคมนิยม (realism) ซึ่งถือว่าวัตถุที่เป็นเป้าหมายในการอธิบายคือ “ความเป็นจริง” (the real) อันเป็นโครงสร้างที่อยู่เบื้องหลังและเป็นตัวก่อให้เกิดปรากฏการณ์ในระดับที่มองเห็นได้โครงสร้างเบื้องหลังนี้ก็คือ “โครงสร้างทางชนชั้น” อันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมของการขูดรีด และการต่อสู้ในระดับรากฐานที่แท้จริง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องวิเคราะห์ถึงผลที่เป็นจริงในทางประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งดำเนินไปบนเวทีแห่งความเป็นจริง”(สมศักดิ์, 2545:84) เพราะฉะนั้น การที่จะเข้าใจโครงสร้างทางชนชั้นจะพิจารณาความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และความสามารถในการควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิต รวมถึงการควบคุมผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นผู้ผลิตในกระบวนการผลิต ดังที่จะได้กล่าวในหัวข้อความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตต่อไป

3.3 ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต

ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มคนหลายกลุ่ม โดยใช้เกณฑ์ปริมาณช่างที่มีอยู่ในครอบครอง และกำลังแรงงานที่ทำงานให้ ความเป็นเจ้าของช่างปัจจัยการผลิตทำให้มีอำนาจที่จะกำหนดเป้าหมายการผลิตและควบคุมแรงงานให้ทำงานตามเป้าหมายของผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในการมุ่งแสวงหากำไรและดำรงอยู่รอดภายใต้การแข่งขันของกลุ่มทุนต่างๆ ในอุตสาหกรรมเดียวกัน การนำเสนอความเป็นเจ้าของช่างจะพิจารณาในประเด็นต่างๆ อย่างน้อย 2 เรื่อง คือ หลักในการพิจารณาขอบเขตการแบ่งเจ้าของช่าง การเปรียบเทียบการถือครองช่างทั้งในระดับจังหวัดสุรินทร์ และระดับหมู่บ้านช่าง ซึ่งจะนำไปสู่การพิจารณาความได้เปรียบของเจ้าของช่างรายใหญ่ที่มีต่อเจ้าของช่างรายย่อยในหัวข้อต่อไป มีรายละเอียดดังนี้

หลักในการพิจารณาขอบเขตการแบ่งเจ้าของช้าง

ก่อนที่จะนำเสนอการแบ่งกลุ่มเจ้าของช้าง ผู้วิจัยจะเสนอหลักในการพิจารณาหาขอบเขตการถือครองช้างของเจ้าของช้าง กล่าวคือ หลักที่จะใช้พิจารณาสถานะของเจ้าของช้างรายย่อยจะให้ความสำคัญกับปริมาณช้างในครอบครองที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือหารายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของครอบครัว ผู้วิจัยได้หาหลักพิจารณาขอบเขตการถือครองช้างของเจ้าของช้างรายย่อยมาจากการเลือกสัมภาษณ์ครอบครัวของเจ้าของช้างรายย่อยและครอบครัวของควาญช้างที่อยู่ในหมู่บ้านช้าง 10 ครอบครัวที่มีสมาชิกประมาณ 3-7 คน พบว่า มี 5 ครัวเรือนที่ต้องหารายได้ให้เพียงพอต่อการครองชีพโดยไม่คำนึงถึงภาระหนี้สินประมาณ 8,000-9,000 บาทต่อเดือน และคิดคล้ายกัน กล่าวคือ การมีช้างเพียง 1 เชือกก็สามารถหารายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว ส่วนอีก 4 ครัวเรือนจะต้องหารายได้ให้พอเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวโดยไม่คำนึงถึงภาระหนี้สินประมาณ 12,000-15,000 บาทต่อเดือน และคิดคล้ายกันว่าควรมีช้าง 2 เชือกจึงจะพอหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนครัวเรือนสุดท้ายต้องหารายได้เลี้ยงสมาชิกในครอบครัวประมาณ 21,000 บาท และคิดว่าควรมีช้าง 3 เชือกจึงจะพอหาเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว (ครอบครัวของเจ้าของช้างรายย่อย ประมาณ 10 ครอบครัว, สัมภาษณ์, 2549)

จากการสัมภาษณ์ของครอบครัวของชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยได้ขอบเขตในการกำหนดว่า เจ้าของช้างรายย่อยควรมีช้างตั้งแต่ 1 เชือกถึง 3 เชือกจึงพอเลี้ยงครอบครัว อย่างไรก็ตาม การกำหนดเส้นแบ่งสถานะเจ้าของช้างรายย่อยให้ละเอียดขึ้นผู้วิจัยได้เลือก 2 ครัวเรือนจากชาวบ้านในหมู่บ้านช้าง เพื่อหาค่าครองชีพที่ครัวเรือนทั้งสองสามารถดำรงอยู่ได้ ผู้วิจัยได้มีข้อพิจารณาในการเลือก 2 ครัวเรือนโดยพิจารณาอย่างน้อย 4 ประเด็น คือ

- 1) ครัวเรือนนั้นต้องมีสมาชิก 2 คน คือสามี และภรรยาเป็นทำงานเลี้ยงครอบครัว
- 2) ครัวเรือนที่เลือกขึ้นเป็นครัวเรือนที่มีภาระในการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งมีผลต่อการสร้างกำลังแรงงานในอนาคตขึ้นมาแทนกำลังแรงงานในปัจจุบันให้กับสังคมเท่าเดิม 2 คน
- 3) ตัวอย่างครัวเรือนที่เลือกมาจะต้องมีภาระเลี้ยงดูบุตรที่กำลังศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนอีกครัวเรือนหนึ่งที่กำลังให้การศึกษานูตรในระดับมัธยมศึกษาเพื่อให้ครอบคลุมการศึกษาทั้งสองระดับในหมู่บ้านช้าง
- 4) ตัวอย่างครัวเรือนจำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงภาระในการเลี้ยงดูและให้การช่วยเหลือคนชราที่เป็นบิดา มารดาของกำลังแรงงานในปัจจุบัน

เมื่อผู้วิจัยเลือกครัวเรือนที่อยู่ในหมู่บ้านข้างใต้ 2 ครัวเรือน ผู้วิจัยได้ศึกษาค่าครองชีพในการดำรงชีวิตในแต่ละเดือนโดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของกำลังแรงงานในการผลิตพลังแรงงานขึ้นมาขับเคลื่อนกระบวนการผลิต 2) ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และใช้ชีวิตอยู่ของบุตรที่อยู่ในหมู่บ้าน 3) ค่าใช้จ่ายของบิดา มารดาของแรงงาน หรือคนชราที่ทำงานรับจ้างเล็กน้อยๆ ในหมู่บ้าน (ครอบครัวของเจ้าของข้างรายย่อย 2 ครัวเรือน, สัมภาษณ์, 2547) ซึ่งมีรายการดังนี้

กรณีที่ 1 ปัจจัยการดำรงชีวิตของครอบครัวที่มีบุตรกำลังศึกษาในระดับประถมศึกษา

ตารางที่ 2 รายการแสดงค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งมีบุตรกำลังศึกษาในระดับประถมศึกษา

รายการปัจจัยการดำรงชีวิต	เฉลี่ยเดือนละ (บาท)	หมายเหตุ
ส่วนที่ 1 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของกำลังแรงงาน ในขณะที่มาเดินเร่ขายอาหารข้างในเมืองสุรินทร์		
1.1 ค่าอาหารสำหรับสามี และ ภรรยา (ไม่รวมค่าข้าวสารนำมาจากนาของตนเอง 17 ไร่ที่ให้ ผลผลิตต่ำเพียงพอแก่กินในครัวเรือนตลอดปี)	3,000	มาจากการคำนวณค่าอาหาร วันละ 100 บาท
1.2 ค่าน้ำดื่ม	160-200	มาจากการคำนวณค่าน้ำดื่ม ที่ต้องซื้ออาทิตย์ละ 40-50 บาท
1.3 ถ่าน	30	มาจากการคำนวณถ่าน กระสอบหนึ่งราคา 60 บาท สามารถใช้ได้ 2 เดือน
1.4 ค่าบุหรี่	600	มาจากการคำนวณค่าบุหรี่ ที่ใช้สูบในแต่ละวัน ประมาณ 20 บาท
1.5 ค่าโทรศัพท์โทรกลับบ้าน	500	
1.6 ค่าสินค้าอุปโภค เช่น กระดาษชำระ ยาสระผม ผงซักฟอก เป็นต้น	100	

รวมค่าใช้จ่ายส่วนที่ 1 เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของกำลังแรงงานในขณะนำช้างมาเดินเร็วในเมือง	4,040-4,080	
ส่วนที่ 2) ค่าใช้จ่ายสำหรับบุตร 2 คน ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านช้าง (ค่าใช้จ่ายบุตรคนโตที่กำลังศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 และอนุบาล)		
2.1 ชุคนักเรียน	260-400	บุตรหนึ่งคนต้องซื้อชุดนักเรียน 2-3 ชุด/เทอม ชุดละ 200 บาท ดังนั้นค่าใช้จ่ายเสื้อผ้าของนักเรียนคนหนึ่ง มีราคาประมาณ 130-200 บาท/เดือน
2.2 ค่าหนังสือ	130	ค่าหนังสือเทอมละ 200 บาท เฉลี่ยเดือนละ 66 บาท/คน
2.3 เงินติดตัวไปโรงเรียน	400	เด็กคนหนึ่งต้องมีเงินติดตัวไปโรงเรียน วันละ 10 บาท เฉลี่ยเดือนละ 200 บาท/คน
รวมค่าใช้จ่ายในส่วนที่ 2 เป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของเด็กสองคน	790-930	
ส่วนที่ 3) ค่าใช้จ่ายสำหรับเลี้ยงดูบิดา มารดาของสามี (คนชรา) ค่าใช้จ่ายที่ส่งให้มารดาของสามี ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน	3,000	
รวมค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของครอบครัวที่ 1 ทั้ง 3 ส่วน	78,30-8,010	

กรณีที่ 2 ครั้วเรือนที่มีบุตรกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

ตารางที่ 3 รายการแสดงค่าใช้จ่ายในครั้วเรือน ซึ่งมีบุตรกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

รายการปัจจัยการดำรงชีวิต	เฉลี่ยเดือนละ (บาท)	หมายเหตุ
<p>ส่วนที่ 1) ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของกำลังแรงงาน ในขณะที่มาเดินเร่ขายอาหารข้างในเมืองสุรินทร์</p> <p>1.1 ค่าอาหารสำหรับสามี และ ภรรยา (ไม่รวมค่าข้าวสารนำมาจากนาของตนเอง 6 ไร่ที่ปลูกไว้กินในครั้วเรือนตลอดปี)</p> <p>1.2 ค่าน้ำดื่ม</p> <p>1.3 ถ่าน (เอามาจากบ้าน)</p> <p>1.4 ค่ายาสูบ</p> <p>1.5 ค่าสินค้าอุปโภค เช่น กระดาษชำระ ยาสระผม ผงซักฟอก เป็นต้น</p> <p>1.6 ค่าใช้จ่ายในงานสังคม (แต่งงาน งานศพ ฯลฯ)</p>	<p>4,500</p> <p>150</p> <p>---</p> <p>20</p> <p>100</p> <p>50</p>	<p>มาจากการคำนวณ ค่าอาหารวันละ 150 บาท</p>
<p>รวมค่าใช้จ่ายส่วนที่ 1 เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายใน ชีวิตประจำวันของกำลังแรงงานในขณะที่นำข้างมาเดิน เร่ร้อนในเมือง</p>	3,320	
<p>ส่วนที่ 2) ค่าใช้จ่ายสำหรับบุตร 2 คน ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน ข้าง (บุตรคนโตกำลังตงงาน และบุตรคนเล็กกำลังศึกษาอยู่ มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในหมู่บ้าน)</p>		

2.1 ชุคนักเรียน	250	มาจากการคำนวณค่า ชุคนักเรียน ปีละ 2 ชุค รวม 3,000 บาท
2.2 ค่าเทอม	350	ค่าเทอมประมาณ 1040 บาท/เทอม
2.3 เงินติดตัวไปโรงเรียน	400	มาจากการคำนวณ เงิน ติดตัวไปโรงเรียนวัน ละ 20 บาท
2.4 ค่าอาหารสำหรับบุตรคนโตที่กำลังว่างงานและ บุตรคนที่สองซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน	2,000	
รวมค่าใช้จ่ายในส่วนที่ 2 เป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงเด็ก สองคน	3,000	
ส่วนที่ 3) ค่าใช้จ่ายสำหรับเลี้ยงดูบิดา มารดาของสามี (คนชรา) ค่าใช้จ่ายที่ส่งให้มารดาอายุ 90 ปี (มารดาซึ่งรับจ้างทำงานเล็กน้อย เช่น ถางหญ้า ทำงานบ้าน)	200	
รวมค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของครอบครัวที่ 1 ทั้ง 3 ส่วน	8,320	

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าครอบครัวในหมู่บ้านซึ่งที่มีสมาชิกประมาณ 5-6 คน ทั้งสอง
ครอบครัวจะมีกำลังแรงงาน 2 คน และมีเด็กที่เป็นภาระที่ต้องให้การศึกษาครัวเรือนละ 2 คนแบ่งเป็น
ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาภายในหมู่บ้าน รวมทั้งครัวเรือนมีคนชราที่ต้องได้รับเงิน
ช่วยเหลืออีก 1-2 คนจะเห็นได้ว่ารายได้ที่จะพอเลี้ยงชีพของครอบครัวของเจ้าของซึ่งรายย่อยในหมู่บ้าน
ควรจะมีรายได้ประมาณเดือนละ 7,000-8,500 บาท/เดือน

เมื่อเปรียบเทียบรายได้ที่จะเพียงพอเลี้ยงครอบครัวขนาดเล็ก กับค่าเช่าซึ่งที่ปางช้าง หรือ
เงินเดือนที่ภาครัฐจ้างเจ้าของซึ่งรายย่อยโดยจ่ายเป็นค่าเช่าซึ่งเชือกละประมาณ 4,000-5,000 บาทต่อ

เดือน พบว่าเจ้าของช้างรายย่อยควรมีช้างอย่างน้อย 2 เชือกจึงจะพอเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว แสดงให้เห็นว่าเจ้าของช้างรายย่อยที่มีช้าง 1 เชือกต้องดิ้นรนหาเงินมากขึ้นโดยอาจจะนำช้างเดินเร็วขึ้นซึ่งเป็นธุรกิจผิดกฎหมายดังที่จะกล่าวต่อไปในบทที่ 4 หรืออาจนำช้างเข้าปางช้างแต่ต้องทำงานให้หนักเพิ่มขึ้นหลายเท่าหรือเจ้าของช้างและสมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องทำงานรับจ้างหารายได้เพิ่มให้เพียงพอกับค่าครองชีพของครัวเรือน

ส่วนเจ้าของช้างรายใหญ่และเจ้าของช้างรายกลาง ผู้วิจัยพิจารณาแบ่งจากระบบการควบคุมดูแลความช้างรับจ้าง เจ้าของช้างรายกลางควรจะเป็นผู้ที่มีช้างในครอบครองตั้งแต่ 4 เชือก ถึง 30 เชือก เนื่องจากเจ้าของช้างเจ้าของช้างรายกลางต้องจ้างความช้างมาดูแลช้าง แต่ปริมาณไม่มาก เจ้าของช้างสามารถดูแลความช้างได้โดยตรง ส่วนเกณฑ์ของเจ้าของช้างรายใหญ่เป็นผู้ที่มีช้างจำนวนมากกว่า 90 เชือก ทำให้เจ้าของช้างรายใหญ่ไม่สามารถดูแลความช้างโดยตรงและต้องใช้ระบบการควบคุมดูแลความช้างแตกต่างกับเจ้าของช้างรายกลาง กล่าวคือ เจ้าของช้างรายใหญ่ต้องจ้างผู้จัดการดูแลหัวหน้าความช้าง และหัวหน้าความช้างมีหน้าที่ดูแลการทำงานของช้างหลายขั้นตอน

การเปรียบเทียบการถือครองช้างทั้งในระดับจังหวัดสุรินทร์ และระดับหมู่บ้านช้าง

การเปรียบเทียบการถือครองช้างทั้งในระดับจังหวัดสุรินทร์และระดับหมู่บ้านช้าง ทำให้เห็นว่าเป็นเจ้าของช้างในระดับหมู่บ้านเป็นแค่ส่วนหนึ่งของความเป็นเจ้าของช้างในระดับจังหวัดสุรินทร์ เพราะฉะนั้นการแข่งขันของผู้ที่เลี้ยงช้างในหมู่บ้านตกอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบการเลี้ยงช้างระดับจังหวัดสุรินทร์ การทำความเข้าใจเรื่องนี้จะศึกษาผ่านการถือครองช้างในระดับจังหวัด และความเป็นเจ้าของช้างระดับหมู่บ้าน และตัวแทนผลประโยชน์ (หรือผู้สนับสนุน) ของชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง ซึ่งในที่นี้เรียกว่ากลุ่มอำนาจท้องถิ่น (local powers)

1. การถือครองช้างในระดับจังหวัด

กลุ่มที่ 1 เจ้าของช้างรายใหญ่ หมายถึง ผู้ที่มีช้างในครอบครองจำนวน 90 เชือกขึ้นไปมี 1 คน

กลุ่มที่ 2 เจ้าของช้างรายกลาง หมายถึง ผู้ที่มีช้างในครอบครอง 5-30 เชือกมี 27 คน

กลุ่มที่ 3 เจ้าของช้างรายย่อย หมายถึง ผู้ที่มีช้างในครอบครอง 1-3 เชือกมี 457 คน (สถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ, 2546)

กลุ่มที่ 4 ผู้เช่าช้าง คือ ผู้ที่ไม่มีช้าง แต่ต้องการประกอบธุรกิจการเลี้ยงช้างโดยไม่ถูกเจ้าของช้าง

กำหนด ควบคุมการทำงานอย่างเข้มงวดเหมือนกับแรงงานรับจ้าง รวมทั้งผู้เช่าช้างยังยินดีรับความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจแทนเจ้าของช้าง เนื่องจากผู้เช่าช้างจะต้องจ่ายค่าเช่าช้างทุกกรณี แม้ว่าผู้เช่าช้างจะดำเนินธุรกิจขาดทุนหรือมีกำไรก็ตาม ส่วนความเป็นเจ้าของช้างในระดับหมู่บ้านสามารถพิจารณาได้ในข้อต่อไป

2. ความเป็นเจ้าของช้างในระดับหมู่บ้าน

เมื่อพิจารณาข้อมูลความเป็นเจ้าของช้างในระดับหมู่บ้านจะพบว่าในปีพ.ศ.2547 จำนวนช้างที่มีอยู่ในหมู่บ้านที่ถูกบันทึกโดยสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติมีปริมาณช้างประมาณ 104 เชือก และจำนวนเจ้าของช้างประมาณ 58 คน จะพบว่าข้อมูลสามารถแบ่งเป็นกลุ่มเพื่อให้เห็นความแตกต่างของปริมาณการครอบครองช้างที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการของเลี้ยงช้างได้เพียง 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เจ้าของช้างรายใหญ่มีจำนวนช้างตั้งแต่ 4-9 เชือก มี 5 คน

กลุ่มที่ 2 เจ้าของช้างรายย่อยมีจำนวนช้างตั้งแต่ 1-3 เชือก มี 53 คน

(การแบ่งระดับชั้นของเจ้าของช้างรายย่อยปรากฏในตารางภาคผนวกหน้า 180)

เมื่อเปรียบเทียบความเป็นเจ้าของช้างในระดับจังหวัดและระดับหมู่บ้านจะเห็นว่าเจ้าของช้างรายใหญ่ของหมู่บ้านมีสถานะเทียบเท่ากับเจ้าของช้างรายกลางระดับล่างของจังหวัด และยังคงอยู่ในภาวะถูกแทรกแซงและการแข่งขันกับเจ้าของช้างในระดับจังหวัด หากพิจารณาจากจำนวนช้างที่ถือครองที่ต่ำกว่า จะพบว่าเจ้าของช้างรายใหญ่ระดับหมู่บ้านไม่มีศักยภาพเพียงพอในการกำหนดเกมการแข่งขันที่ยุติธรรม ส่งผลให้การเลี้ยงช้างในหมู่บ้านไม่สามารถอยู่ได้ ปัจจุบันเจ้าของช้างรายใหญ่ระดับจังหวัดสามารถดึงทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิตออกจากหมู่บ้าน รวมทั้งควบคุมผู้ผลิตที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเลี้ยงช้างทั้งหมดให้ผนวกเข้ามาอยู่ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง

ตัวอย่างเช่น การเข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้างของเจ้าของช้างรายใหญ่ของจังหวัด ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเลี้ยงช้างภายในหมู่บ้านช้าง ดังจะเห็นได้จากปริมาณช้างของจังหวัดสุรินทร์เพิ่มขึ้นทุกปี คือในเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมาจวบจนปัจจุบันนี้ปริมาณช้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์เพิ่มขึ้น 4-5 เท่าตัว ซึ่งตรงข้ามกับงานวิจัยในปีพ.ศ.2529 ของชุ้น ศรีสวัสดิ์ที่พบว่าปริมาณช้างเลี้ยงของจังหวัดสุรินทร์ในขณะนั้นลดลงทุกปี (ชุ้น, 2529:61)

การเข้ามาลงทุนของเจ้าของช้างรายใหญ่ของจังหวัดทำให้ปริมาณช้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์เพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยชาวภูยกุญในหมู่บ้านช้างเข้าไปจับช้างเหมือนในอดีต เนื่องจากการลงทุนในธุรกิจเลี้ยงช้างสามารถหาซื้อช้างตามชายแดนมาสวมตัวหรือลงทะเบียนเป็นช้างของจังหวัดสุรินทร์และการขยายขนาดการลงทุนของเจ้าของช้างรายใหญ่ยังเป็นการปั่นราคาช้างให้สูงขึ้นหลายเท่า ดังเห็นได้ในช่วงปี พ.ศ.2528-2529 ราคาช้างเชือกละ 100,000-130,000 บาท (ชิน, 2529) ภายในระยะเวลาไม่นาน ราคาช้างปรับสูงขึ้นจนกระทั่งราคาช้างในปัจจุบัน (ช่วงที่วิจัยภาคสนามพ.ศ.2546-พ.ศ.2547) เชือกละ 450,000-500,000 บาท การเพิ่มปริมาณการเลี้ยงของนายทุนทำให้ราคาช้างสูงขึ้นซึ่งเป็นอุปสรรคหนึ่งที่ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยที่เป็นชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถเป็นเจ้าของช้างได้ด้วยเงินทุนของตนเอง ดังนั้นเจ้าของช้างรายย่อยต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้มาลงทุนซื้อช้าง

ความเสียเปรียบในการแข่งขันของเจ้าของช้างรายย่อยในหมู่บ้านจากช้างต้น สะท้อนถึงความแตกต่างในด้านสถานะและอำนาจระหว่างความเป็นเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางและรายย่อย แม้รายย่อยจะมีปัจจัยการผลิต แต่ความเป็นอยู่อาจไม่แตกต่างจากสถานะแรงงานรับจ้าง เพราะต้องหาเงินมาใช้หนี้ที่พอกพูนเรื่อย และหาเลี้ยงให้ตัวเองอยู่รอดไปวันๆ สถานภาพเช่นนี้สามารถนำไปสู่การสูญเสียการควบคุมปัจจัยการผลิตหรือช้างของคนในที่สุด และผันแปรไปเป็นแรงงานรับจ้าง ซึ่งจะอธิบายอย่างละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

จากการเปรียบเทียบการถือครองช้างโดยสรุปจะพบว่า มีลักษณะความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตดังนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณของทั้งจังหวัดสุรินทร์โดยภาพรวมจะมีเจ้าของช้างรายใหญ่เพียง 0.2 เปอร์เซ็นต์ ส่วนเจ้าของช้างรายกลางจะมีประมาณ 5.6 เปอร์เซ็นต์ และเจ้าของช้างรายย่อยมีประมาณ 94.2 เปอร์เซ็นต์ ข้อมูลนี้ทำให้เห็นว่าเจ้าของช้างรายใหญ่และกลางมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับเจ้าของช้างรายย่อย แต่เจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางกลับเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการกำหนดเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง

3. กลุ่มอำนาจท้องถิ่นอื่นๆ (local powers)

กลุ่มอำนาจท้องถิ่นอื่นๆหมายถึง กลุ่มคนที่มีอำนาจควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ และมีสายสัมพันธ์กับอำนาจรัฐอาจ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีอิทธิพลเหนือกลุ่มคนอื่น เช่น การมีอิทธิพลเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ความสามารถที่จะเข้าถึงวัตถุดิบจำนวนหนึ่งที่ใช้ในการผลิตผ่านระบบสินเชื่อ

ความสามารถที่จะเข้าถึงที่ดินกรรมสิทธิ์ของรัฐ (เช่นไร่นาขนาดใหญ่ในเขตป่าสงวน) ความสามารถที่จะทำสัญญาจัดส่งสินค้าที่มีการจัดโควตา ความสามารถรับเงินจำนวนหนึ่งที่เป็นงบประมาณราชการที่จัดสรรสำหรับเพื่อโครงการพัฒนาต่างๆ เป็นต้น (เทอร์ตัน ,50) กรณีการเลี้ยงช้าง จะพบว่ามีกลุ่มอำนาจท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนการขยายตัวของอุตสาหกรรมการเลี้ยง และในขณะเดียวกัน กลุ่มอำนาจท้องถิ่นเหล่านี้เป็นตัวทำให้เกิดการเอาเปรียบกับเจ้าของช้างรายย่อย ความยุติธรรม แต่กลับสนับสนุนและทำให้เจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านมีอำนาจในการควบคุมทางเศรษฐกิจและการเมือง เพราะฉะนั้นกลุ่มอำนาจท้องถิ่นเหล่านี้เป็นตัวเร่งความแตกต่างและทำให้ความขัดแย้งทางชนชั้นเพิ่มสูงขึ้น กลุ่มอำนาจท้องถิ่นอื่นๆแบ่งประเภทได้ดังนี้

ก. นายทุนเงินกู้ หมายถึง ผู้ที่ปล่อยเงินกู้ให้กับชาวบ้านที่ต้องการซื้อช้าง และให้กู้เงินเป็นทุนเบื้องต้นกับชาวบ้านในการนำช้างไปเร่ร่อนขายอาหารช้าง รวมทั้งให้กู้เงินเพื่อใช้ในการขนส่งช้างไปทำงานตามปางช้าง โดยคิดดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 5 -10ต่อเดือน นายทุนเงินกู้จะเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้าน ทำให้เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านมีความได้เปรียบในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าที่เจ้าของช้างรายย่อย ชาวบ้านทั่วไปต้องเสีย

ข. เจ้าของธุรกิจก่อสร้าง หมายถึง เจ้าของบริษัทรับเหมาก่อสร้างที่เข้ามาลงทุนปลูกสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อตอบสนองการพัฒนาหมู่บ้านช้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัด สุรินทร์ เช่น อาคาร ศาลาพักผ่อนน้ำ อัดจันทร์บริเวณลานแสดงของช้าง ถนน คลอง เป็นต้น ในขณะที่ธุรกิจก่อสร้างมีหน้าที่สร้างอาคาร สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ทำให้เจ้าของธุรกิจก่อสร้างจำเป็นต้องมีใช้ทรายจำนวนมาก เนื่องจากธุรกิจก่อสร้างจำเป็นต้องใช้ทรายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลิต แต่การดูดทรายจากแม่น้ำมูลและชี ซึ่งเป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของช้างในหมู่บ้านช้าง ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยเดือดร้อน เนื่องจากระดับน้ำในแม่น้ำเริ่มลดลง รวมทั้งริมตลิ่งถูกกัดเซาะ ดังนั้นเจ้าของช้างรายย่อยจึงเลือกที่จะนำช้างออกมาใช้ชีวิตอยู่นอกหมู่บ้านช้าง แต่เจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางในระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่กลับไม่เดือดร้อน เนื่องจาก ช้างของพวกเขาถูกส่งไปทำงานในปางช้างที่มีอยู่ทั่วประเทศและถูกส่งไปแสดงยังต่างประเทศ ปราบกฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกลุ่มอำนาจท้องถิ่นที่มีต่อกระบวนการเลี้ยงช้าง

นอกจากนี้เจ้าของธุรกิจก่อสร้างบางรายยังมีสถานะซ้ำซ้อนกับความเป็นเจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด ทำให้เจ้าของช้างรายกลางระดับจังหวัดจะทราบโครงการก่อสร้างของทั้งภาครัฐและเอกชนเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการให้บริการของช้างก่อนบุคคลภายนอก

หลังจากนั้นเจ้าของธุรกิจก่อสร้างที่อยู่ในแวดวงผู้เลี้ยงช้างมีโอกาสได้รับโครงการเหล่านี้ อันนำมาสู่การสะสมกำไร ส่วนเจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางก็สามารถขอความช่วยเหลือทางด้านการเมืองและปัจจัยทางเศรษฐกิจจากเจ้าของธุรกิจก่อสร้าง เนื่องจากธุรกิจก่อสร้างเป็นธุรกิจที่มีการควบคุมผู้ใช้งานแรงงานและปัจจัยการผลิตจำนวนมาก เจ้าของธุรกิจรับเหมาก่อสร้างจึงเป็นช่องทางทำให้เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่ระดับหมู่บ้านสามารถเป็นผู้มีอำนาจท้องถิ่นได้ ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นสายสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างกลุ่มเจ้าของธุรกิจก่อสร้างและเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลาง กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายต่างเอื้อประโยชน์ต่อกัน

ค. กลุ่มข้าราชการ หมายถึง ข้าราชการซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนการขายธุรกิจของเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลาง กล่าวคือ เมื่องบประมาณจากรัฐลงมาพัฒนาหมู่บ้าน ข้าราชการจะเป็นผู้มีอำนาจในการดูแล และควบคุมการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะเพื่อปกป้อง และกระตุ้นให้เกิดการขายตัวทางเศรษฐกิจตามนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับช้าง ดังนั้นข้าราชการจึงต้องขอความร่วมมือจากเจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านเพื่อนำช้างและความรู้ช้างเข้าร่วมโครงการของรัฐ ในขณะเดียวกัน นายทุนเลี้ยงช้างเหล่านี้สามารถยืมอำนาจจากข้าราชการมาสนับสนุนธุรกิจของตนเอง รวมทั้งกีดกันการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะของเจ้าของช้างรายย่อย

เมื่อได้นำเสนอลักษณะผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และกลุ่มอำนาจท้องถิ่นต่างๆผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้ผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตบางกลุ่มแล้ว ต่อจากนี้ไปจะนำเสนอตัวอย่างความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางที่มีเหนือเจ้าของช้างรายย่อย อันเป็นมูลเหตุที่ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยไม่สามารถแข่งขันเลี้ยงช้างในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างทั่วไป รวมถึงการเบียดขับเจ้าของช้างรายย่อยออกจากการเลี้ยงช้างภายในหมู่บ้านดังนี้

3.4 ความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางที่มีต่อเจ้าของช้างรายย่อย

ความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลางที่มีต่อเจ้าของช้างรายย่อยเป็นสาเหตุหนึ่งที่ผลักดันให้เจ้าของช้างรายย่อยค่อยๆสูญเสียการควบคุมปัจจัยการผลิต และไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพท่ามกลางการแข่งขันในธุรกิจภาคบริการที่เกี่ยวกับช้างปกติ เมื่อเจ้าของช้างรายย่อยไม่สามารถแข่งขันส่งช้างไปให้บริการ พวกเขาจำเป็นที่จะต้องนำช้างออกเดินเร่ร่อนขายอาหารช้างในเขตเมือง ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่น้อย 3 ด้าน คือ

ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการครอบงำความคิด มีรายละเอียดดังนี้

ความได้เปรียบด้านเศรษฐกิจ

เจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางในระดับจังหวัดและเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านช้างมีความได้เปรียบด้านเศรษฐกิจเหนือเจ้าของช้างรายย่อย เช่น เงินทุน ที่ดิน ปริมาณช้าง ผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น ความได้เปรียบด้านเศรษฐกิจเหล่านี้ทำให้เจ้าของช้างรายใหญ่มีโอกาสที่เหนือกว่าในการเข้าถึงช่องทางการหารายได้จากการเลี้ยงช้างได้หลากหลายและมีรายได้ที่ดีกว่าเจ้าของช้างรายย่อย อันจะส่งผลถึงการขยายการสะสมทุนของเจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลาง ส่วนเจ้าของช้างรายย่อยที่เสียเปรียบทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับเจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางในระบบอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เพราะฉะนั้นเจ้าของช้างรายย่อยจะค่อยๆถูกผลัดออกจากการแข่งขัน และตกอยู่ในสภาพถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลาง

ตัวอย่างเช่น ในการจัดส่งช้าง หมอช้างและควาญช้างจากหมู่บ้านช้างไปให้บริการจับช้างป่าที่ประเทศอินโดนีเซียในปีพ.ศ.2540 ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างเจ้าของช้างรายกลางระดับจังหวัด เจ้าของช้างรายใหญ่ระดับหมู่บ้านและหมอช้างของหมู่บ้านช้าง การส่งช้างออกไปแสดงยังต่างประเทศเป็นความร่วมมือระหว่างเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางทำให้ปิดกั้นไม่ให้เจ้าของช้างรายย่อยได้มีโอกาสเข้าร่วม

ในการส่งช้างไปแสดงความสามารถในต่างประเทศ หน่วยงานของรัฐซึ่งกำหนดระเบียบให้ผู้ที่จะสามารถส่งช้างออกนอกประเทศต้องมีเงินค้ำประกันช้างเชือกละหนึ่งล้านบาท (จิรวัดน์ ใจศีลธรรม, บันทึกข้อความ, 2547) ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยไม่สามารถจัดส่งช้างไปแสดงความสามารถในต่างประเทศได้ดังเห็นได้จากรายชื่อผู้ที่ขอส่งช้างออกนอกประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ.2543-2547 (ภาคผนวกหน้า176) มีแต่เพียงเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลาง เจ้าของปางช้าง และบริษัทนายหน้าขนส่งช้างเท่านั้นที่มีศักยภาพพอที่จะขนส่งช้างไปแสดงให้บริการในต่างประเทศ เจ้าของช้างที่สามารถส่งช้างไปแสดงยังต่างประเทศจะได้กำไรสูงมาก เนื่องจากช้าง 1 เชือกพร้อมกับควาญช้างที่ถูกส่งไปแสดงความสามารถที่ประเทศจีน หรือประเทศญี่ปุ่นสามารถสร้างกำไรให้เจ้าของช้างไม่ต่ำกว่า 500,000-600,000 บาทต่อปี (ตัวแทนเจ้าของช้างรายใหญ่, สัมภาษณ์, 16-17 ตุลาคม 2547)ซึ่งกำไรดังกล่าวสามารถซื้อช้างในประเทศได้ 1-2 เชือก

รูปที่ 14 ภาพควาญช้างและช้าง ซึ่งถูกเจ้าของช้างรายกลางส่งไปทำงานกับคณะละครสัตว์ในประเทศญี่ปุ่น

ส่วนการจัดส่งช้างไปแสดงภายในประเทศ เจ้าของช้างรายย่อยไม่สามารถแข่งขันกับเจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางในการจัดส่งช้างให้บริการตามสถานที่แสดงช้างปางช้าง เนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยมีทุนและข้อมูลความต้องการลักษณะช้างของสถานที่แสดงช้างน้อยกว่าเจ้าของช้างรายใหญ่นอกจากนี้ในสถานการณ์ที่เศรษฐกิจตกต่ำ เจ้าของปางช้างต้องปรับลดค่าเช่าช้างและโยนภาระเรื่องอาหารช้างให้แก่เจ้าของช้างรายย่อย ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยเสียเปรียบเจ้าของช้างรายใหญ่ เพราะเจ้าของช้างรายใหญ่สามารถปรับตัวให้อยู่รอดโดยการลดเงินเดือนของควาญช้างที่ทำงานให้กับตนหรืออาจทำการโยกย้ายช้างไปทำงานในพื้นที่แสดงช้างที่ให้รายได้สูงกว่าด้วยการติดต่อผ่านลูกน้องของเจ้าของช้างรายใหญ่ที่เป็นนายหน้าค้าช้าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายของรายใหญ่

นอกจากความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่ในการเข้าถึงช่องทางการใช้ช้างเป็นเครื่องมือแสวงหากำไรมากกว่าเจ้าของช้างรายย่อยแล้ว เจ้าของช้างรายใหญ่ยังสามารถซื้อที่ดินนำมาปลูกอาหารช้างเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงช้างของตน ดังจะเห็นได้จาก ในช่วงปีพ.ศ.2541มูลนิธิแห่งหนึ่งได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณกว่า 1 ล้านบาท เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านในหมู่บ้านช้างปลูกพืชอาหารช้างได้แก่หญ้าเนเปียร์ยักษ์ซึ่งเป็นพืชอาหารช้างที่โตเร็วมาก แต่ผลการดำเนินงานพบว่า ผู้ที่พร้อมจะเข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ คือเจ้าของช้างรายใหญ่ ส่วนเจ้าของช้างรายย่อยไม่ค่อยเข้าร่วมโครงการ(เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2547และ 27 กันยายน 2548) เนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยไม่มีที่ดินจำนวนมากพอ และไม่มีทุนที่จะจัดจ้างชาวบ้านมาปลูก ดูแลพืชอาหารช้างปรากฏการณ์สะท้อนว่า โครงการของมูลนิธิเอกชนเข้าไปสนับสนุนการขยายตัวของธุรกิจการเลี้ยงช้าง

และเอื้อประโยชน์ให้เฉพาะเจ้าของช้างรายใหญ่ เท่านั้นเพราะเจ้าของช้างรายใหญ่มีความพร้อมในเรื่องของเงินทุน ที่ดินและกำลังคนเหนือกว่ารายย่อยและชาวบ้านทั่วไป

ความได้เปรียบทางการเมือง

ความได้เปรียบทางการเมืองของเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลาง เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงศักยภาพของเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางในการควบคุมแรงงานและทุนที่มีเหนือกว่าเจ้าของช้างรายย่อย อันนำมาสู่การมีอำนาจต่อรองทางการเมืองเพื่อปกป้องผลประโยชน์เกี่ยวกับธุรกิจการเลี้ยงช้าง การแทรกแซงทางการเมืองของเจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางระดับจังหวัดและระดับหมู่บ้านเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งกล่าวคือ เป็นการผันกำไรที่ได้มาจากธุรกิจการเลี้ยงช้างมาลงทุนในธุรกิจการเมืองที่จะนำมาสู่ช่องทางใหม่ในการนำช้างของตนมาให้บริการกับงานที่หน่วยงานภาครัฐจัดขึ้น

ตัวอย่างเช่น ในการเลือกตั้งกำนัน ต.กะโพ ปีพ.ศ.2548 มีการแทรกแซงทางการเมืองโดยเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางในจังหวัดสุรินทร์ทำให้การแข่งขันการเลือกตั้งกำนันรุนแรงเอาชนะกันเพียง 20 กว่าคะแนน ผู้ที่ได้รับตำแหน่งเป็นกำนันของตำบลกะโพ คือ ผู้ใหญ่หมู่บ้านช้างมีสถานภาพเป็นเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้าน การที่ผู้ใหญ่บ้านสามารถชนะการเลือกตั้ง เป็นผลมาจากความช่วยเหลือของเจ้าของช้างรายใหญ่ระดับจังหวัดสุรินทร์ กล่าวคือ เจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับจังหวัดได้สั่งให้ควาญช้างของตนที่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านช้างและหมู่บ้านอื่นภายในขอบเขตผู้มีสิทธิเลือกตั้งเดินทางกลับมาเลือกตั้งตามคำแนะนำของเจ้าของช้างรายใหญ่ที่เป็นนายจ้าง นอกจากนี้เจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับจังหวัดยังอนุญาตให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านช้างส่งคนเดินทางไปรับควาญช้างของตนถึงสถานที่ทำงานในต่างจังหวัด เหตุการณ์ครั้งนี้สะท้อนถึง อำนาจของเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับจังหวัดและเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านที่มีเหนือวิถีชีวิตของควาญช้างรับจ้างในหมู่บ้านช้างทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และทางการเมือง(เจ้าของช้างรายใหญ่และเจ้าของช้างรายกลาง, สัมภาษณ์, 2547)

ในทางการเมือง เจ้าของช้างรายใหญ่ระดับจังหวัดอาจจะร่วมมือกับเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านช้างให้เอื้อผลประโยชน์ต่อกลุ่มตน แต่ในขณะที่เจ้าของช้างรายใหญ่ระดับหมู่บ้านก็กำลังแข่งขันกับเจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัดที่มีเครือข่ายธุรกิจรับเหมาก่อสร้างเพื่อช่วงชิงตำแหน่งการเมืองเพื่อที่จะสามารถรับงานประมูล

อาคารสถานที่ตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านข้างดังจะเห็นได้จาก การแข่งขันการเลือกตั้งตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกะโปในปีพ.ศ.2548 เป็นการแข่งขันระหว่างเจ้าของข้างรายใหญ่ระดับหมู่บ้านข้าง และรายกลางระดับจังหวัด การแข่งขันและการร่วมมือทางการเมืองของบรรดาเจ้าของข้างแสดงให้เห็นว่าธุรกิจการเลี้ยงข้างมีการแข่งขัน และผลานผลประโยชน์ตลอดเวลาในชุมชนชั้นนายทุน

นอกจากกลุ่มทุนจะเข้าไปแทรกแซงกำหนดการเมืองในท้องถิ่นแล้ว ภายในกลุ่มทุนยังมีการแข่งขันแสวงหาผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาหมู่บ้านข้าง เช่น การก่อสร้างอาคารสถานที่ การนำข้างเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านข้าง การสร้างงานให้กับพรรคพวกของตน ทำให้การเลือกตั้งในท้องถิ่นแบ่งเป็นกลุ่มที่แต่ละกลุ่มก็มีเจ้าของข้างรายใหญ่ และรายกลางเป็นฐานเสียงสนับสนุนแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การเข้ามาอิทธิพลทางการเมืองของทุนจะร่วมมือกับรัฐก็คั่นเจ้าของข้างรายย่อยและชาวบ้านทั่วไปไม่ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาหมู่บ้านข้างที่ได้งบประมาณสนับสนุนจากรัฐ และภาคเอกชน

ตัวอย่างเช่น อาคารและพิพิธภัณฑสถานอนุรักษ์ศึกษาในหมู่บ้านข้างอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ แต่งบประมาณก่อสร้างเป็นขององค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ผู้ที่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่นี้ในการนำข้างเข้าไปต้อนรับนักท่องเที่ยวต้องเป็นเจ้าของข้างที่มีความสัมพันธ์กับนักการเมืองในท้องถิ่น และข้าราชการ (ข้าราชการหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2548) ซึ่งเป็นกลไกทางการเมืองที่คั่นเจ้าของข้างรายย่อยที่เป็นชาวบ้านทั่วไปไม่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์ในอาคารสถานที่สาธารณะ รวมถึงการก่อสร้างอาคารก็เอื้อประโยชน์ให้กับเจ้าของข้างรายกลางบางรายที่เป็นเจ้าของธุรกิจรับเหมาก่อสร้างและมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับข้าราชการ ดังนั้น โครงการก่อสร้างอาคารดูเหมือนว่าต้องการเพียงแค่งบประมาณของภาครัฐ และภาคเอกชนมาใช้ เพราะการออกแบบอาคารสถานที่ไม่ได้คำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านข้าง เนื่องจากการออกแบบอาคารได้รับการออกแบบโดยข้าราชการครูและข้าราชการส่วนท้องถิ่นที่ไม่ค่อยมีความรู้เรื่องวิถีชีวิตของชาวกูย วัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะของท้องถิ่นของหมู่บ้านข้าง จนกระทั่งถูก Peter Quasay นักมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยวอชิงตันวิจารณ์ว่า อาคารเหล่านี้ไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนชาวกูยที่เป็นชุมชนที่จับข้าง และเลี้ยงข้างมาแต่โบราณ พื้นที่บริเวณศูนย์ศึกษาถูกตัดโล่ง และมีสวนยูคาลิปตัสเป็นฉากหลัง สิ่งเหล่านี้ดูแปลกปลอมแยกจากความเป็นชุมชนชาวกูยอ้างใน(Komatra, 1998: p100)

ตัวอย่างต่อไปคือ ในช่วงพ.ศ.2541-2546 งานแสดง แสง สี เสียง ที่จัดขึ้นโดยใช้งบประมาณของเทศบาลเมืองสุรินทร์ และงานนี้จะให้ค่าตอบแทนช่างและความช่างสูงเมื่อเทียบกับค่าแรงปกติที่เจ้าของช่างได้รับจากการเช่าช่างไปร่วมงานในท้องถิ่น แต่เจ้าของช่างรายย่อยไม่สามารถนำช่างเข้าร่วมแสดงได้เลย เนื่องจาก เจ้าของช่างรายใหญ่อาศัยความสัมพันธ์กับนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้เจ้าของช่างรายใหญ่สามารถผูกขาดการจัดงานและเป็นผู้ที่มีหน้าคัดเลือกช่าง(ข้าราชการหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 3 มกราคม2549)

จากข้างต้น เจ้าของช่างรายใหญ่และรายกลางในระดับจังหวัดและระดับหมู่บ้านจะมีความได้เปรียบทางด้านการเมืองเหนือเจ้าของช่างรายย่อย เนื่องจากเจ้าของช่างรายใหญ่ รายกลางมีสายสัมพันธ์กับนักการเมือง และข้าราชการ ทำให้พวกเขาได้รับผลประโยชน์จากโครงการของภาครัฐ กล่าวคือ เจ้าของช่างรายใหญ่ รายกลางได้รับงานและสิทธิพิเศษในการใช้พื้นที่สาธารณะสถานที่ของทางราชการ ผลประโยชน์ที่เจ้าของช่างรายใหญ่ และรายกลางได้รับจากการเข้าไปมีบทบาททางด้านการเมืองยังมีอีกหลายเรื่อง เช่น เรื่องของปลูกป่าอาหารช่างที่สามารถของงบประมาณสนับสนุนจากรัฐและภาคเอกชนได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งเจ้าของช่างรายใหญ่ และรายกลางจะได้พื้นที่ในการเลี้ยงช้างเพิ่มขึ้น ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือการปลูกป่าอาหารช่างในพื้นที่ป่าสาธารณะบริเวณวังทะเลซึ่งเป็นกรณีหนึ่งที่ทำให้ปัญหาความได้เปรียบของเจ้าของช่างรายกลางที่มีอิทธิพลทางการเมือง เนื่องจากเจ้าของช่างรายใหญ่และรายกลางที่มีความสัมพันธ์กับข้าราชการสามารถเรื่องการพัฒนาพื้นที่ปลูกป่าอาหารเป็นเครื่องมือที่แย่งที่ดินไม่ให้เจ้าของช่างรายย่อยของหมู่บ้านช่าง และหมู่บ้านใกล้เคียง รวมถึงชาวบ้านทั่วไปเข้าไปใช้พื้นที่เหล่านี้ทำประโยชน์ การที่เจ้าของช่างรายย่อยไม่สามารถนำช่างเข้าไปเลี้ยงในพื้นที่ป่า ทำให้พวกเขาไม่สามารถอยู่ในหมู่บ้านช่างได้ ต้องนำช่างออกไปเดินเร่ร่อน เนื่องจากการถูกกีดกันไม่ให้นำช่างเข้าไปเลี้ยงในพื้นที่ป่าสาธารณะ ทำให้เจ้าของช่างรายย่อยต้องหาเงินไปซื้ออาหารมาให้ช่างกินทุกวัน การที่นักการเมืองท้องถิ่นร่วมมือกับเจ้าของช่างรายกลางใช้วิธีกีดกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้พื้นที่โดยการมอบอำนาจให้กรมป่าไม้ปลูกพืชเศรษฐกิจในโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้(โครงการปลูกป่าอีสานเขียว-ผู้วิจัย)เป็นเวลา 5 ปี ผลของการปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้ป่าไผ่ซึ่งเป็นอาหารของช่างตายเกือบหมด (ประสงค์ คงคารพธรรม, บันทึกการประชุม, 2543) หลังจากที่ดินป่าไม้คืนพื้นที่ดังกล่าวให้ท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่นร่วมกับเจ้าของช่างรายกลางระดับจังหวัดทำเรื่องของงบประมาณพัฒนาจากจังหวัดสุรินทร์ จำนวนประมาณหนึ่งล้านกว่าบาท เพื่อขุดคลองกั้นเขตพื้นที่ประมาณ 1,600

กว่าไร่ เพื่อที่จะหาของประมาณจากภาครัฐมาสนับสนุนการปลูกป่าอาหารช้างอีกครั้ง

โครงการปลูกป่าอาหารช้าง และโครงการพัฒนาหมู่บ้านช้างจะทำให้เจ้าของช้างรายกลาง ระดับจังหวัด และเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กับข้าราชการสามารถนำช้างของตนเข้าร่วมโครงการเหล่านี้เพื่อสร้างรายได้ให้กับเจ้าของช้างทำให้เจ้าของช้างประหยัดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงช้าง ส่วนเจ้าของช้างรายย่อยจะถูกกีดกันออกไปจากการใช้พื้นที่เหล่านี้ หรือเจ้าของช้างรายย่อยบางรายอยากได้รับส่วนแบ่งการพัฒนาที่ต้องยอมทำตัวเป็นลูกน้อง และรับใช้เจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางอย่างเสียเปรียบ

การแข่งขันแย่งชิงที่ดินระหว่างหน่วยงานของรัฐ นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มทุนกลุ่มต่างๆ และชาวบ้านที่พยายามขอเอกสารสิทธิ์เพื่อนำที่ดินมาเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านช้างเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยของหมู่บ้านช้างไม่สามารถอาศัยอยู่ในหมู่บ้านช้างได้ เนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยไม่มีพื้นที่ในการเลี้ยงช้าง ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ทั้งพื้นที่ป่าสาธารณะ บริเวณวังทะเล อุทยานแห่งชาติคงภูดิน และอุทยานแห่งชาติคงสายทอถูกนำมาปลูกไม้เศรษฐกิจต้นยูคาลิปตัสเพื่อตอบสนองความต้องการของอุตสาหกรรมกระดาษ รวมถึงพื้นที่บางส่วนที่จะถูกนำมาปลูกอาหารช้างตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านช้างของรัฐ และกลุ่มทุนกลับถูกควบคุมโดยเจ้าของช้างรายกลาง ระดับจังหวัด เจ้าของช้างรายใหญ่ระดับหมู่บ้าน นักการเมือง ข้าราชการในท้องถิ่นทำให้เกิดการกีดกันไม่ให้เจ้าของช้างรายย่อยสามารถนำช้างเข้าไปเลี้ยงได้อย่างอิสระ

การควบคุมระบบความคิดความเชื่อของเจ้าของช้างรายย่อย

การที่เจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลาง ข้าราชการ นักการเมืองใช้ช่องทางในทางค้ำ เศรษฐกิจและด้านกฎหมายของระบบทุนนิยม เพื่อควบคุมและกีดกันเจ้าของช้างรายย่อยออกจากการแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาหมู่บ้านช้าง และการให้บริการของช้างตามสถานที่แสดงช้างต่างๆทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากการควบคุมโดยตรง กลุ่มผู้ปกครองยังได้สร้างความเชื่อขึ้นมาครอบงำเจ้าของช้างรายย่อย ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยยอมรับที่จะทนอยู่ในสภาพการถูกเอารัดเอาเปรียบต่อไปได้

ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการจัดงานช้างประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ประกอบไปด้วยเจ้าของช้างรายใหญ่ ช่างราชการและนักการเมืองท้องถิ่นเป็นคณะกรรมการที่มีหน้าที่ควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย และความผูกพันในการแสดงของช้างเป็นประจำทุกปี ถึงแม้ว่าคณะกรรมการจะจ่ายค่าจ้างให้กับเจ้าของช้างรายย่อยต่ำเมื่อเทียบกับต้นทุนที่เจ้าของช้างรายยอมนำช้างเข้ามาร่วมแสดงซึ่งรายได้ที่คณะกรรมการจ่ายให้เจ้าของช้างที่นำช้างมาร่วมงานเพียงพอแก่การขนส่งช้างไป-กลับระหว่างอำเภอเมือง จ.สุรินทร์กับหมู่บ้านช้างที่อำเภอท่าตูม แต่คณะกรรมการพยายามกระตุ้นจิตสำนึกให้เจ้าของช้างรายย่อยและความผูกพันกับการได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานสาธารณะที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์ และใช้กลไกของรัฐในการระดมเจ้าของช้างรายย่อยให้มาร่วมงานผ่านการควบคุมของนักการเมือง กรณีนี้สะท้อนว่า การทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยทำตามอุดมการณ์ที่ผู้ประกอบการสร้างขึ้น ในขณะที่เจ้าของช้างรายใหญ่และรายกลางเป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมการจัดงานสาธารณะ แต่พวกเขากลับหลีกเลี่ยงที่จะนำช้างของตนเข้าร่วมงาน โดยอ้างว่าช้างของตนติดภาระในการทำงานในสถานที่ต่างๆ เพื่อโยนหน้าที่เสียสละเพื่อส่วนรวมให้กับเจ้าของช้างรายย่อย(กลุ่มเจ้าของช้างรายย่อยจำนวนหนึ่ง, สัมภาษณ์, 2547)

กลไกการครอบงำความคิดของรัฐและกลุ่มทุนทำให้เจ้าของช้างรายย่อยยอมอดทนต่อสภาพที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ อย่างไรก็ตามความพยายามครอบงำความคิดยังมีบทบาทในการรักษาการขยายตัวของธุรกิจการเลี้ยงช้างโดยเน้นฝึกอบรมผู้ที่ใช้แรงงานที่แท้จริงในการเลี้ยงช้างให้ถูกสุขลักษณะตรงกับหลักการแพทย์สมัยใหม่ รวมทั้งฟื้นฟูความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างที่เชื่อว่าช้างทุกเชือกเป็นสัตว์ชั้นสูงที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าผีประจำคุ้มครอง ดังนั้นผู้ที่เลี้ยงช้างจะต้องเลี้ยงช้างด้วยความเคารพ และดูแลอย่างดี เช่น โครงการจัดอบรมการควาช้างของมูลนิธิแห่งหนึ่งที่จัดขึ้นในปีพ.ศ.2546(ชัยณรงค์, 2546) ซึ่งมีวิทยากรเป็นเจ้าของช้างรายใหญ่ สัตวแพทย์ หมอช้างที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างแก่ควาช้าง และเจ้าของช้างรายย่อย การสนับสนุนการฝึกซ้อมช้างในหมู่บ้านช้างในปี พ.ศ. 2540 ของมูลนิธิอีกแห่งหนึ่ง การเผยแพร่ความเชื่อ และความรู้ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างที่ดี และการฝึกช้างในการแสดง การอบรมกล่อมเกลาและพัฒนาฝีมือแรงงานผู้เลี้ยงช้างจะเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มประสิทธิภาพผลิตของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ รวมถึงสร้างภาพพจน์ที่ดีในเรื่องการเลี้ยงช้าง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเลี้ยงช้างของประเทศไทยเป็นอุปสรรคต่อการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ

จากข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างภายใต้ระบบทุนนิยมที่มีการแข่งขันระหว่งนายทุนรายใหญ่ และรายย่อยเป็นการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน ความเสียเปรียบของราย

ย่อยสะท้อนถึงความแตกต่างในด้านสถานะและอำนาจระหว่างความเป็นเจ้าของข้างรายใหญ่ กับรายย่อย แม้รายย่อยจะมีปัจจัยการผลิต แต่ไม่สามารถแข่งขันส่งข้างเข้าไปทำงานในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้างปกติของระบบทุนนิยมได้

อย่างไรก็ตาม เจ้าของข้างรายย่อยมีความพยายามดิ้นรนเพื่อรักษาสถานภาพของตนเอง และเจ้าของข้างรายย่อยก็เลือกตอบโต้กับระบบการแข่งขันด้วยการออกจากระบบการแข่งขันในอุตสาหกรรมช้างปกติเข้าสู่ภาคธุรกิจที่ผิดกฎหมายด้วยการนำข้างออกเร่ร่อนขายอาหารข้างในเมือง

ก่อนที่จะศึกษาระบบการควบคุมที่เกิดขึ้นกับภาคธุรกิจการเลี้ยงช้างที่ผิดกฎหมายในกรณีนำข้างมาเร่ร่อนในเมือง ผู้จะศึกษาระบบการควบคุมในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างของจังหวัดสุรินทร์ปกติเพื่อเปรียบเทียบการควบคุมที่เกิดขึ้นกับเจ้าของข้างรายย่อยที่เข้าทำงานในธุรกิจผิดกฎหมายที่จะกล่าวในรายละเอียดในบทที่ 4

3.5 การควบคุมการทำงานของแรงงานในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง

ระบบการควบคุมแรงงาน หมายถึง กระบวนการที่ฝ่ายควบคุมการผลิตในองค์การผลิตได้ใช้อุดมการณ์ การจัดการองค์กร และเทคโนโลยี เพื่อรักษาระบบการทำงานขององค์กร การทำงานขององค์กรนี้ คือ การกำหนดกระจายสิทธิผลประโยชน์ภายในองค์การและเพิ่มพูนผลิตภาพ (Productivity) ของแรงงาน การควบคุมการผลิตอาจเกิดจากการทำงานของเจ้าของปัจจัยการผลิตโดยตรง หรือตัวแทนอันประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร (นงเยาว์ ,2530:13) ระบบการควบคุมจะครอบคลุมถึงวิธีการกระตุ้นให้ผู้ใช้แรงงานทำงานให้มากที่สุดและมีประสิทธิภาพสูงสุด ควบคุมไปกับการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน กล่าวคือ ทำให้ทุนอยู่ฐานะผู้ครอบงำและสามารถหาผลประโยชน์ได้มากที่สุดจากกระบวนการผลิตขององค์กร

ส่วนกรณี ระบบการควบคุมการทำงานที่พบในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้างจะศึกษาผ่านประเด็นต่างๆ อย่างน้อย 4 ประเด็น กล่าวคือ สถานะของควาญช้างรับจ้าง การจัดระบบการทำงานขององค์กรการผลิต การควบคุมในเชิงกระตุ้นโดยให้รางวัลทางเศรษฐกิจ (Material Control) การควบคุมในเชิงบีบบังคับ (Coercive control)

การศึกษาระบบการควบคุมความช้ำรับจ้างจะรวมถึงเรื่องสถานะความช้ำรับจ้าง และที่มาของผู้ที่เข้ามาทำอาชีพความช้ำ เนื่องจากการเข้าใจที่มาของความช้ำรับจ้างจะทำให้ความจำเป็นของความช้ำซึ่งต้องยอมทนทำงานอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้ำอย่างเข้มงวด ดังนี้

สถานะและที่มาของความช้ำรับจ้าง

ความช้ำรับจ้างจัดเป็นผู้ที่ไร้ปัจจัยการผลิตและต้องดำรงชีวิตด้วยการขายพลังแรงงาน หรือทักษะความสามารถในการทำงานให้กับเจ้าของช้ำรายใหญ่ รายกลางระดับจังหวัดและเจ้าของช้ำรายใหญ่ในระดับหมู่บ้าน ความช้ำจะเป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการอันได้แก่ ความเจริญเติบโต และทักษะความสามารถในการแสดงของช้ำ รูปแบบการให้บริการของช้ำในด้านอื่นๆ แต่ผลผลิตทั้งหมดที่ความช้ำผลิตขึ้นกลับตกอยู่ในอำนาจการควบคุมของเจ้าของช้ำ เมื่อทราบสถานะของความช้ำรับจ้าง ต่อไปผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างที่มาของความช้ำรับจ้างที่เข้าสู่อุตสาหกรรมการเลี้ยงช้ำของจังหวัดสุรินทร์ดังนี้

ความช้ำรับจ้างมาจากครอบครัวในชนบท จากการสัมภาษณ์ความช้ำจำนวน 27 คนและความช้ำทั้งหมดเป็นผู้ชายที่มีอายุระหว่าง 13-42 ปีพบว่า ครอบครัวเดิมเป็นเกษตรกร และความช้ำบางรายเคยมีบรรพบุรุษเลี้ยงช้ำในหมู่บ้านช้ำและหมู่บ้านใกล้เคียงในเขต ต.กะโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ รวมถึงหมู่บ้านในเขตอ.เมือง จ.สุรินทร์ รวมทั้งความช้ำบางคนมาจากครอบครัวที่เคยขายช้ำให้กับนายทุน เนื่องจากครอบครัวของความช้ำต้องหากินมาใช้ในการบริโภคในครัวเรือนและชำระหนี้สินที่เกิดจากการทำนาหรือการเลี้ยงปลุสัตว์ที่ขาดทุน รวมถึงนำเงินมาเป็นค่ารักษาพยาบาลสมาชิกในครอบครัว อย่างไรก็ตามพบว่ามีความช้ำบางคนต้องยกช้ำให้กับญาติพี่น้องในฐานะช้ำมรดกเพื่อแลกกับเงินจำนวนหนึ่ง

กลุ่มความช้ำที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นประถม 4 ถึงมัธยมปีที่ 3 และมีความช้ำเพียง 2 คนที่จบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ป.ว.ช.)เทียบเท่ากับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 การที่คนเลือกอาชีพความช้ำมีหลายสาเหตุ เช่น อาชีพความช้ำเป็นอาชีพที่มีความท้าทายความสามารถ ความรู้สึกชื่นชอบช้ำ ครอบครัวเคยมีอาชีพเลี้ยงช้ำทำให้คนมีความผูกพันกับช้ำ ตกงานจึงต้องจำยอมทำอาชีพนี้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสาเหตุที่คนเลือกอาชีพความช้ำมีความ

สอดคล้องกับระบบการคัดเลือกคนเข้าทำงานของเจ้าของจ้าง

วิธีการคัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งควาญจ้าง เป็นวิธีการควบคุมผู้ใช้แรงงานเบื้องต้นของทุน เนื่องจาก ทุนจะคัดเลือกคนที่มีความสามารถและมีความพร้อมในการทำงาน ในกรณีอุตสาหกรรม การเลี้ยงช้าง เจ้าของจ้างจะมีวิธีพิจารณาเลือกคนมาทำงานเป็นควาญจ้างหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก ผู้ที่จะเป็นควาญจ้างควรมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับควาญจ้างและอดีตควาญจ้างของตน หรือนายหน้าค้าช้าง ซึ่งเป็นผู้ที่เคยทำธุรกิจกับเจ้าของจ้างมาก่อน เนื่องจาก เจ้าของจ้างมองว่า คนประเภทนี้สามารถติดตามและควบคุมการทำงานได้อย่างเต็มที่ เพราะเจ้าของจ้างสามารถสั่งให้อึดใจควาญจ้าง หรือควาญจ้างคนอื่นออกติดตามและเรียกใช้คนประเภทนี้ได้ถึงบ้านของผู้ใช้แรงงาน ประการที่สอง ผู้ที่จะเป็นควาญจ้างไม่ควรมึนเมา และไม่มีพฤติกรรมติดเหล้า รวมถึงอาจเคยมี ประสบการณ์เลี้ยงช้างมาก่อน เพราะคนประเภทนี้สามารถทำงานเลี้ยงช้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาการทำงาน เจ้าของจ้างคาดว่าคนประเภทนี้สามารถทุ่มเทการเลี้ยงช้างได้อย่างเต็มที่ วิธีการพิจารณาคัดเลือกควาญจ้างเข้าทำงานสะท้อนให้เห็นตรรกะการทำงานของทุน กล่าวคือ ทุนต้องการดึงพลังแรงงานของผู้ใช้แรงงานออกมาให้ได้มากที่สุด วิธีการนี้จะนำไปสู่การสร้างกำไร ให้กับทุน เนื่องจากผู้ใช้แรงงานประเภทนี้มีความพร้อมที่จะพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต รวมถึงสามารถยืดระยะเวลาการทำงานให้ยาวนาน

ถึงแม้ว่าระบบการคัดสรรคนของเจ้าของจ้างมีเป้าหมายของการทำงานที่ชัดเจน กล่าวคือ ระบบนี้เป็นหลักประกันเบื้องต้นในการสร้างกำไรให้กับทุน แต่ระบบนี้มีวิธีการคัดเลือกที่ค่อนข้างหละหลวม และไม่สามารถป้องกันคนที่เคยมีประวัติประกอบอาชญากรรมเข้ามาทำงาน เช่น ผู้ที่เคยลักขโมยทรัพย์สิน ผู้ที่เคยทำร้ายร่างกายของผู้อื่น ผู้ที่เคยติดยา เป็นต้น เนื่องจากเจ้าของจ้างบางรายต้องการเพียง กุดค่าจ้างแรงงานให้ต่ำที่สุด และได้ผู้ใช้แรงงานที่อดทน กล่าวถึงชีวิตในการเลี้ยงช้างเท่านั้น เพราะฉะนั้นผู้ใช้แรงงานที่เป็นควาญจ้างเป็นกลุ่มคนที่เสียเปรียบในสังคม ดังจะเห็นได้จาก ควาญจ้าง เป็นผู้ไร้ปัจจัยการผลิต และระดับการศึกษาต่ำไม่เป็นที่ต้องการของระบบอุตสาหกรรมด้านอื่น รวมถึงบางคนเป็นผู้ที่เคยติดคุก หรือสถานพินิจเป็นเวลาหลายปี ภูมิหลังเหล่านี้ทำให้ควาญจ้างถูกจำกัดโอกาส ในการหางาน คือ งานที่สร้างรายได้ดีและให้สวัสดิการดีกว่าอาชีพควาญจ้าง เช่น อาชีพรับราชการ อาชีพนักธุรกิจ อาชีพพนักงานในบริษัท เป็นต้น ภูมิหลังของควาญจ้างมีส่วนทำให้ควาญจ้างยอมอดทน ทำงานในตำแหน่งนี้ ถึงแม้ว่าพวกเขาจะถูกกดค่าแรง และถูกบังคับให้ทำงานอย่างหนัก แต่พวกเขาไม่มีทางเลือกอื่น ดังที่ควาญจ้างรายหนึ่งกล่าวว่า “แม้งานเลี้ยงช้างจะหนักและถูกค่าเป็นประจำจากตาแป๊ก

(เจ้าของช้าง) แต่ไม่เลิกเลี้ยงช้างหรอก เพราะมันไม่รู้จะไปทำอะไร ทำงานเลี้ยงช้างมานาน ชี้อย่างที่จะไปเริ่มเรียนรู้ใหม่”(กลุ่มความรู้อ้าง, สัมภาษณ์, 2547)

จากข้างต้น สะท้อนการทำงานของระบบทุนนิยม กล่าวคือ ระบบจะทำหน้าที่แบ่งแยกคนออกเป็นชนชั้นและรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำทางอำนาจเหล่านี้ไว้ผ่านระบบกรรมสิทธิ์และอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิต เนื่องจาก ผู้ปกครองที่มีอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิตเป็นผู้กำหนดวิธีการควบคุม และแบ่งแยกผู้ใช้แรงงาน รวมถึงจัดสรรทรัพยากรในการดำรงชีวิตให้กับผู้ถูกปกครอง ดังจะเห็นได้จากผู้ปกครองเหล่านี้ใช้ระบบการศึกษา ประวัติการทำงานของคนคนละคนเป็นหลักในการจัดสรรทรัพยากร ส่งผลให้ผู้ถูกปกครองตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จาก กรณีของควาญช้างรับจ้าง มาจากครอบครัวที่มีทุนต่ำ ทำให้พวกเขามีระดับการศึกษาไม่สูง ประวัติการทำงานไม่ดีและเคยมีประสบการณ์ทำผิดมาก่อน สิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเขาไม่สามารถแสวงหาโอกาสในระบบทุนนิยมได้ รวมถึงส่งผลต่อทายาทรุ่นต่อไปให้กลายเป็นเพียงแรงงานไร้ฝีมือและราคาถูกป้อนให้กับระบบทุนนิยม ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้ ควาญช้างต้องยอมทนต่อการควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างที่เอาเปรียบควาญช้างอยู่ตลอดเวลา ดังจะได้อีกต่อไป

การจัดระบบการทำงานขององค์กรการผลิต

การจัดระบบการทำงานขององค์กรการผลิต หมายถึง การจัดแบ่งตำแหน่ง หน้าที่และความรับผิดชอบของคนในองค์กร รูปแบบการจัดระบบการทำงานขององค์กรเป็นการควบคุมการทำงานและมีเป้าหมายเพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตสูงสุด ระบบการควบคุมโดยการจัดระบบการทำงานขององค์กรจะเร่งให้เกิดการทำงาน และควบคุมการทำงานของู้ใช้แรงงาน กล่าวคือ ระบบการควบคุมการทำงานจะควบคุมไม่ให้ผู้ใช้แรงงานสามารถทำงานตามความพอใจส่วนตัว อันจะส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานลดลง รวมถึงระบบการทำงานขององค์กรจะจัดสรรเวลาการทำงานของแรงงานให้ยาวนานขึ้นหรือเร่งเวลาการทำงานให้เข้มข้นขึ้นในระยะเวลาที่จำกัด (นงเยาว์, 2530)

เมื่อนำความหมายการจัดองค์กรผลิตมาพิจารณาอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง พบว่า อุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างมีลักษณะการจัดองค์กรการทำงานอย่างหลวมๆ ดังนั้นจะพิจารณาได้น้อย 3 ประเด็น คือ ตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบในการทำงาน วันเวลาทำงาน การกำหนดสถานที่ทำงาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบในการทำงาน

อุตสาหกรรมเลื่อยซ้างของจังหวัดสุรินทร์ มีการจัดตำแหน่งและหน้าที่ดังนี้

1.1) เจ้าของซ้าง มีหน้าที่ในการกำหนดที่พักและสถานที่ทำงานของชวญซ้างและซ้าง กล่าวคือ เจ้าของซ้างจะผสมงานกับเจ้าของปางซ้าง หรือจ้างนายหน้าค้าซ้างให้ติดต่อหาสถานที่แสดงซ้างให้

1.2) หัวหน้าชวญซ้าง มีหน้าที่ควบคุมการทำงาน และสอนวิธีการฝึกซ้างให้กับชวญซ้าง รวมทั้งรายงานความประพฤติของชวญซ้างให้ทั้งผู้จัดการปางซ้าง และเจ้าของซ้างทราบเป็นระยะ

1.3) ชวญซ้าง จะมีหน้าที่มากมายดังที่กล่าวมาในรายละเอียดในบทที่ 2 หัวข้อแรงงาน เช่น เลื่อยซ้าง ฝึกซ้าง ทำความสะอาดสถานที่แสดงซ้าง เป็นต้น

1.4) ผู้จัดการสถานที่แสดงซ้างหรือ ผู้จัดการปางซ้าง เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลการทำงานของหัวหน้าชวญซ้าง และชวญซ้าง หลังจากผู้จัดการต้องแจ้งให้เจ้าของซ้าง และเจ้าของปางซ้างทราบเป็นระยะ

1.5) มัคคุเทศก์ เป็นเหมือนผู้ประเมินการทำงานของชวญซ้าง เนื่องจาก มัคคุเทศก์มีหน้าที่รับเรื่องร้องเรียนจากนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการทำงานให้บริการของชวญซ้าง หลังจากนั้นมัคคุเทศก์จะแจ้งให้ผู้จัดการสถานที่แสดงซ้าง หรือผู้จัดการปางซ้างรับทราบ

จากข้างต้น การจัดตำแหน่งและหน้าที่ของคนในอุตสาหกรรมการเลื่อยซ้าง ทำให้เห็นระบบการจัดการองค์กรมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าในรูปแบบให้บริการ เนื่องจาก ระบบมีการเพิ่มหน้าที่ของผู้ควบคุมกระบวนการทำงานของผู้ใช้แรงงานในแต่ละขั้นของกระบวนการผลิต รวมทั้งการจัดองค์กรการทำงานภายในอุตสาหกรรมการเลื่อยซ้าง ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้ใช้แรงงานให้มาอยู่รวมกันเป็นแรงงานผลิตรวมหมู่ (collective labour) อย่างเป็นระบบ และเป็นารรวมศูนย์ของปัจจัยการผลิตที่ผู้ใช้แรงงานจะต้องสรรสร้างให้เป็นผลผลิตออกมา เพื่อสร้างกำไรให้กับทุน

2) วันและเวลาการทำงาน

การที่เจ้าของซ้าง หรือเจ้าของปางซ้างกำหนดวันเวลาทำงานของชวญซ้างไว้ อย่างชัดเจน เนื่องจากระบบการจัดสรรเวลาการทำงานของผู้ใช้แรงงานเป็นวิธีสร้างหลักประกันให้กับทุน กล่าวคือการลงทุนซื้อพลังแรงงานจากชวญซ้างรับจ้างมา พลังแรงงานนี้จะต้องถูกใช้ผลิตสินค้า

ให้กับทุนภายใต้วันและเวลาการทำงานที่ทุนเป็นผู้กำหนด รวมทั้งการจัดสรรวันและเวลาการทำงานของผู้ใช้แรงงานสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพราะระบบการจัดสรรเวลาจะช่วยลดเวลาหยุดพักที่ไม่จำเป็นของผู้ใช้แรงงานลง ในกรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจะพบว่า วันและเวลาทำงานของควาญช้างจะถูกกำหนดจากเจ้าของช้างดังนี้ ควาญช้างต้องทำงานทุกวัน ไม่มีวันหยุดและทำงานตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ควาญช้างจะมีเวลาพักเที่ยง 1 ชั่วโมง แต่ในทางปฏิบัติควาญช้างต้องทำงานตั้งแต่เวลา 6.00 หรือ 7.00 น. และดูแลช้างไปจนถึงเวลา 22.00 น. เนื่องจากควาญช้างต้องดูแลให้ช้างได้รับอาหารเพียงพอตลอดทั้งวัน

วันเวลาในการการทำงานของแรงงานถูกกำหนดโดยทุน เมื่อเทียบกับกรรมกรที่ทำงานในโรงงาน กรรมกรจำเป็นต้องทำงานตามเวลาระบบการเปิดปิดเครื่อง และเร่งรีบให้ทันกับอัตราความความเร็วของเครื่องจักรหรือระบบสายพาน ส่วนกรณีการเลี้ยงช้าง วันเวลาทำงานของควาญช้างถูกกำหนดโดยวงจรชีวิตของช้างซึ่งมีฐานะเป็นทุนของเจ้าของช้าง กล่าวคือ ควาญช้างควรจะรู้สีกว่าตลอดเวลาและหมั่นเดินไปดูแลช้างทั้งในเวลากลาง กลางคืน เพื่อให้ควาญช้างพร้อมที่จะทำหน้าที่คุ้มครองและดูแลช้างให้มีความเป็นอยู่ที่ดี

เมื่อช้างในฐานะทุนมีอำนาจในการกำหนดการทำงานของควาญช้าง ย่อมนำมาสู่ความขัดแย้งและแปลกแยกในตัวของควาญช้าง อันจะส่งผลออกมาเป็นความขัดแย้งและการต่อต้านระหว่างทุนกับผู้ใช้งาน เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่รักอิสระและมีความคิดสร้างสรรค์เป็นของตนเอง เมื่อมนุษย์ตกอยู่ในสภาพการควบคุมจากทุน มนุษย์ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ทำตาม เพราะฉะนั้น ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างเจ้าของช้างต้องวางระบบการควบคุมเพื่อบังคับให้ควาญช้างทำงานตามคำสั่งของทุน กล่าวคือ ผู้จัดการปางช้างหรือ หัวหน้าควาญช้าง ซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าของช้างจะมีหน้าที่เช็ควเวลาการทำงานของควาญช้าง ระบบการควบคุมเป็นวิธีการสร้างหลักประกันประสิทธิภาพในการเลี้ยงช้างของผู้ใช้แรงงาน

ตัวอย่างเช่น การทำงานของควาญช้างที่ถูกเจ้าของช้างส่งไปทำงานในปางช้างแห่งหนึ่ง ในเวลาแปดโมงเช้า ควาญช้างทุกคนต้องมาขึ้นรายงานตัว พร้อมกับเซ็นชื่อเข้าทำงานต่อหน้าผู้จัดการปางช้าง ส่วนผู้จัดการปางช้างจะเดินตรวจความพร้อมในการทำงานของควาญช้างในหลายๆด้านดังจะเห็นได้จาก ความสะอาดของช้าง สุขภาพของช้าง รวมถึงลักษณะการแต่งกายของควาญช้าง การตรวจดูความเรียบร้อยควาญช้างเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการนักท่องเที่ยว(กลุ่มควาญช้าง, สัมภาษณ์, 2547)

ระบบการควบคุมวันเวลาการทำงานของควาญช้างเป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจากระบบมีส่วนในการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการ และเพิ่มการควบคุมการทำงานของควาญช้าง การจัดสรรเวลาการทำงานของอาชีพควาญช้างจะมีลักษณะพิเศษแตกต่างกับอาชีพทั่วไป กล่าวคือ ควาญช้างต้องทำงานเลี้ยงช้างนานกว่าที่กฎหมายกำหนด แต่กลับเป็นอาชีพที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายแรงงานเป็นพิเศษ

จากข้างต้น ทูนเป็นผู้กำหนดเวลาการทำงานของผู้ใช้แรงงาน และยังมีอำนาจในการกำหนดสถานที่ในการทำงาน เนื่องจากสถานที่ในการทำงานแต่ละแห่งจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการทำงานของทูนที่ต่างกัน กล่าวคือ สถานที่ทำงานบางแห่งอาจจะอยู่ใกล้กับตลาดผู้บริโภคนำส่งผลให้ต้นทุนในการขนส่งของทูนลดลง ในกรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เจ้าของช้างต้องพิจารณาเลือกสถานที่ทำงานให้กับควาญช้าง เนื่องจากการกำหนดสถานที่เลี้ยงช้างจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละพื้นที่มากที่สุด อันนำไปสู่การเพิ่มผลกำไรจากการประกอบการเลี้ยงช้างดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3) การกำหนดสถานที่

ในกรณีการเลี้ยงช้าง เจ้าของช้างจะกำหนดสถานที่เลี้ยงช้าง ดังเห็นได้จากภายใน 1 ปี เจ้าของช้างจะสับเปลี่ยนและโยกย้ายควาญช้างและช้างประมาณ 1-2 ครั้ง การโยกย้ายแต่ละครั้งจะสอดคล้องกับปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวตามปางช้างที่มีอยู่ทั่วประเทศ และเมื่อเวลาที่ปางช้างมีปริมาณนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวน้อย เจ้าของช้างจะย้ายควาญช้างและช้างกลับมาพักในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ภายในบริเวณใกล้ที่พักของเจ้าของช้าง การกระทำดังกล่าวเป็นเหมือนการให้ช้างพัก และปล่อยให้กินอาหารช้างที่เป็นสมุนไพรในท้องถิ่น อันส่งผลต่อสุขภาพที่ดีของช้างและลดต้นทุนค่าอาหารช้างรวมทั้งลดเงินเดือนของควาญช้าง เนื่องจากการนำช้างกลับมาอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เจ้าของช้างสามารถปล่อยให้กินหญ้าและต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ หรือในที่ดินของตน ในขณะที่เดียวกันเจ้าของช้างสามารถลดเงินเดือนควาญช้างลงได้ เพราะปริมาณงานที่ควาญช้างต้องทำในช่วงที่พักช้างลดลงเนื่องจากควาญช้างไม่ต้องนำช้างออกให้บริการนักท่องเที่ยวเหมือนที่อยู่ในปางช้างแต่ควาญช้างต้องเลี้ยงช้างและฝึกช้างเท่านั้น อย่างไรก็ตามการกำหนดสถานที่ของเจ้าของช้างยังรวมไปถึงการกำหนด

ตำแหน่งแห่งที่ในการเลี้ยงช้างของควาญช้างในแต่ละวัน วิธีการนี้เป็นการเพิ่มการควบคุมการทำงาน ของควาญช้างมากขึ้นอีก อันส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเลี้ยงช้างที่สูงขึ้น

ตัวอย่างเช่น เจ้าของช้างบางคนสั่งให้ควาญช้างนำช้างไปผูกในตำแหน่งที่แตกต่างกันในแต่ละ วัน บางครั้งตอนเช้าเจ้าของช้างสั่งให้นำช้างไปผูกในป่าชานเมือง ส่วนตอนเย็นควาญช้างต้องย้ายช้างมา เลี้ยงพื้นที่ว่างแถวที่พักของเจ้าของช้าง รวมทั้งเจ้าของช้างยังสั่งให้ควาญช้างย้ายสถานที่ผูกช้างครั้งหนึ่ง ประมาณ 2-3 ชั่วโมง (ข้อมูลจากการสังเกตของผู้วิจัยในระหว่างการสัมภาษณ์ในช่วงปีพ.ศ.2547-2548)

การที่เจ้าของช้างให้ความสำคัญกับการกำหนดสถานที่ผูกช้าง เนื่องจาก วิธีการนี้ทำให้การเลี้ยง ช้างมีคุณภาพมากขึ้น เพราะช้างสามารถกินหญ้าหรือต้นไม้ได้หลากหลายและมาก คำสั่งของเจ้าของ ช้างในเรื่องนี้ทำให้ลดต้นทุนค่าอาหารช้างที่เจ้าของช้างต้องซื้อเลี้ยงช้างในแต่ละวัน แต่กลับเป็นการเพิ่ม ภาระงานให้กับควาญช้างหนักขึ้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดสถานที่เลี้ยงช้างเป็นการควบคุมการทำงาน ของควาญช้างรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และในขณะเดียวกัน การควบคุมลักษณะ นี้เป็นการลดเงื่อนไขการสร้างควาญช้างที่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างควาญช้างด้วยกันเอง อัน นำไปสู่การสร้างควาญช้างที่มีความเข้มแข็งของกลุ่มควาญช้างที่อาจจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือต่อรองอำนาจกับ เจ้าของช้างเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ของควาญช้างเพิ่มขึ้น

การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ (Material Control)

การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การจ้างผู้ใช้แรงงานให้เข้ามาทำงานกับนายจ้าง โดย การที่นายจ้างจะจ่ายค่าตอบแทน และใช้รางวัลจูงใจให้ผู้ใช้แรงงานทำงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ ขอบเขตของการควบคุมทางด้านเศรษฐกิจในที่นี้ยังไม่รวมถึงเรื่องของการลงโทษทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้วิจัยจะนำเสนอในส่วนการควบคุมเชิงบีบบังคับ เนื่องจากการควบคุมทางด้านเศรษฐกิจจะ เน้นวิธีการพื้นฐานของนายจ้างใช้ในการจูงใจให้ลูกจ้างยอมขายพลังแรงงานของตน

การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจทำให้ลูกจ้างยอมทำงานให้นายจ้าง อันนำมาสู่หนทางในการ สะสมกำไร และนายจ้างสามารถนำกำไรกลับมาลงทุนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมแรงงานทางด้าน เศรษฐกิจต่อไป ในกรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างพบว่า ระบบการควบคุมทางด้านเศรษฐกิจที่เจ้าของ ช้างใช้จูงใจควาญช้างให้เข้ามาทำงานมีอย่างน้อย 4 ด้าน กล่าวคือ รูปแบบการจ้าง อัตราค่าจ้าง

ค่าตอบแทนพิเศษ สวัสดิการ รายละเอียดดังนี้

1) รูปแบบการจ้าง

รูปแบบการจ้าง หมายถึง เงื่อนไขของการจ้างงานเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ดังจะเห็นได้จากลูกจ้างอยู่ในสถานะที่สูญเสียอำนาจในการควบคุมพลังงานของตนให้กับนายจ้าง รวมถึงรูปแบบการจ้างยังสะท้อนถึงวิธีการลดต้นทุนการผลิตของนายจ้าง และความพยายามสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในชนชั้นผู้ใช้แรงงาน โดยปกติการจ้างงานเป็นเรื่องที่กำหนดขึ้นโดยนายจ้าง และได้รับการรองรับจากกฎหมายด้านแรงงาน แต่อำชีพของควาญช้างคล้ายกับอาชีพแม่บ้านหรือคนสวนที่ทำงานรับจ้างภายในครัวเรือน เนื่องจากการจ้างงานควาญช้างเป็นการตกลงระหว่างเจ้าของช้างกับควาญช้าง โดยที่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้คำนึงถึงข้อกำหนดทางกฎหมาย และฝ่ายควาญช้างไม่มีความรู้เรื่องสิทธิของตนตามกฎหมายแรงงาน ทำให้เจ้าของช้างสามารถกำหนดเงื่อนไขการจ้างงานที่เอารัดเอาเปรียบควาญช้าง

รูปแบบการจ้างมีหลายวิธีการขึ้นอยู่กับเจ้าของช้างแต่ละคนจะกำหนด เช่น ถ้าเจ้าของช้างส่งควาญช้างไปทำงานต่างจังหวัดจะจ่ายค่าจ้างเป็นรายเดือน ส่วนเจ้าของช้างที่กำหนดให้ควาญช้างทำงานเลี้ยงช้างในที่พักของเจ้าของช้างในจังหวัดสุรินทร์บางคนจ่ายค่าจ้างเป็นรายวัน หรือครึ่งเดือน ส่วนควาญช้างที่ถูกส่งไปทำงานในต่างประเทศไทย เจ้าของช้างจะจ่ายค่าจ้างให้กับครอบครัวของควาญช้าง ส่วนควาญช้างที่ถูกจ้างมาควบคุมช้างชั่วคราวจะได้รับค่าจ้างเป็นรายชิ้นงาน เช่น การควบคุมในงานทอดกฐิน งานบวช การถ่ายสารคดี การขนส่งช้าง เป็นต้น

รูปแบบการจ้างสะท้อนว่า เจ้าของช้างจะเลือกจ่ายค่าจ้างในรูปแบบใดจะพิจารณาจากผลกำไรที่เกิดจากการทำงานของควาญช้างเป็นหลัก และรูปแบบการจ้างยังเป็นการแบ่งแยกและสร้างความแตกต่างในหมู่ควาญช้าง อันนำไปสู่การสร้างความรู้สึกลดคุณค่าและแปลกแยกออกจากกันของคนที่มีอาชีพเป็นควาญช้าง รวมถึงลดโอกาสการรวมกลุ่มของควาญช้าง เนื่องจากควาญช้างอยู่ในเงื่อนไขการจ้างงานที่แตกต่างกัน ทำให้ความรู้สึกร่วมกันลดลง

2) อัตราค่าจ้าง

อัตราค่าจ้างของควาญช้างถูกกำหนดจากเงื่อนไขด้านสถานที่และภาระหน้าที่ จะการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งอัตราค่าจ้างได้อย่างน้อย 3 รูปแบบ (กลุ่มควาญช้างและนายหน้าค้าช้าง, สัมภาษณ์, 2547) ดังนี้

รูปแบบที่ 1 อัตราค่าจ้างของควาญช้างที่ทำงานเลี้ยงช้างภายในจังหวัดสุรินทร์ อยู่ระหว่าง 2,000-3,000 บาทต่อเดือน หากคิดเป็นรายวันแล้วจะมีอัตราที่ต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของแรงงานของปี 2547 ส่วนหัวหน้าควาญช้างจะได้ค่าจ้างประมาณ 3,000-4,000 บาทต่อเดือน ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าควาญช้างจะได้รับการคัดเลือกจากเจ้าของช้าง และเจ้าของช้างจะพิจารณาเลือกจากผู้ที่มีความสามารถในการควบคุมและสั่งการควาญช้างให้ทำงานอย่างเต็มที่ วิธีการดังกล่าวต้องการรักษาผลประโยชน์ของเจ้าของช้างเป็นหลัก

ตัวอย่างการที่นาย กอ(นามสมมุติ)ได้เป็นหัวหน้าควาญช้างของเจ้าของช้างรายหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากเขาได้แสดงศักยภาพและความสามารถในการเป็นผู้ควบคุมควาญช้าง ดังนี้ เขาจะวางอำนาจโดยการออกคำสั่งกับเพื่อนควาญช้างทุกคนให้ทำงาน แม้ว่างานนั้นจะเป็นงานประจำของควาญช้าง เช่น สั่งให้ควาญช้างตัดไม้เก็บไว้ให้ช้างกินในตอนกลางคืน สั่งควาญช้างให้กวาดลานช้างภายในที่พัคว้าง เป็นต้น การกระทำดังกล่าวทำให้เจ้าของช้างให้รางวัลโดยการแต่งตั้งให้นาย กอ(นามสมมุติ)เป็นหัวหน้าควาญช้าง และได้รับเงินเดือนมากกว่าควาญช้างทั่วไป คือประมาณ 4,000 บาท (ควาญช้างหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2547)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าการที่เจ้าของช้างตั้งอัตราเงินเดือนและตำแหน่งงานที่แตกต่างกัน เป็นการทำลายความรู้สึกที่มีร่วมกันของควาญช้าง และสร้างแรงจูงใจให้ควาญช้างบางคนพยายามแสดงตัวเข้าข้างเจ้าของช้าง และรักษาผลประโยชน์ให้เจ้าของช้าง เนื่องจากควาญช้างเหล่านี้ต้องการรายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็นส่วนตัว แต่การกระทำนี้กลับเป็นการสร้างความอ่อนแอให้กับการต่อรองเชิงอำนาจของกลุ่มควาญช้างทั้งหมด และทำให้ควาญช้างรู้สึกโดดเดี่ยวแปลกแยกจากกัน

นอกจากจะมีควาญช้างที่รับจ้างเลี้ยงช้างเพียงอย่างเดียวแล้ว ยังมีควาญช้างที่ทำงานทั้งรับจ้างเลี้ยงช้างและรับจ้างทำงานในธุรกิจอื่นๆ ของเจ้าของช้างด้วย เช่น ธุรกิจทำไม้และประกอบรถไถขาย ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น ควาญช้างประเภทนี้จะทำงานหนักกว่าควาญช้างที่เลี้ยงช้างเพียงอย่างเดียวหลายเท่า ทำให้เวลาพักของควาญช้างประเภทนี้น้อยกว่าควาญช้างที่เลี้ยงช้างทั่วไป แต่อัตราค่าจ้างของควาญช้างประเภทนี้จะสูงกว่าควาญช้างทั่วไป คือประมาณ 4,500-5,000 บาทต่อเดือน

รูปแบบที่ 2 อัตราค่าจ้างความรู้อ่างที่ทำงานประจำปาง้าง ความรู้อ่างจะได้รับการรายได้ประมาณเดือนละ 8,100-15,400 บาท จะเห็นได้ว่า ขอบเขตของรายได้ความรู้อ่างประเภทนี้กว้าง เนื่องจากรายได้ของความรู้อ่างที่ทำงานประจำปาง้างมีความไม่แน่นอนสูง รายได้จะขึ้นกับปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาในประเทศไทย รายได้ของความรู้อ่างกลุ่มนี้จะแบ่งที่มาของรายได้ได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก เงินเดือนจะเป็นส่วนที่เป็นไปตามข้อตกลงที่เจ้าของปาง้างกำหนดเดือนละ 2,600-4,000 บาท ส่วนที่สอง ค่าทิประหว่าง 100-300 บาท/วัน เดือนหนึ่งประมาณ 3,000-9,000 บาท ส่วนที่สาม ค่าหางตัว นาทึละ 1 บาท รอบหนึ่งใช้เวลาประมาณ 10 นาที วันหนึ่งจะรับนักท่องเที่ยวประมาณ 7-8 รอบจะได้รายได้ประมาณ 2,100-2,400 บาท ส่วนเจ้าของปาง้างจะได้รับเงินในส่วนของค่าเช่าปาง้างเดือนละ 4,000-5,000 บาททุกเดือน โดยสถานที่แสดงปาง้างจะเป็นผู้จัด โอนเข้าบัญชีของเจ้าของปาง้าง ถึงแม้ว่าเจ้าของปาง้างไม่ต้องทำงานเลี้ยงปาง้าง

จากข้างต้น ความรู้อ่างที่ถูกเจ้าของปาง้างส่งไปทำงานตามปาง้าง ความรู้อ่างกลุ่มนี้จะได้รับการรายได้ในส่วน of ค่าทิป และค่าหางตัวมากกว่าเงินเดือนหลายเท่า เนื่องจากระบบการจัดสรรรายได้ดังกล่าวต้องการให้ความรู้อ่างทำงานให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ และระบบการจัดสรรนี้ต้องการลดต้นทุนของเจ้าของปาง้างและเจ้าของปาง้างในส่วน of เงินเดือนความรู้อ่าง เพราะกลุ่มทุนสามารถผลัดภาระให้ความรู้อ่างหารายได้เอง ส่วนหนึ่งมาจากการที่ความรู้อ่างขอเงินพิเศษ (ค่าทิป) จากนักท่องเที่ยว ค่าทิปเป็นตัวเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เนื่องจากการที่ความรู้อ่างจะได้รับค่าทิป ความรู้อ่างต้องให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างดีที่สุด ตัวอย่าง ความรู้อ่างต้องแสดงอาการยิ้มแย้ม กริยาสุภาพ ในขณะที่ความรู้อ่างอาจกำลังรู้สึกร้อนและเหนื่อย เป็นต้น ส่วนระบบการจ่ายเงินในรูปแบบหางตัว เป็นวิธีการควบคุมการทำงาน of ความรู้อ่างอีกรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากการที่วิธีนี้เร่งการทำงาน of ความรู้อ่าง กล่าวคือ ความรู้อ่างจะให้บริการนั่งปาง้างแก่นักท่องเที่ยวให้ได้รอบมากที่สุด และหยุดพักน้อยที่สุด ทำให้ความรู้อ่างได้รับเงินจากการแลกตัวมากขึ้น เท่ากับวันหนึ่งความรู้อ่างต้องให้บริการนักท่องเที่ยวหลายรอบในเวลา that จำกัด โดยที่ผู้จัดการไม่ต้องสั่ง แต่ตัวระบบการจ่ายเงินเป็นตัวขับเคลื่อนและเร่งการทำงาน of ความรู้อ่าง

รูปแบบที่ 3 อัตราค่าจ้าง of ความรู้อ่างที่ทำงานในต่างประเทศ ทั้งที่ถูกรักษาและผิดกฎหมาย กรณีที่ความรู้อ่างไปทำงานอย่างถูกกฎหมาย เจ้าของปาง้างจะทำวีซ่าทำงานให้กับความรู้อ่าง และจ่ายเงินเดือนให้กับครอบครัวความรู้อ่าง ส่วนความรู้อ่างจะได้รับการดูแลความเป็นอยู่โดยบริษัทคู่สัญญาในต่างประเทศ รายได้ of ความรู้อ่างที่ไปทำงานเลี้ยงปาง้างในต่างประเทศอย่างถูกกฎหมายจะได้ไม่ต่ำกว่า 40,000-50,000 บาท แต่ในกรณี of ความรู้อ่างที่ไปทำงานเลี้ยงปาง้างไม่ถูกกฎหมาย คือ ความรู้อ่างที่เข้าไปทำงานโดยใช้วีซ่านักท่องเที่ยว เนื่องจากเจ้าของปาง้างต้องการลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มความสะดวก

รวดเร็วในการทำงาน รายได้ของควาญช้างกลุ่มนี้จะได้รับเพียง 24,000-30,000 บาท ต่ำกว่าควาญช้างที่ไปทำงานอย่างถูกกฎหมาย เพราะบริษัทคู่สัญญากับเจ้าของช้างรู้ว่า ควาญช้างมาทำงานอย่างผิดกฎหมาย ทำให้บริษัทสามารถค้ำจ้งแรงงานควาญช้าง เนื่องจากควาญช้างต้องทำงานอย่างหลบซ่อนจากการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลต่างประเทศ ดังนั้นควาญช้างจึงอยู่ในสถานภาพที่เสียเปรียบอย่างไรก็ตามรายได้ของควาญช้างทั้งสองกลุ่มจะถูกจ่ายผ่านเจ้าของช้าง หลังจากนั้นเจ้าของช้างจะจ่ายให้กับครอบครัวของควาญช้างที่อยู่ในหมู่บ้านช้าง วิธีการจ่ายค่าจ้างแบบนี้เปิดโอกาสให้เจ้าของช้างบางรายสามารถเอาเปรียบควาญช้างได้ เนื่องจากเจ้าของช้างสามารถหักเงินเดือนควาญช้างประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์จากที่บริษัทคู่สัญญาจ่ายให้ควาญช้าง ก่อนที่เจ้าของช้างจะจ่ายเงินให้แก่ครอบครัวของควาญช้างที่อยู่ในหมู่บ้านช้าง (กลุ่มควาญช้างซึ่งเคยไปทำงานต่างประเทศ, สัมภาษณ์, 2547)

จากข้างต้น อัตราค่าจ้างและวิธีการจ่ายค่าจ้างเป็นระบบการควบคุมการทำงานของควาญช้าง วิธีการต่างๆดังที่กล่าวมาแล้วต้องการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตภาคบริการ เร่งกระบวนการทำงานของควาญช้าง รวมถึงเป็นช่องลดต้นทุนในการเลี้ยงช้างของเจ้าของช้างและเจ้าของปางช้าง นอกจากนี้วิธีการจ่ายเงินเดือนจะเป็นระบบที่ประกันคุณภาพการทำงานของควาญช้าง ระบบนี้ยังเปิดโอกาสให้เจ้าของช้างสามารถเอาเปรียบควาญช้างมากขึ้น ดังที่ปรากฏในกรณีกลุ่มควาญช้างที่ไปทำงานเลี้ยงช้างในต่างประเทศ เจ้าของช้างจะพยายามหาวิธีการประหยัดต้นทุนในการส่งควาญช้างและช้างไปทำงานต่างประเทศ รวมถึงฉวยโอกาสจ่ายเงินเดือนควาญช้างต่ำกว่าที่พวกเขาได้รับจริงจากการทำงาน ในขณะที่ควาญช้างกำลังทำงานสร้างกำไรให้กับเจ้าของช้าง และต้องยอมทนอยู่ห่างไกลครอบครัว

3) คำตอบแทนแบบอื่น

คำตอบแทนแบบอื่น หมายถึง รางวัลที่เจ้าของช้างให้ควาญช้างเป็นครั้งคราว เพื่อกระตุ้นให้ควาญช้างเร่งทำงาน และลดความขัดแย้ง การต่อต้านหลังจากที่เจ้าของช้างเพิ่มปริมาณงานให้ควาญช้าง เจ้าของช้างอาจจะให้คำตอบแทนแบบอื่นนอกเหนือจากเงินเดือน เช่น ทองคำ เงินโบนัส เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น เจ้าของช้างบางรายจะให้รางวัลพิเศษจูงใจให้กับควาญช้างอยากเตรียมอาหารช้างเพิ่มขึ้น กล่าวคือ การเตรียมอาหารให้ช้างในตอนกลางคืน ควาญช้างต้องป้อนต้นไม้สูงที่ช้างเคยกินและตัดกิ่งไม้รวมทั้งตัดหญ้าที่ช้างกิน หลังจากนั้นควาญช้างนำอาหารช้างมาบรรทุกใส่ในกระสอบเก็บไว้ให้

ช่างกิน เจ้าของช่างต้องการให้ความช่างตั้งใจและขยันทำงาน ดังนั้นเจ้าของช่างจึงให้รางวัลพิเศษโดยการจ่ายเงินให้ความช่างที่ยอมขึ้นไปตัดต้นไม้ เจ้าของช่างจะจ่ายให้กระสอบละ 10 บาท อย่างไรก็ตามการให้รางวัลแบบนี้ไม่สามารถจูงใจความช่างได้นาน เนื่องจากความช่างเห็นว่าเจ้าของช่างให้รางวัลเพียงเล็กน้อยแต่เจ้าของช่างกลับต้องการให้ความช่างทำงานหนักขึ้นมาก ดังนั้น ความช่างจึงไม่สนใจรางวัลดังกล่าว และปล่อยให้ช่างได้รับอาหารตอนกลางคืนเพียงเล็กน้อย ทำให้ช่างจะมีอาการยื่นสายหัวรื่องแสดงถึงอาการหิว เหตุการณ์นี้กดดันให้เจ้าของช่างต้องเพิ่มเงินเดือนความช่างให้สูงขึ้น เพราะการเพิ่มเงินเดือนสามารถเพิ่มหน้าที่ให้กับความช่างโดยที่ความช่างไม่ต่อต้านอย่างรุนแรง เนื่องจากความช่างมองว่าการเพิ่มเงินเดือนมีความแน่นอนกว่าการให้รางวัล ซึ่งเป็นไปตามความพอใจของเจ้าของช่าง และมีความไม่แน่นอน

นอกจากนี้การที่ความช่างลาออกจากการเลี้ยงช่างบ่อย ทำให้เจ้าของช่างแก้ปัญหาโดยการให้รางวัลพิเศษหรือโบนัสให้กับความช่างที่ทำงานอยู่หลายปี ตัวอย่าง เจ้าของช่างจะให้ทองคำประมาณห้าสิบลบาทถึงหนึ่งบาทให้กับความช่างที่เลี้ยงช่างมาเกินสิบปีในวันตรุษจีนของทุกปีเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ความช่างคนอื่นอยากทำงานเลี้ยงช่างยาวนานขึ้น รวมทั้งเจ้าของช่างจะเลือกความช่างที่ทำงานกับเจ้าของช่างมาหลายปีให้ได้รับงานที่ให้รายได้สูง เช่น การนำช่างไปแสดงยังต่างประเทศ การนำช่างไปถ่ายโฆษณา สารคดี อย่างไรก็ตามรางวัลเหล่านี้ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการลาออกของความช่างที่เกิดขึ้นตลอดเวลาได้

จากข้างต้น การให้รางวัลของเจ้าของช่างไม่ใช่วิธีการที่สามารถกระตุ้นการทำงานของความช่างได้ทุกกรณี เพราะความช่างตระหนักว่าการให้รางวัลเป็นแค่วิธีการสร้างแรงจูงใจที่จะให้ความช่างยอมทำงานที่เสี่ยงและทนอยู่ในสภาพการทำงานที่โดนเจ้าของช่างเอาเปรียบ ส่งผลให้ความช่างส่วนใหญ่ไม่สนใจรางวัลที่เจ้าของช่างหยิบยื่นให้และหลีกเลี่ยงการทำงานดังจะเห็นได้จากรายละเอียดในบทที่ 5 เรื่องการต่อต้านของความช่าง

4) สวัสดิการ

สวัสดิการ หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่นายจ้างจะจัดให้ลูกจ้าง เพื่อจูงใจให้ลูกจ้างอยากจะทำมาทำงาน และลดความไม่พอใจของลูกจ้าง เนื่องจากการที่ลูกจ้างถูกควบคุมการทำงานอย่างเข้มงวด เมื่อเทียบกับในโรงงาน นายจ้างจะจัดให้มีสวัสดิการหลายด้าน เช่น สวัสดิการรักษาพยาบาล สวัสดิการตรวจสุขภาพ สวัสดิการสุขอนามัยและความปลอดภัยในขณะที่ลูกจ้างอยู่ในโรงงาน เงิน

ประกันสังคม เงินประกันสุขภาพ เงินกองทุนเลี้ยงชีพ เป็นต้น ส่วนในกรณีการเลี้ยงช้างของควาญช้างรับจ้าง จะพบว่าเจ้าของช้าง หรือเจ้าของปางช้างจะจัดให้มีสวัสดิการอย่างน้อย 4 เรื่อง คือ อาหาร ค่ารักษาพยาบาล เงินช่วยเหลือในกรณีที่ควาญช้างเสียชีวิตจากการเลี้ยงช้าง ที่พัก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เรื่องแรก อาหาร เป็นสวัสดิการรูปแบบหนึ่งที่เจ้าของช้างจัดให้ กล่าวคือ ควาญช้างจะได้รับข้าวสารและน้ำจากเจ้าของช้าง แต่เจ้าของช้างบางรายออกข้อบังคับจำกัดข้าวสารที่ให้ เนื่องจากเจ้าของช้างต้องการลดต้นทุนการเลี้ยงช้าง กล่าวคือ เจ้าของช้างจำกัดปริมาณข้าวสารที่ให้กับควาญช้างให้ต่ำลง โดยควาญช้างแต่ละคนสามารถเบิกข้าวสารได้เพียง 2 กิโลกรัมเพื่อใช้รับประทานในเวลา 5 วัน หลังจากนั้นควาญช้างทุกคนจะนำข้าวสารมาให้หัวหน้าควาญช้าง ส่วนหัวหน้าควาญช้างจะทำหน้าที่หุงและแบ่งข้าวสวยให้กับควาญช้างกิน อย่างไรก็ตามปริมาณข้าวสารที่เจ้าของช้างไม่เพียงพอต่อการบริโภคของควาญทำให้ควาญช้างต้องเฉลี่ยเงินซื้อข้าวสารเพิ่มอีกสัปดาห์ละ 100 บาทและผลัดกันจ่ายค่ากับข้าวในแต่ละมือ

เรื่องที่สอง ค่ารักษาพยาบาล เป็นสวัสดิการรูปแบบหนึ่งที่เจ้าของช้างต้องจัดให้ควาญช้างรับจ้าง เนื่องจากการเลี้ยงช้างมีโอกาสเกิดอุบัติเหตุได้ตลอดเวลา เช่น ควาญช้างอาจตกจากหลังช้างในขณะที่ช้างตกใจและวิ่งเตลิด ควาญช้างถูกรถเฉี่ยวชนในขณะที่นำช้างออกมาหาอาหารกินตามสถานการณ์ถูกช้างทำร้ายในขณะที่ควาญช้างฝึกช้าง เป็นต้น อุบัติเหตุเหล่านี้ทำให้ควาญช้างอาจได้รับบาดเจ็บตั้งแต่กระดูกข้อมือเคลื่อน ไปจนถึงกระดูกซี่โครงเคลื่อน ดังนั้นเจ้าของช้างจำเป็นต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้กับควาญช้าง อย่างไรก็ตามเจ้าของช้างมักจะหลีกเลี่ยงจ่ายเงินเดือนในขณะที่ควาญช้างพักรักษาตัวและค่าชดเชยกรณีที่ควาญช้างได้รับบาดเจ็บมากจนกระทั่งไม่สามารถประกอบอาชีพควาญช้างได้ต่อไป ปรากฏการณ์นี้สะท้อนว่า การจ่ายเงินชดเชยและค่ารักษาพยาบาลอยู่บนพื้นฐานของการสร้างแรงจูงใจและลดความไม่พอใจต่อการทำงานในหมู่ควาญช้าง ควบคู่ไปกับการคำนึงถึงความประหยัดต้นทุนการเลี้ยงช้าง

เรื่องที่สาม เงินช่วยเหลือในกรณีที่ควาญช้างเสียชีวิตจากการเลี้ยงช้าง เจ้าของช้างจะจ่ายค่าชดเชยให้กับครอบครัวควาญช้างกรณีที่ควาญช้างเสียชีวิตในขณะที่เลี้ยงช้าง แต่ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน เจ้าของช้างแต่ละคนจะจ่ายค่าชดเชยแตกต่างกัน เนื่องจากเจ้าของช้างจะเป็นผู้กำหนด และพิจารณาจากความจำเป็นในการควบคุมผู้ใช้แรงงาน กล่าวคือ ค่าชดเชยในส่วนนี้เป็นวิธีการจูงใจให้ควาญช้างคนอื่นอยากทำงานกับเจ้าของช้างต่อไป รวมทั้งครอบครัวของควาญช้างเป็นชาวบ้านที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายแรงงาน ทำให้พวกเขาไม่มีอำนาจในการต่อรองกับเจ้าของช้าง ส่งผลให้การจ่ายค่าชดเชยในกรณีที่ควาญช้างเสียชีวิตเป็นไปตามความสมัครใจของเจ้าของช้างฝ่ายเดียว ตัวอย่าง เจ้าของ

จ้างบางรายจ่ายเงินช่วยเหลือค่าทำศพประมาณ 2,000-3,000 บาทและซื้อโลงศพให้แก่ความรู้อ้างอิงที่เสียชีวิต ส่วนเจ้าของปางช้างบางแห่งจะจ่ายกับค่าชดเชยให้กับครอบครัวของความรู้อ้างอิงที่เสียชีวิตในขณะที่เลี้ยงช้างประมาณ รายละ 30,000 บาท

เรื่องที่สี่ ที่พัก ความรู้อ้างอิงมีสิทธิพักและอาศัยอยู่ในบริเวณสถานที่เลี้ยงช้างของเจ้าของช้าง ส่วนกรณีที่เจ้าของช้างส่งความรู้อ้างอิงไปทำงานในปางช้างต่างจังหวัด ความรู้อ้างอิงบางคนจะพาครอบครัวย้ายไปสร้างที่พักชั่วคราวอยู่ในสถานที่เลี้ยงช้าง เนื่องจากความรู้อ้างอิงสามารถเข้าไปดูแลช้างได้อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ที่พักของความรู้อ้างอิงจะแตกต่างกันกรรมกรในโรงงาน กล่าวคือกรรมกรสามารถเช่าหอพักอยู่ได้ แต่ความรู้อ้างอิงและครอบครัวต้องสร้างที่พักชั่วคราวที่มาจากไม้และสังกะสี เนื่องจากความรู้อ้างอิงไม่มีรายได้เพียงพอที่จะเช่าหอหรือบ้าน รวมทั้งเจ้าของช้างและเจ้าของปางช้างต้องการให้ความรู้อ้างอิงพักอาศัยอยู่ใกล้กับสถานที่เลี้ยงช้าง เพราะเจ้าของปางช้างสามารถเรียกใช้ความรู้อ้างอิงได้ตลอด และเจ้าของช้างสามารถมาติดตามและตรวจดูการทำงานของความรู้อ้างอิงได้ง่าย

จากข้างต้น ตัวอย่างสวัสดิการที่ความรู้อ้างอิงได้รับจากเจ้าของช้างบางราย สะท้อนให้เห็นว่าสวัสดิการของความรู้อ้างอิงค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับมาตรฐานสวัสดิการของผู้ใช้แรงงานในโรงงานทั่วไป รวมทั้งสวัสดิการยังเป็นเครื่องมือของทุนในการลดความตึงเครียดของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งถ้ามีมากจะนำไปสู่การต่อต้านกระบวนการควบคุมการทำงานของทุน ในกรณีการเลี้ยงช้าง การจัดสวัสดิการให้กับความรู้อ้างอิงเป็นวิธีการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงช้างของตนและเพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงรูปแบบหนึ่ง เนื่องจาก เมื่อความรู้อ้างอิงได้รับสวัสดิการที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 เช่น อาหาร น้ำ ที่พัก ยา ทำให้เจ้าของช้างสามารถนำสวัสดิการเหล่านี้ใช้เป็นข้ออ้างในคุณค่าแรงของความรู้อ้างอิง และการที่เจ้าของช้างอนุญาตให้ความรู้อ้างอิงสามารถพักใกล้บริเวณที่เลี้ยงช้าง เพราะ เจ้าของช้างต้องการให้ความรู้อ้างอิงดูแลช้างอย่างใกล้ชิด เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการทำงาน รวมถึงเจ้าของช้างสามารถเรียกใช้ความรู้อ้างอิงนอกเวลาทำงานได้ง่ายขึ้น เท่ากับเป็นการยืดเวลาการทำงานรูปแบบหนึ่ง

ในกรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง จะพบว่าการควบคุมเชิงเศรษฐกิจครอบคลุมตั้งแต่รูปแบบการจ้าง อัตราค่าจ้าง ไปจนถึงสวัสดิการที่ทุนจัดให้แก่แรงงาน วิธีการนี้มีเป้าหมาย คือ ต้องการซื้อพลังแรงงานจากผู้ใช้แรงงานและลดความขัดแย้งระหว่างแรงงานกับการควบคุมของทุน รวมไปถึงสร้างความแตกแยกและแตกต่างให้เกิดในหมู่มนุษย์ชั้นแรงงาน อย่างไรก็ตามทุนได้ควบคุมผู้ใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจทั้งในรูปแบบดังที่กล่าวมาข้างต้น ควบคู่ไปกับการควบคุมในเชิงบีบบังคับดังที่ได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

การควบคุมในเชิงบีบบังคับ (Coercive control)

การควบคุมในเชิงบีบบังคับ หมายถึง การควบคุมให้ผู้ใช้แรงงานทำงานตามกระบวนการผลิตที่ทุนเป็นผู้กำหนด และเมื่อผู้ใช้แรงงานฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามที่หน้าที่ นายทุน หรือตัวแทนของนายทุนจะนำกฎการควบคุมเชิงบีบบังคับแรงงานลงโทษอย่างน้อย 2 ลักษณะ กล่าวคือ การควบคุมบีบบังคับทางกายภาพจะรวมถึงการเฆี่ยนตี จำคุกและทำร้ายร่างกายผู้ใช้แรงงาน และการควบคุมบีบบังคับทางเศรษฐกิจ เป็นการลงโทษทางเศรษฐกิจต่อผู้ใช้แรงงาน เช่น การหักเงิน การตัดสวัสดิการ การไล่ออก รายละเอียดดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 การควบคุมเชิงบีบบังคับทางเศรษฐกิจ

การควบคุมเชิงบีบบังคับทางเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ทุนใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจลงโทษผู้ใช้แรงงานที่กระทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบที่ทุนกำหนด เช่น หักเงินเดือน ให้หยุดพักงาน ย้ายแรงงานให้อยู่ห่างจากแหล่งรายได้ เป็นต้น การควบคุมเชิงบีบบังคับทางเศรษฐกิจเป็นวิธีการหนึ่งทุนใช้ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต รวมทั้งเร่งการทำงานของผู้ใช้แรงงาน ในกรณีการเลี้ยงช้างสามารถประมวลรูปแบบการควบคุมเชิงบีบบังคับทางเศรษฐกิจที่กระทำต่อควาญช้างรับจ้างได้อย่างน้อย 5 รูปแบบ มีรายละเอียดดังนี้

1) การหักเงินเดือนเป็นหลักประกันการทำงาน

การหักเงินเดือนเป็นประกันการทำงานของผู้ใช้แรงงาน กล่าวคือ นายจ้างจะเลือกใช้วิธีการเพื่อควบคุมความต่อเนื่องของการทำงาน เนื่องจากเมื่อผู้ใช้แรงงานตัดสินใจที่จะลาออกจากงาน ระบบการควบคุมจะทำให้ผู้ใช้แรงงานลาออกตามวิธีการที่ทุนเป็นผู้กำหนด หลังจากนั้นผู้ใช้แรงงานสามารถเบิกเงินประกันคืนได้ รวมถึงการหักเงินประกันของผู้ใช้แรงงานเป็นวิธีการประกันการทำงานอย่างหนึ่ง เพราะเมื่อผู้ใช้แรงงานทำให้เกิดความเสียหาย ส่งผลกระทบต่อการสะสมทุน นายจ้างสามารถริบเงินประกันจากผู้ใช้แรงงาน เพื่อลดค่าความเสียหายที่เกิดขึ้น ส่วนในกรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงจะพบเจ้าของช้างบางคนได้ใช้วิธีนี้เพื่อแก้ลดปัญหาการลาออกของควาญช้างโดยไม่แจ้งให้เจ้าของช้างทราบ และเป็นเงินประกันคุณภาพการเลี้ยงช้าง

ตัวอย่างเช่น เจ้าของจ้างรายกลางคนหนึ่งจะใช้วิธีการหักเงินเดือนของควาญจ้างไว้เป็นหลักประกัน กล่าวคือ เจ้าของจ้างจะหักเงินเดือนควาญจ้างที่เข้ามาทำงานใหม่เดือนละ 200 บาทเป็นเวลา 9 เดือน รวม 1,800 บาท เงินประกันนี้สามารถเบิกได้ตอนที่ควาญจ้างลาออกจากงาน แต่ในทางปฏิบัติเจ้าของจ้างจะเป็นคนไล่ควาญจ้างออก รวมทั้งเมื่อเจ้าของจ้างไม่พอใจการทำงานของควาญจ้างที่ลาออก เนื่องจากควาญจ้างอาจจะไปตีจ้างหรือแสดงท่าทีต่อต้านเจ้าของจ้างโดยการขัดคำสั่งของเจ้าของจ้าง ทำให้เจ้าของจ้างหักเงินเดือนและหักเงินประกันที่ควาญจ้างควรจะได้รับก่อนที่จะให้ควาญจ้างออก (ควาญจ้างหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2547)

2) การหักเงินเดือนในกรณีที่ผู้ใช้แรงงานทำงานไม่ตรงตามเวลา

ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างมีการควบคุมเวลาทำงานของควาญจ้างอย่างเข้มงวด เนื่องจากวิธีการนี้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของควาญจ้างและทำให้การทำงานของควาญจ้างสอดคล้องกับระบบการผลิตของปางช้างและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จาก ปัจจุบันการท่องเที่ยวเกี่ยวกับช้างอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการท่องเที่ยวของบริษัททัวร์ โปรแกรมการท่องเที่ยวจะต้องเชื่อมโยงกับกำหนดการเดินทางของนักท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบรถไฟ หรือเครื่องบิน ดังนั้นเรื่องของเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าระบบการทำงานของปางช้างไม่ตรงตามเวลาที่กำหนดส่งผลให้โปรแกรมการท่องเที่ยวทั้งหมดเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่าง ควาญจ้างที่ถูกส่งตัวไปทำงานในปางช้างแห่งหนึ่งในจ.อยุธยา ควาญจ้างทุกคนต้องรีบอาบน้ำให้ช้างตั้งแต่เช้ามืดเพื่อให้ควาญจ้างสามารถรายงานตัวกับผู้จัดการปางช้างที่หน้าบ้านพักของเจ้าของปางช้างตอน 08.00 น. และเซ็นชื่อเข้าทำงาน ถ้าควาญจ้างมาช้าเกิน 10 นาทีหรือไม่มาเซ็นชื่อ ควาญจ้างต้องถูกหักเงินครั้งละ 500 บาท (ควาญจ้างหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2547)

เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า เรื่องเวลาการทำงานของควาญจ้างเป็นเรื่องสำคัญต่อกระบวนการผลิตและบริการของปางช้าง ทำให้เจ้าของปางช้างต้องลงโทษควาญจ้างรุนแรงมากเมื่อเทียบกับรายได้ที่ควาญจ้างได้รับเฉลี่ยในแต่ละวัน

ตัวอย่างเช่น ควาญจ้างที่เลี้ยงช้างภายในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และต้องอยู่ภายใต้ระเบียบ

เกี่ยวกับเรื่องเวลาและการลงโทษดังนี้ เมื่อควาญช้างมีบ้านอยู่ใกล้กับบ้านของเจ้าของช้าง ทำให้ควาญช้างสามารถไปทำงานแบบไปเช้าและเย็นบ้าน โดยมีเงื่อนไขว่าควาญช้างต้องเข้ามาทำงานในช่วงเวลาประมาณ 06.00-07.30 น. บางครั้งเจ้าของช้างจะแอบดูควาญช้างจากห้องชั้นบนภายในบ้านหลังใหญ่ของตน และนับจำนวนควาญช้างเพื่อป้องกันไม่ให้หัวหน้าควาญช้างแอบช่วยเหลือควาญช้างที่มาทำงานสาย หัวหน้าควาญช้างจะเป็นผู้ที่นำสมุดเซ็นชื่อเข้ามาทำงานมาให้ควาญช้างทุกคนเซ็นในช่วงเช้าตอน 08.00น.และในช่วงเย็น 17.00น. หลังจากนั้นหัวหน้าควาญช้างจะนำสมุดนี้กลับไปให้ฝ่ายเสมียนการเงินตรวจดู เพื่อลงโทษหักเงินเดือนควาญช้างที่มาทำงานล่าช้าในตอนสิ้นเดือน ควาญช้างที่มาทำงานสายจะถูกลงโทษโดยถูกหักเงินวันละ 66 บาท เท่ากับควาญช้างที่ทำงานทั้งวัน แต่ในกรณีที่ควาญช้างแจ้งล่วงหน้าว่าจะลาครั้งวันจะถูกหักเงินเพียง 33 บาท (ควาญช้างหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2547)

การหักเงินเดือนสะท้อนให้เห็นว่านายจ้าง หรือเจ้าของช้างจะลงโทษควาญช้างที่มาทำงานสายรุนแรงเทียบเท่ากับการลาหยุด 1 วัน วิธีการนี้เป็นการควบคุมประสิทธิภาพการทำงานของควาญช้างรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากวิธีการนี้จะช่วยให้ควาญช้างใส่ใจกับการทำงานและรายงานการทำงานของตนต่อเจ้าของช้างตลอดเวลา เพื่อให้การเลี้ยงช้างทุกเชือกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่มีช่วงเวลาขาดคนเลี้ยงช้างแม้ว่าควาญช้างจะขาดงาน อันเป็นผลมาจากการที่ควาญช้างมาทำงานตรงเวลา และเมื่อควาญช้างลางาน เจ้าของช้างจะทราบและสามารถหาควาญช้างมาเลี้ยงช้างแทน

จากข้างต้น วิธีการตรวจเช็คเวลาทำงานและลงโทษควาญช้างเป็นวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เนื่องจากวิธีการนี้จะกระตุ้นให้ควาญช้างตั้งใจทำงาน เช่น ไม่ทำงานล่าช้า อุ้งงาน มาสาย กระตือรือร้นสนใจการเลี้ยงช้างตลอดเวลา เป็นต้น

3) การหักเงินเดือนเมื่อคนงานทำหน้าที่ไม่ครบตามคำสั่งของนายจ้าง

การหักเงินเดือนเมื่อคนงานทำหน้าที่ไม่ครบตามคำสั่งของนายจ้าง เป็นวิธีการลงโทษลูกจ้างเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น ในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้าง เมื่อเจ้าของช้างซื้อพลังแรงงานจากควาญช้าง เจ้าของช้างมีสิทธิสั่งให้ควาญช้างทำงานทุกอย่าง อันส่งผลต่อการสะสมกำไรในธุรกิจเจ้าของช้าง วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างมีอย่างน้อย 2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของควาญช้าง กล่าวคือ ประเด็นแรก การเพิ่มพลังกำลังและดูแลเกี่ยวกับจิตใจของช้าง

เพื่อให้ช่างสามารถทำงานได้ยาวนานและให้บริการและสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ประเด็นที่สอง การดูแลสถานที่เลี้ยงช้าง และปริมาณปางช้างให้มีความสะอาดและสวยงามตลอดเวลา แต่ถ้าความชื้นละลายการปฏิบัติหน้าที่สองเรื่องหลักนี้ เจ้าของช้าง หรือตัวแทนเจ้าของช้างต้องลงโทษ ความชื้น เพื่อให้ความชื้นปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน

ตัวอย่างเช่น ความชื้นที่ถูกเจ้าของช้างส่งตัวไปทำงานที่ปางช้างแห่งหนึ่งในจ.อยุธยา ความชื้นมีหน้าที่เตรียมอาหารให้ช้างกินในเวลาหลังเลิกงานในช่วงเวลา 17.00 น. กล่าวคือ ความชื้นมีหน้าที่ไปขนต้นสับประรดลงจากรถบรรทุกสิบล้อมาเก็บไว้ที่หลักผูกช้าง วันหนึ่งประมาณ 3-4 เท้า แต่หากความชื้นไม่ทำ หรือช่วยขนต้นสับประรดเพียงแค่นั่งรอบหรือสองรอบ ความชื้นจะถูกผู้จัดการปางช้างลงโทษด้วยการสั่งห้ามความชื้นคนนี้อยู่ต้นสับประรดชั่วคราว และจัดให้ความชื้นคนอื่นมาขนต้นสับประรดแทน ในขณะที่เดียวกันผู้จัดการจะลงโทษความชื้นโดยการหักเงินวันละ 200 บาท (ความชื้นหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2547)

ส่วนในเรื่องการรักษาความสะอาดของสถานที่เลี้ยงช้าง ตัวอย่าง ความชื้นที่นายหน้าค้าช้างส่งตัวไปทำงานที่ปางช้างแห่งหนึ่งในจ.อยุธยา ความชื้นจะมีหน้าที่ทำความสะอาดหลักผูกช้างในช่วงเช้า ก่อนที่ความชื้นจะเริ่มทำงาน แต่ถ้าความชื้นหลีกเลี่ยงไม่ทำความสะอาด โดยการที่ความชื้นไม่เก็บขี้ช้างและล้างบริเวณหลักผูกช้าง ความชื้นคนนี้จะถูกหัวหน้าความชื้นแจ้งชื่อให้ผู้จัดการปางช้างทราบ หลังจากนั้นความชื้นจะลงโทษโดยการถูกหักเงินเดือนวันละประมาณ 60 บาท

จากข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อความชื้นไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่เจ้าของปางช้างกำหนด เจ้าของปางช้างจะลงโทษความชื้นโดยใช้มาตรการควบคุมเชิงบังคับทางเศรษฐกิจด้วยการหักเงินเดือน วิธีการลงโทษนี้ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงการทำงานของความชื้น อันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในอุตสาหกรรมเลี้ยงช้าง

4) การหักเงินเดือนในกรณีที่ทำงานผิดพลาด

ในอุตสาหกรรมทั่วไป ผู้ใช้แรงงานอาจจะทำงานผิดพลาดโดยไม่ได้ตั้งใจ แต่ระบบการควบคุมการทำงานของผู้ใช้แรงงานไม่มีมาตรการให้อภัย เนื่องจากตระการการทำงานของคุณถือว่าคุณผิดพลาดในการทำงานเป็นความรับผิดชอบผู้ใช้แรงงานเพียงฝ่ายเดียว กรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง

ในขณะที่ความรู้งานของให้บริการนักท่องเที่ยวอาจเกิดอุบัติเหตุขึ้น เช่น นักท่องเที่ยวอาจจะถูกหนามตำ ลูกมะพร้าวตกใส่ศีรษะนักท่องเที่ยว ความรู้งานอาจไปสัมผัสร่างกายของนักท่องเที่ยวผู้หญิง เป็นต้น เมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้นในขณะที่ให้บริการนักท่องเที่ยวหรือในระหว่างการเลี้ยงช้าง ระบบการควบคุมของทุนจะลงโทษความรู้งาน เนื่องจากทุนถือว่าความรู้งานทำหน้าที่บกพร่อง กล่าวคือ ความรู้งานให้บริการนักท่องเที่ยวไม่มีคุณภาพ รวมถึงไม่สามารถควบคุมช้างได้ และวิธีการลงโทษนี้เปิดโอกาสให้ทุนผลักภาระความเสียหายที่เกิดขึ้นให้กับความรู้งาน ในที่นี้จะยกตัวอย่างการลงโทษความรู้งานในกรณีการทำงานผิดพลาดโดยไม่ได้ตั้งใจอย่างน้อย 3 กรณี กล่าวคือ การปล่อยให้นักท่องเที่ยวได้รับบาดเจ็บ การปล่อยช้างกินต้นไม้ภายในปางช้าง การปล่อยให้ช้างหลุดเข้าไปทำลายต้นไม้ของชาวบ้าน มีรายละเอียดต่อไปนี้

กรณีที่ 1 การปล่อยให้นักท่องเที่ยวได้รับบาดเจ็บ

การปล่อยให้นักท่องเที่ยวได้รับบาดเจ็บในขณะที่นักท่องเที่ยวอยู่บนหลังช้าง หรืออยู่ใกล้ช้างเจ้าของปางช้างจะถือว่าความรู้งานทำงานโดยประมาทแม้ว่าเป็นเหตุสุดวิสัย ระบบจะลงโทษความรู้งานเนื่องจากการให้บริการนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพอใจสูงสุดเป็นเป้าหมายการทำงานของความรู้งานเมื่อนักท่องเที่ยวไม่พอใจ หรือได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุก็ถือว่าเป็นความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ของความรู้งาน การลงโทษต้องการให้ความรู้งานปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน คือความรู้งานควรเพิ่มความระมัดระวังภัย และดูแลนักท่องเที่ยวมากขึ้น

ตัวอย่าง ความรู้งานที่ถูกเจ้าของช้างส่งตัวไปทำงานที่ปางช้างแห่งหนึ่งใน อ.สัททีบ จ.พัทธยา ความรู้งานมีหน้าที่พานักท่องเที่ยวนั่งช้างชมธรรมชาติภายในปางช้าง เนื่องจากปางช้างถูกสร้างให้มีลักษณะคล้ายป่า อันประกอบไปด้วยดงต้นไม้ใหญ่ เถาวัลย์และใบไม้ที่มีหนามแหลม ในระหว่างทาง ถ้านักท่องเที่ยวได้รับบาดเจ็บ ปางช้างจะยอมชดเชยค่าทำขวัญและค่ารักษาพยาบาลให้กับนักท่องเที่ยว เนื่องจากปางช้างต้องการรักษาชื่อเสียงไว้ หลังจากปางช้างจะหักค่าใช้จ่ายเหล่านี้จากเงินเดือนของความรู้งาน เช่น ถ้านักท่องเที่ยวถูกหนามแทง ความรู้งานจะถูกหักเงินเดือนประมาณ 1,800 บาท ส่วนกรณีที่นักท่องเที่ยวตกจากหลังช้าง ความรู้งานอาจจะต้องชดเชยค่าเสียหายประมาณ 70,000 บาท (ความรู้งานหมายเลข 18, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2547)

กรณีที่ 2 การปล่อยช้างกินต้นไม้ภายในปางช้าง

การปล่อยช้างให้กินต้นไม้ภายในปางช้าง เป็นเหตุการณ์ที่สร้างความเสียหายให้กับทุนเนื่องจาก การกระทำนี้เป็นการทำลายความสวยงามของปางช้าง ส่งผลต่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมธรรมชาติในปางช้าง และเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาบริเวณปางช้างของทุน เพราะฉะนั้นระบบการควบคุมจึงต้องลงโทษความรู้งานที่ปล่อยให้เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น

กรณีศึกษาที่ 3 การปล่อยให้ช่างหลุดเข้าไปทำลายต้นไม้ของชาวบ้าน

การปล่อยให้ช่างหลุดออกไปทำลายต้นไม้ หรือพืชไร่ของชาวบ้าน เจ้าของช่าง หรือตัวแทนของเจ้าของช่างจะลงโทษความผิดช่างที่ดูแลช่างเชื่อนั้น เพราะถือว่าความผิดช่างเป็นผู้ที่ดูแลช่าง การที่ช่างหลุดออกจากโซ่แสดงว่าความผิดช่างดูแลช่างไม่ดี กล่าวคือ ความผิดช่างอาจล่ามโซ่ไม่แน่นหนา หรือไม่ได้จัดเตรียมอาหารให้ช่างอย่างเพียงพอ ทำให้ช่างพยายามแก้ไขเพื่อหนีออกไปหาอาหารเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้นความผิดช่างต้องช่วยกันสะกดรอยตามช่าง และนำช่างกลับมายังสถานที่เลี้ยงทั้งในเวลากลางวัน และกลางคืนทันที เพื่อลดความเสียหายที่ช่างจะเข้าไปทำลายไร่ นาของชาวบ้าน หลังจากนั้นความผิดช่างจะถูกลงโทษโดยการที่เจ้าของช่างหรือเจ้าของปางช่างทยอยหักเงินเดือนจนครบมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้น

ตัวอย่าง ความผิดช่างคนหนึ่งมีหน้าที่ดูแลช่างพังเอ้ ซึ่งเป็นช่างที่ฉลาดมากในการฝึกการแสดง และยังสามารถแก้ไขที่มัดไว้หลวมๆ ได้เองแอบหนีความผิดช่างออกไปขโมยกินข้าวในนาของชาวบ้านที่อยู่กับสถานที่เลี้ยงช่างหลังบ้านเจ้าของช่างเป็นประจำ ประมาณเดือนละ 2-3 ครั้ง แต่การเข้าไปขโมยข้าวกินของช่างพังเอ้ไม่ได้ถูกเจ้าของนาจับได้ เพราะ ความผิดช่างมักจะทราบเรื่องก่อนที่ชาวบ้านจะมาพบและความผิดช่างจะรีบระดมเพื่อนความผิดช่างไปไล่พังเอ้กลับมายังสถานที่ผูกช่างโดยเร็ว และช่วยกันเก็บเมล็ดข้าวที่ช่างพังเอ้ทำตกไว้ เพื่อทำลายหลักฐานและนำมาหุงกิน อย่างไรก็ตามช่วงกลางปี พ.ศ.2546 ชาวบ้านบังเอิญเห็นช่างพังเอ้กำลังกินข้าวอยู่ในนาของตน จึงนำเอาหลักฐานที่เป็นต้นข้าวที่พังเอ้ทำลายและพยานมายืนยันเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายจากเจ้าของช่างทันที โดยคิดค่าเสียหายประมาณ 3,000 บาท จากนั้นเจ้าของช่างทยอยหักเงินเดือนของความผิดช่างที่ดูแลช่างพังเอ้ครั้งละ 500 บาท ไปเรื่อยๆ จนครบตามจำนวนเงินที่จ่ายเป็นค่าเสียหายให้ชาวบ้านไป ซึ่งเท่ากับว่าความผิดช่างทำงานให้เจ้าของช่างฟรีในเดือนนั้น(ความผิดช่างหมายเลข 9, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2547)

จากข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การลงโทษของทุนเป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผลในการลงโทษความผิดช่าง เนื่องจากทุนไม่ได้คำนึงถึงธรรมชาติที่แท้จริงของช่าง กล่าวคือ ช่างเป็นสัตว์ที่ฉลาดและมีนิสัยไม่อยู่นิ่ง ต้องหากินตลอดเวลา ดังนั้นการควบคุมช่างให้อยู่นิ่งตลอดเวลาเป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้ อุบัติเหตุเหล่านี้เป็นเรื่องปกติที่ต้องการเกิดในการเลี้ยงช่าง เพราะฉะนั้นการลงโทษความผิดช่างของทุนด้วยเหตุเหล่านี้ จึงเป็นเพียงวิธีการผลักภาระต้นทุนการเลี้ยงช่างให้กับความผิดช่างเท่านั้น

5) เงื่อนไขการเลิกจ้างงาน

การเลิกจ้างเป็นวิธีการควบคุมเชิงบีบบังคับทางเศรษฐกิจ เพื่อรักษาระบบกระบวนการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องจาก การเลิกจ้างเป็นวิธีการลงโทษผู้ใช้แรงงานที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของทุนอย่างรุนแรง และยังสร้างความกลัวให้กับผู้ใช้แรงงานที่ยังคงทำงานให้กลุ่มทุน เพราะ การเลิกจ้างหมายถึงการแยกผู้ใช้แรงงานออกจากปัจจัยการผลิต ทำให้ผู้ใช้แรงงานสูญเสียรายได้ในการยังชีพหาเลี้ยงครอบครัว ถึงแม้ว่านายจ้างอาจจะได้รับผลกระทบบ้าง เพราะนายจ้างต้องสูญเสียพลังแรงงานจำนวนหนึ่งไปและมีต้นทุนในการจัดหาผู้ใช้แรงงานคนใหม่ อย่างไรก็ตามผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนายจ้างไม่อาจเทียบเท่ากับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้แรงงาน ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจะพบว่าเจ้าของช้างใช้วิธีการควบคุมการทำงานของควาญช้างโดยการเลิกจ้างควาญช้างบ้างคนที่มีพฤติกรรมขัดขวางการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ตัวอย่าง ควาญช้างคนหนึ่งถูกเจ้าของช้างส่งไปทำงานเลี้ยงช้างในปางช้างแห่งหนึ่งใน จ.ชลบุรี ควาญช้างคนนี้มีพฤติกรรมที่ชอบกินเหล้าและไม่สนใจที่จะจัดเตรียมอาหารให้ช้าง กล่าวคือไม่ยอมไปตัดหญ้ามาให้ช้างกิน แอบหลับในขณะทำงาน เป็นต้น เมื่อหัวหน้าควาญช้างโทรศัพท์ไปรายงานพฤติกรรมของควาญช้างต่อเจ้าของช้าง หลังจากนั้นเจ้าของช้างได้ไล่ควาญช้างออกจากงานทันที หลังจากนั้นเจ้าของช้างสั่งให้หัวหน้าควาญช้างไปหาควาญช้างคนใหม่จากหมู่บ้านช้างมาทำงานแทน(กลุ่มควาญช้าง, สัมภาษณ์, 2547)

ส่วนควาญช้างที่แสดงการต่อต้านระบบการควบคุมอย่างเปิดเผย เช่น ไม่ยอมเก็บจีช้าง ไม่ทำความสะอาดที่สถานที่ผูกช้าง แต่กลับปล่อยให้เพื่อนควาญช้างคนอื่นทำ เมื่อเจ้าของช้างสังเกตเห็นจะเรียกควาญช้างมาตักเตือนก่อนและหลังจากนั้นถ้ายังไม่ปรับปรุงพฤติกรรมจะถูกสั่งพักงานโดยไม่มีกำหนด หรือให้ออกจากงาน

จากข้างต้น กรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง ทุนมีการวิธีการควบคุมการทำงานเชิงบีบบังคับทางเศรษฐกิจกับควาญช้างรับจ้างเกือบทุกขั้นตอนของกระบวนการทำงานตั้งแต่ก่อนเริ่มงาน ในระหว่างให้บริการนักท่องเที่ยวไปจนถึงหลังเวลาเลิกงานของควาญช้าง วิธีการควบคุมนี้ต้องการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานของควาญช้างรับจ้าง รวมทั้งยังเป็นวิธีการผลัดภาระต้นทุนการเลี้ยงช้างบางส่วนให้กับควาญช้างรับจ้าง ต่อจากนี้ไปจะนำเสนอการควบคุมการทำงานเชิงกายภาพกรณีเลี้ยงช้างที่เจ้าของช้างมักใช้ควบคู่กับวิธีการบีบบังคับทางเศรษฐกิจในหัวข้อต่อไป

ลักษณะที่ 2 การควบคุมการทำงานเชิงกายภาพ

การควบคุมการทำงานเชิงกายภาพ หมายถึงการควบคุม และการลงโทษโดยใช้วิธีทำร้ายร่างกาย และจิตใจของผู้ถูกปกครอง เพื่อให้ผู้ถูกปกครองยอมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ผู้ปกครองกำหนดขึ้น เมื่อเทียบกับในโรงงาน จะพบว่ามีการทำร้ายร่างกายผู้นำสหภาพ และข่มขู่ผู้นำกรรมกรเพื่อไม่ให้สมัครเป็นสมาชิกสหภาพ เนื่องจากนายจ้างต้องการให้สหภาพล้ม และไม่ต้องกรำให้สหภาพเข้ามาบีบบทบาทต่อรองกับนายจ้าง หรือในกรณีชาวนาผู้เช่าถูกบีบบังคับทางร่างกายจากเจ้าของที่ดิน โดยใช้กองกำลังทหาร และตำรวจเป็นเครื่องมือควบคุมชาวนาให้ยอมจ่ายค่าเช่า (นงเยาว์, 2530 : หน้า 20) เมื่อนำแนวคิดเรื่องการควบคุมการทำงานเชิงกายภาพมองอุตสาหกรรมเลี้ยงช้างพบว่า เจ้าของช้างบางรายได้ใช้วิธีการควบคุมและลงโทษเชิงกายภาพต่อควาญช้าง กล่าวคือ การด่าว่าและข่มขู่ การลงโทษโดยใช้กำลังต่อร่างกาย

1) การด่าว่าและข่มขู่

การด่าว่าและข่มขู่ เป็นวิธีการที่นายจ้างใช้คำพูดที่หยาบคาย และทำท่าข่มขู่เตรียมจะลงโทษลูกจ้าง การควบคุมลักษณะนี้ทำให้ลูกจ้างรู้สึกกลัวและยอมปฏิบัติตามคำสั่งของนายจ้าง วิธีการด่าว่าและข่มขู่มักจะถูกใช้ควบคู่กับการลงโทษวิธีการอื่น เช่น ด่าว่า ข่มขู่พร้อมกับลงมือตบตี

ตัวอย่าง ควาญช้างรับจ้างเลี้ยงช้างให้เจ้าของช้างคนหนึ่ง ควาญช้างคนนี้มีหน้าที่ต้องพาช้างออกไปเลี้ยงในป่าชานเมือง หลังจากนั้นควาญช้างต้องพาช้างกลับมาสถานที่เลี้ยงช้างของเจ้าของช้าง หลังจากห้าโมงเย็น เนื่องจากเจ้าของช้างต้องการให้ช้างได้กินต้นไม้ และหญ้าได้ในพื้นที่สาธารณะมากที่สุดอย่างเต็มที่ ถ้าควาญช้างพาช้างเดินทางกลับมาเข้าที่พักเร็วกว่าเวลาที่เจ้าของช้างกำหนด ควาญช้างจะถูกเจ้าของช้างดุด่าและข่มขู่เช่น “ มึงเอาช้างออกไปกินข้างนอกคืนเสียกลับมารเร็ว กูสอนไม่จำเอาช้างออกไปกินหญ้าเดี๋ยวนี้ ถ้ามึงไม่ทำ มึงออกไปเลย” หลังจากนั้นควาญช้างบางคนได้เปรียบเทียบการดุด่าของเจ้าของช้างว่า การกระทำของเจ้าของช้างเหมือนกับพวกพ่อค้าคนจีนในตลาดที่ชอบชี้หน้าและด่าลูกจ้าง (ควาญช้างหมายเลข10, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2547)

จากข้างต้น วิธีการลงโทษดังกล่าว สะท้อนถึงระบบทุนนิยมสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีความเหลื่อมล้ำกันระหว่างนายทุนกับแรงงานรับจ้างในกระบวนการทำงาน กล่าวคือ นายจ้างมีสิทธิ์

แสดงอารมณ์โกรธโดยวิธีการข่มขู่และดูคำต่อหน้าลูกจ้างทันที ส่วนลูกจ้างต้องอยู่ในสถานภาพขมขื่น ฟัง รวมทั้งนายจ้างนำวิธีการนี้มาใช้ เพื่อให้ลูกจ้างทำงานหนักขึ้นและลดต้นทุนของนายจ้าง เพราะฉะนั้นแม้แต่วิธีการลงโทษทางกายภาพยังมีเป้าหมายเพื่อรักษากระบวนการสะสมทุน

2) การลงโทษโดยใช้กำลังต่อร่างกาย

วิธีการลงโทษโดยใช้กำลังต่อร่างกาย เป็นวิธีการที่ผู้ปกครองใช้ลงโทษผู้ถูกปกครองที่กระทำ ความผิด แต่วิธีการเหล่านี้เป็นวิธีการลงโทษที่ล่าช้าและผิดกฎหมาย เนื่องจากวิธีการลงโทษโดยใช้ กำลังต่อร่างกายเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาที่เกี่ยวกับการทำร้ายร่างกายของบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม กรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เจ้าของช้างหรือเจ้าของปางช้างยังปล่อยให้วิธีการลงโทษลักษณะนี้ เนื่องจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้ความสนใจที่จะดูแลและบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่อุตสาหกรรม การเลี้ยงช้าง ประกอบกับความเชื่อกว่าช้างมีความรู้สึกกลัว ทำให้ไม่กล้าทำทายเป็นต่อหน้าเจ้าของช้าง วิธีการ ลงโทษโดยใช้กำลังต่อร่างกายเป็นวิธีการลงโทษในกรณีที่ความเชื่อกว่าช้างทำผิดอย่างรุนแรง กล่าวคือ ความ เชื่อกว่าช้าง หรือปล่อยช้างได้รับบาดเจ็บมาก จนกระทั่งช้างไม่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้ ทำให้ เจ้าของช้างลงโทษอย่างรุนแรง เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายทุนของเจ้าของโดยตรง ทำให้ ขัดขวางกระบวนการสะสมทุน เพราะฉะนั้นเจ้าของช้างต้องลงโทษความเชื่อกว่าช้างที่ผิดรุนแรง เพื่อรักษา ระบบการควบคุมการทำงานของความเชื่อกว่าช้างคนอื่น หรือป้องกันไม่ให้ความเชื่อกว่าช้างคนอื่นเลียนแบบการ กระทำผิดดังกล่าว

ตัวอย่าง ความเชื่อกว่าช้างคนหนึ่งอายุเพียง 12 ปีและเพิ่งเรียนจบประถมปีที่ 6 เข้ามาฝึกเป็นความเชื่อกว่า ช้างในขณะที่เจ้าของช้างนำช้างมาเลี้ยงภายในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ความเชื่อกว่าช้างคนนี้มีหน้าที่เลี้ยงช้างชื่อ พัง แศท ความเชื่อกว่าช้างคนนี้มีวิธีการเลี้ยงช้างและควบคุมช้างโดยใช้ตะขอดีหน้าผากช้าง เพราะความเชื่อกว่า ช้างตัวนี้มีนิสัยคือและเฉื่อยชา เมื่อความเชื่อกว่าช้างจะสั่งช้างจะใช้ตะขอดีมันและเร่งให้มันทำงาน จนกระทั่ง บางครั้งช้างได้รับบาดเจ็บ คือหน้าผากของช้างมีบาดแผลและเลือดไหล เมื่อชาวบ้านเห็นเหตุการณ์ ดังกล่าว ชาวบ้านได้เข้ามาบอกเจ้าของช้างว่า ความเชื่อกว่าช้างของเขาตีช้าง และเจ้าของช้างได้สังเกตเห็น บาดแผลบนหน้าผากของช้างพังเศท หลังจากนั้นเจ้าของช้างได้ลงโทษความเชื่อกว่าช้างเด็ก โดยการตบหัว ของความเชื่อกว่าช้างเด็กอย่างรุนแรงและตะ และพร้อมกับด่าว่าความเชื่อกว่าช้างเด็กด้วยคำหยาบคาย และไล่ออก เหตุการณ์นี้ทำให้ความเชื่อกว่าช้างทุกคนโกรธมาก แต่ในเดียวกันความเชื่อกว่าช้างทุกคนก็รู้สึกกลัวจนไม่กล้าตอบโต้ เจ้าของช้างทันที หลังจากที่มีความเชื่อกว่าช้างเด็กถูกไล่ออก เขาได้ไปเบิกเงินเดือนกับเสมียนการเงินที่ทำงาน

ให้กับเจ้าของช้าง แต่เสมือนปฏิเสธการจ่ายเงินเดือนและอ้างว่าเขาตีช้าง ทำให้เจ้าของช้างเสียหาย (ควบคุมช้างหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2547)

จากข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการที่ควบคุมช้างคนหนึ่งทำลายทุนของเจ้าของช้าง ส่งผลให้ควบคุมช้างคนนั้นต้องถูกลงโทษโดยใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงมากต่อร่างกาย ควบคู่กับการใช้วิธีการลงโทษในรูปแบบอื่น เช่น หักเงินเดือน หักเงินประกัน ไล่ออก เป็นต้น การลงโทษดังกล่าวเป็นการรักษาระบบการควบคุมการทำงานของควบคุมช้างให้มีประสิทธิภาพ โดยการรักษาช้างในฐานะทุนให้สามารถใช้งานอันส่งผลต่อการสะสมกำไรของเจ้าของช้าง

ส่วนกรณีควบคุมช้างที่ถูกส่งไปทำงาน พบว่าควบคุมช้างคนหนึ่งที่ถูกส่งไปทำงานในปางช้างแห่งหนึ่งในจ.อยุธยา ควบคุมช้างคนนี้ถูกกล่าวหาจากเพื่อนควบคุมช้างว่าเป็นผู้ที่เอาหอกไปแทงขาของพังผู้ย ทำให้พังผู้ยได้รับบาดเจ็บจนไม่สามารถเดินได้ เจ้าของช้างลงโทษควบคุมช้างรายนี้ด้วยการชกต่อยตามลำตัวของควบคุมช้างสิบกว่าหมัด และจับหัวของควบคุมช้างโขกกับกำแพง จากนั้นเจ้าของช้างได้นำกระบองคล้ายกระบองตำรวจตีตามแขนขาควบคุมช้าง จนเกิดรอยฟกช้ำ หลังจากนั้นเจ้าของช้างได้สั่งให้หัวหน้าควบคุมช้างพาควบคุมช้างไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล ส่วนเพื่อนควบคุมช้างแกล้งทำตัวปกติเหมือนกับไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ควบคุมช้างทุกคนแยกย้ายไปทำหน้าที่ของตน

การลงโทษโดยการทำร้ายร่างกายยังถูกใช้ในกรณีที่ควบคุมช้างมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น ดื่มเหล้า เล่นยา เป็นต้น ควบคุมช้างประเภทนี้จะถูกหัวหน้าควบคุมช้างลงโทษ กล่าวคือ หัวหน้าควบคุมช้างจะตะขอตีช้างมาตีหลัง ขา และบริเวณลำตัวของควบคุมช้าง บางครั้งตีแรงจนกระทั่งควบคุมช้างได้รับบาดเจ็บมาก จากนั้นหัวหน้าควบคุมช้างจะสั่งให้นำรถของบริษัทปางช้างพาควบคุมช้างที่ถูกลงโทษไปโรงพยาบาล การที่หัวหน้าควบคุมช้างต้องลงโทษควบคุมช้างรุนแรง เพราะหัวหน้าควบคุมช้างต้องการให้ควบคุมช้างปรับปรุงพฤติกรรมที่อาจทำลายชื่อเสียงของปางช้าง และประสิทธิภาพการเลี้ยงช้าง รวมถึงการให้บริการนักท่องเที่ยวต่าง อันส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของปางช้าง ทำให้การสะสมกำไรของเจ้าของปางช้างลดลง เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า หัวหน้าควบคุมช้างบางคนทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเจ้าของช้าง และมีสิทธิ์ลงโทษควบคุมช้าง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของเจ้าของช้าง

จากข้างต้น ในอุตสาหกรรมการเล่นช้าง กลุ่มทุนมีระบบการควบคุมการทำงานของควบคุมช้าง

รับจ้างตั้งแต่การคัดเลือกคนเข้ามาทำงานเป็นความรู้งาน การสร้างรูปแบบการจ้างงาน การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ ไปจนถึงการควบคุมเชิงบังคับที่รวมถึงการลงโทษทางกายภาพและการลงโทษทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มทุนได้ใช้ระบบการควบคุมและลงโทษความรู้งานครอบคลุมกระบวนการเลี้ยงช้างทุกขั้นตอน เนื่องจาก กลุ่มทุนต้องการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและขยายเวลาการทำงานของความรู้งานให้ได้มากที่สุด รวมทั้งระบบการควบคุมสามารถช่วยลดต้นทุนของการเลี้ยงช้าง เช่น กลุ่มทุนจัดให้สวัสดิการความรู้งานเพื่อเป็นข้ออ้างในการกดค่าจ้างของความรู้งาน การโยกย้ายสถานที่ทำงานของความรู้งาน หรือจัดรูปแบบการจ้างงานความรู้งานให้แตกต่างกันเป็นวิธีการลดโอกาสในการรวมกลุ่มของความรู้งาน ทำให้ความรู้งานไม่สามารถใช้อำนาจจากกลุ่มในการต่อรองกับเจ้าของช้าง เป็นต้น

เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นการควบคุมของทุนอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างที่ดูภายนอกเหมือนเป็นธุรกิจขนาดเล็กที่มีระบบการควบคุมไม่ซับซ้อน แต่จากการนำเสนอระบบการควบคุมการทำงานของความรู้งาน แสดงว่าระบบการควบคุมการทำงานของความรู้งานมีความซับซ้อน และมีระบบการแบ่งงานกันทำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการผลิต และรักษาการขยายตัวของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง

สรุป

เมื่อระบบทุนนิยมเข้าแทรกแซงระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเลี้ยงช้างเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแก่นสารที่แปรเปลี่ยนคือ โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมและการเอารัดเอาเปรียบของคนในชุมชน ดังเห็นได้จากระบบการเลี้ยงช้างของชาวบ้านดั้งเดิมเน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและเชื่อใจกันบนพื้นฐานของประเพณีการเข้าป่าจับช้าง แต่ปัจจุบันตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ.2500 เป็นต้น อำนาจรัฐและทุนภายนอกเข้าแทรกแซงหมู่บ้าน ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่บนฐานของสัญญาและระบบการจ้างงานที่ทุนเป็นผู้กำหนด

การที่ทุนเข้ามาครอบงำการเมืองและเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านช้าง ทำให้ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านช้างตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ และความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ภายใต้โครงสร้างทางชนชั้นที่มีรากฐานมาจากความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต กล่าวคือ ผู้ที่เป็นเจ้าปัจจัยการผลิตมากกลายเป็นผู้ที่อำนาจเหนือคนในสังคมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง เนื่องจากคนกลุ่มนี้สามารถควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิต และพลังแรงงานของผู้ใช้แรงงาน ปრაกฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านช้างแสดงให้เห็นถึง อำนาจของเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางของ

จังหวัดสุรินทร์ เจ้าของรายใหญ่ระดับหมู่บ้านเป็นผู้ที่ควบคุมเศรษฐกิจของหมู่บ้านช้างและแทรกแซงการเมืองภายในหมู่บ้าน เพราะเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางในระดับจังหวัดและเจ้าของช้างรายใหญ่ในระดับหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีทุนเหนือกว่าเจ้าของช้างรายย่อย และมีสายสัมพันธ์ส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้ทุนกลุ่มนี้ได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาของรัฐ

หลังจากที่ได้เสนอความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านช้าง ทำให้เห็นแนวโน้มที่ชาวบ้านจากหมู่บ้านช้างจะถูกผลักเข้าสู่การเป็นความช้ำรับจ้างในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง การทำงานเป็นความช้ำรับจ้างต้องเผชิญกับการควบคุมการทำงานอย่างเข้มงวดตั้งแต่การถูกคัดเลือกเข้าทำงานไปจนกระทั่งถึงการลงโทษโดยใช้กำลังทางกายภาพ ระบบการควบคุมการทำงานในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจะสร้างความโดดเดี่ยว และแปลกแยกในหมู่ความช้ำรับจ้าง อันเป็นการทำลายความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนชาวกูยที่เคยมีความสามัคคี ความผูกพันร่วมกันและช่วยเหลือกัน เนื่องจากระบบการควบคุมการทำงานต้องการลดโอกาสในการรวมตัวของความช้ำรับจ้าง เพราะการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาจนำไปสู่การต่อรองเรื่องผลประโยชน์กับทุน และขัดขวางการสะสมทุน เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบทุนนิยมได้เข้ามาบ่อนทำลายความสัมพันธ์ของคนในสังคมดั้งเดิม และกำหนดความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ คือ การจ้างงานภายใต้ระบบการควบคุมการทำงานที่มีความซับซ้อน เพื่อตอบสนองตรรกะของทุน กล่าวคือ ทุนต้องการรักษาการขยายตัวในรูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและเพิ่มปริมาณการผลิต เพื่อสามารถดำรงอยู่ได้ในระบบทุนนิยม แต่ในขณะเดียวกันทุนต้องพยายามหาวิธีเอารัดเอาเปรียบความช้ำรับจ้าง เพื่อลดต้นทุนการผลิตลง เพราะฉะนั้นทุนจึงต้องสร้างระบบการควบคุมการทำงานของความช้ำให้ครอบคลุมกระบวนการผลิต

เมื่อทราบการควบคุมการใช้แรงงานของความช้ำในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างปกติ หรือธุรกิจที่ถูกกฎหมายแล้ว หลังจากนั้นในบทที่ 4 จะกล่าวถึงสถานะของเจ้าของช้างรายย่อยที่ถูกผลักออกจากระบบการแข่งขันรับจ้างในอุตสาหกรรมการเลี้ยงปกติ เนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะทนต่อความผันผวนของตลาดผู้บริโภคที่เข้ามาเที่ยวตามปางช้างดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อความได้เปรียบของเจ้าของช้างรายใหญ่ และรายกลางที่มีเหนือรายย่อย ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยต้องเลือกนำช้างออกมาเดินเร่ร่อนในเมืองซึ่งเป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เมื่อเจ้าของช้างรายย่อยดำเนินธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ทำให้รัฐมีสิทธิ์เข้ามาควบคุมและจัดการกระบวนการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย เมื่อระบบทุนนิยมมีปัจจัยต่างๆ ทั้งที่มาจากกลไกทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้าควบคุมวิถีชีวิตของเจ้าของช้างรายย่อยแล้ว ปัจจุบันสถานภาพของเจ้าของช้างรายย่อยยังคงอยู่ในสถานภาพกำกึ่งระหว่าง

ผู้ประกอบการรายย่อยหรือเป็นแรงงานรับจ้าง ซึ่งปัญหานี้จะได้รับการตรวจสอบการจากการศึกษาใน
บทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สถานะเจ้าของจ้างรายย่อย; แรงงานรับจ้าง

ในบทที่ 3 ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่ระบบทุนนิยมเข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจและการเมืองของชุมชนคนเลี้ยงช้าง ดังจะเห็นได้จาก ความได้เปรียบของเจ้าของจ้างรายใหญ่ที่มีอำนาจและบทบาทเหนือกว่าเจ้าของจ้างรายย่อยทั้งในด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ และช่องทางในการหารายได้ แต่เนื้อหาในบทที่ 3 ก็ยังไม่เพียงพอที่ทำให้เราเห็นถึงสถานะที่แท้จริงของเจ้าของจ้างรายย่อย เพราะฉะนั้นในบทที่ 4 นี้ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยชื่อของบท ซึ่งดูเหมือนนำสิ่งที่มีความขัดแย้งกัน(contradiction) มาเชื่อมโยงอยู่ในเรื่องเดียวกัน เนื่องจากคนทั่วไปมักจะคิดว่าผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตย่อมมีสถานะเป็นผู้ประกอบการซึ่งมีอิสระ และมีโอกาสก้าวเข้ามาอยู่ในชนชั้นนายทุน (bourgeoisie) แต่ความเข้าใจนี้สวนทางกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในกรณีของการเลี้ยงช้าง เนื่องจากจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า เจ้าของจ้างรายย่อยมีสถานะไม่แตกต่างกับแรงงานรับจ้าง หรือชนชั้นกรรมาชีพ (proletariat)

ต่อจากนี้ไป ผู้วิจัยจะเริ่มทำการสืบค้นสถานะที่แท้จริงของเจ้าของจ้างรายย่อย โดยการหยิบยืมแนวคิด(concept) ที่ผู้อื่นได้เคยศึกษาสถานะของผู้ประกอบการรายย่อยผ่านกระบวนการผลิตรูปแบบอื่นมาพัฒนาและประยุกต์ใช้ เช่น งานศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในประเทศไทยของแอนดรู เทอร์ตัน พบว่า ชาวนาชาวไร่ตกอยู่ในสถานะ “เสมือนแรงงานรับจ้าง” เนื่องจากชาวนาชาวไร่เริ่มสูญเสียอำนาจในการควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิต และแรงงานของตน ทำให้ขนาดในการถือครองที่ดินเริ่มลดลงเรื่อยๆ(increasing marginalization) (เทอร์ตัน,2533) และงานศึกษาชาวนาในประเทศอัฟริกาของเฮนรี เบิร์นสไตน์ในช่วงปีพ.ศ.2522 พบว่า ชาวนาไม่ใช่แรงงานรับจ้าง หรือชนชั้นกรรมาชีพ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวนายังสามารถควบคุมกระบวนการทำงานของตนเองได้ และลักษณะการทำงานของชาวนายังไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตของกลุ่มทุน ถึงแม้ว่าชาวนาอัฟริกาจะถูกบีบคั้น(squeeze) เอาไว้เปรียบจากรัฐทุนนิยม และทุนพาณิชย์อย่างหนัก แต่ชาวนาอัฟริกายังคงมีอิสระในการประกอบการอยู่ (Bernstein, 1981:8-13)

เมื่อผู้วิจัยได้ทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับสถานะของผู้ประกอบการรายย่อย ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อพิจารณาที่จะนำมาเป็นเครื่องมือที่ใช้ศึกษาสถานะของเจ้าของจ้างรายย่อยอย่างน้อย 3 ประเด็น กล่าวคือ **ประเด็นแรก** การจัดสรรวันเวลาในการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อย **ประเด็นที่สอง** ใครเป็นผู้ที่ควบคุมการทำงานของผู้จ้างรายย่อย **ประเด็นที่สาม** ใครเป็นผู้ที่สามารถสะสมทุนจากการทำงานของผู้จ้างรายย่อย

จากข้างต้น ผู้วิจัยจะนำข้อพิจารณานี้มาใช้ศึกษาสถานะของเจ้าของช้างรายย่อยโดยผู้วิจัยจะแบ่งการศึกษาเจ้าของช้างรายย่อยออกเป็น 3 ส่วน เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เจ้าของช้างรายย่อยดำรงชีวิตอยู่ คือ ส่วนที่หนึ่ง เจ้าของช้างรายย่อยต้องนำช้างเข้าทำงานกับปางช้าง เนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะเปิดปางช้าง เพราะเจ้าของช้างรายย่อยมีช้างและทุนน้อย ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยไม่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้โดยตรง ดังนั้นเจ้าของช้างรายย่อยต้องตกอยู่สภาพเหมือนกับควาญช้างที่รับจ้างทำงานให้กับเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลาง และได้ถูกส่งตัวไปทำงานตามปางช้าง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ส่วนที่สอง เจ้าของช้างรายย่อยต้องนำช้างออกเร่ร่อนในเมือง ซึ่งเป็นอาชีพที่ผิดกฎหมาย และต้องถูกควบคุมและลงโทษจากรัฐ ส่วนที่สาม เจ้าของช้างรายย่อยที่ทำงานรับจ้างให้กับโครงการพิเศษของรัฐ และกลุ่มทุน

เนื้อหาในบทที่ 4 จะครอบคลุมชีวิตของเจ้าของช้างรายย่อยซึ่งอยู่ในส่วนที่สอง และส่วนที่สาม โดยผู้วิจัยจะจัดให้อยู่ภายใต้หัวข้อต่างๆดังนี้ สถานะของเจ้าของช้างรายย่อยในกรณีนำช้างออกมาเร่ร่อนในเมือง และสถานะเจ้าของช้างรายย่อยภายใต้การจัดจ้างของรัฐและกลุ่มทุน ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 สถานะเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อน : แรงงานรับจ้าง

การศึกษาสถานะของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนในเขตเมืองมีความสำคัญมาก เนื่องจากปริมาณเจ้าของช้างรายย่อย ซึ่งพร้อมจะนำช้างออกมาเร่ร่อนในเมืองมีจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากปริมาณช้างในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งถูกนำมาเร่ร่อนในเมืองมีปริมาณมากถึง 360 เชือก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2549) เมื่อปริมาณเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเดินเร่ร่อนในเมืองมีมาก ทำให้เกิดปัญหาภายในเมือง เช่น ปัญหาการจราจร ปัญหาการถูกนานาชาติมองว่าประเทศไทยมีการทารุณกรรมสัตว์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงต้องศึกษาสถานะของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนพบว่า สถานะของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนตกอยู่ในสภาพของแรงงานรับจ้าง เนื่องจากอิทธิพลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองบีบคั้น ดังจะเห็นได้จากการศึกษาสภาพชีวิตเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนในเมืองอย่างน้อย 5 ประเด็น ซึ่งมาจากการสัมภาษณ์เจ้าของช้างรายย่อยกลุ่มหนึ่ง คือ ที่มาของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อน สภาพการทำงาน รายได้และการจัดสรรส่วนเกิน สภาพความเป็นอยู่ การถูกรัฐและทุนควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย

ที่มาของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อน

ที่มาของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 โดยการเปรียบเทียบความเสียเปรียบเจ้าของช้างรายย่อยในการแข่งขันกับเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลางในการส่งช้างออกแสดงยังต่างประเทศ อย่างไรก็ตามการแข่งขันในการส่งช้างระหว่างเจ้าของช้างรายย่อย รายกลางและรายใหญ่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายปัจจัยที่ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยต้องนำช้างออกมาเดินเร่ร่อนในเมือง ดังนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองภายในหมู่บ้านช้าง พบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองมีผลต่อการนำช้างออกมาเร่ร่อนในเมือง ดังจะเห็นได้จาก การขยายตัวของอุตสาหกรรมทำกระดาษจากไม้ยูคาลิปตัสขยายตัวมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าไผ่ในหมู่บ้านช้าง ซึ่งเป็นอาหารช้างลดลง เนื่องจากไม้ยูคาลิปตัสมีผลทำให้ป่าไผ่ตาย และชาวบ้านหันมาปลูกไม้ยูคาลิปตัส ส่งผลให้ลดการใช้แรงงานรับจ้างในการดูแลพืชผลทางการเกษตร เพราะไม้ยูคาลิปตัสเป็นต้นไม้ที่ไม่จำเป็นต้องดูแลรักษาเหมือนต้นไม้ทั่วไป

นอกจากนี้ การเมืองในหมู่บ้านช้างซึ่งถูกควบคุมโดยเจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลางและนักการเมืองได้มีอิทธิพลเหนือพื้นที่สาธารณะ ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยไม่มีพื้นที่เพียงพอที่จะเลี้ยงช้าง เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลรอบด้านของระบบทุนนิยมที่บีบคั้นเจ้าของช้างรายย่อย ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยไม่สามารถเลี้ยงช้างในหมู่บ้านได้ เนื่องจาก ป่าอาหารช้างถูกทำลายจากพืชเศรษฐกิจ และภายในหมู่บ้านก็มีปัญหาการว่างงาน

สภาพการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อน

สภาพการทำงานเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นแรงงานรับจ้าง ซึ่งจะได้อธิบายได้จากวันเวลาการทำงาน และหน้าที่การทำงาน (กลุ่มเจ้าของช้างรายย่อย, สัมภาษณ์, 2547) สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานการทำงานของแรงงาน ความเสี่ยงในการทำงาน และทำให้เห็นว่าเจ้าของช้างรายย่อยเป็นแรงงานสำคัญที่สร้างผลผลิตให้กับระบบทุนนิยม ผู้วิจัยจะเสนอรายละเอียดผ่านหัวข้อต่าง ๆ อย่างน้อย 3 หัวข้อ คือ วันเวลาการทำงาน หน้าที่การทำงาน ความเสี่ยงในการทำงาน มีรายละเอียดดังนี้

1) วันเวลาการทำงาน

เจ้าของช้างรายย่อยจะพาช้าง และครอบครัวออกเดินเร่ร่อนในเมืองอย่างน้อยปีละประมาณ 6-8 เดือน ทำงานทุกวันยกเว้นช่วงเวลาฝนตกหนัก และทำงานประมาณวันละ 14-17 ชั่วโมง

2) หน้าที่การทำงาน

ในช่วงเช้าเจ้าของช้างรายย่อยจะมีหน้าที่เลี้ยงช้าง เช่น ห่ออาหารและน้ำให้ช้างกิน พาช้างไปอาบน้ำ เป็นต้น ส่วนในช่วงสายและบ่าย เจ้าของช้างรายย่อยและสมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันจัดเตรียมอาหารช้างสำหรับขายในตอนเย็นและดึก โดยการไปหาซื้ออาหารช้าง เช่น มันแกว อ้อย แดงกวา กกล้วย เป็นต้น หลังจากนั้นเจ้าของช้างรายย่อยจะนำอาหารช้างมาล้างน้ำ เพื่อทำความสะอาดและตัด มัดใส่ถุง พอดกเย็น เจ้าของช้างรายย่อยพร้อมด้วยสมาชิกในครอบครัวจะพาช้างออกเดินเร่ร้อนขายอาหารช้างในเมืองไปจนกระทั่งขายอาหารช้างหมด

3) ความเสี่ยงในการทำงาน

การที่เจ้าของช้างรายย่อยนำช้างมาเลี้ยงในเมืองเผชิญกับความเสี่ยงในการทำงานค่อนข้างมาก เช่น การที่ช้างและคนอาจเหยียบกับตะปู เศษแก้ว การที่ช้างอาจพลัดตกท่อระบายน้ำ การที่ช้างและคนเสี่ยงกับการถูกรถชนในขณะที่เดินบนท้องถนน เป็นต้น

จากข้างต้น สภาพการทำงานของผู้เลี้ยงช้างรายย่อยมีลักษณะหนักและเสี่ยงเหมือนกับควาญช้างรับจ้างแต่แตกต่างกันเพียงสถานที่ทำงาน กล่าวคือ การทำงานของผู้เลี้ยงช้างรายย่อยและควาญช้างในแต่ละวันมีเวลาพักน้อยมากเมื่อเทียบกับมาตรฐานเวลาการทำงานของแรงงานตามกฎหมายแรงงานที่ระบุไว้เพียงวันละไม่เกิน 8 ชั่วโมง (กระทรวงแรงงาน, 2549) ดังจะเห็นได้จากเจ้าของช้างรายย่อยบางรายต้องทำงานโดยการพาช้างเดินเร่ร้อนขายอาหารช้างตั้งแต่เย็นจนกระทั่งถึงเช้าวันใหม่ เพื่อหารายได้ให้เพียงพอส่งคืนให้กับนายทุนเงินกู้ในท้องถิ่น ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อรายได้และการจัดสรรส่วนเกิน ส่วนการทำงานของควาญช้างรับจ้างดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 บางครั้งต้องทำงานทั้งในช่วงเวลากลางวันและกลางคืน

รูปที่ 15 สภาพช้างที่ถูกนำมาเร่ร้อนในเมือง

รายได้และการจัดสรรส่วนเกิน

เจ้าของข้างรายย่อยจะมีรายได้จากการขายอาหารข้างประมาณวันละ 800-1,200 บาท รายได้ของเจ้าของข้างรายย่อยแต่ละรายจะไม่เท่ากัน เนื่องจากปริมาณรายได้จะขึ้นอยู่กับลักษณะของประชากรในพื้นที่ที่เจ้าของข้างรายย่อยเข้าไปอาศัยอยู่ เช่น ความหนาแน่นของประชากร นิสัยของประชากร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เจ้าของข้างรายย่อยจะได้รายได้เฉลี่ยเดือนละ 30,000 บาท ถึงแม้ว่ารายได้ของเจ้าของข้างรายย่อยในขณะที่นำข้างมาเร่ร่อนในเมืองจะดูเหมือนสูง แต่รายได้ทั้งหมดจะถูกจัดสรรอย่างน้อย 3 ส่วน ดังนี้

1 ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงครอบครัวของเจ้าของข้างรายย่อยประมาณเดือนละ 7,000-8,000 บาท

2 เงินต้นและดอกเบี้ย ซึ่งเกิดจากการที่เจ้าของข้างรายย่อยต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนมาเป็น ค่าใช้จ่ายในการเดิน เช่น ค่าขนส่ง ค่าประกอบพิธีกรรมก่อนนำข้างเดินทางออกจากหมู่บ้าน ค่าลงทุนซื้ออาหารข้างในช่วงสัปดาห์แรก เป็นต้น การกู้ยืมในส่วนนี้จะต้องใช้เงินประมาณ 10,000 - 15,000 บาท และนายทุนจะคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน เมื่อผ่านการคำนวณ โดยสมมติเจ้าของข้างรายย่อยนำข้างมาเดินในเมือง 3 เดือน จะพบว่า เจ้าของข้างรายย่อยต้องส่งเงินจ่ายนายทุนเงินกู้จากการกู้ยืมกรณีนี้ เดือนละประมาณ 5,750 บาท

3 ดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงินซื้อข้างประมาณเดือนละ 7,500-20,000 บาท ซึ่งมาจากวงเงินกู้ซื้อข้างตั้งแต่ 150,000-400,000 บาท และดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน เมื่อผ่านการคำนวณออกมาแล้ว จะพบว่า เจ้าของข้างรายย่อยต้องจ่ายเพียงแค่อดอกเบี้ยจากการซื้อข้างเฉลี่ยเดือนละ 13,750 บาท

จากข้างต้นพบว่า ในแต่ละเดือน เจ้าของข้างรายย่อยจะมีค่าใช้จ่ายเฉพาะรายการข้างต้นอยู่ประมาณ 26,500 บาท ทำให้เหลือเงินเพียง 3,500 บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้อาจจะเพียงพอค่าใช้จ่ายในช่วงที่เจ้าของข้างรายย่อยหยุดพักจากการเดินเร่อาหารข้างในเมือง เพื่อให้ข้างได้พักผ่อนภายในหมู่บ้านข้าง แต่เจ้าของข้างรายย่อยจะไม่สามารถส่งเงินต้นคืนให้กับนายทุนเงินกู้ ซึ่งเจ้าของข้างรายย่อยได้ไปกู้ซื้อข้าง ทำให้นายทุนเงินกู้สามารถเข้ามายึดข้างได้ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าของข้างรายย่อยอาจดูเหมือนเป็นเจ้าของข้างตามตัวรูปพรรณ แต่ในความเป็นจริงนายทุนเงินกู้เป็นเจ้าของข้างที่แท้จริง เพราะนายทุนเงินกู้สามารถบีบบังคับเอาข้างจากเจ้าของข้างรายย่อย และสามารถวิ่งเดินออกตัวรูปพรรณขึ้นมาใหม่กับทางอำเภอได้ หรือสวมตัวรูปพรรณของข้างเชือกอื่นแทน ดังนั้นเมื่อเจ้าของข้างรายย่อยเป็นเจ้าของข้างเพียงนาม และการทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยไม่สามารถสะสมมูลค่าส่วนเกินให้กับครอบครัวของตนได้ เนื่องจากส่วนเกินที่เกิดขึ้นจากการทำงาน

ทั้งหมดต้องส่งกลับไปให้นายทุนเงินกู้ในรูปของดอกเบี้ย เพราะฉะนั้นการทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยเหมือนกับความอยู่ข้างรับจ้าง ซึ่งต้องทำงานสร้างส่วนเกินส่งกลับไปให้เจ้าของข้างรายใหญ่ และรายกลาง

อย่างไรก็ตาม เจ้าของข้างรายย่อยอาจจะมีทางเลือกในการกู้ยืมสถาบันทางการเงิน คือ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ธ.ก.ส) เพื่อหลีกเลี่ยงการจ่ายอัตราดอกเบี้ยสูงให้กับนายทุนเงินกู้ในท้องถิ่น แต่เจ้าหน้าที่ธ.ก.ส จะไม่ตีราคาตัวข้างให้เจ้าของข้างรายย่อย เนื่องจากธ.ก.ส จัดข้างอยู่ในทรัพย์สินซึ่งเรียกว่า อสังหาริมทรัพย์ เป็นทรัพย์สินที่มีความเสี่ยงและไม่มั่นคง ดังนั้นเจ้าของข้างรายย่อยที่อยากจะออกจากระบบเงินกู้ในระบบจำเป็นต้องหาทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์ เช่น บ้าน ที่ดิน เป็นต้น เพื่อนำมาค้ำประกันเงินกู้กับธ.ก.ส และเจ้าของข้างรายย่อยต้องยินยอมทำงานตามคำแนะนำ หรือการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ธ.ก.ส(เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน หมายเลข 4, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2549)

เงื่อนไขการกู้ยืมเงินจากธ.ก.ส เพื่อเป็นหลักประกันเงินต้นมีความเข้มงวดมาก ทำให้ปริมาณเจ้าของข้างรายย่อยที่ผ่านหลักเกณฑ์ของธ.ก.สมีปริมาณน้อย และการทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ธ.ก.ส และกำไรส่วนเกินจะถูกส่งจ่ายให้ในรูปดอกเบี้ยและเงินต้นให้กับธ.ก.ส สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยเป็นเพียงการหารายได้ให้กับนายทุนเงินกู้และธนาคารพาณิชย์ ทำให้เจ้าของข้างรายย่อยไม่สามารถสะสมทุนจากการทำงานเหมือนกับความอยู่ข้างรับจ้าง

นอกจากเจ้าของข้างรายย่อยจะนำข้างมาเดินเร่ร่อนในเมือง ปัจจุบันยังมีผู้เช่าข้างจากเจ้าของข้างรายกลาง ซึ่งผู้เช่าเหล่านี้มีสถานเหมือนเจ้าของข้างรายย่อย แต่มีลักษณะแตกต่างกันคือ ผู้เช่าข้างจะใช้ข้างทำงานหนักกว่าเจ้าของข้างรายย่อย โดยการที่ผู้เช่าข้างจะพาข้างออกเดินขายอาหารตั้งแต่เย็นจนถึงเกือบสว่างตามแหล่งท่องเที่ยว เพื่อขายอาหารข้างให้ผู้ที่มาเที่ยวสถานบันเทิงตอนกลาง วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เช่าข้างสามารถหารายได้ได้สูงกว่าเจ้าของข้างรายย่อยทั่วไปหลายเท่า ประมาณเดือนละ 70,000-80,000 บาท เพื่อที่จะสามารถจ่ายค่าเช่าข้างให้กับเจ้าของข้างรายกลาง ซึ่งมีอัตราค่าเช่าประมาณเดือนละ 12,000-15,000 บาท และอัตราค่าเช่าจะมีราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของข้าง เช่น นิสัย รูปร่าง ความสามารถ เป็นต้น เมื่อ ผู้เช่าข้างส่งค่าเช่าข้างคืนให้กับเจ้าของข้างแล้ว ผู้เช่าข้างจะต้องจ่ายค่าอาหารข้าง ค่าขนส่ง ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงข้างและค่าอาหารของสมาชิกกลุ่มผู้เช่าข้าง ประมาณ 20,000 บาท หลังจากนั้นผู้เช่าข้างจะเหลือเงินประมาณ 45,000 บาท เงินจำนวนนี้จะถูกแบ่งให้กับความอยู่ข้าง ซึ่งมาช่วยผู้เช่าข้างขายอาหารข้างประมาณ 3-4 คน ดังนั้นผู้เช่าข้างและความอยู่ข้างจะได้รับเงินจากการมาขายอาหารข้างคนละประมาณ 11,000-15,000

บาท และทำการส่งเงินไปเลี้ยงครอบครัว (กลุ่มผู้เช่าจ้างและเจ้าของจ้างรายย่อย, สัมภาษณ์, พฤศจิกายน 2547)

จากข้างต้น ทำให้เห็นว่าทั้งเจ้าของจ้างรายย่อย และผู้เช่าจ้างที่นำจ้างมาเดินเร่ร่อนในเมือง ต้องทำงานเลี้ยงครอบครัวของตน และยังสร้างส่วนเกินให้กับกระบวนการสะสมทุนของนายทุนเงินกู้และเจ้าของจ้าง เพราะฉะนั้นการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อยและผู้เช่าจ้างเป็นเพียงแรงงานรับจ้าง ซึ่งเหมือนกับควาญช้างรับจ้าง แต่แตกต่างกันเพียงสถานที่ทำงาน และวันเวลาในการทำงาน

สภาพความเป็นอยู่ของเจ้าของจ้างรายย่อยที่นำจ้างมาเร่ร่อน

สภาพความเป็นอยู่ของเจ้าของจ้างรายย่อยเป็นสิ่งที่หนึ่ง ซึ่งทำให้เห็นถึงลักษณะการเป็นแรงงานรับจ้าง เนื่องจากความเป็นอยู่ของเจ้าของจ้างรายย่อยมีความยากลำบากอย่างมากเหมือนกับแรงงานรับจ้าง ดังจะเห็นได้จาก การที่เจ้าของจ้างรายย่อยนำจ้างเดินทางเข้ามาในเมืองเพื่อเร่ร่อนขายอาหารจ้าง ทำให้เขาต้องพาสมาชิกในครอบครัวมาสร้างที่พักอาศัยชั่วคราวในพื้นที่รกร้างตามชานเมือง แต่สภาพที่พักอาศัยกลับไม่มีสภาพของความเป็นบ้านและแตกต่างกับที่อยู่ของคนทั่วไป เนื่องจากที่พักอาศัยของเจ้าของจ้างรายย่อยไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งคนทั่วไปจำเป็นต้องใช้เช่น โต๊ะ ตู้ เตียง โทรทัศน์ ตู้เย็น เป็นต้น รวมไปถึงภายในที่พักยังไม่มีน้ำประปาและไฟฟ้า ความขาดแคลนเหล่านี้ทำให้ครอบครัวเจ้าของจ้างรายย่อยทนอยู่อย่างลำบาก กล่าวคือ ในช่วงเช้า สมาชิกในครอบครัวเจ้าของจ้างรายย่อยจำเป็นต้องใช้พื้นที่ว่างหลังพุ่มไม้เป็นสถานที่ขับถ่าย และชำระร่างกาย ในช่วงกลางคืน พวกเขาจะใช้เพียงแสงตะเกียง หรือเทียนเพื่อให้แสงสว่าง และต้องนอนกับเสื่อบนพื้นดิน เพราะฉะนั้นเมื่อฝนตกหนักพวกเขาจำเป็นต้องย้ายที่พักตลอดเวลา เนื่องจากพื้นดินเปียกแฉะและเป็นโคลน ทำให้สภาพพื้นดินไม่เหมาะกับการนอน

รูปที่ 16 สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวเจ้าของจ้างรายย่อยที่เข้ามาอยู่ในเมือง(ก.ท.ม)

รูปที่ 17 สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวเจ้าของช้างรายย่อย ซึ่งมีลูกเล็กในขณะพักอยู่ในเมือง

การถูกรัฐและทุนควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเดินเร่ร้อนในเมือง

การถูกรัฐและทุนควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่า เจ้าของช้างรายย่อยตกอยู่ในสภาพแรงงานรับจ้าง เนื่องจากการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยไม่มีอิสระ แต่กลับตกอยู่ภายใต้การควบคุมการทำงานของรัฐและกลุ่มทุนอย่างเข้มงวด ดังจะเห็นได้จาก รัฐและกลุ่มทุนร่วมมือกันใช้มาตรการอย่างน้อย 5 มาตรการในการควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย กล่าวคือ มาตรการไล่ที่พักเจ้าของช้างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ มาตรการจับและปรับเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเดินเร่ มาตรการจับและยึดช้างเจ้าของช้างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ มาตรการจับและดำเนินคดีเจ้าของช้างรายย่อยในชั้นศาล การออกกฎหมายเพื่อควบคุมการทำงานเจ้าของช้างรายย่อย

1) มาตรการไล่ที่พักเจ้าของช้างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

มาตรการไล่ที่พักเจ้าของช้างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นวิธีการควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยทางอ้อม เนื่องจากวิธีการไล่ที่ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยไม่มีที่พัก ส่งผลให้พวกเขาต้องย้ายพื้นที่ทำมาหากินและไม่สามารถนำช้างเข้าไปขายอาหารช้างในแหล่งชุมชนได้ สะดวก จะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งเทศกิจ และตำรวจมีอำนาจที่เข้ามาควบคุมการประกอบอาชีพของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเดินเร่ร้อน

2) มาตรการจับและปรับเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเดินเร่

มาตรการจับและปรับเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเดินเร่ร้อนในเมือง เป็นมาตรการที่ต้องการควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย และเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีช่องทางในการดึงส่วนเกินจากการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย มาตรการจับและปรับมักจะถูกใช้โดย

เจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งอัตราค่าปรับจะมีตั้งแต่ครั้งละ 200-500 บาท หรือในบางพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตำรวจ จะคิดในอัตราเหมาจ่ายสัปดาห์ละ 300 บาท ต่อข้าง 1 เชือก และวิธีการปรับของเจ้าหน้าที่ตำรวจ บางครั้งก็ไม่มีใบสั่งให้กับเจ้าของข้างรายย่อย อย่างไรก็ตามในบางครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจปรับเป็น จำนวนเงิน และยึดอาหารข้างไว้เป็นของกลาง ทำให้ในวันนั้นเจ้าของข้างรายย่อยไม่สามารถนำข้าง ออกเดินเร่ขายอาหารข้างได้

3) มาตรการจับและยึดข้างเจ้าของข้างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

มาตรการจับและยึดข้างเจ้าของข้างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นมาตรการที่เจ้าหน้าที่ ของรัฐเคยพยายามนำมาใช้เมื่อปีพ.ศ. 2546 โดยมีเป้าหมายเพื่อยึดข้างของเจ้าของข้างรายย่อยมาอยู่ ภายใต้การดูแลของหน่วยงานรัฐ เพื่อเป็นการลงโทษเจ้าของข้างรายย่อยที่ฝ่าฝืนกฎหมายนำข้าง กลับมาเดินเร่บนขายอาหารข้างในเมือง ดังจะเห็นได้จากการยึดข้างจำนวน 5 เชือก ในวันที่ 10 มกราคม 2546 โดยเจ้าหน้าที่กรมอุทยานฯ และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิแห่งหนึ่ง และนำข้างทั้งหมดไป เลี้ยงไว้อยู่ที่สถาบันคชบาล จ.ลำปาง (ประธานสมัชชาชาวข้าง, สัมภาษณ์, มกราคม 2549)

4) มาตรการจับและดำเนินคดีเจ้าของข้างรายย่อยในชั้นศาล

มาตรการจับและดำเนินคดีเจ้าของข้างรายย่อยในชั้นศาล เป็นมาตรการควบคุมการทำงานของ เจ้าของข้างรายย่อยที่นำข้างมาเร่บน ซึ่งเริ่มใช้เมื่อประมาณพ.ศ.2547 โดยการเจ้าหน้าที่ตำรวจจับ และดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม เพื่อลงโทษและควบคุมการนำข้างมาเร่บนของเจ้าของข้าง รายย่อย เนื่องจากข้างของเจ้าของข้างรายย่อยต้องถูกขังไว้ชั่วคราวประมาณ 1-2 เดือน และ เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ไม่อนุญาตให้เจ้าของข้างได้พบข้างของตนในระหว่างการดำเนินคดีทางศาล

หลังจากเสร็จสิ้นคดี เจ้าของข้างรายย่อยต้องเสียค่าปรับในชั้นศาลตั้งแต่ 200-3,000 บาท ตามข้อกล่าวหาที่แตกต่างกันเพราะประเทศไทยมีกฎหมายที่ให้อำนาจในการลงโทษผู้ที่นำข้างมา เร่บนในเมืองหลายฉบับ เช่นพระราชบัญญัติการจราจรทางบก พ.ศ. 2522 มาตรา 4,43(3),111,112 148 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 มาตรา 25,74 พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2499 มาตรา 12,17 ,42 พระราชบัญญัติทางหลวง พ.ศ.2535 มาตรา 46,72 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 91,382แก้ไขเพิ่มเติมประมวลอาญา (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2526 มาตรา 4 เป็นต้น (สมาคมข้าง ไทย,จดหมาย,31 สิงหาคม 2547)

ตัวอย่าง กรณีการจับข้างในเขตกรุงเทพฯ ประมาณวันที่ 21-24 สิงหาคม 2547 เจ้าหน้าที่ ตำรวจในท้องที่ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช และเจ้าหน้าที่จาก สถาบันคชบาลแห่งชาติ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จับกุมความข้างและพรรคพวกไปขังไว้ที่สถานี ตำรวจท้องที่ รวมทั้งได้ยึดและขนส่งข้างไปไว้ที่อ่างเก็บน้ำบางพระ จังหวัดชลบุรี หลังจากนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ทำเรื่องส่งฟ้องให้กับพนักงานอัยการ

ในระหว่างการดำเนินคดีทางชั้นศาลสร้างความลำบากให้กับเจ้าของช้างรายย่อยครอบครัวหนึ่งอย่างมากเนื่องจากเจ้าของช้างรายย่อยต้องกู้ยืมเงินประมาณ 10,000 บาทและเสียดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน รวมทั้งต้องนำเงินที่ครอบครัวของตนเก็บสะสมไว้ประมาณ 10,000 บาทมาเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากหมู่บ้านช้างเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อมาต่อสู้อัยการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นโจทก์ที่ศาลแขวงเขตราชดำเนินอยู่หลายครั้งเป็นเวลาเกือบ 1 เดือน นอกจากนี้ ในระหว่างการดำเนินคดีเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อนุญาตให้เจ้าของช้างเข้าเยี่ยมช้างของตน ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยทุกข์ใจเพราะเป็นห่วงช้างของตน (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 10, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2547)

5) การออกกฎหมายเพื่อควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย

การออกกฎหมายเพื่อควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยเป็นวิธีการหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ของรัฐพยายามนำมาบังคับใช้ เพื่อให้อำนาจเจ้าหน้าที่สามารถควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก ในช่วงปีพ.ศ. 2545 ได้มีการผลักดันกฎหมายที่มีชื่อว่า ร่างพระราชบัญญัติสัตว์สัญลักษณ์ประจำชาติ พ.ศ.....โดยสถาบันคชบาลและคณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งระบุข้อห้ามที่ขัดขวางการนำช้างเข้ามาเร่ร่อนในเมือง เช่น ห้ามปล่อยช้างเดินบนทางหลวง ห้ามให้ช้างเดินเข้าไปในเขตชุมชน การขนส่งช้างบ้านต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 13, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547 และ 8 มกราคม 2549)

มาตรการทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างเข้ามาเร่ร่อนในเมืองไม่มีความเป็นอิสระเหมือนกับผู้ประกอบการ แต่กลับตกอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเข้มงวดทั้งจากการควบคุม การลงโทษ รวมทั้งเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่เรียกเก็บเงิน ซึ่งได้มาจากการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนตกอยู่ในสภาพแรงงานรับจ้าง เพราะเจ้าของช้างรายย่อยมีหน้าที่เพียงสร้างส่วนเกินให้กับนายทุนในท้องถิ่น และ เจ้าหน้าที่รัฐ

ถึงแม้ว่าเจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างมาเร่ร่อนจะถูกควบคุมการทำงานอย่างเข้มงวดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และนายทุนในท้องถิ่น แต่รัฐบาลไทยไม่ต้องการให้เจ้าของช้างรายย่อยนำช้างมาเร่ร่อนในเมือง ดังนั้นหน่วยงานของรัฐและกลุ่มทุนบางกลุ่มจึงได้จัดโครงการพิเศษ เพื่อแก้ปัญหาการนำช้างมาเร่ร่อน รวมทั้งยังเป็นการช่วยเหลือเจ้าของช้างรายย่อยและช้างให้มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่โดยเนื้อแท้ โครงการพิเศษเหล่านี้ไม่ต่างกับการจัดจ้างเจ้าของช้างรายย่อยให้อยู่ในฐานะแรงงานรับจ้าง และวิธีการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการควบคุม และปกครองเจ้าของช้างรายย่อยกลับแฝงไว้ด้วยการเอารัดเอาเปรียบเจ้าของช้างรายย่อยเหมือนกับที่เจ้าของช้างกระทำกับควาญช้างรับจ้าง แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

4.2 เจ้าของจ้างรายย่อยที่ทำงานในโครงการพิเศษของรัฐ และกลุ่มทุน :แรงงานรับจ้าง

การศึกษาสถานะของเจ้าของจ้างรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการพิเศษของรัฐ และกลุ่มทุน ทำให้เห็นว่า ถึงแม้รัฐและกลุ่มทุนจะเสนอทางเลือกให้เจ้าของจ้างรายย่อยในรูปของโครงการพิเศษต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาจ้างเร่ร่อน เช่น โครงการ “นำจ้างกลับหมู่บ้าน” ซึ่งจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2543 โดยมูลนิธิหมู่บ้านช่างการบิณฑิไทยร่วมมือกับภาครัฐ โครงการ “จ้างลาดตระเวนป่าไม้” ซึ่งจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2546 โดยกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช โครงการ “จ้างคืนถิ่นพัฒนาบ้าน” ซึ่งจัดขึ้นในปีพ.ศ.2549โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น แต่ทางเลือกเหล่านี้เป็นเพียงการทำให้อาจารย์รายย่อยอยู่ในสถานะแรงงานรับจ้าง เนื่องจากโครงการพิเศษต่างๆเหล่านี้มีลักษณะที่คล้ายกัน คือ การทำสัญญาจ้างเจ้าของจ้างรายย่อย วันเวลาการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อยในสถานะลูกจ้าง และการควบคุมการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสะสมทุนของโครงการ ถึงแม้ว่าโครงการต่างๆที่กล่าวมาเป็นการดำเนินการของรัฐและไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อสะสมกำไร แต่การบริหารงานของโครงการต้องคำนึงถึงความอยู่รอดในระบบทุนนิยม เพราะฉะนั้นงานบริการบางอย่างซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการต้องมีการเรียกเก็บค่าบริการ อันนำไปสู่การสะสมทุน

ต่อจากนี้ไป ผู้วิจัยจะประมวลเรื่องราวของเจ้าของจ้างรายย่อยที่อยู่ในโครงการพิเศษต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาจ้างเร่ร่อนในเมือง อันนำไปสู่การยืนยันว่าเจ้าของจ้างรายย่อยอยู่ในสถานะแรงงานรับจ้าง ผ่านประเด็นต่างๆอย่างน้อย 4 ประเด็น คือ ความเป็นมาของโครงการจ้างเจ้าของจ้างรายย่อย เงื่อนไขการจ้างงาน สภาพการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อย การควบคุมการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อย มาตรการลงโทษเจ้าของจ้างรายย่อย

ความเป็นมาของโครงการจ้างเจ้าของจ้างรายย่อย

โครงการจ้างเจ้าของจ้างรายย่อยหลายโครงการเกิดขึ้น เนื่องจากรัฐและกลุ่มทุนเห็นถึงปัญหาการนำจ้างเข้ามาเร่ร่อนในเมืองว่า การนำจ้างมาเร่ร่อนอาจสร้างความเดือดร้อนให้กับการจราจรในเมือง อันนำมาสู่การขาดวงการลงทุนภายในประเทศ ดังนั้น รัฐและกลุ่มทุนจึงได้ร่วมกันก่อตั้งโครงการจ้างเจ้าของจ้างรายย่อยเพื่อแก้ปัญหาจ้างเร่ร่อน โดยโครงการจะมีการควบคุมและจำกัดพื้นที่การเลี้ยงจ้างของเจ้าของจ้างรายย่อยให้อยู่ในบริเวณหมู่บ้านช่าง หรือในป่าซึ่งเป็นพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ รวมทั้งจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวภายในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จาก โครงการ “นำจ้างกลับหมู่บ้าน” และโครงการ “จ้างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด”มีเป้าหมายที่สำคัญคือ การพัฒนาหมู่บ้านช่างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ส่วนโครงการ

“ช่างลาดตระเวนป่า”ก็มีการจัดกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาควบคุมเจ้าของช่างรายย่อย เพื่อนำช่างมาให้บริการนักท่องเที่ยวเข้าชมป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ

เงื่อนไขการจ้างงาน

การศึกษาเงื่อนไขการจ้างงานเจ้าของช่างรายย่อย ซึ่งทำงานภายใต้โครงการพิเศษต่างๆของรัฐและกลุ่มทุน จะครอบคลุมตั้งแต่เรื่องสัญญาการจ้างงาน อัตราค่าจ้าง สวัสดิการ ไปจนถึง การควบคุมการทำงานเจ้าของช่างโดยรัฐและกลุ่มทุน มีรายละเอียดดังนี้

1) สัญญาการจ้างงาน

สัญญาการจ้างงานเป็นหนังสือที่สามารถใช้บังคับได้ตามกฎหมาย ซึ่งจะสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง กล่าวคือ สัญญาการจ้างงานจะให้อำนาจนายจ้างในการควบคุมการทำงานและให้อำนาจลงโทษลูกจ้าง ดังเช่น หนังสือสัญญาจ้างเอกชนนำช่างมาทำงานในโครงการนำช่างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด ข้อ 2 ระบุให้อำนาจองค์การบริหารส่วนจังหวัด สุรินทร์ (อ.บ.จ)หรือตัวแทนของอ.บ.จ เป็นผู้กำหนดหน้าที่ สถานที่ทำงาน และอำนาจในการควบคุมการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยอย่างเต็มที่ ซึ่งถ้าเจ้าของช่างรายย่อยไม่ปฏิบัติตามและไม่เชื่อฟังคำสั่งของเจ้าหน้าที่อ.บ.จอย่างเคร่งครัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีสิทธิ์บอกเลิกสัญญาทันที (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ,หนังสือสัญญา, 2549)

จากข้างต้น จะพบว่าสัญญาในโครงการพิเศษจะมีลักษณะที่เหมือนกัน คือการให้อำนาจนายจ้างในการควบคุมและบอกเลิกสัญญา ดังจะเห็นได้จากหนังสือสัญญาจ้างของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพรรณพืช ซึ่งมีชื่อว่า “สัญญาจ้างเอกชนนำช่างมาทำงานในโครงการช่างลาดตระเวนป่า”ข้อ 2มีเนื้อหาเหมือนกับหนังสือว่าจ้างขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น(กรมอุทยานฯ, หนังสือสัญญา,2546)

นอกจากนี้ ระยะเวลาในการต่อสัญญาจ้างยังเป็นตัวควบคุมการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อย เนื่องจากเจ้าของช่างรายย่อยต้องพยายามทำงานและประพฤติตัวอยู่ใน โอิวาทของข้าราชการ ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมโครงการพิเศษเหล่านี้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ยินยอมต่อสัญญาให้เจ้าของช่างรายย่อย เพราะสัญญาตามโครงการพิเศษเหล่านี้หนึ่งฉบับมักจะมีระยะเวลาการจ้างงานสั้น ดังเช่น สัญญาจ้างเจ้าของช่างในโครงการช่างลาดตระเวนป่ามีการต่อสัญญาเป็นรายเดือน สัญญาจ้างในโครงการช่างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิดจะมีการต่อสัญญาทุกๆ 2 เดือน (ข้าราชการหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549)

การที่สัญญาจ้างเจ้าของจ้างรายย่อยให้ทำงานกับโครงการพิเศษของรัฐและกลุ่ม ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างตัวแทนของฝ่ายนายจ้างกับเจ้าของจ้างรายย่อย ซึ่งอยู่ในสถานะ ลูกจ้าง เนื่องจากสัญญาจ้างถูกร่างขึ้นมาจากรัฐและกลุ่มทุน ซึ่งเป็นนายจ้างฝ่ายเดียว และในทางปฏิบัติโครงการพิเศษที่เกิดขึ้นที่หลังมักจะไปบอกลอกเลียนเนื้อหาในสัญญาของโครงการก่อนหน้านี้ ทำให้ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมก็ยังคงอยู่

2) อัตราค่าจ้าง

อัตราค่าจ้างเป็นตัวบ่งบอกถึงรายได้ที่เจ้าของจ้างจะได้รับจากการทำงานในโครงการพิเศษต่างๆ ซึ่งแต่ละโครงการจะมีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 4 อัตราค่าจ้างตามโครงการพิเศษ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาจ้างเร่ร่อน

ชื่อโครงการ	ค่าจ้างจ้างสำหรับเจ้าของจ้าง (บาท/เดือน)	เงินเดือนความรู้อจ้าง (บาท/เดือน)	ค่าอาหารจ้าง (บาท/เดือน)
นำจ้างกลับสู่หมู่บ้าน	----	-----	5,000
จ้างลาดตระเวนป่า	6,000	4,100	-----
จ้างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด	5,000	-----	3,000

จากตารางข้างต้น พบว่าโครงการพิเศษที่ต้องการจ้างเจ้าของจ้าง ทำให้โครงการสามารถจัดกิจกรรมเกี่ยวกับจ้างต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายของเจ้าของจ้าง ความรู้อจ้าง และค่าอาหารจ้าง แต่ในทางปฏิบัติ เมื่อโครงการไม่สามารถจัดสรรงบประมาณ หรือรายได้ให้กับค่าใช้จ่ายทุกส่วนของเจ้าของจ้างได้ เท่ากับว่าโครงการผลกระทบส่วนที่ขาดหายไปให้กับเจ้าของจ้าง

นอกจากนี้ ระบบอัตราค่าจ้างข้างต้นของโครงการจ้างลาดตระเวนป่ายังจูงใจให้เจ้าของจ้างรายใหญ่และรายกลางส่งจ้างเข้าร่วมโครงการแข่งขันกับเจ้าของจ้างรายย่อย เพราะเมื่อเปรียบเทียบค่าเช่าจ้างของโครงการจะมากกว่าที่จ้างบางแห่งจ่ายให้กับเจ้าของจ้าง เหตุการณ์นี้ทำให้เจ้าของจ้างรายย่อยตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบรายใหญ่ ดังจะเห็นได้จาก เจ้าของจ้างรายใหญ่สามารถเลือกพื้นที่ขึ้นดี ซึ่งมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมและอยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ เช่น อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติป่าละอู จ.ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ส่วนเจ้าของจ้างรายย่อยต้องไปอยู่ในเขตป่า ซึ่งทุรกันดารและเสี่ยงอันตราย เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขตห้วยสำราญและอุทยานแห่งชาติน้ำยี่นใกล้กับอำเภอทาบเชิงเป็นพื้นที่เขตชายแดนไทยเขมร ซึ่งเสี่ยงต่อการที่จ้างและความ

ช่างจะเจอกับระเบิด เขตอุทยานแห่งชาติทับลานซึ่งกินบริเวณหลายจังหวัดและเขตอุทยานแห่งชาติ เขาสอยดาวเป็นแหล่งที่มีสัตว์ป่าดุร้ายและเชื้อไข้ป่า เป็นต้น (เจ้าของช่างรายย่อยหมายเลข 12, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547)

3) สวัสดิการ

สวัสดิการเป็นสิ่งจูงใจอย่างหนึ่งให้เจ้าของช่างรายย่อยยินยอมทำงานให้กับโครงการ จากการศึกษาพบว่า สวัสดิการของโครงการพิเศษเหล่านี้มีความแตกต่างและพิเศษกว่าสวัสดิการโดยทั่วไปที่เอกชนจัดจ้าง เนื่องจากโครงการพิเศษในกรณีนี้เป็นการดำเนินงานโดยรัฐ ทำให้สวัสดิการบางอย่างเกิดจากการนำเอาพื้นที่สาธารณะมาจัดแบ่งให้กับเจ้าของช่างรายย่อย ดังจะเห็นได้จาก

โครงการช้างลาดตระเวนป่าจะอนุญาตให้ครอบครัวของเจ้าของช่าง และควาญช้างอาศัยอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกับโครงการช้างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์(อ.บ.จ) จะจัดสร้างบ้านชาวภูยกายในพื้นที่ศูนย์ศึกษาให้กับครอบครัวของเจ้าของช้างอาศัยครัวเรือนละ 1 หลัง และในช่วงแรก ศูนย์ศึกษาอาจจะออกค่าน้ำและค่าไฟฟ้าให้แทนเจ้าของช่าง (เจ้าของช่างรายย่อยหมายเลข 18, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549) รวมทั้ง องค์การบริหารส่วนจังหวัดกับสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าดงภูดิน ป่าดงสายทอ จากกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพรรณพืช (แต่เดิมเป็นกรมป่าไม้) มาจัดสรรให้เจ้าของช่างรายย่อยเข้าไปปลูกป่าอาหารช้างให้กับช้างของตนได้กินคนละ 10 ไร่ (นักการเมืองในระดับท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2549)

จากข้างต้น เงื่อนไขการจ้างงานเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า เจ้าของช่างรายย่อยตกอยู่ในสถานะ แรงงานรับจ้าง เนื่องจากการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยต้องอยู่ภายใต้พันธะสัญญา ซึ่งเจ้าของช่างรายย่อยได้เซ็นไว้กับเจ้าของโครงการทุกๆเดือน หรือครั้งละประมาณ 2-3 เดือน เพื่อเป็นการยืนยันว่าเจ้าของช่างรายย่อยยอมรับสภาพการถูกควบคุมการทำงาน และยอมรับเงินเดือนและสวัสดิการที่นายจ้างจัดให้ ถึงแม้ว่าสัญญาการจ้างงานเจ้าของช่างรายย่อยจะเกิดจากการร่างของเจ้าของโครงการเพียงฝ่ายเดียว แต่จะมีผลบังคับคู่กรณีทั้งสองฝ่ายตามกฎหมาย

สภาพการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อย

สภาพการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยจะแสดงให้เห็นถึงวันเวลาการทำงาน และหน้าที่การทำงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) วันเวลาการทำงาน ถูกกำหนดโดยเจ้าของโครงการให้เจ้าของช่างรายย่อยทำงานทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08.00 -17.00 น. เนื่องจากการเลี้ยงช้างและการให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นงาน ซึ่งต้องทำทุกวัน ดังนั้นการเลี้ยงช้างของเจ้าของช่างรายย่อยจึงไม่มีวันหยุด ต้องเลี้ยงช้างและฝึกช้างทุกวัน

2) หน้าที่การทำงาน ถูกกำหนดโดยเจ้าของโครงการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และตัวแทนของทุน ในแต่ละโครงการอาจจะกำหนดหน้าที่การทำงานของเจ้าของซึ่งรายย่อยแตกต่างกันไป กล่าวคือ โครงการซึ่งลาดตระเวนป่าจะให้ความสำคัญกับการใช้ช่างในงานขนส่งสัมภาระของกรมป่าไม้และการตรวจจับ ติดตามไล่ล่าผู้ลักลอบตัดไม้มากกว่าการให้บริการนักท่องเที่ยว ส่วนโครงการนำช่างกลับสู่หมู่บ้าน และโครงการช่างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิดจะให้ความสำคัญกับการให้บริการนักท่องเที่ยว ทำให้งานส่วนใหญ่ของเจ้าของซึ่งรายย่อย คือ การฝึกช่าง และนำช่างมาให้บริการนักท่องเที่ยวผ่านรูปแบบการแสดงและการนั่งช่าง ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 เวลาการทำงานของเจ้าของซึ่งรายย่อยตามโครงการช่างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด

เวลาการทำงาน	หน้าที่ของเจ้าของซึ่งรายย่อยและความรู้ช่าง	หมายเหตุ
07.30-08.00 น.	จีช่างมาเซ็นชื่อที่ศูนย์ศึกษา	
08.00 น.	ยื่นเคารพธงชาติหน้าเสาธง และฟังคำสั่ง โอวาท จากผู้จัดการศูนย์ศึกษา ซึ่งเป็นข้าราชการของอ.บ.จ	
09.00 -11.00 น.	ฝึกช่าง และควบคุมช่างให้ทำการแสดงความสามารถของช่างประมาณ 12-13ชุด เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว	
11.30-12.00 น.	ควบคุมช่างตัวใหญ่ให้บริการนั่งช่างชมธรรมชาติภายในศูนย์ศึกษาและหมู่บ้านช่างแก่นักท่องเที่ยว ส่วนช่างเชือกเล็ก เจ้าของช่างจะควบคุมช่างให้บริการถ่ายรูปและให้นักท่องเที่ยวซื้ออาหารช่างป้อนช่างเล็ก	
12.00-14.00 น.	เจ้าของช่างบางส่วนจะพาช่างเดินทางไปบริเวณวังทะลุ ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำมูลไหลมาบรรจบกับแม่น้ำชี เพื่อแสดงภาพช่างอาบน้ำและขบวนของช่างเดินข้ามแม่น้ำใหญ่ เป็นการสร้างความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยวในขณะรับประทานอาหารกลางวันริมแม่น้ำ	
14.30 น.-15.30 น.	ส่งนักท่องเที่ยวเดินทางกลับ และพาช่างกลับมาที่ศูนย์ศึกษา เพื่ออาบน้ำให้ช่าง และปล่อยให้ช่างได้พักผ่อน	

16.00 -16.30 น.	เริ่มทำการฝึกช่าง และทำการแสดงให้นักท่องเที่ยวชม	
17.00น.-18.00น.	มารายงานตัวพร้อมกับฟังคำสั่งจากเจ้าหน้าที่ของโครงการ เพื่อจัดลำดับการแสดงในวันต่อไป หลังจากนั้นเจ้าของช่างรายย่อยและควาญช่างทำความสะอาดบริเวณศูนย์ศึกษา	

ตัวอย่างการทำงานของเจ้าของช่างช่างต้นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง และจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการพบว่า ในอนาคตช่วงเวลาการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยและควาญช่างจะมีการจัดสรรเวลาใหม่โดยเพิ่มหน้าที่การปลูกป่าอาหารช่างครอบครัวละ 10 ไร่ (ข้าราชการหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549) เพื่อให้การทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยมีประสิทธิภาพสูงสุด ตารางการทำงานสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการใช้พลังงานของเจ้าของช่างรายย่อยโดยรัฐและกลุ่มทุนให้มากที่สุด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าในภาคบริการดังจะเห็นได้จาก การฟื้นฟูสภาพธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้าน อันส่งผลโครงการสามารถดำเนินต่อไปได้

นอกจากหน้าที่การทำงานจะถูกกำหนดโดยผู้บริหาร โครงการ หน้าที่การทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยยังสัมพันธ์กับอัตราค่าจ้างที่เจ้าของโครงการจัดสรรให้ กล่าวคือ โครงการจัดจ้างเจ้าของช่างรายย่อยบางโครงการไม่มีการจ่ายค่าอาหารสำหรับช่าง ทำให้เจ้าของช่างรายย่อยต้องมีหน้าที่รับผิดชอบค่าอาหารช่างและจัดหาอาหารช่างด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระงานให้กับเจ้าของช่างรายย่อยมากกว่าที่เจ้าของโครงการกำหนดไว้โดยปริยาย อย่างไรก็ตามแม้โครงการที่จ่ายค่าอาหารช่างอย่างเช่น โครงการช่างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิดจะจ่ายค่าอาหารช่างให้กับเจ้าของช่างรายย่อย แต่มันไม่เพียงพอ เนื่องจากเจ้าของช่างรายย่อยหลายร้อยครอบครัวต้องมาอยู่ภายในพื้นที่หมู่บ้านช่าง ซึ่งเป็นพื้นที่แห้งแล้ง เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกไม้ยูคาลิปตัส ส่งผลให้เจ้าของช่างรายย่อยต้องใช้เวลาออกเหนือจากการทำงานขับรถไปหาซื้ออาหารช่าง ซึ่งมีราคาสูงขึ้นทุกวัน และแต่ละครั้งก็ใช้เวลานานขึ้นเรื่อยๆ วันหนึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง (เจ้าของช่างรายย่อยคนที่ 4, สัมภาษณ์, 2549)

รูปที่ 18 สภาพความแห้งแล้ง ป่ายูคาลิปตัสในหมู่บ้านช้าง รูปที่ 19 การหาอาหารเลี้ยงช้างของเจ้าของช้างรายย่อย ขณะที่อยู่ในหมู่บ้านช้าง

การควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยโดยผู้บริหารโครงการ

การควบคุมเจ้าของช้างรายย่อยซึ่งทำงานอยู่ใน โครงการพิเศษ เป็นสิ่งหนึ่งที่ยืนยันว่า เจ้าของช้างรายย่อยได้ตกอยู่ในสถานะแรงงานรับจ้าง อย่างไรก็ตามระบบการควบคุมและการลงโทษเจ้าของช้างรายย่อยของ โครงการพิเศษ ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐกับทุนอาจมีลักษณะแตกต่างกับระบบที่ใช้ในอุตสาหกรรมเลี้ยงทั่วไป กล่าวคือ ลักษณะการควบคุมของโครงการพิเศษจะมีทั้งการควบคุมทางตรง และการควบคุมทางอ้อม ดังนี้

การควบคุมทางตรงจะเป็นการควบคุมภายในการจัดลำดับการทำงานของโครงการ คือ นักการเมืองเป็นผู้ควบคุมนโยบาย และแต่งตั้งข้าราชการเข้ามาดูแลการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย ส่วนข้าราชการจะจัดให้มีการแต่งตั้งหัวหน้ากลุ่มควาญช้าง เพื่อมาควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยอีกครั้งหนึ่ง การควบคุมทางตรงจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยสูงสุด เพื่อโครงการพิเศษสามารถทำงานบริการหารายได้ ทำให้โครงการพิเศษสามารถอยู่รอดในระบบการแข่งขันแบบทุนนิยม

ส่วนการควบคุมทางอ้อมจะเป็นการควบคุมจากภายนอกการบริหารงานของโครงการ คือ นักการเมืองหรือตัวแทนของทุน ซึ่งเป็นผู้บริหารนโยบายของโครงการ อาจจะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกลุ่มการเมืองในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้นำกลุ่มการเมืองมาเสนอความคิดเห็นในการควบคุมการทำงานและการลงโทษเจ้าของช้างรายย่อย เนื่องจากผู้นำกลุ่มการเมืองกลุ่มต่างๆในท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับ หรือคุ้นเคยกับควาญช้างและเจ้าของช้างรายย่อยอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น ผู้บริหารโครงการสามารถหยิบยืมกลุ่มการเมือง เพื่อมาช่วยควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยและควาญช้างได้อีกทางหนึ่ง

ระบบการควบคุมการทำงานเจ้าของช่างรายย่อยของโครงการพิเศษข้างต้นจะพบได้ในหลายโครงการ แต่อาจจะมีรายละเอียดแตกต่างกันบ้าง เช่น โครงการข้างลาดตระเวนป่าเป็นโครงการที่กำหนดโดยนักการเมืองระดับชาติ และปฏิบัติงานควบคุมการทำงานเจ้าของช่างรายย่อยโดยเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ อย่างไรก็ตาม ในเขตอุทยานแห่งชาติบางแห่ง ซึ่งมีการจัดระบบการท่องเที่ยวจะมีการรับเจ้าของช่างรายย่อยและความรู้ช่างหลายคน ทำให้ต้องการมีการเลือกหัวหน้าความรู้ช่างขึ้นมาควบคุมการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อย

ส่วนโครงการข้างคั่นถิ่นพัฒนาบ้านเกิด ซึ่งเป็นโครงการพิเศษที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นโครงการที่มีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือนักการเมืองมาควบคุมนโยบาย และนำข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาควบคุมการทำงานของหัวหน้าความรู้ช่าง ต่อจากนั้นหัวหน้าความรู้ช่างจะเข้ามาควบคุมการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยและความรู้ช่าง

นอกจากนี้ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดยังใช้วิธีการควบคุมทางอ้อม ซึ่งถูกเรียกว่าวิธีการจัดแยกและแบ่งกลุ่ม คือ ผู้บริหารโครงการจะเริ่มทำให้กลุ่มการเมืองในท้องถิ่นที่มีความขัดแย้งอยู่เดิมปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ นักการเมืองท้องถิ่นและข้าราชการระดับสูงได้เชิญและเปิดโอกาสให้กลุ่มการเมืองที่มีอยู่ 4-5 กลุ่ม เช่น กลุ่มพระวัดป่า กลุ่มนายกอบ.ต กลุ่มกำนัน กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น (นักการเมืองในระดับท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2549)

หลังจากนั้นผู้บริหารโครงการจะปล่อยให้กลุ่มต่างๆแสดงความคิดเห็นในการประชุมในลักษณะโจมตีผลประโยชน์ของกลุ่มอื่นและปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ผู้บริหารโครงการคาดว่าการประชุมลักษณะนี้จะช่วยให้กลไกการคานอำนาจระหว่างกลุ่มทำงาน ในขณะที่เดียวกันนักการเมืองและข้าราชการระดับสูงของจังหวัดสุรินทร์จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกลุ่มต่างๆผ่านช่องทางที่ไม่เป็นทางการ เช่น การนัดพบกันเป็นการส่วนตัว การโทรศัพท์คุยกัน การให้ความช่วยเหลือส่วนตัว เป็นต้น ส่วนในเวลาประชุมอย่างเปิดเผยกลุ่มผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดสุรินทร์จะแกล้งแสดงบทบาทเป็นกลาง รวมถึงแสดงออกว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองในหมู่บ้านช่างและไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับการเลี้ยงช่างเพื่อทำให้หัวหน้ากลุ่มต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนผู้เลี้ยงช่างไว้ใจ หลังจากนั้นพวกเขาจะขอมให้ผู้บริหารคอยนั่งฟัง และควบคุมการประชุม ส่งผลให้การควบคุมการทำงานของเจ้าของช่างรายย่อยดำเนินงานได้สะดวกขึ้น(นักการเมืองในระดับท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2549)

มาตรการลงโทษเจ้าของจ้างรายย่อย

มาตรการลงโทษเจ้าของจ้างรายย่อยเป็นเรื่องที่ยืนยันว่า เจ้าของจ้างรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการพิเศษอยู่ในสถานะ แรงงานรับจ้าง เนื่องจากการทำงานของเจ้าของรายย่อยไม่ได้เกิดขึ้นอย่างอิสระ แต่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมการทำงานและการลงโทษจากตัวแทนของผู้บริหาร โครงการมาตรการลงโทษของแต่ละโครงการจะมีความแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายการลงโทษที่เหมือนกัน คือ การบังคับให้เจ้าของจ้างรายย่อยและความรู้จ้างรับจ้างทำงานเต็มประสิทธิภาพและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เชื่อฟังคำสั่งของผู้บริหาร โครงการมากที่สุด

จากการศึกษาโครงการพิเศษหลายโครงการพบว่า มีมาตรการลงโทษเจ้าของจ้างรายย่อยอย่างน้อย 3 วิธี คือ การตัดเดือน การหักเงินค่าประกัน การไล่ออกจากโครงการ มีรายละเอียดดังนี้

1) การตัดเดือน

การตัดเดือนเป็นวิธีการเบื้องต้น ที่ข้าราชการใช้ลงโทษเจ้าของจ้างรายย่อย เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานในหลายกรณีเช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้จะตัดเดือนเจ้าของจ้างรายย่อย ซึ่งปล่อยให้จ้างเข้าไปกินดินไม้ นอกเหนือจากเขตพื้นที่ป่าไม้รกรทึบ ข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดตัดเดือนเจ้าของจ้างรายย่อย ที่ไม่ทำความสะอาดบริเวณศูนย์การศึกษาโดยการเก็บขี้ช้างหลังจากการแสดงเล็ก (กลุ่มเจ้าของจ้างรายย่อย, สัมภาษณ์, 2549)

2) การหักเงินค่าประกัน

การหักเงินค่าประกันเป็นวิธีการ ซึ่งบางโครงการใช้ควบคุมการทำงานของเจ้าของจ้างรายย่อยไม่ให้เจ้าของจ้างรายย่อยลาออกและกลับเข้ามาทำงานบ่อย ทำให้การทำงานของโครงการขาดความต่อเนื่อง รวมทั้งเงินค่าประกันจะถูกหักในกรณีที่เจ้าของจ้างรายย่อยทำงานผิดพลาดและสร้างความเสียหายให้กับโครงการ

ตัวอย่าง โครงการจ้างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิด เจ้าของจ้างต้องวางเงินมัดจำหรือเงินประกันกับโครงการจ้างคืนถิ่นพัฒนาบ้านเกิดเชื่อละ 820 บาท ในสายตาของครอบครัวเจ้าของจ้างรายย่อยเห็นว่า เงินจำนวนนี้มีค่ามากเมื่อเทียบกับรายได้จากการรับจ้างทำงานทั่วไปในหมู่บ้านช้างเฉลี่ยเพียงวันละ 150 บาท (เจ้าของจ้างรายย่อยหมายเลข 18, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549) และเงินประกันสามารถถูกยึดไปได้หากเจ้าของจ้างรายย่อยทำผิดระเบียบของโครงการ เช่น ลาออกก่อนระยะเวลาการทำงาน ซึ่งกำหนดไว้ในสัญญาจ้าง การทำให้นักท่องเที่ยวได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น

3) การไล่ออกจากโครงการ

การไล่ออกจากโครงการพิเศษเป็นมาตรการที่มีระดับการลงโทษที่รุนแรงที่สุด เนื่องจากการไล่เจ้าของข้างรายย่อยออกจากโครงการเป็นการทำให้เจ้าของข้างรายย่อยสูญเสียรายได้ที่จะใช้เลี้ยงครอบครัว และยังเป็นกำหนัดห้ามไม่ให้เจ้าของข้างรายย่อยกลับเข้ามาทำงานให้กับโครงการอีก

ตัวอย่าง โครงการข้างคินถิ่นพัฒนาบ้านเกิด ข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดเริ่มจะวางกฎที่ใช้ลงโทษเจ้าของข้างรายย่อยโดยใช้วิธีการไล่ออก กล่าวคือ ภายใน 1 เดือนเจ้าของข้างรายย่อยห้ามลาเกิน 4 ครั้ง ถ้าฝ่าฝืนจะถูกตักเตือนประมาณ 3-4 ครั้งและถ้าเจ้าของข้างรายย่อยยังไม่ทำที่ที่จะปรับปรุงตัว ข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะทำเรื่องถึงนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดให้ตั้งคณะกรรมการสอบและไล่ออกจากโครงการ หลังจากนั้นจะประกาศห้ามไม่ให้เจ้าของข้างรายย่อยที่ถูกไล่ออกเข้ามาข้องเกี่ยวกับกิจกรรมของโครงการอีก (ข้าราชการหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549)

สรุป

กล่าวโดยสรุป เจ้าของข้างรายย่อยได้ตกอยู่ในสถานะ แรงงานรับจ้าง ดังจะเห็นได้จากการศึกษากระบวนการทำงานของทั้งเจ้าของข้างรายย่อย ที่นำข้างมาเดินเร่ร่อนในเมือง และเจ้าของรายย่อย ที่เข้าร่วมโครงการพิเศษของรัฐ กล่าวคือ เจ้าของข้างรายย่อยที่นำข้างมาเดินเร่ร่อนในเมืองต้องทำงานรับใช้การสะสมทุนของนายทุนเงินกู้ยืมระบบ และตกอยู่ภายใต้การควบคุมและการลงโทษทั้งจากรัฐและทุนอย่างเข้มงวด เนื่องจากการนำข้างมาเดินเร่ร่อนถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ทำให้การทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยถูกควบคุมเหมือนกับการทำงานของแรงงานรับจ้าง คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถเข้ามาควบคุมพื้นที่การทำงานของเจ้าของข้างรายย่อย ที่นำข้างมาเดินเร่ร่อน โดยสามารถใช้วิธีการหลายวิธีเช่น การขับไล่ที่อยู่ การจับ การปรับทั้งที่อยู่ในระเบียบกฎหมายและนอกเหนือกฎหมาย การดำเนินคดีในชั้นศาล เป็นต้น

ส่วนเจ้าของข้างรายย่อย ที่ต้องเข้าร่วมโครงการพิเศษของรัฐและทุน ซึ่งจัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาข้างเร่ร่อน ก็คือการจัดจ้างเจ้าของข้างรายย่อยเหมือนกับแรงงานรับจ้างทั่วไป เนื่องจากการทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยจะถูกกำหนดโดยผู้บริหารโครงการตามสัญญาจ้างงาน เช่น สถานที่ทำงาน วันเวลาการทำงาน หน้าที่การทำงาน เป็นต้น รวมทั้งการทำงานของเจ้าของข้างรายย่อยก็เพียงส่วนหนึ่งของการสะสมทุนของโครงการ เพื่อให้โครงการสามารถดำรงอยู่ได้ในระบบทุนนิยม

จากข้างต้น การที่เจ้าของจ้างรายย่อยถูกควบคุมโดยรัฐและทุน เป็นสิ่งที่คล้ายกับการที่ทุนควบคุมการทำงานของความอยู่ซึ่งรับจ้างในระบบอุตสาหกรรมเลี้ยงซึ่งปกติ เนื่องจากทั้งภาครัฐและทุนเป็นผู้กำหนดหน้าที่การทำงานและสถานที่ทำงานของผู้เลี้ยงซึ่ง เพราะฉะนั้น ทั้งเจ้าของจ้างรายย่อยและความอยู่ซึ่งต่างตกอยู่ในสภาพของลูกจ้าง แต่ทั้งสองกลุ่มยังมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ เจ้าของจ้างรายย่อยยังมีปัจจัยการผลิต แต่เริ่มที่จะสูญเสียการควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิตของตน ส่วนความอยู่ซึ่งรับจ้างได้สูญเสียปัจจัยการผลิตและสูญเสียการควบคุมการใช้พลังแรงงานของตน

การควบคุมที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดของระบบทุนนิยมซึ่งมองว่า พลังแรงงานเป็นเสมือนปัจจัยการผลิตชนิดหนึ่งที่ทุนสามารถหาซื้อได้ และใช้งานได้ทันที แต่กรอบแนวคิดนี้ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างทุน รัฐทุนนิยมกับผู้ใช้แรงงาน เพราะพลังแรงงานเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะขายพลังแรงงานให้กับทุนและรัฐทุนนิยม แต่มนุษย์ยังรักษาความสามารถในการผลิตต่อไปไม่เหมือนกับวัตถุสิ่งของ รวมทั้งมนุษย์มีเป้าหมาย และวิธีการบรรลุเป้าหมายของตน ดังนั้นระบบการควบคุมการใช้แรงงานของมนุษย์ของทุน จะนำไปสู่ความขัดแย้งและการต่อต้านจากผู้ใช้แรงงาน เพราะการควบคุมที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานเป็นการฝืนธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อทราบการควบคุมและความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 และบทนี้ ในบทต่อไปจะศึกษากระบวนการต่อต้านต่อการควบคุมผู้ใช้แรงงานทั้งในส่วนของความอยู่ซึ่งรับจ้างและเจ้าของจ้างรายย่อย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การต่อสู้ของความข้างและเจ้าของข้างรายย่อย

ในบทที่ 3 ได้วิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างทุนกับความข้าง ซึ่งอยู่ในสถานะ แรงงานรับจ้าง และในบทที่ 4 ได้วิเคราะห์สถานะของเจ้าของข้างรายย่อยก็พบว่า เจ้าของข้างรายย่อยมีสถานะแรงงานรับจ้างเหมือนกับความข้าง เพราะฉะนั้นในบทที่ 3 และบทที่ 4 ได้ทำให้เห็นโครงสร้างทางชนชั้น ซึ่งเอาเรคเอาเปรียบแรงงานรับจ้าง ส่งผลให้แรงงานรับจ้างมีปฏิกริยาตอบโต้ในรูปแบบต่างๆต่อระบบการควบคุมแรงงาน ซึ่งจะได้นำเสนอในบทนี้

ในงานวิจัยชิ้นนี้จะจัดปฏิกริยาตอบโต้ของแรงงานรับจ้างในการเลียงข้างว่าเป็นการต่อสู้ทางชนชั้นรูปแบบหนึ่ง และเนื้อหาในบทนี้จะแสดงให้เห็นความล้มเหลวและข้อจำกัดของการต่อสู้ทางชนชั้นของแรงงานรับจ้างในการเลียงข้าง เนื่องจากการต่อสู้ของแรงงานรับจ้างทั้งความข้างและเจ้าของข้างรายย่อยยังจำกัดอยู่เพียงแค่การต่อสู้ในระดับปัจเจก ระดับกลุ่มย่อย ซึ่งพัฒนาช้ากว่าการต่อสู้ของกรรมกรในโรงงาน เพราะการต่อสู้ของกรรมกรสามารถนำการต่อสู้ในระดับปัจเจก เช่น การนิทาหัวหน้างาน การข่มขู่หัวหน้างานและผู้จัดการ การวางยาเครื่องจักร การขโมยวัตถุดิบของโรงงาน เป็นต้น มาพัฒนาเป็นจิตสำนึกทางชนชั้นร่วมกันของกรรมกร ทำให้เกิดการต่อสู้ในระดับกลุ่มและระดับสหภาพแรงงาน(พัชณี, 2549) กล่าวโดยสรุป การต่อสู้ของกรรมกรจะใช้การสร้างประสบการณ์ร่วมผ่านการชุมนุม และแสวงหาข้อเรียกร้อง ซึ่งเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของกรรมกร ทำให้การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของกรรมกรในระดับปัจเจกพัฒนาไปสู่การต่อสู้แบบรวมหมู่ (collective action) เพราะฉะนั้นเราจึงสามารถเข้าใจได้ง่ายว่าการต่อสู้ระหว่างกรรมกรกับนายทุนเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น

ถึงแม้ว่าเราไม่สามารถอธิบายการต่อสู้ของแรงงานรับจ้างในธุรกิจเลียงข้างในลักษณะการต่อสู้แบบรวมหมู่ ซึ่งมีการจัดองค์กรที่เข้มแข็งเหมือนกับกรณีของกรรมกร แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่ได้เกิดการต่อสู้ทางชนชั้นในธุรกิจเลียงข้างเลย ดังนั้นหน้าที่หลักของบทนี้ ก็คือทำให้เห็นร่องรอยการต่อสู้ทางชนชั้น และข้อจำกัดในการพัฒนาการต่อสู้ในระดับปัจเจกเข้าสู่การต่อสู้ในระดับองค์กรของแรงงานรับจ้างในธุรกิจเลียงข้าง ซึ่งมีความเข้มแข็ง เพื่อให้เข้าใจลักษณะการต่อสู้ของแรงงานในธุรกิจเลียงข้าง ผู้วิจัยขอเสนอความหมายของการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตการต่อสู้ทางชนชั้น

ความหมายของการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวัน

ความหมายของการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันได้ประยุกต์มาจากงานศึกษาของ James C.Scott (Scott, 1985: p292)ทำให้ได้ลักษณะของการต่อสู้แบบนี้อย่างน้อย 4 ประเด็น คือ **ประเด็นแรก** การต่อสู้ในชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องมีการจัดองค์กร ระบบ และการรวมกลุ่ม **ประเด็นที่สอง** การต่อสู้ในชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนร่วมเสมอไปโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว อาจจะเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว **ประเด็นที่สาม** การต่อสู้ในชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายเพื่อการปฏิบัติ **ประเด็นที่สี่** การต่อสู้ในชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องตระหนัก หรือความตั้งใจ (intention) ล้มล้างระบบการควบคุม

ลักษณะการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันข้างต้นเป็นตัวขับเคลื่อนพลวัตการต่อสู้ทางชนชั้น กล่าวคือ เมื่อเกิดการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันอาจจะช่วยเสริม หรือลดทอนความเข้มแข็งของการต่อสู้ทางชนชั้นในระดับกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เล็กๆน้อยๆ ในชีวิตประจำวันมีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อความอยู่รอด (subsistence) และแย่งชิงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลับคืนมาโดยไม่จำเป็นต้องรวมกลุ่ม หรือเปิดเผยให้คนอื่นได้รับรู้

เมื่อทราบความหมายของการต่อสู้ที่จะใช้ในการศึกษาในบทนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ รูปแบบการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของแรงงานรับจ้าง และข้อจำกัดของการพัฒนาการต่อสู้ระดับกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มีรายละเอียดดังนี้

5.1 รูปแบบการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของแรงงานรับจ้าง

รูปแบบการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของแรงงานรับจ้างในธุรกิจเลี้ยงช้าง จะมีลักษณะที่แตกต่างขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางภาวะวิสัยและอัตวิสัย เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอโดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ การต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของควาญช้างระดับปัจเจก และการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของเจ้าของช้างรายย่อยระดับปัจเจก เนื่องจากระบบการควบคุมของแรงงานรับจ้างของกลุ่มคนทั้งสองส่วนมีรายละเอียดที่แตกต่างกันดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 3 และบทที่ 4

การต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของควาญช้างระดับปัจเจก

การต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของควาญช้างระดับปัจเจกเป็นการต่อสู้เบื้องต้น ซึ่งมีลักษณะ กระจัดกระจายและตัวใครตัวมัน เนื่องจาก โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างควาญช้างกับ ทูน ทำให้ทูนสามารถควบคุมควาญช้างอย่างรอบด้านทั้งทางด้านปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และ ภายภาคังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 โครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมนี้ได้บีบบังคับให้ควาญช้างบางส่วนต้อง ต่อสู้ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวทันทีทันใด โดยขาดการตระหนัก หรือสร้างเหตุผลรองรับการต่อสู้ แต่มีเป้าหมายพื้นฐานเพียงแก่ผลประโยชน์เฉพาะหน้าของตน เช่นการหารายได้เพิ่ม การแก้แค้น นายทูน การเอาตัวรอดไปวันๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างสังคมก็ยังเปิดโอกาสให้ควาญช้างบางคนสามารถพัฒนาความคิด ขึ้นมารองรับการต่อสู้ของตน ทำให้การต่อสู้มีความเป็นเหตุผล ซึ่งเป็นหน่ออ่อนของการสร้าง จิตสำนึกทางชนชั้น แต่ลักษณะการต่อสู้ของควาญช้างในระดับปัจเจก ถึงแม้จะมีเหตุผล แต่ระบบ การควบคุมการทำงานของควาญช้างโดยทูนเข้มงวดมาก ก็ได้ทำให้จิตสำนึกทางชนชั้นซึ่งเกิดขึ้น เป็นรายคนอ่อนแอลง เพราะฉะนั้นการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของควาญช้างระดับปัจเจก มีโอกาสน้อยในการพัฒนาเป็นการต่อสู้ทางชนชั้นที่เข้มแข็ง แต่การต่อสู้เหล่านี้ยังมีความสำคัญต่อ การศึกษา เนื่องจากการต่อสู้เหล่านี้เป็นสิ่งยืนยันว่า โครงสร้างที่ทุนขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากการ ทำงานของควาญช้างได้สร้างความคับข้องใจ ความไม่พอใจ และความอึดอัดในการดำรงชีวิตของ ควาญช้าง ดังนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอเรื่องการต่อสู้เล็กๆน้อยๆของควาญช้างในระดับปัจเจก โดย แบ่งแยกอย่างน้อย 2 รูปแบบคือ การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างพร้อมกับพัฒนาเหตุผลทางชนชั้น

รูปแบบที่ 1 การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

การต่อสู้ในชีวิตประจำวันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นรูปแบบการต่อสู้ทางชนชั้น รูปแบบหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบโต้ระบบการควบคุมการทำงานที่เข้มงวดโดยกลุ่มทูน เช่น การที่ นายทูนลงโทษทางร่างกาย การที่นายทูนกดค่าจ้างให้ต่ำ เป็นต้น ทำให้การต่อสู้รูปแบบนี้มีลักษณะ เป็นการเอาตัวรอดของแรงงานเป็นหลัก โดยผ่านการ โทกท การขโมย การแก้แค้น อย่างไรก็ตามผล ของการต่อสู้โดยวิธีนี้อาจทำให้พลังของการต่อสู้ทางชนชั้นมีลักษณะขึ้น หรือลง หรือบางครั้งการ ต่อสู้ก็หยุดนิ่ง ต่อจากนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเพื่อผลประโยชน์ ส่วนตัวอย่างน้อย 9 วิธี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การโกหกเจ้าของช้างเรื่องคุณสมบัติของควาญช้าง

การโกหกเจ้าของช้างเรื่องคุณสมบัติของควาญช้าง เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากวิธีการนี้ต่อสู้ระบบการคัดสรรควาญช้างเข้ามาทำงานกับเจ้าของช้าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการควบคุมประสิทธิภาพการทำงาน

ตัวอย่างเช่น นาย งอ(นามสมมุติ)เป็นควาญช้างที่ทำงานให้กับเจ้าของช้างรายกลางคนหนึ่ง ในจังหวัดสุรินทร์ แต่การทำงานเลี้ยงช้างให้กับเจ้าของช้างรายกลางถูกควบคุม และดูแลผลการทำงานของควาญช้างเป็นประจำ ทำให้นาย งอ(นามสมมุติ)รู้สึกเบื่อหน่ายกับการทำงาน ทำให้นาย งอ(นามสมมุติ)จะทำงานอยู่ประมาณสองสามเดือนแล้วก็ลาออกหายไปประมาณ 3-4 เดือนแล้ว นาย งอ(นามสมมุติ)ก็กลับเข้ามาทำงานกับเจ้าของช้างคนเดิมอีกครั้งเป็นอยู่ประมาณ 5-6ปี เนื่องจากนาย งอ (นามสมมุติ)มักโดนเจ้าของช้างไล่ออกหลายครั้ง หรือแอบหนีออกจากงานโดยไม่ลาออกและกลับไปอยู่บ้าน เมื่อต้องการกลับมาทำงานใหม่ นาย งอ(นามสมมุติ)จะแกล้งเข้ามาช่วยควาญช้างที่กำลังทำงานให้กับเจ้าของช้างคนเดิม เพื่อให้เจ้าของช้างเห็นหน้านาย งอ (นามสมมุติ) และถ้าเจ้าของช้างเห็นหน้าก็มักจะถามนาย งอ(นามสมมุติ)ว่าไปทำอะไรที่ไหนมา นาย งอ(นามสมมุติ)ก็จะคุยโม้ว่าไปทำงานเลี้ยงช้างในปางช้างที่มีชื่อเสียงมาและดูแลช้างคุดมาหลายเชือก เจ้าของช้างก็จะเกิดความรู้สึกเชื่อถือความสามารถของนาย งอ (นามสมมุติ) เจ้าของช้างอยากจะรับนาย งอ (นามสมมุติ)กลับเข้ามาทำงานเลี้ยงช้างให้ตนเองอีกครั้ง (ควาญช้างหมายเลข 11, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2547และ15 มกราคม 2549)จะเห็นได้ว่าวิธีการโกหกเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองของควาญช้างอย่างหนึ่ง

จากข้างต้น สาเหตุหนึ่งของการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเกิดจากลักษณะของงานที่เจ้าของช้างกำหนดให้ทำสร้างความรู้สึกรู้สึกเบื่อหน่ายให้กับควาญช้าง ตัวอย่างการอาบน้ำให้ช้างเนื่องจากธรรมชาติของช้างเป็นสัตว์ที่ชอบคลุกฝุ่นใส่ตัว หรือลงไปคลุกโคลนเพื่อให้โคลน และฝุ่นคลุมผิวหนังเพื่อปกป้องความชุ่มชื้นของผิวหนังและป้องกันความร้อนจากแสงอาทิตย์ รวมทั้งในช่วงที่ฝนตก ช้างจะลงไปเล่นกับน้ำโคลนบ่อย ทำให้โคลนติดตามผิวหนัง ซอกหู ซอต่อต่างๆ ของช้างหนามาก ควาญช้างต้องใช้เวลาอาบน้ำให้ช้างที่ไปคลุกโคลนนานกว่าปกตินาน ถึง 1 ชั่วโมงเศษ เมื่ออาบน้ำให้ช้างเสร็จ ควาญช้างจะรู้สึกเมื่อยไปทั้งตัว และเสื้อผ้าของควาญช้างก็จะเปื้อนและโคลน หลังจากอาบน้ำให้ช้างเสร็จแล้วก็นำช้างไปมัดไว้กับหลัก และควาญช้างก็ต้องมานั่งซักเสื้อผ้าของตัวเองอีกครั้ง

2) การขโมยเวลาทำงานและซ้างไปหารายได้พิเศษ

การขโมยเวลาทำงานและซ้างไปหารายได้พิเศษของควาญซ้าง เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวแบบหนึ่ง และเป็นการต่อสู้กับระบบการควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการที่เจ้าของซ้างกดค่าจ้างของควาญซ้างให้ต่ำ ทำให้ควาญซ้างมีสภาพความเป็นอยู่อย่างลำบากและต้องพึ่งเจ้าของซ้างตลอดเวลา แต่การที่ควาญซ้างใช้วิธีการนี้เป็นความพยายามในหารายได้ เพื่อลดความจำเป็นในการพึ่งเจ้าของซ้าง ก็เท่ากับเป็นการต่อสู้กับระบบการควบคุมที่ทุนสร้างขึ้น

ตัวอย่างเช่น กรณีของนาย จอ(นามสมมุติ) ซึ่งเป็นควาญซ้างที่ทำงานให้เจ้าของซ้างรายหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับมอบหมายจากเจ้าของซ้างให้ดูแลซ้างพลายเชือกหนึ่ง ซ้างเชือกนี้มีความสามารถเชิง ทำให้เลี้ยงง่ายทำให้ นาย จอ(นามสมมุติ)สามารถฝากซ้างให้เพื่อนควาญซ้างดูแลและแอบเอาเวลางานหนีไปเป็นช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ชั่วคราวที่อุแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีหัวหน้าควาญซ้างคอยปกปิดไม่ให้เจ้าของซ้างรู้ อย่างไรก็ตามการกระทำของนาย จอ(นามสมมุติ)ไม่ได้เกิดจากความไม่พอใจในตัวเจ้าของซ้าง แต่สาเหตุที่นาย จอ (นามสมมุติ)ต้องทำแบบนี้ก็เพื่อที่จะหารายได้เสริมเพื่อนำมาเลี้ยงภรรยาและลูกน้อย ซึ่งอายุได้เพียง 1ขวบเนื่องจากเงินเดือนที่เจ้าของซ้างให้เพียงเดือนละ 2,000บาท มันไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว (ควาญซ้างหมายเลข 14, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2547และ 15 มกราคม 2549)

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ควาญซ้างคนหนึ่งที่เลี้ยงซ้างให้เจ้าของซ้างรายหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ได้ขโมยซ้างออกจากบ้านพักของเจ้าของซ้าง หลังจากเวลา 5 โมงเย็น โดยแกล้งทำเป็นนำซ้างเข้ามาผูกภายในบ้านก่อน หลังจากให้อาบน้ำให้ซ้างเสร็จเรียบร้อย ได้ตกลงกับยามเฝ้าบ้านให้เปิดประตูให้ตนนำซ้างออกไป โดยสัญญากับยามว่าหลังจากที่ตนเองกลับมาจะแบ่งรายได้จากการขายอาหารซ้างให้ พอถึงเวลา 6 โมงเย็น เมื่อควาญซ้างสังเกตเห็นเจ้าของซ้างเข้าไปพักผ่อนในบ้าน ควาญซ้างได้แอบนำซ้างมาผูกไว้ใกล้ๆต้นไม้ใหญ่รอเวลาจนกว่าฟ้าจะมีดสนิทก็ส่งสัญญาณ ให้ยามที่เฝ้าประตูใหญ่ออก พอสำหรับที่ซ้างและตนจะออกไปข้างนอก หลังจากควาญซ้างพาซ้างเข้าไปเดินขายอาหารซ้างที่ตลาดในเมืองจนหมด ได้กำไรมาประมาณ 200-300 บาทก็นำซ้างเดินกลับเข้าบ้าน โดยจ่ายส่วนแบ่งให้ยามครึ่งหนึ่ง (ควาญซ้างหมายเลข 15, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2547)

3) การแอบทำร้ายซ้าง

การทำร้ายซ้างเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางชนชั้นในระดับปัจเจกเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากการทำร้ายซ้างเป็นเรื่องส่วนตัวของควาญซ้างที่จะแค้นแค้นเจ้าของซ้าง

และมีนัยยะถึงความพยายามในการทำลายกระบวนการสะสมทุนของเจ้าของจ้าง แต่วิธีการนี้แสดงให้เห็นถึงจุดอ่อนของการใช้รูปแบบการต่อสู้ทางชนชั้นในระดับปัจเจกเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว คือ ผลของการต่อสู้ในระดับปัจเจกอาจนำไปสู่การทำลายความสามัคคีของคนในชนชั้นเดียวกัน ส่งผลให้การต่อสู้ในระดับกลุ่ม และองค์กรที่เข้มแข็งเกิดขึ้นได้ยาก

การทำร้ายจ้างเปรียบเสมือนการทำลายปัจจัยการผลิตในกระบวนการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการเลี้ยงจ้างทำให้การสะสมทุนของนายทุนหยุดชะงัก และสูญเสียรายได้จากการแสดงของจ้าง เนื่องจากจ้างสุขภาพไม่ดี รวมถึงการที่จ้างคือ ขัดคำสั่งของนายจ้างซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่จ้างถูกทำร้ายโดยนายจ้างซึ่งรู้จักนิสัย และจุดอ่อนของจ้างอย่างดี การตอบโต้ของนายจ้างที่ถูกนายทุนกดขี่ใช้กำลังลงโทษนายจ้างจะทำให้นายจ้างเกิดความรู้สึกเครียดแค้น เก็บกด รวมถึงอยากทำลายนายทุนซึ่งวิธีการหนึ่งที่ทำลายนายทุนได้อย่างเจ็บปวดทั้งทางด้านจิตใจ และกระบวนการผลิต รวมไปถึงการทำลายระบบการควบคุมของนายทุนเพราะนายจ้างที่เลือกวิธีทำร้ายจ้างมักจะแอบกระทำความรุนแรงโดยไม่ให้คนพบเห็น และเลือกจ้างที่ตนเองไม่เคยดูแล หรือมีส่วนร่วมในการดูแล เพื่อให้นายทุนไม่สามารถจับได้ว่าใครทำร้ายจ้างของตน ดังนั้นนายทุนจะตอบโต้นายจ้าง โดยการระบายนามณ์ลงโทษนายจ้างทุกคนที่สงสัยอันส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแรงงานกับนายทุน

นายจ้างที่ถูกส่งไปทำงานให้กับเจ้าของจ้างตามต่างจังหวัด หรือนายจ้างที่ทำงานเลี้ยงจ้างภายในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ มักจะกดดันจากเจ้าของจ้าง หรือผู้จัดการปางจ้างโดยการค่าว่าหักเงินเดือนเป็นประจำ บางครั้งนายจ้างถูกลงโทษโดยใช้กำลังทุบตี หลังจากนั้น นายจ้างบางคนก็เกลียดชังหัวหน้านายจ้างที่เป็นผู้คุมดูแลปางจ้าง และเจ้าของจ้างจะรวมกันแอบเอาหอก ไม้แหลมแทงขาจ้างบางเชือกซึ่งมีนิสัยไม่คือ เชื่อง จ้างที่มีอายุน้อย จ้างพังแ่ๆในตอนดึก ช่วงเวลาที่นายจ้างทุกคนเข้านอน เพื่อให้จ้างเจ็บ ร้อง และมีบาดแผลไม่สามารถเดินได้เพื่อแ่แ่้นเจ้าของจ้าง รวมทั้งอาจจะมีเจตนามุ่งที่จะทำให้จ้างเชือกนั้นไม่สามารถรับน้ำหนักท่องเที่ยวได้ เช่น จ้างเด็กก็ไม่สามารถแสดงความสามารถได้ ส่วนจ้างแ่ก็ต้องหยุดให้บริการนั่งจ้างแ่ก้ชี (กลุ่มนายจ้าง, สัมภาษณ์, 2547)

นายจ้างบางคนก็แสดงความไม่พอใจเจ้าของจ้าง โดยการทำร้ายจ้างแต่ไม่ได้มุ่งหวังที่จะทำให้จ้างได้รับบาดเจ็บอย่างรุนแรงจนไม่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวส่งผลให้เจ้าของจ้างขาดรายได้ นายจ้างประเภทนี้จะระบายความไม่พอใจในการควบคุมของเจ้าของจ้างโดยใช้อารมณ์ และไม่มีเกรงใจใครตรงหน้า เพียงแ่จ้างทำตามคำสั่งซ้ำ หรือคือไม่ยอมทำตามคำสั่ง นายจ้างจะลงโทษโดยการตีในลักษณะที่นายจ้างทั่วไปทำ แ่นายจ้างจะใส่แ่แ่แรงมากขึ้นอาจจะเอาตะขอดี้

หน้าผากข้างแรงขึ้น และซ้ำหลายครั้งเกินกว่าปกติทำให้หน้าผากข้างเป็นบาดแผล หรือเอาตะขอเกี่ยวรอยต่อของใบหูแล้วกระชากให้ข้างเดินตามแรงขึ้น (กลุ่มความรู้อ้าง, สัมภาษณ์, 2547)

เหตุการณ์ครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึง ความไม่พอใจของความรู้อ้างที่มีต่อเจ้าของข้างที่แสดงผ่านการแอบตีข้าง และ ระบบความรับผิดชอบของบรรดาความรู้อ้าง เมื่อข้างของเจ้าของข้างถูกรังแกต้องมีความรู้อ้างคนใดคนหนึ่งที่ถูกจับมาให้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ครั้งนี้ ดังนั้นการต่อสู้ในระดับปัจเจกโดยใช้วิธีการนี้เป็นการสร้างความอ่อนของการต่อสู้ทางชนชั้น

4) การปล่อยให้ข้างเรียนรู้พฤติกรรมที่อาจสร้างความเดือดร้อนให้เจ้าของข้าง

การปล่อยให้ข้างเรียนรู้พฤติกรรมที่อาจสร้างความเดือดร้อนให้เจ้าของข้าง เป็นการต่อสู้ของความรู้อ้างในชีวิตประจำวันระดับปัจเจก ซึ่งทำให้เห็นว่า การต่อสู้เบื้องต้นอาจจะไม่ได้เกิดจากความตั้งใจที่จะทำร้ายนายทุน แต่เป็นการกระทำเพื่อทำให้ความรู้อ้างมีชีวิตรอดอยู่ไปวันๆ ซึ่งขัดแย้งกับความต้องการของทุน กล่าวคือ ทุนต้องการให้ความรู้อ้างเลี้ยงข้างอย่างเต็มประสิทธิภาพ แต่ความรู้อ้างกลับไม่สนใจที่จะเรียนรู้และปรับปรุงการทำงาน ดังจะเห็นได้จาก การปล่อยให้ข้างเรียนรู้พฤติกรรมที่อาจสร้างความเดือดร้อนให้กับเจ้าของข้าง เช่น การสอนให้ข้างกินเหล้าเบียร์ การสอนให้ข้างต่อย การสอนให้ข้างกินขนม ลูกอมเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว เป็นการฝึกสอนของความรู้อ้างที่ไม่ได้ตระหนักว่าการฝึกข้างให้มีพฤติกรรมที่ทำลายสุขภาพของข้างเอง และอาจสร้างความเดือดร้อนให้กับเจ้าของข้าง เนื่องจากการที่ความรู้อ้างสอนให้ข้างเรียนรู้ที่จะกินของมีเงินมา หรือต่อยคนอาจเป็นการทำร้ายบุคคลรอบข้าง

ตัวอย่างเช่น ความรู้อ้างกลุ่มหนึ่งที่เลี้ยงข้างให้เจ้าของข้างรายหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์มีหน้าที่ฝึกข้างให้กินน้ำอัดลมจากขวดเพื่อสร้างบันเทิงใจให้กับนักท่องเที่ยว หลังจบการแสดงความรู้อ้างบางคนจะรวมตัวกันตั้งวงเหล้า ในขณะที่หัวหน้าความรู้อ้างจะสอนให้ความรู้อ้างบางคนฝึกการแสดงร่วมกับข้าง ในระหว่างพักหัวหน้าความรู้อ้างก็จะกลับมานั่งกินเหล้ากับเพื่อนความรู้อ้าง ข้างบางตัวที่ปล่อยให้กินหญ่อึสระก็จะมาขึ้นใกล้หัวหน้าความรู้อ้างและความรู้อ้างซึ่งเป็นพี่เลี้ยง เมื่อความรู้อ้างดื่มเหล้า เบียร์ก็จะวางขวดเหล้าไว้ข้างกาย ปล่อยให้ข้างที่เคยฝึกทำกินน้ำจากขวดคว่ำเอาขวดเหล้ามาดื่มด้วย ทำให้ทั้งข้างและความรู้อ้างต่างก็เมา ซ้างก็ยื่นเซ ะมีน ะ เจ้าของข้างไม่ได้สังเกตอาการข้างก็จะไม่รู้ เมื่อมีคนเดินผ่านไปมา บางครั้งข้างก็คึกคะนองวิ่งไปชนคนได้รับบาดเจ็บ เจ้าของข้างก็ต้องจ่ายค่าเสียหายให้กับคนที่ได้รับบาดเจ็บ เจ้าของข้างก็นึกว่าข้างของตนเองดู พวกความรู้อ้างก็ไม่บอกสาเหตุที่แท้จริงว่าความรู้อ้างเอาอะไรให้ข้างกิน เพราะกลัวว่าเจ้าของข้างจะลงโทษความรู้อ้างที่ดูแลข้างตัวนั้นด้วยการหักเงินเดือน รวมทั้งเจ้าของจะสั่งให้ความรู้อ้างควบคุม มัด

ช่างตัวนั้นให้แน่นยิ่งขึ้น ช่างตัวนั้นจะมีอาการเครียดและคร่ำครวญ เมื่อปล่อยช่างออกมาช่างกลับไปทำร้ายครอบครัวของเจ้าของช่างและตัวเจ้าของช่าง (ความทุกข์หมายเลข 16, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2547)

นอกจากนี้การที่ความทุกข์ใจของช่างที่เจ้าของช่างชอบหักเงินเดือนและค่าว่า ค่าหนี้การเลี้ยงช่างของความทุกข์ ความทุกข์จะระบายอารมณ์ด้วยการตีช่างหรือปล่อยให้ช่างอดอาหารบางทำให้ช่างมีอาการคือ คุและไม่เชื่อฟังความทุกข์ เมื่อความทุกข์ลาออกไป ปล่อยให้เจ้าของช่างหาความทุกข์คนใหม่มาเลี้ยงช่างตัวเดิม ความทุกข์คนใหม่ที่เข้ามารับหน้าที่เลี้ยงช่างก็จะเผชิญปัญหาในการควบคุมช่าง ทำให้ความทุกข์ที่เข้ามาใหม่ต้องลาออกไป ในที่สุดเมื่อเจ้าของช่างต้องเจอกับปัญหาการขาดแคลนความทุกข์มาเลี้ยงช่าง คุ เจ้าของช่างจำเป็นต้องขายช่างให้กับชาวบ้านนำไปเลี้ยงแทน

5) การขโมยอวัยวะของช่างบางอย่าง

การขโมยอวัยวะของช่างบางอย่างเป็นการต่อสู้ของความทุกข์ในชีวิตประจำวันระดับปัจเจก รูปแบบหนึ่ง เนื่องจากการขโมยอวัยวะของช่างบางอย่างเกิดขึ้นจากระบบการควบคุมของเจ้าของช่างทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งกีดกันค่าจ้างของความทุกข์ให้ต่ำมากดังจะเห็นได้จากค่าจ้างของความทุกข์บางคนต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ที่คณะกรรมการแต่ละจังหวัดกำหนดไว้ ทำให้ความทุกข์บางคนต้องแอบขโมยชิ้นส่วนของช่างที่มีค่าและนำไปขายในท้องตลาดเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวของความทุกข์ ช่าง โดยความทุกข์จะอาศัยความใกล้ชิด และความสามรถควบคุมช่างทำให้สามารถขโมยชิ้นส่วนจากช่างบางอย่างไปได้ค่อนข้างง่ายดาย

ตัวอย่างเช่น ความทุกข์คนหนึ่งที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าของช่างให้ดูแลช่างสี่ต่อ หรือช่างพังที่มีงานขนาดเล็กยื่นออกมา ความทุกข์จะปล่อยให้ช่างใช้งานอันเล็กของมันเล่นขุดดิน แทะดินไม้เพื่อหวังว่าปลายงาจะหัก หลังจากความทุกข์คิดว่าจะต้องขโมยงานขายมาขายให้กับพ่อค้าที่ขายเครื่องประดับจากงาช้างหรือชาวบ้านทั่วไป เพราะงานขายที่หักเองตามธรรมชาติชาวบ้านเชื่อว่ามันเป็นของขลังสามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายได้ ปกติชาวบ้านจะขายประมาณ 5,000-6,000 บาท/ชิ้น ต่อจากนั้นความทุกข์คิดว่าจะโกหกเจ้าของช่างว่า “ช่างมันลงไปเล่นน้ำ แล้วมันเองมาขุดลงไปตามโคลนที่มีดินมีหินผสมกัน ทำให้งาของมันหัก พวกความทุกข์พากันระดมหางแล้วแต่ไม่พบ เพราะคลองบริเวณนั้นใหญ่มาก หาหลายชั่วโมงก็ยังไม่พบ” (ความทุกข์หมายเลข 17, สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2547)

ความรู้อาจมีบางส่วนที่รวมกัน แอบขโมยตัดหางช้างบางส่วนไปขายให้กับพ่อค้าที่ขายเครื่องประดับจากส่วนต่างๆของช้าง โดยความรู้อาจจะขโมยเอากระดูกงูมาตัดหางช้างตอนเด็ก โดยตั้งให้ช้างอยู่เฉยๆ หลังจากนั้น ถ้าเจ้าของช้างสังเกตเห็นช้างของตนเองมีหางที่แห้วไป ความรู้อาจจะโกหกว่าช้างมันวิ่งไล่กัน โคนช้างตัวอื่นกัดหางของมันขาด หรือช้างมันตื่นตกใจวิ่งหนีเข้าป่า ช้างทางทำให้หางของมันหลุดหายไป (กลุ่มความรู้อ้าง, สัมภาษณ์, 2547)

6) การปล่อยให้ช้างยืนกลางแดด

การปล่อยให้ช้างยืนกลางแดดในตอนกลางวัน เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องส่วนตัวที่ความรู้อ้างต้องการแก้แค้นเจ้าของช้าง ซึ่งเป็นผู้ที่กำหนดการควบคุมการทำงานของควาญช้างผ่านการลงโทษ การต่อสู้รูปแบบนี้จะใช้วิธีการปล่อยให้ช้างยืนกลางแดดและผูกโซ่หลวมๆ ทำให้ช้างหงุดหงิดและดึงโซ่จนหลุด หลังจากนั้นช้างจะเข้าไปทำลายข้าวของของชาวบ้านแถวนั้น เช่น ประตูรั้วบ้าน โคนต้นไม้ ถอนต้นไม้ รั้วชนคน เป็นต้น เจ้าของช้างต้องเป็นไปชดใช้ค่าเสียหายให้กับชาวบ้าน ส่วนตัวความรู้อ้างก็จะอ้างว่าช้างเชือกนั้นมีนิสัยดุร้ายอยู่แล้วไม่เกี่ยวกับการทำงานของเขา

ตัวอย่างเช่น นาย ขอ(นามสมมุติ)ควาญช้างที่ถูกส่งตัวไปเลี้ยงช้างที่ปางช้างแห่งหนึ่งใน จ. อุรุษยา โคนเจ้าของช้างที่อยู่จังหวัดสุรินทร์กล่าวหาว่าเลี้ยงช้างไม่ดี ไม่ค่อยสนใจดูแลช้าง เจ้าของช้างจึงลงโทษนาย ขอ(นามสมมุติ)ด้วยการไล่ออกและเจ้าของช้างได้ส่งควาญช้างจากหมู่บ้านช้างเข้าไปทำการเลี้ยงช้างแทน ก่อนที่นาย ขอ(นามสมมุติ)จะเดินทางกลับสุรินทร์ นาย ขอ(นามสมมุติ)ได้อาสาพาแม่ช้างและลูกช้างของเจ้าของช้างไปผูกไว้ แล้วปล่อยให้ช้างทั้งสองผูกอยู่กลางแดดเพื่อแก้แค้นเจ้าของช้างแล้ว นาย ขอ(นามสมมุติ)ก็เดินทางกลับสุรินทร์โดยไม่บอกใคร แต่นาย ขอ(นามสมมุติ)คิดว่าควาญช้างคนอื่นคงเดินตามหาช้างแล้วพากลับที่ฟักเอง (ควาญช้างหมายเลข 25, สัมภาษณ์, 8กรกฎาคม 2548 และ 16 กุมภาพันธ์ 2549)

7) การหลบหน้านายจ้าง

การหลบหน้านายจ้างเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เนื่องจากวิธีการนี้เป็นเพียงการหลีกเลี่ยงการทำงานเฉพาะหน้า ซึ่งคาดว่าเจ้าของช้างอาจจะสั่งงานเพิ่ม อย่างไรก็ตามวิธีการนี้เป็นส่วนของการต่อสู้ทางชนชั้นแม้ว่ามันจะไม่มีพลัง เพราะวิธีการนี้เป็น การต่อสู้การควบคุมการทำงาน ที่เจ้าของช้างต้องการใช้ให้ควาญช้างทำงานในแต่ละวันให้ได้มากที่สุด

ตัวอย่างเช่น สภาพการทำงานของควาญช้างที่ทำงานให้กับเจ้าของช้างรายคนหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์มีนิสัยชอบคิดว่าควาญช้างเป็นประจำ และชอบใช้ให้ควาญช้างทำงานที่นอกเหนือการเลี้ยงช้าง ในช่วงเช้า ควาญช้างต้องเดินทางมารายงานตัวที่บ้านพักของเจ้าของช้างและปลดโซ่ให้ช้างแล้วนำช้างไปอาบน้ำ ฝึกแสดงและพาออกไปเลี้ยงที่ป่าханเมืองห่างไกลจากบ้านพักของเจ้าของช้างเพื่อประหยัดค่าอาหารเลี้ยงช้าง ช่วงกลางวัน ควาญช้างจะกลับมาที่บ้านพักของเจ้าของช้างเพื่อมานำน้ำ และข้าวไปบริเวณที่เลี้ยงช้าง ตอนเย็น ควาญช้างจึงจะนำช้างกลับเข้ามาที่พักของเจ้าของช้างอีกครั้ง

ในช่วงที่ควาญช้างอยู่บริเวณที่พักของเจ้าของช้าง ควาญช้างจะระมัดระวังตัวอยู่เสมอ เมื่อหัวหน้าควาญช้างเห็นเจ้าของช้างเดินเข้ามาใกล้ หัวหน้าควาญช้างจะส่งสัญญาณเตือนให้เพื่อนควาญช้างที่อยู่บริเวณนั้นหลบซ่อนตัวหลังกองไม้ ตู หรือรถ เพื่อไม่ให้เจ้าของช้างเห็นตัวควาญช้าง เพราะควาญช้างคาดว่าเจ้าของช้างจะเรียกใช้ให้ทำงานอื่นๆที่เกี่ยวกับธุรกิจส่วนตัวของเจ้าของช้าง นอกเหนือจากการเลี้ยงช้าง เช่น ทาสีรถไถ เหลาไม้ ยกสิ่งของ เป็นต้น (ควาญช้างหมายเลข 10, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2547)

8) การแอบนิทา และแสดงความไม่พอใจต่อเจ้าของช้างในกลุ่มควาญช้าง

การแอบนิทา และแสดงความไม่พอใจต่อเจ้าของช้างในกลุ่มควาญช้าง เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เนื่องจากวิธีการนี้เป็นเพียงการแก้แค้นส่วนตัวของควาญช้าง ที่ไม่พอใจระบบการควบคุมที่เจ้าของช้างกำหนด อย่างไรก็ตามวิธีการนี้ต้องการทำลายชื่อเสียงของเจ้าของช้าง ซึ่งดูเหมือนไร้พลัง แต่อาจเป็นจุดเริ่มให้กับการต่อสู้รูปแบบอื่น ซึ่งเกิดจากการตระหนักถึงศักยภาพของควาญช้างและนำไปสู่การต่อสู้ที่เป็นระบบ

ตัวอย่างเช่น ในช่วงปีพ.ศ.2538 นาย ดอ(นามสมมุติ) เป็นควาญช้างรับจ้างดูแลช้างชื่อพังศรีนวล ให้กับเจ้าของช้างรายใหญ่ในหมู่บ้านช้าง เจ้าของปางช้างแห่งหนึ่งในจังหวัดอุรยาได้เช่าช้างของเจ้าของช้างรายใหญ่จากหมู่บ้านช้างไปแสดงและต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นระยะเวลา 7-8 เดือน การทำงานเริ่มแรกของนาย ดอ(นามสมมุติ)มีหน้าที่เพียงช่วยขายอาหารช้างและให้บริการนั่งช้างกับนักท่องเที่ยว ปางช้างแห่งนี้เพิ่มเริ่มตั้งขึ้นทำให้ปริมาณช้างในช่วงนั้นยังมีไม่มาก สภาพการทำงานของควาญช้างยังไม่เข้มงวด เจ้าของปางช้างยังปล่อยให้ควาญช้างทำงานได้อย่างอิสระและไม่มีการควบคุมควาญช้างมาก แต่เมื่อเวลาผ่านไป 3-4 เดือน ปริมาณนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเริ่มเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ทำให้เจ้าของปางช้างต้องเช่าช้างและซื้อช้างเป็นของตนเอง

เมื่อเวลาผ่านไป 6 เดือน ปางช้างแห่งนี้เริ่มมีช้างเข้ามาหลายสิบเชือก เจ้าของช้างเริ่มออกกฎระเบียบที่ใช้ควบคุมความประพฤติช้าง เช่น ห้ามความประพฤติของช้างนอนบนหลังช้าง ห้ามความประพฤติลงจากหลังช้างในช่วงเวลาทำงาน ตั้งแต่ 09.00 น- 17.00 น. ห้ามความประพฤติกินหญ้าในเวลางาน ทำให้ความประพฤติหลายคนไม่พอใจรวมทั้งนาย คอ(นามสมมุติ)เป็นคนหนึ่งที่ไม่พอใจกฎระเบียบหลายเรื่อง นาย คอ(นามสมมุติ)รู้สึกว่าการที่เจ้าของปางช้างตั้งขึ้นไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นาย คอ (นามสมมุติ)ได้แสดงด้วยความรู้สึกริษยา และรำคาญออกมาทางคำพูด การบ่นและท่าทางไม่พอใจกฎระเบียบในหมู่เพื่อนความประพฤติที่มาจากหมู่บ้านช้างด้วยกัน

นอกจากนี้ นาย คอ(นามสมมุติ)ไม่สนใจปฏิบัติตามกฎระเบียบ ที่เข้มงวดเหล่านี้ บางครั้ง นาย คอ(นามสมมุติ) ก็แอบหลับบนหลังช้าง หลังจากนั้นไม่นานนาย คอ(นามสมมุติ)ก็เผชิญกับเหตุการณ์โดนลอบทำร้าย ทำให้นาย คอ(นามสมมุติ) ต้องลาออกจากงาน เข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลระยะหนึ่ง และเดินทางกลับมาที่ จ. สุรินทร์ เหตุการณ์ที่นายคอ(นามสมมุติ)โดนลอบทำร้ายเกิดขึ้นในช่วงค่ำวันหนึ่งประมาณ 19.00น. หลังจากที่นาย คอ(นามสมมุติ)เดินทางกลับจากการเที่ยวในชุมชนที่อยู่ใกล้กับปางช้างระหว่างทางภายในพื้นที่ของปางช้าง นาย คอ(นามสมมุติ)โดนลอบทำร้ายจากผู้ชาย 2 คนที่มีรูปร่างและการแต่งตัวคล้ายกับผู้ที่ติดตามเจ้าของปางช้างมาตรวจการทำงานของปางช้าง

เมื่อนาย คอ(นามสมมุติ)เข้าทำการรักษาตัวในโรงพยาบาลจนหายดี ก็ไม่กล้าไปแจ้งความและไม่กล้าเดินทางกลับไปปางช้างแห่งนี้อีก เนื่องจากนาย คอ(นามสมมุติ)คิดว่าเจ้าของปางช้างน่าจะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเพราะ เจ้าของปางช้างมีกิจการหลายอย่างทำให้มีเงินและมีลูกน้องจำนวนมาก นาย คอ(นามสมมุติ)คิดว่าตนเองเป็นเพียงแค่ว่าความประพฤติรับจ้างไม่ควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับคนในปางช้างนั้นอีก อย่างไรก็ตาม นาย คอ(นามสมมุติ)ก็คอยเตือนชาวบ้านที่จะเข้าไปทำงานที่นั่นให้ระวังตัว และแนะนำให้ย้ายไปทำงานที่ปางช้างแห่งอื่นดีกว่า (ความประพฤติหมายเลข 12, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547)

9) การกลั่นแกล้งเจ้าของช้าง และสมาชิกในครอบครัวของเจ้าของช้างได้รับบาดเจ็บโดยการปล่อยช้าง

การกลั่นแกล้งเจ้าของช้าง และสมาชิกในครอบครัวของเจ้าของช้างได้รับบาดเจ็บโดยการปล่อยช้าง เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เนื่องจากวิธีการต่อสู้รูปแบบนี้เป็นการแก้แค้นส่วนตัว ซึ่งเกิดจากความไม่พอใจของความประพฤติต่อการควบคุมและการลงโทษของเจ้าของช้าง

ตัวอย่างนาย คอ(นามสมมุติ)เป็นหัวหน้าความประพฤติของเจ้าของช้างคนหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ นายคอ เป็นคนที่ชอบดื่มเหล้าให้เมาตั้งแต่เช้าจรดเย็น ถึงแม้นายคอจะมา แต่ไม่ถึงขั้นหมด

สติจนทำงานไม่ได้ นาย ตอ(นามสมมุติ)สามารถทำงานแต่อาจทำงานไม่เต็มที่ การที่นาย ตอ(นามสมมุติ) มีอาการเมาในขณะที่ทำงาน เมื่อเจ้าของช้างเห็นนายตอ (นามสมมุติ)ในสภาพเมาก็เกิดความรำคาญและไม่พอใจ จนกระทั่ง ในตอนเย็นของวันที่ 16 สิงหาคม 2547 นายตอ (นามสมมุติ)กำลังชันซึกเก็นหรือนือตรูปตัวยู ซึ่งเป็นนือตที่ใช้หมุนเชื่อมล้อของโซ่สำหรับเวลามัดช้างไว้กับหลักเพื่อป้องกันไม่ให้ช้างแกะโซ่เองได้ ในจังหวะที่นาย ตอ(นามสมมุติ)ชันนือตอยู่นั้น เจ้าของช้างได้เดินมาข้างหลัง เมื่อนาย ตอ(นามสมมุติ)แหงนหน้าขึ้นมามอง เจ้าของช้างได้ใช้เท้าถีบหน้าอกนาย ตอ(นามสมมุติ)อย่างแรงจนหัวของนายตอ(นามสมมุติ)หกคะเมน หลังจากนั้นเจ้าของช้างได้คำว่า นาย ตอ(นามสมมุติ)อย่างหยาบคาย และเสียงดังว่า”.....มึงเมานานคนี้ มึงจะเลี้ยงช้างกูได้ยังไง.....” หลังจากนั้นเจ้าของช้างก็เดินหนีไป หัวหน้าควาญช้างโกรธมาก จนทนไม่ไหวเลยแกล้งปล่อยช้าง 2 เชือก คือ พลายเต่าและ พลายมอส ซึ่งช้างทั้งสองเชือกนี้เป็นช้างที่คุ่มและไม่ค่อยยอมให้ควาญช้างคนอื่นเข้าใกล้ มีเพียงหัวหน้าควาญช้าง และอดีตควาญช้างที่ลาออกไปแล้วบางคนเท่านั้นที่สามารถสั่งได้ หลังจากที่ปล่อยช้างทั้งสองเชือกแล้วหัวหน้าควาญช้างได้สั่งช้างทั้งสองเชือก ด้วยภาษาเฉพาะของตน ซึ่งเป็นภาษาผสมระหว่าง เขมร กูย ไทย ให้ช้างทั้งสองเชือกวิ่งไล่แทงเจ้าของช้าง แต่ช้างยังชักช้า นายตอ(นามสมมุติ) จึงถีบช้างเบา ๆ ช้างเมื่อช้างเห็นควาญช้างที่คุ่มมันลงโทษแม้เพียงเล็กน้อยก็จะกลัว

หลังจากนั้นช้างทั้งสองเชือกวิ่งไล่เจ้าของช้าง เมื่อเจ้าของช้างก็วิ่งหนีเข้าบ้าน ปิดประตูและปล่อยช้างทั้งสองเชือกยืนขู่อยู่หน้าบ้าน ในขณะที่เดียวกันเจ้าของช้างได้ร้องตะโกนเรียกควาญช้างให้เข้ามาไล่ช้าง และจับช้างทั้งสองเชือกไปมัด แต่ควาญส่วนใหญ่ไม่กล้าเข้าไปช่วย แกล้งทำเป็นเฉยๆ เนื่องจากพวกควาญช้างก็เคยโดนช้างทั้งสองเชือกวิ่งไล่มาแล้วมีเพียงหัวหน้าควาญช้าง นาย ตอ(นามสมมุติ)เท่านั้นที่จะควบคุมมันได้อย่างไรก็ตาม นาย ตอ(นามสมมุติ)แอบเข้าไปหลบอยู่ในห้องน้ำโดยแกล้งแสดงว่าตนเองแอบหลับอยู่ในห้องน้ำเพราะเมามากจึงไม่รู้เรื่อง พวกควาญช้างก็ต้องปล่อยให้ช้างขืนขู่เจ้าของช้างอยู่หน้าบ้านเกือบชั่วโมง เมื่อนาย ตอ(นามสมมุติ)แกล้งเจ้าของช้างจนพอใจแล้วจึงออกจากห้องน้ำมาสั่งให้ช้างหยุดและพาช้างสองเชือกกลับไปล่ามโซ่ไว้ที่ฟักช้าง (ควาญช้างหมายเลข 18, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2547)

จากข้างต้น เจ้าของช้างไม่มีความสามารถในการควบคุมช้าง แต่เจ้าของช้างกลับควบคุมและลงโทษควาญช้างด้วยวิธีรุนแรง อันนำไปสู่ความไม่พอใจและการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้าง ถึงแม้ว่าการต่อสู้วิธีนี้อาจไม่ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยตรงทันที แต่อย่างน้อยเหตุการณ์นี้ทำให้เห็นว่า ควาญช้างมีความสามารถในการควบคุมช้างเหนือกว่าเจ้าของช้าง แม้ว่าความสามารถหรือทักษะของควาญช้างยังไม่ถูกตระหนักเพียงพอที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางชนชั้น

รูปแบบที่ 2 การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างและมีเหตุผลรองรับ

การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างและมีเหตุผลรองรับ เป็นการต่อสู้ขั้นรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีระดับการพัฒนามากกว่าการต่อสู้ในชีวิตประจำวันเพื่อผลประโยชน์ตนเองเพียงอย่างเดียว เนื่องจากการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างและมีการพัฒนาเหตุผลรองรับ ทำให้ควาญช้างตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง ส่งผลให้ข้อเรียกร้องของควาญช้างมีน้ำหนักมากกว่าข้อร้องเรียกของควาญช้าง ซึ่งไร้เหตุผลและเป็นการต่อสู้เฉพาะเรื่องปากท้อง

จากการศึกษาพบว่า การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างและมีการพัฒนาเหตุผลรองรับมีอย่างน้อย 3 วิธี คือ การระเบิดอารมณ์โกรธ (angry explosion) อย่างมีเหตุผลทางชนชั้น การหยุดงาน การลาออกและไปเข้าทำงานกับคู่แข่ง มีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การระเบิดอารมณ์โกรธ (angry explosion) อย่างมีเหตุผล

การระเบิดอารมณ์โกรธและมีเหตุผลรองรับเป็นตัวอย่างการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของควาญช้างซึ่งมีเหตุผลรองรับ เพราะวิธีการต่อสู้ของควาญช้างรูปแบบนี้เกิดจากการตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง และสะท้อนถึงสภาพการทำงานของควาญช้างในบางครั้งกดดันการทำงานของควาญช้างอย่างเอารัดเอาเปรียบ บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ไร้ปัจจัยการผลิต เนื่องจากเจ้าของช้างต้องการใช้พลังแรงงานของควาญช้างที่ซื้อมาให้เต็มที่ ดังนั้นเจ้าของช้างจึงพยายามสั่งให้ควาญช้างทำงานให้มากที่สุด และหยุดพักให้น้อยที่สุด ส่วนควาญช้างเมื่อถูกสั่งให้ทำงานเพิ่มมากขึ้นแต่ผลตอบแทนไม่เพิ่มขึ้นเท่ากับที่พวกเขาคิดว่าควรจะได้รับ ความขัดแย้งทางความคิดระหว่างเจ้าของช้างกับควาญช้าง นำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างนายจ้างกับแรงงาน โดยตรง(in the face of oppressor)

ควาญช้างบางคนเพียงผ่านการใช้แรงงานที่หนัก และอยู่ในอารมณ์ความรู้สึกเหนื่อย เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการกดขี่นายจ้างยิ่งเป็นการเพิ่มความรู้สึกโกรธมากยิ่งขึ้น ทำให้ควาญช้างต้องต่อสู้กับควบคุมของเจ้าของช้าง ตัวอย่างการทำงานของนาย ทอ(นามสมมุติ)ซึ่งเป็นอดีตหัวหน้าควาญช้างที่ถูกส่งไปเลี้ยงช้างที่ปางช้างแห่งหนึ่งใน จ.ภูเก็ต และต้องทำงานให้กับเจ้าของช้าง ซึ่งเป็นชาวบ้านจากหมู่บ้านหนองบัว ต.กะโป อ.ท่าคูม จ.สุรินทร์ แต่เจ้าของช้างได้เข้าไปเปิดธุรกิจสวนช้างในต่างจังหวัด เป็นปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านจากหมู่บ้านช้าง และหมู่บ้านใกล้เคียงจำนวนมากได้ถูกส่งไปทำงานตามปางช้างในต่างจังหวัด ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย

ทุกวัน ความยุ่งยากนี้ต้องมีหน้าที่ตัดหญ้า และตัดต้นไม้ประดับตั้งแต่ตอนตี 4 เพื่อเตรียมให้ช่างกิน หลังจากนั้นนาย ทอ(นามสมมติ)ต้องพาช่างไปอาบน้ำให้เสร็จก่อนเวลา 07.30 น. เพื่อให้ทันกับการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ฝ่ายธุรการจะเป็นผู้จัดเตรียมให้ วันที่เกิดการปะทะกันระหว่างความยุ่งยากกับเจ้าของช่างเป็นวันที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามารอนั่งช่าง แม้ว่าช่างยังไม่เปิดให้บริการก็มีแขกมารอขึ้นช่าง และเจ้าของช่างต้องเดินมาเร่งให้บรรดาความยุ่งยากออกมาต้อนรับนักท่องเที่ยวเร็วขึ้น ทำให้ความยุ่งยากหลายคนยังไม่ได้กินข้าวเช้า ความยุ่งยากจะบังคับให้ช่างพานักท่องเที่ยวขึ้นไปบนเขาเพื่อชมธรรมชาติ แต่การที่ความยุ่งยากนั่งบังคับอยู่บนคอช่างเป็นเวลานานทำให้ขาของช่างมีอาการปวดเมื่อยการบังคับให้ช่างขึ้นเขาความยุ่งยากต้องใช้เท้ายันบริเวณคอช่างเป็นคำสั่งเพื่อให้ช่างเดินขึ้นไปบนเขา ความยุ่งยากต้องอยู่บนคอช่างเพื่อควบคุมช่างจนกว่านักท่องเที่ยวจะเริ่มลดลง ความยุ่งยากจึงสามารถลงจากคอช่างเพื่อมานั่งพัก

ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ.2547 นาย ทอ(นามสมมติ)ในฐานะหัวหน้าความยุ่งยากและเพื่อนความยุ่งยากต้องต้อนรับนักท่องเที่ยวจนเวลาล่วงเลยไปจนถึงบ่ายสอง พวกเขาจึงได้ลงจากคอช่างมานั่งเพื่อรับประทานข้าวเช้า แต่ในขณะที่นาย ทอ(นามสมมติ)กำลังจะเปิดฝาท่อข้างก็ได้ยินเสียงคำของเจ้าของช่างว่า “สันดาน... ชักข้าวบ้านชาวเมืองเขาไปทำงานถึงไหนกันแล้ว ช่าง...”ตามด้วยคำคำถึงบุพการี การคำของเจ้าของช่างต้องการกระตุ้นให้ความยุ่งยากรีบทานข้าวเพื่อไปรับนักท่องเที่ยวที่กำลังเดินทางมาเที่ยวสวนช่าง

อย่างไรก็ตาม เมื่อนาย ทอ(นามสมมติ)ได้ยินดังกล่าวก็นึกถึงครอบครัวประกอบกับความหิว ทำให้นาย ทอ(นามสมมติ)คว้าตะขอยุ่งยากที่อยู่ใกล้มีวงไล่เจ้าของช่าง ส่วนเจ้าของช่างก็วิ่งหนีไปหลบที่สำนักงาน หลังจากนั้นนาย ทอ(นามสมมติ)ก็กลับไปทำงานรับนักท่องเที่ยวต่อโดยไม่ได้พูดและแสดงอาการสนใจเจ้าของช่าง หลังจากเหตุการณ์นี้ประมาณสองวัน เจ้าของช่างก็แก๊งกลับมาพูดจาและสั่งงานหัวหน้าความยุ่งยาก และความยุ่งยากคนอื่นเหมือนไม่เคยมีอะไรเกิดขึ้น แต่เจ้าของช่างพูดจากับความยุ่งยากดีขึ้น ไม่ด่าว่ามากเหมือนแต่ก่อน

การกระทำของนาย ทอ(นามสมมติ)ไม่ได้เกิดจากเพียงแค่อารมณ์โกรธชั่ววูบเท่านั้น แต่เขาตระหนักถึงความสำคัญหรือศักยภาพของตนเอง ดังที่เขาได้ให้เหตุผลกับผู้วิจัยว่า “ผมวิ่งไล่นาย... (เจ้าของช่าง)เพราะผมโกรธแค้นมาก แต่ก่อนแกก็เป็นชาวบ้านธรรมดาอยู่ในหมู่บ้านแบบผมแกก็ปกติดี แต่พอแกมาอยู่ที่นี่ มาเป็นเจ้าของสวนช่างทำมาวางมาดสั่งผม แกไม่คิดเลยว่า ผมทำเงินให้แกมากเท่าไร บางเดือนผมหาเงินให้แกได้สี่หมื่น ถึงห้าหมื่นบาท ผมก็ส่งเงินให้เสมียน(การเงิน)ของแก ถึงผมจะเอาตะขอยุ่งยาก แกก็ไม่กล้าไล่ผมออกหรอก เพราะแกก็รู้ว่าความยุ่งยากเก่งๆ แบบผมไม่ได้หาง่าย ต้องเดินทางกลับไปสุรินทร์ คงใช้เวลานานหลายเดือนกว่าจะหาความยุ่งยากแบบผมได้” (ความยุ่งยากหมายเลข 19, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547)

จากคำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความทุกข์ที่ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง และสามารถใช้อำนาจต่อรองกับเจ้าของจ้างได้ อย่างไรก็ตามกรณีของนาย ทอ(นามสมมุติ)อาจจะแสดงอารมณ์ได้เพราะเจ้าของจ้างและหัวหน้าความทุกข์ก็มาจากคนหมู่บ้านเดียวกันรวมทั้งนาย ทอ(นามสมมุติ)ก็ทำงานกับเจ้าของจ้างมาเป็นเวลาหลายปี

ตัวอย่างการต่อสู้ของนาย ทอ(นามสมมุติ)ที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนว่า ความคิดที่ขัดแย้งกันระหว่าง 2 ชั้นชั้นภายใต้เงื่อนไขของความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตไม่ใช่เรื่องเฉพาะบุคคล ดังจะเห็นได้จาก ก่อนที่เจ้าของจ้างจะกลายเป็นนายจ้างของนาย ทอ(นามสมมุติ) เจ้าของจ้างก็เคยปฏิบัติตัวกับนาย ทอ(นามสมมุติ)ในฐานะเพื่อนบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันเป็นอย่างดี แต่เมื่อเจ้าของจ้างกลายเป็นนายจ้างของนาย ทอ(นามสมมุติ)พฤติกรรมที่เคยปฏิบัติกับนาย ทอ(นามสมมุติ)ก็เปลี่ยนแปลงไปตามสถานะที่ได้รับ ความเป็นเจ้าของจ้างและฐานะนายจ้างทำให้เจ้าของจ้างต้องควบคุมและสั่งงานนายทอ(นามสมมุติ)อย่างเข้มงวด เนื่องจากเจ้าของจ้างอยู่ในสถานะนายจ้าง ซึ่งได้เป็นผู้ซื้อพลังแรงงานจากนาย ทอ(นามสมมุติ)มาแล้ว ทำให้นาย ทอ(นามสมมุติ)ต้องพร้อมที่จะทำงานทุกเมื่อตามคำสั่งของเจ้าของจ้างในฐานะนายจ้าง เพื่อนำพลังแรงงานของตนมาสร้างงานและกำไรให้กับนายจ้างสูงสุด

นอกจากนี้ ในกรณีการต่อสู้แบบเปิดเผยของนาย ทอ(นามสมมุติ)และการให้เหตุผลของนาย ทอ(นามสมมุติ)สะท้อนว่า ความทุกข์ในฐานะผู้ได้ปกครองทุกคนไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการครอบงำด้านอุดมการณ์ของผู้ปกครอง (Ideologically trapped) ดังที่บางแนวคิดเสนอว่า อิทธิพลการครอบงำอุดมการณ์จะทำให้ผู้ได้ปกครองไม่กล้าคิดออกนอกกรอบ เนื่องจากผู้ได้ปกครองคิดว่าไม่มีทางเลือกเลยที่จะหนีออกจากสภาพการควบคุมเหล่านี้ได้ ดังนั้นผู้ได้ปกครองจะไม่ลุกขึ้นต่อต้าน ยกเว้นกรณีที่ถูกปลุกกระดมจากปัญญาชนภายนอก หรือกลุ่มผู้ปกครองที่แตกแยกกัน(Benedict,1993:p462)

ในกรณีของนาย ทอ(นามสมมุติ)เป็นตัวอย่างของความทุกข์ส่วนน้อย ที่สามารถแสดงออกอย่างเปิดเผยและสามารถเปลี่ยนสภาพการทำงานของความทุกข์ให้ดีขึ้น เพราะความทุกข์ส่วนใหญ่มองว่าการต่อสู้ในชีวิตประจำวันต่อหน้าเจ้าของจ้าง จะส่งผลให้พวกเขาถูกไล่ออกทันที หรือบางรายก็โดนเจ้าของจ้างลงโทษทางกายภาพ เช่น ตี ตบ ก่อนที่เจ้าของจ้างจะไล่ออก

2) การหยุดงาน

กรณีการที่ความทุกข์หยุดงานโดยไม่แจ้งให้เจ้าของจ้างทราบล่วงหน้า เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของความทุกข์และมีเหตุผลรองรับ เนื่องจากการหยุดงานมันเกิดจากการที่ความทุกข์

เริ่มตระหนักว่า คำสั่งของเจ้าของช่างไม่ยุติธรรมและไม่มีเหตุผล ดังนั้นความช่างแสดงความไม่พอใจในรูปแบบของสัญลักษณ์ โดยใช้วิธีการหยุดงาน อย่างไรก็ตามการหยุดงานของความช่างก็มีผลในทางปฏิบัติ คือ มันจะสร้างปัญหาให้กับเจ้าของช่าง เนื่องจากช่างทุกเชื้อกจำเป็นต้องมีความช่างคอยดูแลตลอดทั้งวัน เมื่อความช่างคนหนึ่งหยุดงาน เจ้าของช่างจะต้องให้ความช่างคนอื่นมาดูแลช่างหลายเชื้อกอาจทำให้การควบคุมช่างไม่ได้เต็มที่ ส่งผลให้ช่างอาจจะหลุดไปทำลายข้าวของของชาวบ้านบริเวณนั้นได้ง่าย

ตัวอย่าง นาย นอ(นามสมมุติ)เป็นความช่างคนหนึ่งที่เลี้ยงช่างให้เจ้าของช่างรายหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ นาย นอ(นามสมมุติ)ไม่พอใจที่เจ้าของช่างว่านาย นอ(นามสมมุติ)อย่างหยาบคาย และกล่าวหาว่านาย นอ(นามสมมุติ)ขี้เกียจอาบน้ำให้ช่างแต่ตัวช่างยังสกปรกและเป็นฝุ่นเต็มตัว หลังจากนั้นเจ้าของช่างได้สั่งให้นาย นอ(นามสมมุติ)นำช่างกลับไปอาบน้ำอีกครั้ง ความช่างโกรธเจ้าของช่างมากและคิดว่าคำสั่งของเจ้าของช่างไม่ยุติธรรมกับเขา เพราะเขาได้อาบน้ำให้ช่างแล้ว แต่ช่างมันคัน ธรรมชาติของช่าง มันก็เอาตัวไปถูกับต้นไม้หรือคูฝุ่นพ่นเข้าใส่ตามตัว เนื้อตัวของมันก็กลับมาสกปรกอีกครั้ง อย่างไรก็ตามความช่างก็นำช่างกลับไปอาบน้ำอีกครั้งตามคำสั่ง แต่เป็นการอาบน้ำอย่างลวกๆเพียงแค่ฉีดน้ำใส่ตามตัวของช่าง แล้วความช่างก็นำช่างไปผูกที่เสาหลัก หลังจากนั้นทิ้งงานและไม่มาทำงานเลี้ยงช่าง 2 วัน ทำให้เจ้าของช่างลงโทษด้วยการหักเงินเดือน (ความช่างหมายเลข 20, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547)

จากตัวอย่างข้างต้น สะท้อนว่านอกจากเจ้าของช่างหรือหัวหน้าความช่างจะคอยควบคุมการทำงานของความช่าง ตัวของช่างในฐานะทุนก็เป็นตัวกำหนดการทำงานของความช่าง ทำให้ความช่างเกิดความไม่พอใจ และความไม่พอใจดังกล่าวก็สามารถแสดงออกมาในรูปของการต่อต้านที่ไม่ใช้อารมณ์ตอบโต้กลับเจ้าของช่างทันที แต่ความช่างก็ยืนยันความคิดของตนว่าสิ่งที่เจ้าของช่างทำการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ความช่างเลือกวิธีการหยุดงานโดยไม่แจ้งเจ้าของช่าง แต่ความช่างก็กลับโดนเจ้าของช่างใช้มาตรการควบคุมที่รุนแรงขึ้นโดยการแกล้งหักเงินเดือนหลายวัน ถึงแม้ว่าการต่อสู้ในชีวิตประจำวันวิธีนี้ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเจ้าของช่างกับความช่างได้ แต่อย่างน้อยในกลุ่มความช่างก็ให้เห็นประสบการณ์ร่วมกันของการถูกเอาเปรียบจากเจ้าของช่าง และเป็นการพัฒนาความคิดของความช่างนอกกรอบในสิ่งที่ควรจะเป็นแตกต่างกับที่ระบบการควบคุมของเจ้าของช่างกำหนดไว้

3) การลาออก และไปเข้าทำงานกับคู่แข่ง

การลาออกและไปเข้าทำงานกับคู่แข่ง เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของ ความรู้ซึ่งที่มีการพัฒนาเหตุผลรองรับการกระทำ เนื่องจากวิธีการนี้เกิดจากการที่ความรู้ซึ่งได้ ตระหนักถึงศักยภาพหรือความสามารถของตนเอง และได้นำมันมาใช้ต่อรองกับเจ้าของซึ่งเพื่อ ผ่อนปรนการควบคุมเช่น การเพิ่มค่าจ้างค่าจ้าง การปรับปรุงสภาพการทำงาน การต่อรองสถานที่ ทำงานที่นายจ้างส่งให้ไปทำ เป็นต้น

การลาออกของความรู้ซึ่งสร้างผลกระทบต่อกระบวนการเลี้ยงซึ่ง เนื่องจากการเลี้ยงซึ่ง แตกต่างกับการทำงานโดยทั่วไป กล่าวคือ ความรู้ซึ่งประจำซึ่งแต่ละเชือกต้องเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับ ซึ่งเป็นอย่างดี ความรู้ซึ่งจึงจะสามารถควบคุมและสั่งให้ซึ่งทำงานได้ การสร้างความคุ้นเคย ระหว่างซึ่งกับความรู้ซึ่งต้องใช้เวลามากหลายเดือน ส่วนคนที่ไม่เคยมีประสบการณ์เลี้ยงซึ่งมาก่อน อาจใช้เวลาเป็นปีในการฝึกหัดเลี้ยงซึ่ง หรือหลายปีในกรณีที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์เลี้ยงซึ่งมา ก่อน เพราะฉะนั้นการที่ความรู้ซึ่งเลือกตอบโต้การควบคุมของเจ้าของซึ่งโดยการลาออกเป็น วิธีการตอบโต้ที่ค่อนข้างรุนแรง เนื่องจากการลาออกของความรู้ซึ่งย่อมสร้างความเดือดร้อนให้กับ เจ้าของซึ่ง จากการศึกษาพบว่า วิธีการลาออกเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทั้งความรู้ซึ่งที่ถูกสั่งให้ทำงาน เลี้ยงซึ่งภายในที่พักของเจ้าของซึ่ง ความรู้ซึ่งที่ถูกส่งไปทำงานเลี้ยงซึ่งในต่างจังหวัด ความรู้ซึ่งที่ถูกส่งไปทำงานในต่างประเทศเลือกใช้กดดันเจ้าของซึ่งให้เปลี่ยนสภาพการควบคุมกระบวนการ เลี้ยงซึ่ง (กลุ่มความรู้ซึ่ง, สัมภาษณ์, 2547)

แม้ว่าการลาออกจะเป็นวิธีการต่อสู้ของความรู้ซึ่ง ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียอาชีพ และ รายได้ของครอบครัวความรู้ซึ่งเอง แต่วิธีการนี้ก็กลับเป็นวิธีการที่ดีวิธีหนึ่งที่ต่อรองและบีบให้ เจ้าของซึ่งปรับเปลี่ยนสภาพการทำงานให้กับความรู้ซึ่งได้รวดเร็ว เช่น เจ้าของซึ่งอาจจะเพิ่ม เงินเดือน ให้สวัสดิการ ให้โบนัสเพิ่มขึ้น เจ้าของซึ่งอาจรับฟัง และสนใจความรู้สึกของความรู้ซึ่ง มากขึ้น เป็นต้น การปรับเปลี่ยนวิธีการควบคุมของเจ้าของซึ่งจะสร้างแรงจูงใจให้ความรู้ซึ่งเปลี่ยน ใจกลับมาทำงานให้เจ้าของซึ่ง

วิธีการลาออกจะกดดันให้เจ้าของซึ่งปรับเปลี่ยนการควบคุมได้มากในช่วงเวลาสั้นๆที่ เจ้าของซึ่งรายใหญ่ รายกลางขยายกิจการเลี้ยงซึ่งอาจเกิดปัญหาแย่งตัวความรู้ซึ่งที่มีความสามารถ ดังที่ปรากฏในช่วงปีพ.ศ. 2543 ความรู้ซึ่งคนหนึ่งประชดเจ้าของซึ่งที่กดขี่ค่าแรงให้เงินเดือนต่ำกว่า พวกที่ทำอาชีพรับจ้างทั่วไป ดังนั้น ความรู้ซึ่งคนนี้ได้ลาออกจากเจ้าของซึ่งคนเดิม แล้วมาสมัคร ทำงานให้กับเจ้าของซึ่งอีกรายที่มีสถานที่เลี้ยงซึ่งอยู่ใกล้กับสถานที่เลี้ยงซึ่งเดิมของเจ้าของซึ่ง

คนเก่า ทุกๆวัน ความทุกข์คนนี้ต้องคุมช่างเดินผ่านหน้าบ้านของเจ้าของช่างคนเก่า เมื่อเจ้าของช่างคนเก่าเห็นอดีตความทุกข์ของตนได้เรียกและเสนอเงินเดือน รวมถึงโบนัสให้สูงกว่าที่เจ้าของช่างหรือนายจ้างคนใหม่ให้ (ความทุกข์หมายเลข 21, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547)

เหตุการณ์ครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การลาออกของความทุกข์เป็นวิธีต่อสู้วิธีหนึ่งที่สามารถใช้ต่อรองกับเจ้าของช่างเพื่อกดดันให้เจ้าของช่างสนใจความเป็นอยู่ของความทุกข์มากขึ้น โดยยอมเพิ่มเงินเดือนให้กับความทุกข์

การลาออกเป็นการต่อสู้ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการดำเนินธุรกิจการเลี้ยงช้างเนื่องจาก การขาดความทุกข์จะทำให้ช่างถูกพักงานแสดง และหยุดให้บริการนั่งช้างแก่นักท่องเที่ยว เพราะธรรมชาติของช่างโดยทั่วไปไม่ยอมฟังคำสั่งจากคนแปลกหน้าที่ไม่ใช่ความทุกข์ที่เลี้ยงช้างเป็นประจำ

ตัวอย่างการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของความทุกข์และมีการพัฒนาเหตุผลรองรับ ซึ่งได้กล่าวข้างต้น มักจะเป็นการต่อสู้แบบเปิดเผย เนื่องจากเมื่อความทุกข์ตระหนักถึงศักยภาพ ความสามารถของตัวก็ทำให้พวกเขากล้าที่ต่อสู้แบบเปิดเผยกับเจ้าของช่างและไม่ยอมทนกับการควบคุมที่เข้มงวด แต่ผลของการต่อสู้อาจทำให้การควบคุมของเจ้าของช่างอาจผ่อนคลายหรือรุนแรงขึ้น เพราะการต่อสู้ลักษณะนี้มีพลังต่อรอง และอาจทำให้เจ้าของช่างกลัว ส่งผลให้เจ้าของช่างอาจเพิ่มมาตรการควบคุมมากขึ้น เพื่อสร้างความกลัวไม่ให้ความทุกข์ต่อสู้ หรือทำทนายอานาจ แม้กระนั้นก็ตามการตอบโต้ก็ยังคงมีความสำคัญนอกเหนือจากผลของการตอบโต้ เพราะมันสะท้อนให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นที่ชัดเจนขึ้นและทำให้ตระหนักถึงศักยภาพ ความคิดของผู้ถูกปกครอง อย่างไรก็ตามความทุกข์บางคนกลัวการถูกเลิกจ้างมากจนกระทั่งมองไม่เห็นศักยภาพของตนเอง ทำให้ไม่สามารถพัฒนาการต่อสู้ที่มีเหตุผลทางชนชั้นรองรับการกระทำ เนื่องจากความทุกข์มองว่าเจ้าของช่างสามารถหาคนมาฝึกเลี้ยงช้างจากกองทัพคนว่างงานที่สำรองอยู่ (reserved army of labour) ในระบบทุนนิยม ความกลัวเหล่านี้มันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการต่อสู้ทางชนชั้น

การต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของเจ้าของช่างรายย่อยระดับปัจเจก

การต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันของเจ้าของช่างรายย่อยระดับปัจเจก อาจจะไม่มีการเรียกร้องที่เป็นรูปธรรมเสนอต่อรัฐ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นการตอบโต้ที่ไร้เหตุผล กล่าวคือการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของเจ้าของช่างรายย่อยเป็นการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวและพยายามรักษาความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของเจ้าของช่างรายย่อยให้ดำรงอยู่ในระบบทุนนิยม

ให้ยาวนานที่สุด รูปแบบการต่อสู้ของเจ้าของข้างรายย่อยมีความหลากหลายและขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล แต่ในที่นี้จะเสนอการต่อสู้ของเจ้าของข้างในระดับปัจเจกเพียง 2 เรื่องที่มีวิธีการแตกต่างกัน คือ การต่อสู้แพ่งของเจ้าของข้างรายย่อย การตอบโต้ของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยใช้กำลัง

1) การต่อสู้แพ่งของเจ้าของข้างรายย่อย

การต่อสู้แพ่งคือการยืนยันที่จะกระทำผิดกฎหมายอย่างเปิดเผย และไม่ใช้กำลังต่อสู้ตัวอย่างการนิ่งเฉย เพื่อแสดงให้เห็นว่าถูกระเบียบ และวิธีการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรเอกชนไม่ยุติธรรม ดังจะเห็นได้จากกรณี เจ้าของข้างรายย่อยยังคงนำข้างเข้ามาเดินเร่ร่อนแม้ว่าจะถูกปราบปรามจากหน่วยงานภาครัฐ แต่เพื่อยืนยันให้รัฐทูนนิยมและสังคมเห็นว่า การปราบปรามการนำข้างมาเร่ร่อนในเมืองของเจ้าของข้างรายย่อยเป็นสิ่งที่ขัดกับสิทธิขั้นพื้นฐานของสมาชิกครอบครัวเจ้าของข้างรายย่อยซึ่งเป็นคนไทยควรมีสหสิทธิ์เลือกที่จะอาศัยอยู่ที่ใดก็ได้ภายในประเทศไทยซึ่งไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น รวมทั้งประกาศให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของข้างที่มีสิทธิในการกำหนดสถานที่อยู่ของข้างและความชอบธรรมในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตของครอบครัวของชาวข้างเอง ดังนั้นเจ้าของข้างบางรายจึงประชดเจ้าหน้าที่ของรัฐ และมูลนิธิเอกชนที่เข้าร่วมจับข้างด้วยการนำข้างไปเดินเร่ขายอาหารข้างผ่านหน้าสำนักงานที่ตั้งขององค์กรเหล่านี้

ตัวอย่าง หลังจากที่มีการจับและยึดข้างในปีพ.ศ. 2546 นาย บอ(นามสมมุติ)เจ้าของข้างรายย่อยคนหนึ่งได้นำครอบครัวและข้างของตนเดินทางมาจากหมู่บ้านข้างมาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ทุกๆวันนาย บอ(นามสมมุติ)จะเลือกเส้นทางเดินขายอาหารข้างที่ต้องผ่านหน้ามูลนิธิ และหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนในการจับเพื่อนควาญข้าง เช่น เขตบางเขน เขตลาดพร้าว เป็นต้น ถึงแม้ว่าวันนาย บอ(นามสมมุติ)จะโดนเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิมาขังไว้ให้นาย บอ(นามสมมุติ)พาครอบครัวและข้างกลับบ้านไป แต่นาย บอ(นามสมมุติ)จะโต้ตอบกับเจ้าหน้าที่ที่กลับไปว่า “ถ้าผมนำข้างกลับบ้าน พวกผมก็อดตาย พวกคุณควรจะเห็นใจกันบ้าง” นาย บอ(นามสมมุติ)จะยื่นขายอาหารข้างอยู่แถวนั้นสักพัก ด้วยความรู้สึกหึงหวงใจที่ได้ทำ แต่พอเห็นว่าสถานการณ์เงียบผิดปกติ นาย บอ(นามสมมุติ)จะรีบพาครอบครัวและข้างเดินออกจากบริเวณนั้นโดยเร็ว เพราะความรู้สึกกลัวๆของนาย บอ(นามสมมุติ)และภรรยาที่ยังกลัว และไม่ต้องการถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจปรับ (เจ้าของข้างรายย่อยหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2547)

ตัวอย่างการต่อสู้แพ่งที่เสนอมาข้างต้น สะท้อนลักษณะความขัดแย้งภายในระบบประชาธิปไตยที่กล่าวอ้างว่าเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถแข่งขันได้อย่างเสรี แต่ความเป็นจริง

ออกไป และย้ายที่อยู่ออกไปอยู่แถวจ.สระบุรีแทน (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2547)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าการที่เจ้าของช้างรายย่อยนำช้างมาเร่ร่อนในเมืองจะอยู่ในสภาพที่กอดคั่นอยู่ตลอด เนื่องจากมาตรการควบคุมและปราบปรามของรัฐ และสังคมต่อผู้ที่นำช้างมาเร่ร่อนส่งผลให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างเจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติงานของรัฐอย่างรุนแรง กับเจ้าของช้างรายย่อย เหตุการณ์เหล่านี้อาจนำไปสู่การสร้างประสบการณ์ร่วมกันของเจ้าของช้างรายย่อยที่เคยนำช้างมาเร่ร่อนในเมือง อันเป็นสาเหตุหนึ่งของการรวมตัวกันต่อสู้ในระดับกลุ่ม อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันยังไม่มีปรากฏการณ์การต่อสู้ทางชนชั้นในระดับกลุ่มของทั้งเจ้าของช้างรายย่อยและความรู้ช้างดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

5.2 ข้อจำกัดของการพัฒนาการต่อสู้ระดับกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง

ข้อจำกัดของการพัฒนาการต่อสู้ระดับกลุ่มของทั้งเจ้าของช้างรายย่อย และความรู้ช้าง คือระบบการควบคุมการทำงานของความรู้ช้างและเจ้าของช้างรายย่อยอย่างเข้มงวดโดยรัฐ และทุน ทำให้การพัฒนาจิตสำนึกทางชนชั้นเกิดขึ้นได้ยาก ปรากฏการณ์ต่อสู้ของเจ้าของช้างรายย่อยและความรู้ช้างจึงอยู่เพียงแค่การต่อสู้ระดับปัจเจกและเริ่มพัฒนาเหตุผล อันบ่งบอกถึงการตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง แต่การที่จะก้าวไปสู่การต่อสู้ทางชนชั้นแบบรวมกลุ่มย่อยถูกขัดขวางโดยทุน และรัฐ ซึ่งนำระบบการควบคุมที่ทำให้เกิดการโยกย้ายสถานที่ทำงานของความรู้ช้าง และเจ้าของช้างรายย่อยตลอดเวลา เช่น การที่ทุนกำหนดสถานที่ทำงานของความรู้ช้างตามกระแสการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ การที่รัฐจัดจ้างเจ้าของช้างรายย่อยเข้าสู่โครงการช้างลาดตระเวน ก็จำเป็นที่จะต้องแยกเจ้าของช้างรายย่อยไปประจำอยู่ตามเขตอุทยาน ซึ่งจำกัดโดยการกำหนดพื้นที่ 10,400 ไร่ควรมีช้างบ้านประจำไม่เกิน 2 เชือก (เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 22, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2549) เป็นต้น

ถึงแม้ว่าเจ้าของช้างรายย่อย และความรู้ช้างยังไม่สามารถพัฒนาจิตสำนึกทางชนชั้นร่วมกันอันนำมาสู่การต่อสู้ทางชนชั้นระดับกลุ่ม แต่ทุนในท้องถิ่น ซึ่งตั้งแต่นักการเมือง เจ้าของช้างรายใหญ่ไปจนถึงเจ้าของช้างรายกลางต่างเห็นถึงพลังการรวมตัวของเจ้าของช้างรายย่อยและความรู้ช้าง ทำให้ทุนใช้โอกาสที่ตนสามารถควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อยและความรู้ช้าง เป็นเครื่องมือทางชนชั้นของทุน เพื่อเรียกร้อยและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง รวมทั้งการเคลื่อนไหวของเจ้าของช้างรายย่อยและความรู้ช้างโดยการควบคุมของทุน อาจจะทำให้สร้างจิตสำนึกแบบทุน หรือจิตสำนึกปลอมแปลง (false consciousness) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติข้อเรียกร้องที่เกิดจากการเคลื่อนไหวในลักษณะนี้จะมีลักษณะผสมกันระหว่างผลประโยชน์ของผู้ใช้แรงงานและทุน และ

การพยายามสร้างศัตรูร่วมกัน อย่างเช่นรัฐ ซึ่งเข้ามาแทรกแซงกระบวนการเลี้ยงช้างของเอกชน ชื่อเรียกเรื่องที่มีลักษณะต่อรองผลประโยชน์ก็เพื่อให้ทุนสามารถครอบงำผู้ใช้แรงงานได้ต่อไป

จากการศึกษา พบว่าการเคลื่อนไหวในระดับกลุ่มของเจ้าของช้างรายย่อยและความยุติธรรม ซึ่งถูกทุนควบคุมมีอย่างน้อย 2 เหตุการณ์ กล่าวคือ การเดินขบวนประท้วงในปีพ.ศ. 2546 และ การเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมช้างขึ้นมาแข่งขันกับร่างกฎหมายของภาครัฐ

เหตุการณ์ที่ 1 การเดินขบวนประท้วง

ในช่วงปลายเดือนมกราคม ปีพ.ศ.2546 ได้เกิดการร่วมตัวประท้วงของชาวช้าง โดยเริ่มจากแกนนำที่ประกอบไปด้วยนักการเมืองในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของช้างในหมู่บ้านช้าง เจ้าของช้างรายย่อยที่นำช้างออกไปเดินเร่ร่อนในเมือง เจ้าของปางช้างในต่างจังหวัดที่เป็นชาวสุรินทร์ เจ้าของช้างรายใหญ่ได้จัดตั้งเป็นกลุ่มไม่เป็นทางการมีชื่อว่า สมัชชาชาวช้างแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ที่ประธานกลุ่มสมัชชาชาวช้างได้ระดมพลเรียกชาวบ้านที่นำช้างออกไปเดินเร่ร่อนในเมืองใหญ่ตามต่างจังหวัดกลับมาที่หมู่บ้านช้างเพื่อวางแผนเดินทางไปประท้วงรัฐบาลที่หน้าทำเนียบในกรุงเทพมหานคร เนื่องจาก เจ้าหน้าที่รัฐบาลกลางและมูลนิธิเอกชนร่วมมือกันจับและยึดช้างของเจ้าของช้างรายย่อย เจ้าของรายกลางที่ถูกนำไปเร่ร่อนในกรุงเทพมหานครในช่วงปลายปีพ.ศ.2545 แกนนำสมัชชาชาวช้างได้ใช้เวลาในการรวบรวมช้างและชาวช้างอยู่ในศูนย์ศึกษาเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน การเดินขบวนประท้วงครั้งนี้เป็นความร่วมมือหลายฝ่ายดังจะเห็นได้จาก กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างในหมู่บ้าน เจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลางได้นำรถบรรทุกหกล้อ ลีบล้อหรือล้อผ้าหรือของใช้ทั่วไปมาเข้าร่วมขบวน และครอบครัวของเจ้าของช้างรายย่อยได้รวบรวมเสบียงที่ประกอบไปด้วยข้าวสาร อาหารแห้ง เต็นท์ เสื้อ ถ่าน ของใช้จำเป็นทุกอย่างจากชาวบ้านที่มีอาชีพเลี้ยงช้างทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่อำเภอสตึก จ.บุรีรัมย์ อำเภอนำทม อำเภอลำทะเมนชัย

หลังจากนั้นขบวนของชาวช้างที่ตั้งต้นเดินทางจากหมู่บ้านช้าง ต.กะโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ได้เดินทางเป็นระยะเวลา 3 วันเข้ามาถึงเขตอำเภอเมืองจ.สุรินทร์ โดยมีช้างทยอยเข้าร่วมขบวนในระหว่างทางเพิ่มขึ้นเรื่อย ซึ่งตอนนั้นทางแกนนำของสมัชชาชาวช้างคาดว่าจะมีช้างเข้าร่วมขบวนประมาณ 200-300 เชือก และมีครอบครัวของชาวช้างหลายร้อยครอบครัว เมื่อขบวนของสมัชชาชาวช้างเคลื่อนตัวมาหยุดพักที่บริเวณ โรงน้ำแข็งแถวชุมชนญาติ ถนนสายสุรินทร์-จอมพระ ทางเจ้าหน้าที่สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ได้ออกมาเจรจากับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงเพื่อขอร้องให้ยืดเวลาในการเดินทางเข้ากรุงเทพเพื่อรอฟังคำตอบจากรัฐบาลที่นี้ก่อน (ประธานสมัชชาชาวช้าง, สัมภาษณ์, 2549)

กลุ่มผู้ประท้วงยอมรับคำขอร้องของผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ โดยกลุ่มชาวข้างยอมหยุด รอคูท่าที่ของรัฐบาลในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ก่อนที่จะเคลื่อนตัวเข้ากรุงเทพมหานคร ในระหว่าง ที่รอ กลุ่มผู้ประท้วงได้มีการจัดอภิปรายตลอดทั้งวันนำโดยนักการเมืองท้องถิ่น เจ้าของข้างรายย่อย ต่อหน้าสื่อมวลชนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนภูมิภาค เพื่อระบายความรู้สึกโกรธแค้นและไม่ พอใจมาตรการปราบปรามข้างเร่ร่อนของรัฐบาลกลางอันนำไปสู่การสร้างสามัคคีและความรู้สึกร่วมกันระหว่างชาวข้างที่ถูกหน่วยงานภาครัฐและมูลนิธิเอกชนบางแห่งประณามชาวข้าง จังหวัดสุรินทร์ผ่านสื่อมวลชนว่าเป็นพวกข้างเร่ร่อนขอทาน ไร้ศักดิ์ ในขณะที่เดียวกันตัวแทน สัมชชาชาวข้างได้ทำหนังสือประท้วงส่งถึงรัฐบาลกลางผ่านทางสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ เรียกร้องต่อรัฐ 9 ข้อดังนี้

ข้อที่ 1 ให้รัฐบาลยกเลิกหรือยุบสถาบันคชบาลแห่งชาติ หรือจำกัดบทบาทหน้าที่ให้ดูแล เฉพาะข้างของรัฐ

ข้อที่ 2 ให้รัฐบาลยกเลิกร่าง พ.ร.บ. ข้างสัตว์สัญลักษณ์ประจำชาติทันที

ข้อที่ 3 จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการข้างแห่งชาติขึ้น โดยการเลือกเจ้าของข้างทั่วประเทศ

ข้อที่ 4 ให้คณะกรรมการข้างที่ได้รับการเลือกตั้งร่าง พ.ร.บ. ข้างสัตว์ประจำชาติโดยให้ มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของข้าง ทั้งข้างเลี้ยง และข้างป่ารวมถึงผู้สืบ ทอดวิชาชีพความรู้อ่าง ผู้ใช้ข้าง และเจ้าของข้าง

ข้อที่ 5 ให้รัฐเร่งสำรวจข้างเลี้ยงที่ประสบปัญหาในการดำรงชีวิตทั่วประเทศเพื่อออก มาตรการให้ความช่วยเหลือต่อไป

ข้อที่ 6 ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยุติการจับกุมข้างเร่ร่อน จนกว่าจะมีมาตรการรองรับข้างที่จะ กลับภูมิลำเนาที่ข้างอาศัยอยู่เสียก่อน ทั้งในเรื่องอาหารข้าง และรายได้ของครอบครัวความรู้อ่าง

ข้อที่ 7 ให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวข้างเร่ร่อนที่จับตัวไป ส่งคืนเจ้าของข้างโดยด่วน และไม่คิด ค่าใช้จ่ายใดๆจากเจ้าของ

ข้อที่ 8 ในกรณีของข้างสุรินทร์และบุรีรัมย์ ให้ภาครัฐฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ และ ศิลปวัฒนธรรมหมู่บ้านโดยรอบบริเวณลำชีบรรจบกับแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นชุมชนโบราณที่มีข้างมาก ที่สุดในประเทศไทยและประชาชนยังคงรักษาประเพณีเกี่ยวกับข้างไว้จนถึงปัจจุบัน และถือเป็น ชุมชนโบราณที่มีความสำคัญในระดับโลกเกี่ยวกับวัฒนธรรมการใช้ข้างของชาวเอเชีย

ข้อที่ 9 ทำความเข้าใจกับสังคมทั้งในและต่างประเทศเกี่ยวกับข้างเลี้ยงและวัฒนธรรมการ เลี้ยงข้าง เพื่อให้มีข้อมูลมีความเข้าใจและเข้าร่วมกระบวนการอนุรักษ์ข้าง และวัฒนธรรมการเลี้ยง ข้างได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และไม่กลายเป็นเครื่องมือของผู้ที่ไม่หวังดี (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2546)

หลังจากนั้นภายในวันที่ 31 มกราคม 2546 รัฐบาลได้ส่งนาย เนวิน ชิดชอบ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาพูดคุยและพบปะกับสมาชิกชาวช้างแห่งประเทศไทยและชาวช้างที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งนายเนวิน รับปากว่าจะช่วยแก้ปัญหาของชาวช้างใน 8 เรื่อง มีหลายละเอียดดังนี้

เรื่องที่ 1 จะยกเลิกการเสนอร่างกฎหมายของสถาบันคชบาล

เรื่องที่ 2 ช้างที่ถูกจับไปจะนำส่งกลับคืนภายใน 1 สัปดาห์

เรื่องที่ 3 ห้ามนำช้างออกไปเร่ร่อนภายใน 2 เดือนนี้

เรื่องที่ 4 จะตั้งกรมปศุสัตว์จัดหาอาหารมาให้ช้างในระยะเวลา 2 เดือน ที่รอการแก้ปัญหา

เรื่องที่ 5 จะให้ชาวช้างมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของช้าง

เรื่องที่ 6 จะหางานให้ช้างเร่ร่อนทำ โดยจะให้ช้างเร่ร่อนได้เข้าไปทำงานเป็นช้าง

ลาดตระเวนให้กับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพรรณพืช

เรื่องที่ 7 จะให้กรมป่าไม้มาฟื้นฟูสภาพป่าดงภูดิน ป่าดงสายทอ ป่าพุนและป่าทามที่หมู่บ้านช้าง

เรื่องที่ 8 จะให้กระทรวงวัฒนธรรมมาฟื้นฟูวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวสุรินทร์และบุรีรัมย์ (สมาคมช้างไทย, 2547)

จากข้างต้นจะเห็นถึงศักยภาพการรวมตัวของเจ้าของช้างรายย่อยที่สามารถเคลื่อนไหวกดดันรัฐบาล การรวมตัวของสมาชิกในครอบครัวเจ้าของช้างรายย่อย และช้างจำนวนหลายร้อยเชือกเป็นเครื่องมือต่อรองที่มีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากการรวมตัวของเจ้าของช้างรายย่อยที่สามารถควบคุมช้างให้มาอยู่รวมกันในพื้นที่เมืองอาจทำให้ระบบเศรษฐกิจในบริเวณนั้นได้รับผลกระทบ ตัวอย่าง การคมนาคมหยุดชะงักส่งผลต่อการค้าและการลงทุน กรณีการตอบโต้ของเจ้าของช้างรายย่อยที่ใช้วิธีการตอบโต้ระดับกลุ่มจะมีพลังสูงกว่าระดับปัจเจกชนในการกดดันรัฐทุนนิยม อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมาตรการในการควบคุมอาจจะผ่อนคลายนหรือเข้มงวด

เหตุการณ์ที่ 2 การเสนอร่างกฎหมายขึ้นมาแข่งขันกับร่างกฎหมายของภาครัฐ

จากเหตุการณ์ที่ภาครัฐนำโดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้ยกร่างกฎหมายพ.ร.บ. คุ้มครองและอนุรักษ์ช้าง สัตว์สัญลักษณ์ประจำชาติพ.ศ...เป็นสาเหตุหนึ่งนำไปสู่การรวมตัวกันก่อตั้งสมาชิกชาวช้างแห่งประเทศไทยเพื่อเดินขบวนประท้วงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หลังจากการประท้วงได้มีการจัดตั้งสมาคมช้างไทยเพื่อเป็นตัวแทนรับเรื่องร้องทุกข์จากเจ้าของช้างรายย่อยกำลังเดือดร้อนจากการถูกตำรวจจับ อย่างไรก็ตามสมาคมช้างไทยเป็นการบริหารงานโดยเจ้าของปางช้างขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งพื้นเพเดิมเป็นคนสุรินทร์

ส่วนตัวแทนสมาชิกชาวซ้างซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าของซ้างรายกลาง และได้เข้าไปเสนอกฎหมายอีกฉบับ ที่เรียกว่า พ.ร.บ.คุ้มครองและอนุรักษ์ซ้างฉบับหมู่บ้านซ้างเพื่อแข่งขันและแข่งขันอำนาจการดูแลซ้างจากรัฐ เนื่องจากหน่วยงานรัฐบาลกลางพยายามเสนอร่างกฎหมายเพื่อให้อำนาจรัฐผ่านทางหน่วยงานสถาบันคชบาลในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากซ้าง ตัวแทนสมาชิกชาวซ้างพยายามเสนอร่างกฎหมายฉบับใหม่เพื่อผ่อนคลายเงื่อนไขที่เข้มงวดในการควบคุมการค้าสัตว์เกี่ยวกับซ้าง และลดระดับการลงโทษที่ร่างกฎหมายให้อำนาจกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังเห็นได้จากความแตกต่างของร่างกฎหมายทั้งสองฉบับอย่างน้อย 4 ประเด็น คือ การใช้ซ้าง การเคลื่อนย้ายซ้าง ความเป็นเจ้าของอวัยวะบางอย่างของซ้าง บทลงโทษ มีรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การใช้ซ้าง

ร่างพ.ร.บ.คุ้มครองและอนุรักษ์ซ้างฉบับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้กร่างโดยคณะกรรมการกฤษฎีกา มาตรา 12 ระบุว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดฝึกซ้างบ้าน หรือใช้ซ้างบ้านในการแสดง การโฆษณา หรือแข่งขันกีฬาในลักษณะอันก่อให้เกิดอันตราย ได้รับความทุกข์ทรมาน หรือความเจ็บป่วยแก่ซ้างบ้านโดยไม่มีเหตุอันควร”

ส่วนร่างพ.ร.บ.คุ้มครองและอนุรักษ์ซ้างฉบับหมู่บ้านซ้างสุรินทร์ของสมาชิกชาวซ้างแห่งประเทศไทย มาตรา 12 ระบุว่า “ให้หมอซ้าง หรือความซ้างฝึกซ้างบ้าน หรือใช้ซ้างบ้านในการแสดง การโฆษณา หรือการแข่งขันกีฬาได้ แต่ห้ามผู้ใดที่ไม่ใช่หมอซ้าง หรือความซ้างฝึกซ้างบ้าน หรือใช้งานซ้างบ้าน...”

ประเด็นที่ 2 การเคลื่อนย้ายซ้าง

ร่างพ.ร.บ. คุ้มครองและอนุรักษ์ซ้างฉบับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มาตรา 16 ระบุว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดปล่อยซ้างบ้านเดินทางบนทางหลวง เว้นแต่จะปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดโดยกฎกระทรวงการขนส่งซ้างบ้านบนทางหลวง...”

ส่วน ร่างพ.ร.บ.คุ้มครองและอนุรักษ์ซ้างฉบับหมู่บ้านซ้างสุรินทร์มาตรา 16 ระบุว่า “ซ้างบ้านให้สามารถขนส่ง หรือเคลื่อนย้ายไปบนถนนได้ แต่การขนส่งหรือเคลื่อนย้ายต้องอยู่ภายในหลักเกณฑ์และวิธีการ...”

ประเด็นที่ 3 ความเป็นเจ้าของอวัยวะบางอย่างของซ้าง

ร่างพ.ร.บ.คุ้มครองและอนุรักษ์ซ้างฉบับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้มาตรา 21 ระบุว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดค้า หรือมีไว้ครอบครองซึ่งงาของซ้างบ้านเว้นแต่ได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ”

ส่วน ของร่างพ.ร.บ. คຸ້ມครองและอนุรักษ์ช้างฯฉบับหมู่บ้านช้างสุรินทร์มาตรา 21 ระบุว่า “เจ้าของช้างบ้าน ให้เจ้าของมีไว้ในครอบครองและค้าได้ แต่ต้องได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ...”

ประเด็นที่ 4 บทลงโทษ

ร่างพ.ร.บ. คຸ້ມครองและอนุรักษ์ช้างฯฉบับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้มาตรา 54ระบุว่า”.... ผู้ใดฝ่าฝืนในมาตรา 16 หรือไม่ปฏิบัติตามกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 16 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท”

ส่วนร่างพ.ร.บ. คຸ້ມครองและอนุรักษ์ช้างฯฉบับหมู่บ้านช้างสุรินทร์มาตรา 54 ระบุว่า”.... ผู้ใดฝ่าฝืนในมาตรา 16 หรือไม่ปฏิบัติตามกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 16 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท” (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและฯ, 2546)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ทางความคิดระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องการควบคุมและจัดการการเลี้ยงช้างทั้งหมด เพื่อให้การดูแลช้างสอดคล้องกับการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่มีมาตรฐานสูงในระดับนานาชาติ ซึ่งควรจัดให้ช้างบ้านเข้ามาอยู่ในความดูแลและควบคุมของรัฐมากที่สุด แต่ความคิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทบต่อผลประโยชน์ของเจ้าของช้างทั้งในระดับเจ้าของช้างรายใหญ่ เจ้าของช้างรายกลางในระดับจังหวัด เจ้าของช้างรายย่อย ความยุติธรรมซึ่งเลี้ยงช้างมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษและมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน การกระทำของรัฐจึงสวนทางกลับความเชื่อของผู้ที่เลี้ยงช้างที่คิดว่า ช้างและอวัยวะต่างๆของช้างเป็นสมบัติส่วนบุคคลที่เจ้าของช้างมีสิทธิ์ในการควบคุม และจัดการหาประโยชน์จากการเลี้ยงช้างของตน

ปัจจุบันผลของการต่อสู้ที่ถูกครอบงำโดยทุนก็ยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของเจ้าของช้างรายย่อยและความยุติธรรมรับจ้างให้ดีขึ้น แต่อย่างน้อยในปัจจุบันการต่อสู้ทางด้านแนวคิดระหว่างรัฐกับเจ้าของช้างก็ยังไม่มีการกฎหมายเกี่ยวกับเรื่อง การควบคุมการเลี้ยงช้างที่ให้อำนาจกับรัฐเพิ่มขึ้นผ่านสภา การต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของสมาชิก ช่างช้างแห่งประเทศไทยซึ่งมีเจ้าของช้างรายใหญ่ รายกลาง และรายย่อยเข้าร่วมด้วยเป็นตัวชะลอ และขัดขวางการออกกฎหมายควบคุมการเลี้ยงช้างบ้านของรัฐ ซึ่งให้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการเข้ามาควบคุมการเลี้ยงช้างบ้านของกลุ่มทุน และการทำงานของหมอช้าง เจ้าของช้างรายย่อย และ ความยุติธรรม

อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองนี้ก็แสดงให้เห็นว่า การรวมตัวของ เจ้าของช้างรายย่อยและความยุติธรรม มันเกิดจากการควบคุมของทุนเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ ทำให้ข้อ

เรียกร้องจากเคลื่อนไหวส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนการขยายตัวธุรกิจของทุนเท่านั้น และไม่ปรากฏข้อเรียกร้องที่รักษาผลประโยชน์ที่แท้จริงของแรงงานรับจ้าง หรือผู้ใช้แรงงานเลี้ยงช้างทั้งเจ้าของช้างรายย่อยและความยุติธรรม เช่น การเรียกร้องค่าจ้าง การเรียกร้องสวัสดิการ การเรียกร้องโอกาสในการจัดตั้งองค์กรที่เป็นตัวแทนแท้จริงของผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น

สรุป

การศึกษาการต่อสู้ของความยุติธรรมและเจ้าของช้างรายย่อยพบว่า การต่อสู้ยังคงเป็นแค่ระดับการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันและอยู่ในระดับปัจเจกเท่านั้น เพราะระบบการควบคุมการเลี้ยงช้างของทุนและรัฐมีความเข้มงวดมาก ทำให้เกิดอุปสรรคในการรวมตัวต่อสู้ อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันก็เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางชนชั้น เนื่องจากการต่อสู้เล็กๆน้อยๆในชีวิตประจำวันเกิดจากโครงสร้างทางชนชั้น ซึ่งสร้างความสัมพันธ์ที่เอารัดเอาเปรียบเจ้าของช้างและความยุติธรรม บีบคั้นให้พวกเขาต้องเลือกที่จะต่อสู้ในลักษณะต่างๆ เช่น การโกหก การขโมย การนินทา การดื้อแพ่ง การแก้แค้น การหาช่องทางหารายได้เพิ่ม เป็นต้น เพื่อให้ครอบครัวของพวกเขาสามารถมีชีวิตอยู่รอดและระบายความรู้สึกที่เกิดจากการกดขี่จากทุนอย่างหนัก

ดังนั้นผลของการต่อสู้ในระดับจึงจำกัดอยู่เพียงแค่ผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น และในบางครั้งการต่อสู้เล็กๆน้อยๆเหล่านี้ส่งผลต่อพลวัตการต่อสู้ทางชนชั้น กล่าวคือ การต่อสู้เล็กๆน้อยๆเพื่อเอาตัวรอดของความยุติธรรมและเจ้าของช้างบางครั้งก็ทำให้การต่อสู้ทางชนชั้นอ่อนแอ ตัวอย่างเช่น ความยุติธรรมที่แก้แค้นเจ้าของช้างโดยการทำร้ายช้าง ทำให้ความยุติธรรมคนอื่นลงโทษ ซึ่งอาจส่งผลต่อความสามัคคีในกลุ่มความยุติธรรม การที่เจ้าของช้างรายย่อยบางคนต่อสู้เจ้าหน้าที่รัฐโดยใช้กำลังแล้วหนีไป อาจทำให้เจ้าหน้าที่รัฐเพิ่มการควบคุมเจ้าของช้างรายย่อยรายอื่นมากขึ้น ก็อาจส่งผลให้เจ้าของช้างรายย่อยแต่ละคนมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันในที่สุดการรวมตัวต่อสู้ทางชนชั้นของเจ้าของช้างรายย่อยเกิดขึ้นได้ยาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เล็กๆน้อยๆบางครั้งก็อาจทำให้การต่อสู้ทางชนชั้นหยุดนิ่ง หรือเข้มแข็ง ตัวอย่างเช่น การนินทาที่อาจจะเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยและความยุติธรรมมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การถูกเอารัดเอาเปรียบร่วมกัน ทำให้พวกเขาเริ่มมีความสามัคคีขึ้นมาในขณะหนึ่ง แต่หลังจากนั้นเมื่อเขายังอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันแบบเดิม วิธีการนี้ก็อาจจะไม่มีผลอะไรต่อการพัฒนาการต่อสู้ทางชนชั้น เป็นต้น

เมื่อเงื่อนไขในการรวมตัวของความชั่วและเจ้าของชั่วเกิดขึ้นได้ยาก ก็ทำให้โอกาสพัฒนา รูปแบบต่อสู้และพัฒนาข้อเรียกร้องไปสู่ระดับกลุ่มต่ำ เพราะธุรกิจการเลี้ยชั่วจะมีการโยกย้ายและ ลับเปลี่ยนผู้เลี้ยชั่วเหล่านี้ตามการขึ้นลงของความเจริญเติบโตเศรษฐกิจการท่องเที่ยวกว้าง นอกจากนั้นรัฐและทุนยังใช้วิธีการนี้เพื่อลดการรวมกลุ่มของความชั่วและเจ้าของชั่ว ซึ่งเริ่มจะ เข้มแข็งและอาจจะนำไปสู่การต่อรองอำนาจ ทำให้รัฐและทุนเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้น แต่ถึงแม้ว่า การ ต่อสู้ทางชนชั้นยังไม่สามารถก้าวไปถึงการต่อสู้รวมกลุ่มของความชั่วและเจ้าของชั่วรายย่อย แต่ ทุนก็มองเห็นพลังของการรวมกลุ่มต่อสู้ของผู้เลี้ยชั่วเหล่านี้ ทำให้ทุนใช้โอกาสที่ตนสามารถ ควบคุมผู้เลี้ยชั่ว และระดมผู้เลี้ยชั่วมาเป็นเครื่องมือต่อรองกับอำนาจรัฐ โดยที่ทุนพยายามทำให้ ผู้เลี้ยชั่วคิดว่าข้อเรียกร้องต่างๆเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากทุนพยายามเรียกร้องทั้ง ผลประโยชน์ของทุน และอาจสอดแทรกผลประโยชน์ของผู้เลี้ยชั่ว แต่ปกติผลประโยชน์ของทุน และผู้เลี้ยชั่วมีความขัดแย้ง ก็ทำให้การรวมกลุ่มต่อสู้ในนามผู้เลี้ยชั่วโดยการควบคุมของทุน เกิดขึ้นได้เพียงชั่วคราว และไม่นำไปสู่การจัดตั้งองค์กร ที่จะสามารถเข้ามาปกป้องผลประโยชน์ที่ แท้จริงของผู้เลี้ยชั่ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

การศึกษาในครั้งนี้ เริ่มต้นด้วยการวิพากษ์วิจารณ์งานศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง 6 แนวคิด คือ แนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ แนวคิดเสรีนิยม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดความเป็นคนชายขอบ แนวคิดโครงสร้างทางชนชั้นแบบมาร์กซิสม์ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 พบว่างานวิจัยต่างๆมีขีดจำกัดบางอย่าง เช่น การมองเฉพาะเรื่องของช้างมากกว่าที่จะสนใจเรื่องคน การเน้นเฉพาะเรื่องของชาติพันธุ์ เอกลักษณะชุมชนมากกว่าเรื่องของชนชั้น การศึกษาจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องของงานแสดงของช้าง เป็นต้น ข้อจำกัดต่างๆทำให้การศึกษาที่ผ่านไม่สามารถให้ความชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการแยกปัจจัยการผลิตออกจากผู้ผลิต ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยม

ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นทำให้กระบวนการแบ่งแยกชนชั้นของคนเลี้ยงช้าง ผ่านกรอบเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสม์ โดยศึกษาพื้นฐานของกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เชื่อมโยงไปถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับ การเลี้ยงช้าง พบว่า เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ตามกรอบทฤษฎีแล้วเห็นถึง ภาพการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเลี้ยงช้างจากกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมเข้าสู่กระบวนการผลิตแบบทุนนิยม กล่าวคือ กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมของการเลี้ยงเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ และมีลักษณะการผลิตที่ไม่มีความซับซ้อน ดังจะเห็นได้จากการเข้าป่าจับช้างของชุมชนชาวกูยสมัยก่อนช่วง พ.ศ.2503 อาศัยเพียงความกล้าหาญ และเครื่องมือที่ทำจากวัสดุธรรมชาติอย่างง่าย เช่น เชือกเถาวัลย์ หรือที่เรียกว่า “หนังปะกา” ช่วยในการคล้องช้าง แต่เมื่อกลุ่มทุนได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตการเลี้ยงช้าง เพื่อตอบสนองความต้องการสะสมทุน (capital accumulation) ส่งผลให้กระบวนการเลี้ยงช้างปรับเปลี่ยนไปสู่ลักษณะการผลิตแบบทุนนิยม คือ การผลิตที่อาศัยระบบการจ้างงาน และมีกระบวนการผลิตที่ทันสมัย

การผลิตที่อาศัยระบบการจ้างงาน สะท้อนให้เห็นระบบการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) ของแรงงาน เป็นวิธีการที่เพิ่มความรวดเร็วในการทำงาน และเพิ่มความซับซ้อนในการผลิตเนื่องจาก การผลิตจะมีการแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะของผู้ใช้แรงงาน ส่วนกระบวนการผลิตที่ทันสมัย คือ การนำเทคโนโลยี (technology) มาใช้ควบคู่กับการเลี้ยงช้าง เช่น การขนส่งทางรถยนต์ เรือ และเครื่องบิน เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการควบคุมช้าง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตของการเลี้ยงช้างเข้าสู่ระบบทุนนิยมทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อรองรับผลกระทบของการสะสมทุน อันนำไปสู่การแยกช้างออกจากผู้เลี้ยงช้าง (elephant appropriation) กระบวนการนี้ต้องการสร้างแรงงานรับจ้างสำรอง (reserve army of labour) ให้กับอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เนื่องจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างภายใต้การควบคุมของทุนกำลังเติบโตพร้อมกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การก่อเกิดขึ้นขึ้นในกลุ่มผู้เลี้ยงช้างเป็นผลจากการทำงานของทุน ควบคู่ไปกับการทำงานรัฐ และกลุ่มอำนาจท้องถิ่น(local powers) อันประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆในชนชั้นนายทุน ซึ่งต้องการสนับสนุนอุตสาหกรรมเลี้ยงช้าง เช่น นักการเมือง เจ้าของธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น

กระบวนการเลี้ยงช้างปัจจุบันแสดงให้เห็นบทบาทของรัฐและทุน กล่าวคือ รัฐพยายามใช้กฎหมายควบคุมการทำงานของเจ้าของช้างรายย่อย ส่วนทุนต้องการจัดขบวนการประกอบอาชีพอิสระของเจ้าของช้างรายย่อย ซึ่งนำช้างมาเร่ร่อน เพราะกลุ่มทุนมองว่าเป็นการกระทำที่ขัดกับกระบวนการสะสมทุนของทั้งระบบ เนื่องจากการนำช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ใกล้จะสูญพันธุ์อาจถูกใช้เป็นข้ออ้างของต่างประเทศในการกีดกันนำเข้าสู่ประเทศของเขา รวมถึงอาจเป็นอุปสรรคต่อการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มอำนาจท้องถิ่นต่างๆได้ช่วงชิงการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่นที่ดินสาธารณะ ป่าสาธารณะ แม่น้ำ เป็นต้นและพื้นที่ อาคารสาธารณะ ซึ่งกลุ่มอำนาจเหล่านี้ได้สร้างเงื่อนไขในการเบียดขับเจ้าของช้างรายย่อยออกจากหมู่บ้านช้าง และ ทำให้เจ้าของช้างรายย่อยตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบนายทุนเลี้ยงช้าง ในที่สุดเจ้าของช้างรายย่อยเริ่มจะสูญเสียอำนาจในการควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิตของตน และตกอยู่สภาพแรงงานรับจ้าง

ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา อัตราการขยายตัวของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เพิ่มขึ้นสูงมาก ดังจะเห็นได้ว่าปริมาณช้างเลี้ยงของจังหวัดสุรินทร์ในระยะเวลาเพียง 14 ปี (2535-2549) มีเพิ่มขึ้นเกือบ 10 เท่า ปรากฏการณ์นี้สะท้อนว่า อุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างสามารถดึงค่าส่วนเกิน (Surplus Value) จากแรงงานมาได้เป็นจำนวนมาก เนื่องจาก มูลค่าสินค้าในรูปแบบการให้บริการช้างของอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างประกอบไปด้วย 3 ส่วน ส่วนแรก มูลค่าที่เกิดจากการทำงานของแรงงาน (Labour) เป็นส่วนที่สำคัญที่สุด กล่าวคือ นายทุนเลี้ยงช้างได้จัดซื้อพลังความสามารถในการทำงานของแรงงาน (Labour power) และ มุ่งหวังที่จะใช้แรงงานทำงานให้มากกว่าค่าจ้างแรงงานที่นายทุนเลี้ยงช้างจ่ายไป ดังนั้น มูลค่าที่เกิดขึ้นนี้มาจากส่วนเกินที่สูงกว่าค่าจ้างแรงงาน และเกิดขึ้นโดยแรงงาน ดังนั้นแรงงานจึงเป็น ต้นทุนแปรผัน (Variable Capital) เนื่องจากต้นทุนนี้สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าได้มากกว่ามูลค่าพลังแรงงานที่นายทุนเลี้ยงช้างซื้อ มา หลังจากนั้น นายทุนจะเก็บส่วนเกินที่เกิดขึ้นในรูปของกำไร

ส่วนที่สอง คือวัตถุดิบ และส่วนที่สามคือ เครื่องมือในการผลิต องค์ประกอบส่วนที่สอง และส่วนที่สามเป็นเพียงปัจจัยการผลิต (means of production) เนื่องจาก องค์ประกอบเหล่านี้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับตัวมันเองได้ องค์ประกอบสองส่วนนี้ในกระบวนการเลี้ยงช้างจะพบว่ามีหลายอย่าง เช่น อาหารช้าง ยา อุปกรณ์ควบคุมช้าง ตัวช้าง เป็นต้น ต้นทุนส่วนนี้เป็นต้นทุนที่ถูกแรงงานโอนย้าย (transfer) เข้าสู่รูปแบบสินค้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยวในแต่ละวัน และค่อยๆเสื่อมลง หรือหมดลงไปดังเช่น อาหารช้างถูกแรงงานนำไปเลี้ยงช้างแปรสภาพเป็นพลังให้กับช้างในการทำงาน ส่วนช้าง สามารถเทียบเคียงกับเครื่องมือการผลิต เนื่องจากช้างจะถูกแรงงานใช้ผลิตสินค้าในรูปแบบการแสดง แต่ในขณะที่เดียวกันประสิทธิภาพการแสดงของช้างเริ่มลดลงเมื่อช้างมีอายุมากขึ้น เพราะฉะนั้นมูลค่าปัจจัยการผลิตเหล่านี้จึงไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตนเองได้ หรือที่เรียกว่า ต้นทุนคงที่ (Constant Capital) เนื่องจาก มูลค่าองค์ประกอบนี้ต้องถูกแรงงานกระทำ

เมื่อนายทุนอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างสามารถดึงส่วนเกินที่เกิดขึ้นจากการทำงานของแรงงานมาได้มาก นายทุนนำส่วนเกินในรูปของกำไรมาเพิ่มการลงทุนสร้างความเติบโต อุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างได้อย่างรวดเร็ว และจากการศึกษากระบวนการเลี้ยงช้าง พบว่า ตั้งแต่ช้างเกิดขึ้นมาจนกระทั่งช้างล้ม(ตาย) ล้วนอยู่ภายใต้การดูแลของแรงงานทั้งสิ้น กล่าวคือ ความรู้ช้างต้องเลี้ยงดู และฝึกช้างตลอดเวลา เพื่อให้ช้างสามารถเติบโต มีสุขภาพที่แข็งแรง และมีความสามารถในการแสดง อันนำมาสู่การผลิตสินค้าในรูปแบบการให้บริการ ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง อย่างไรก็ตาม การทำงานของความรู้ช้างเป็นงานที่เสี่ยงกับอันตรายดังจะเห็นได้จากขั้นตอนการเลี้ยงช้าง เช่น การตกลูกช้างหรือการคลอคลูกช้างเป็นขั้นตอนการทำงาน ที่ความรู้ช้างต้องเสี่ยงชีวิตในการแย่งลูกช้างออกจากแม่ช้างสาว การฝึกให้ช้างแสดงท่าต่างๆ ทำให้ความรู้ช้างเสี่ยงที่จะได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น ในขณะที่นายทุนอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างหรือเจ้าของช้างกลับไม่มีบทบาทในกระบวนการทำงานที่เกิดขึ้น แต่นายทุนกลับเป็นผู้ที่มีอำนาจในการควบคุมแรงงานของความรู้ช้าง ควบคุมสินค้าอันเกิดจากการแสดงของช้าง และกำหนดการใช้ช้างในฐานะปัจจัยการผลิต รวมไปถึงเป็นผู้เก็บเกี่ยวผลผลิตจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง เช่น ลูกช้าง กำไรจากการแสดง เป็นต้น

ดังนั้น ความสามารถในการสะสมกำไรของนายทุนในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง สะท้อนถึง ระบบการควบคุมการทำงานผู้ใช้แรงงานที่มีความซับซ้อน และมีประสิทธิภาพ อันนำมาซึ่งการสร้างกำไรให้กับทุนได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อศึกษากระบวนการควบคุมของทุนในอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้าง พบว่า นายทุนควบคุมผู้ใช้แรงงานตั้งแต่การคัดเลือกจ้างแรงงานไร้ฝีมือในราคาถูก เพื่อนำมาฝึกเลี้ยงช้าง การกำหนดเวลาการทำงาน สถานที่ทำงาน การควบคุมทางเศรษฐกิจไปจนถึงการควบคุมเชิงบิบบังคับทั้งทางกายภาพ จะเห็นได้ว่านายทุนควบคุมการทำงานของความรู้ช้างรับจ้างเกือบตลอดทุกขั้นตอนการผลิต เพื่อเพิ่มปริมาณและประสิทธิภาพของการบริการ ตัวอย่าง การเร่งให้

ความขัดแย้งในการทำงานให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมากหลายรอบในเวลาจำกัด อันนำมาสร้างกระบวนการสะสมทุน ดังนั้นตรรกะของทุนเป็นตัวสร้างความขัดแย้งทางชนชั้น (Class Conflict) ซึ่งเกิดการแยกกันระหว่างการถือครอง และการควบคุมปัจจัยการผลิตของคนในสังคม

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากการควบคุมของทุน แต่ไม่เกี่ยวข้องกับมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องจิตใจของนายทุน กล่าวคือ นายทุนอุตสาหกรรมเลี้ยงช้าง ไม่ได้ขาดความสามารถในการรู้สึกในเรื่องเมตตา หรือศีลธรรม แต่ การที่ระบบทุนนิยมจัดแบ่งให้คนให้มีตำแหน่งที่แตกต่างตามการถือครองปัจจัยการผลิต ทำให้คนที่เข้ามาสวมบทบาทนายทุนนั้น ต้องพยายามรักษากระบวนการสะสมทุน เพื่อให้ธุรกิจการเลี้ยงช้างของตนสามารถอยู่รอดได้จากการแข่งขันที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยม ส่วนผู้ใช้แรงงานต้องทำงานตามเงื่อนไขที่นายทุนกำหนด รวมทั้งต้องทำงานสอดคล้องกับธรรมชาติของช้างในฐานะทุนเพื่อรักษา และดูแลช้าง ทำให้แรงงานสามารถใช้จ่ายหารายได้ให้กับนายทุนได้มากที่สุด และยาวนานที่สุดภายใต้การควบคุมที่เข้มงวดและการลงโทษที่รุนแรง

เมื่อเทียบกับแรงงานในอุตสาหกรรม ทุนต้องหาวิธีการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินให้มากขึ้น เช่น การกดค่าจ้างเพื่อลดต้นทุน การใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มการผลิตได้มากขึ้น โดยใช้เวลาเท่าเดิม การผลิตขนาดใหญ่เพื่อลดต้นทุนต่อหน่วยลง และการจัดกระบวนการผลิตให้สมเหตุสมผลมากขึ้น เป็นต้น แรงกดดันของการสะสมทุนในการแย่งยึดมูลค่าส่วนเกินเป็นสาระแท้จริงที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างทุนกับแรงงานมิใช่เรื่องของจิตใจ ส่วนเรื่องจิตใจของนายทุน เช่น ความเมตตา ความสงสาร ความเห็นใจ เป็นต้น ถ้ามีอยู่จริงก็อาจเป็นเพียงเรื่องเฉพาะบุคคล หรือมีสาเหตุที่เคลือบแฝงในหลายกรณี

ระบบควบคุมเป็นบ่อเกิดแห่งความขัดแย้งทางชนชั้น และยังทำให้ผู้ใช้แรงงานกลายเป็นแรงงานที่แปลกแยก (Alienated labour) ในกรณีอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างจะพบว่ามีลักษณะความแปลกแยกที่เกิดขึ้นหลายด้าน กล่าวคือ ระบบการควบคุมพยายามสร้างความรู้สึกให้แรงงานแปลกแยกจากกระบวนการเลี้ยงช้าง ผ่านการกำหนดและแบ่งหน้าที่การทำงานในกระบวนการเลี้ยงช้าง รวมถึงระบบการควบคุมยังทำให้แรงงานยังสร้างแปลกแยกระหว่างผู้ใช้แรงงานด้วยกัน โดยใช้ระบบการควบคุมที่มีวิธีการที่หลากหลาย เช่น กระบวนการคัดเลือกคนซึ่งมีที่มาแตกต่างกัน การใช้ระบบค่าจ้างที่แตกต่างกัน การโยกย้ายการทำงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาเปรียบเทียบการควบคุมของรัฐ และกลุ่มทุนภายนอกที่กระทำต่อเจ้าของช้างรายย่อย พบว่ากระบวนการควบคุมหลายด้านมีความคล้ายคลึงกับความขัดแย้งที่ทำงานอยู่ในอุตสาหกรรมการเลี้ยงทั่วไป เนื่องจากระบบการควบคุมของรัฐเริ่มทำให้เจ้าของช้างรายย่อยรู้สึกแปลกแยกไม่สามารถการควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิตของตน

จากข้างต้น สะท้อนว่าการศึกษาระบบการแบ่งแยกทางชนชั้นของคนเลี้ยงช้าง อันเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม ทำให้ความขัดแย้งและการก่อร่างของชนชั้นเริ่มปรากฏมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การควบคุมการทำงานของผู้ใช้แรงงานที่เกิดขึ้น ทำให้ทั้งความอยู่ข้างรับจ้าง และเจ้าของช้างรายย่อยตกอยู่ในสภาพชนชั้นผู้ถูกปกครอง (Subordinated Class) สภาพนี้ทำให้เกิดความขัดแย้ง และความแปลกแยก อันนำมาสู่การต่อสู้ทางชนชั้น (Class struggle) ต่อระบบการควบคุมของผู้ปกครองทั้งในรูปแบบการต่อสู้แบบเปิดเผย และการต่อสู้แบบซ่อนเร้น การต่อสู้นี้มีพื้นฐานมาจากทั้งความไม่พอใจในระบบการควบคุม และการดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพของสมาชิกในครอบครัว เช่น การขโมยใช้ช้าง การขโมยชิ้นส่วนของช้างมาขาย การนำช้างมาเดินเร่ร่อนในเมือง เป็นต้น การต่อสู้ของผู้ถูกปกครองอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการควบคุมให้ผ่อนปรนขึ้น หรือเข้มงวดมากขึ้น แต่อย่างน้อยการต่อสู้ของผู้ถูกปกครองทำให้เห็นถึงร่องรอยความแตกต่างและ ความขัดแย้งทางชนชั้นได้เด่นชัดขึ้น

การศึกษาระบบการแบ่งแยกทางชนชั้นที่กล่าวมาเป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆ และเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของประวัติการพรากช้างออกจากผู้เลี้ยงช้าง (elephant appropriation) ที่กำลังดำเนินอยู่ต่อเนื่อง ตามการพัฒนา และการขยายตัวของระบบทุนนิยมซึ่งเป็นหลักการสำคัญของพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน เนื่องจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมอื่นๆ ในระบบ กล่าวคือ อุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างเติบโตและสัมพันธ์กับอุตสาหกรรมด้านอื่น เช่น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมป่าไม้ อุตสาหกรรมภาพยนตร์ เป็นต้น ดังนั้นในอนาคตระบบการแยกผู้เลี้ยงช้างออกจากปัจจัยการผลิตจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หรือช้า ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ที่อยู่ในสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวมทั้งในลักษณะขัดแย้งและผสมกัน อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำให้เห็นร่องรอย และการก่อตัวขึ้นทางชนชั้นของคนที่มีความสัมพันธ์ในการเลี้ยงช้าง

6.2 ข้อจำกัดในการศึกษา

ถึงแม้ว่าในงานนี้จะแบ่งธุรกิจการเลี้ยงช้างออกเป็น 2 ประเภท เพื่อเปรียบเทียบสถานภาพของเจ้าของช้างรายย่อย และความอยู่ข้างรับจ้าง คือ ประเภทที่หนึ่ง ธุรกิจการเลี้ยงช้างที่ถูกกฎหมาย เช่น การแสดงช้างตามปางช้าง การส่งช้างไปแสดงยังต่างประเทศ การนำช้างเข้าร่วมงานประเพณี เป็นครั้งคราว การนำช้างถ่ายภาพยนตร์ โฆษณา ประเภทที่สอง ธุรกิจการเลี้ยงช้างที่ผิดกฎหมาย คือ การนำช้างมาเร่ร่อนในเมือง

อย่างไรก็ตามการแบ่งข้างต้นเพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองเรื่องช้าง ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะยืนยันได้ว่าในส่วนอุตสาหกรรมการเลี้ยงช้างของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งรัฐและ

สังคมยอมรับ เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายทุกขั้นตอน เนื่องจากการตรวจสอบดังกล่าวเป็นสิ่งอยู่นอกเหนือการวิจัย และไม่ใช่ว่ามุ่งหมายการทำวิจัย เช่น เรื่องการซื้อช้าง แหล่งที่มาของช้าง การจัดสรรรายได้ของธุรกิจการเลี้ยงช้างให้กับรัฐ เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้อาจจัดอยู่ในพื้นที่สีเทา ซึ่งยังไม่มีความชัดเจน และเป็นอุปสรรคหนึ่งในทำวิจัยการเมืองเรื่องช้างในครั้งนี้ รวมทั้งสังคมไทยยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจการเลี้ยงช้าง เนื่องจาก ในปัจจุบันระบบการจดทะเบียนภาษีของรัฐ และระบบกฎหมายในการคุ้มครองผู้ใช้แรงงานมีความล้าหลังและไม่ครอบคลุมธุรกิจการเลี้ยงช้าง

6.3 ข้อเสนอแนะ

งานศึกษาชิ้นนี้ทำให้เห็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในธุรกิจการเลี้ยงช้าง ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งก็มาจากการขาดโอกาสในการรวมกลุ่มของควาญช้างและเจ้าของช้างรายย่อย ทำให้ปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างยังวนเวียนและไม่สามารถหาทางออกได้ เนื่องจากสังคมละเลยความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับชีวิตของผู้เลี้ยงช้าง และปล่อยให้ผู้เลี้ยงช้างตกอยู่ภายใต้การควบคุมของทุน เพราะฉะนั้นถ้าสังคมต้องการแก้ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้าน คนในสังคมควรสนับสนุนของผู้เลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบาย ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างบ้านอย่างอิสระโดยปราศจากการครอบงำของทุน รวมทั้งสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหภาพ หรือองค์กรที่เปิดโอกาสให้ผู้เลี้ยงช้างเหล่านี้สามารถรวมตัวกันเพื่อมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง วิธีการนี้ก็จะทำให้การแก้ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านประสบความสำเร็จและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เลี้ยงช้างมากที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมป่าไม้. 2549. ไซเตส. แหล่งที่มา: <http://www.forest.go.th/Cites/convention/history.htm>
- กฤษฎีกา ลังกา. 2545. หลักเบื้องต้นในการจัดการ สุขศาสตร์ และอาหารของช้างเลี้ยง. ใน คู่มือดูแลสุขภาพช้างเบื้องต้น, หน้า 33-50. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2546. เอกสารสรุปความแตกต่างของร่างพ.ร.บ.คุ้มครองและอนุรักษ์ช้างฯ 2 ฉบับ. กรุงเทพฯ
- กระทรวงแรงงาน. 2549. คำชี้แจงกระทรวงแรงงาน ฉบับที่ 4 เรื่อง กฎกระทรวงตามมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน.แหล่งที่มา: <http://www.labour.go.th/th/LAWS>
- ข้าราชการหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ข้าราชการหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ข้าราชการหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ข้าราชการหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ข้าราชการหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2548และ3 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ข้าราชการหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ข้าราชการหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2547และ 13 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 8, สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 9, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข10, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 11, สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2547และ15 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 12, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 13, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- ควาญช้างหมายเลข 14, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2547และ15 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)

ความรู้อ้างหมายเลข 15, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 16, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 17, สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 18, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 19, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 20, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 21, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 22, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 23, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 24, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 25, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2548 และ 16 กุมภาพันธ์ 2549.

(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)

ความรู้อ้างหมายเลข 26, สัมภาษณ์, 30 ธันวาคม 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 ความรู้อ้างหมายเลข 27, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 จามะรี เชียงทอง. 2541. การท่องเที่ยวและผลกระทบต่อคนเลี้ยงช้าง. สถาบันวิจัยเพื่อการ
 พัฒนาประเทศไทย กรุงเทพฯ.

จิรวัดน์ ใจศีลธรรม(รับรองสำเนา). 2547. บันทึกข้อความส่วนราชการ กรมอุทยานแห่งชาติ
 สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สำนักงานอนุสัญญาฯ(CITES)เลขที่ ทส0901/ เรื่อง การส่งช้างไป
ต่างประเทศ มิถุนายน 2547. กรุงเทพฯ.

จู่ไร เลาห์ประเสริฐ (ผู้รวบรวม). หนังสือความรู้เรื่องของช้าง เล่ม 1. กลุ่มงานโรคสัตว์ กองสัตว
 รัพย์ สถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ จ.สุรินทร์.

เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2546. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายกลางหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
 เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 5, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)

- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 6, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 7, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 8, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 9, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 10, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 11, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 12, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 13, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2547 และ 8 มกราคม 2549.
(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 14, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547 และ 9 มกราคม 2549.
(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 15, สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2547 และ 10 มกราคม 2549.
(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 16, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2548 และ 10 มกราคม 2549.
(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 17, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 18, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 19, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 20, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 21, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายย่อยหมายเลข 22, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าของช้างรายใหญ่ระดับจังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนหมายเลข 1, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2547 และ 27 กันยายน 2548.
(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนหมายเลข 2, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2547 และ 9 กันยายน 2548.
(ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนหมายเลข 3, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนหมายเลข 4, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- เจริญ ไวรวัจนกุล. 2544. การวิจัยเชิงปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนเลี้ยงช้างลุ่มแม่น้ำมูล. สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- เจริญ ไวรวัจนกุล. ตำแหน่งอาจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2547 และ 9 กันยายน 2548.

- ใจ อึ้งภากรณ์. 2542. อะไรนะลัทธิมาร์กซ์?. กรุงเทพฯ:ชมรมหนังสือประชาธิปไตยแรงงาน.
 นครทิพย์ นาถสุภา.2541ก.ทฤษฎีสำนกองค์กรผลิตของชาวนา.บรรณาธิการนครทิพย์ นาถสุภา
 และคณะ. ทฤษฎีและแนวคิด เศรษฐกิจชุมชนชาวนา.ชุดภูมิปัญญา
 ลำดับที่ 7.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
 นครทิพย์ นาถสุภา.2541ข. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬ
 มหาวิทยาลัย
 ชัยณรงค์ ณ นคร. 2546. เอกสารชื่อ “โครงการหมู่บ้านช่างการบินไทย” (กุมภาพันธ์ 2546).
 กรุงเทพฯ
 ชัยนะรินทร์ ทับมะเริง(น.สพ.).2543.ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็น
 อาหารช้างในจังหวัดสุรินทร์ .งานวิจัยได้รับทุนตามโครงการ พวส. งบประมาณประจำปี
 2543.
 ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2539. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 ชื่น ศรีสวัสดิ์. 2529. รายงานผลการวิจัยทางวัฒนธรรม เรื่อง การเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย(สาว)ใน
 จังหวัดสุรินทร์. มุลนิธิ เจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน
 ตัวแทนเจ้าของช้างรายใหญ่, สัมภาษณ์, 16-17 ตุลาคม 2547.
 เทอร์ตัน, แอนดรู. 2533. บรรดาอำนาจท้องถิ่นกับการแยกตัวทางสังคมในชนบท.บรรณาธิการ
 (อัญญา ภูซงคกุล)ใน. รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา.เอกสารวิชาการลำดับที่ 61 ในการ
 สัมมนาไทย-ยุโรปครั้งที่ 3 .กรุงเทพฯ:สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 ธนู หอระตะ. 2546. รายงาน “การพิจารณาอนุญาตให้ส่งช้างบ้านออกนอกราชอาณาจักร”. ส่วน
 กลุ่มรองสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช
 นางเยาว์ เนาวรัตน์.2530.ความสัมพันธ์ของระบบการควบคุมแรงงานกับเงื่อนไขการพัฒนา
ศักยภาพเชิงกลุ่มในกระบวนการทำงาน: ศึกษากรณีอุตสาหกรรมประเภทสิ่งทอ.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 นักการเมืองในระดับท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2549.
 นัทมน คงเจริญ. 2538. การใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ช้างในประเทศไทย. มหาบัณฑิต
 คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 ประจักษ์ พันธุ์เพชร. 2546. อุดมการณ์ทางการเมือง. ภาควิชาศิลปศาสตร์ คณะมนุษย์
 ศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
 ประธานสมัชชาชาวช้าง, สัมภาษณ์, มกราคม 2549
 ประสงค์ คงเคารพธรรม(ผู้จัดบันทึกรายงาน). 2543. รายงานการประชุมคณะกรรมการ
อำนวยการพัฒนาหมู่บ้านช่างจังหวัดสุรินทร์ ครั้งที่ 1/2543 วันที่ 2 มีนาคม 2543 ณ

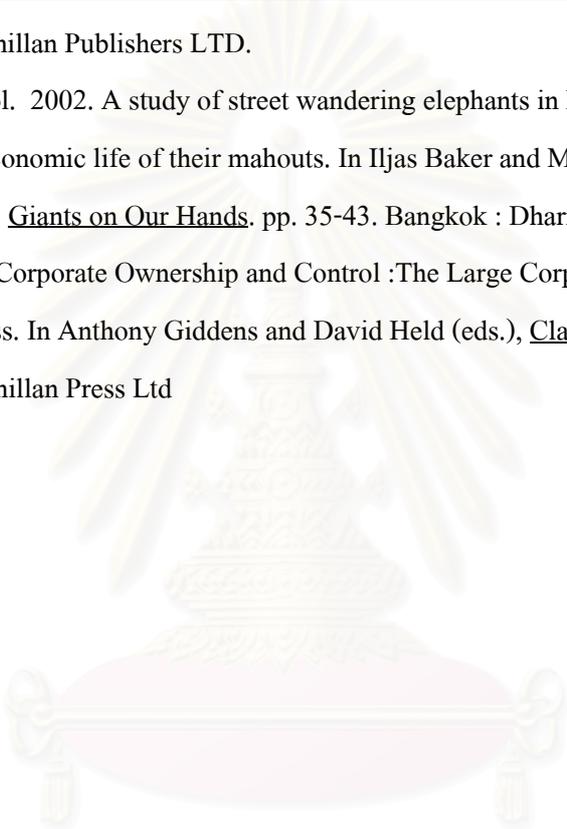
- ห้องประชุมชั้นสาม ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์. จังหวัดสุรินทร์. หน้า 10
 พระอาจารย์หาญ ปัญญาโร. เจ้าอาวาสวัดป่าอาเจียง(บ้านตากกลาง-บ้านหนองบัว). สัมภาษณ์
 ,10 เมษายน 2547.
- พฤทธิสถาน ชุมพล,ม.ร.ว. 2546. ระบบการเมือง ความรู้เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่6. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชณีย์ คำหนัก. 2548. รูปแบบการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของกรรมกร: ศึกษากรณีโรงงานใน
จังหวัดสมุทรปราการ.คณะรัฐศาสตร์ .จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พิชญ เสงี่ยมพงษ์. 2546. market force. สิริพรรณ นกสวน(บรรณาธิการ). คำและความคิด
ในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด.
- ยศ สันตสมบัติ.2546.พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและ
การปรับกระบวนการทัศน์ ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. วิทอินดีไซน์ จำกัด.
 เชียงใหม่.
- รักษพล สกฤตวัฒนา. 2538. คนเลี้ยงช้างชาวไทยกวยจังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- รังสรรค์ รัตนนิตย์. 2545. วาทกรรมบนหลังช้าง กระบวนการทัศน์ และ เครือข่ายระบบ
นโยบายในการบริหารจัดการช้างเลี้ยงของชาติ ศึกษาผ่านกรณีสถาบันคชบาล.
 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- วรรณ อัสวสุโขติ.2530.ภาวะความแปลกแยกและการปลดปล่อยจากความแปลกแยก : ศึกษา
กรณีแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.คณะ
 สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีระ สุกสังข์.2545. กวย ชนกลุ่มน้อยจากลุ่มน้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล. สำนักพิมพ์โป๊ยเขียน.
 นนทบุรี.
- สัตว์แพทย์หมายเลข 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2547. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- สัตว์แพทย์หมายเลข 1, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2548. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- สัตว์แพทย์หมายเลข 2, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549. (ปกปิดชื่อและตำแหน่ง)
- สมศักดิ์ สามีคศิธรรม.2530. แนวคิดมาร์กซิสต์กับการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคม
ชาวนาประเทศโลกที่สาม. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.ภาควิชาสังคมวิทยา คณะ
 สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมศักดิ์ สามีคศิธรรม.2545.วิวาทะ 8 แนวคิด ขบวนการแรงงาน.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 สมาพันธ์.
- สถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ. 2546. รายชื่อเจ้าของช้างและช้างในครอบครอง

(Computer file). สถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ จ.สุรินทร์
 สมาคมช้างไทย. 2547. เอกสารเรื่อง สรุปลักษณะการแก้ปัญหาช้างเร่ร่อน. จังหวัดสุรินทร์.
 สารูป ฤทธิชู. 2543. ตามรอยช้างแลได้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
 สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2546. เอกสารสรุปข้อมูลปัญหาช้างในการเดินทางมาตรวจราชการ
ที่จ.สุรินทร์ของนายเนวิน ชิดชอบ เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2546. จังหวัดสุรินทร์.
 สุวรรณ บัณฑิต. 2539. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทน และประชาชน ช่วง 2531-2533.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต. ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
 เสาวลักษณ์ ชายทวีป. 2533. บทบาทของรัฐกับการพัฒนากลยุทธ์การควบคุมแรงงานไทยใน
ทศวรรษที่ 2515 (พ.ศ.2515-2525). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต. ภาควิชาสังคม
 และมานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้. 2505. ความรู้เรื่อง “ช้าง”. ลำปาง: องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้
 อารีย์ ทองแก้ว. 2535. ช้าง. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์
 สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

ภาษาอังกฤษ

- Bernstein, Henry. 1981. Concepts for the Analysis of Contemporary Peasantries. In
 Rosemary E. Galli (ed.), The Political Economy of Rural Development : peasants,
international capital and the state, pp3-24 .Albany : State University of New York
 Press.
- Bottomore, Tom (Editor). 1983. A Dictionary of Marxist Thought. Oxford: Basil Blackwell
 Publisher Limited
- Flam, Helena. 2004. Anger in repressive regimes. European Journal of Social
Theory 7(2):171-188 .
- Kerkvliet, Benedict J. Tria. 1993. Claiming the land: Take-overs by Villagers in the
Phillipines with Comparisons to Indonesia Peru Portugal and Russia. In
 T.J Byres (ed.), The Journal of Peasant Studies, Volume 20. London: Frank
 Cass & Co. Ltd
- Komatra Chuengsatiansup. 1998. Living on the Edge: Marginality and Contestation in the
Kui Communities of Northeast Thailand. Phd. thesis , Department of
 Anthropology, Harvard University.

- Prasop Tipprasert. 2002. Elephants and ecotourism in Thailand. Iljas Baker(editor).
Giants on our hands. pp. 157-173. Bangkok : Dharmasarn.
- Scott, James C. 1985. Weapons of the Weak :Everyday Forms of Peasant Resistance.
Yale University.
- Scott, James C.1990.Domination and the Arts of Resistance : Hidden Transcripts. Yale
University.
- Thompson, Paul.1983.The Nature of Work An introduction to debates on the labour
process.Macmillan Publishers LTD.
- Viroj Pimmanrojngool. 2002. A study of street wandering elephants in Bangkok
and the socio-economic life of their mahouts. In Iljas Baker and Masakazu
Kashio (eds.), Giants on Our Hands. pp. 35-43. Bangkok : Dharmasarn.
- Zeitlin,Maurice.1982.Corporate Ownership and Control :The Large Corporation and the
Capitalist Class. In Anthony Giddens and David Held (eds.), Classes Power and
Conflict.Macmillan Press Ltd

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

- 1) แนวทางคำถามสำหรับความรู้อ่าง
- 2) แนวทางคำถามสำหรับเจ้าของรู้อ่างรายใหญ่
- 3) แนวทางคำถามสำหรับเจ้าของรู้อ่างรายย่อย
- 4) ปริมาณรู้อ่างบ้านในประเทศไทย และปริมาณรู้อ่างบ้านในจังหวัดสุรินทร์
- 5) ตารางการเคลื่อนย้ายรู้อ่างเข้าออกของประเทศไทยตั้งแต่ 2543-2547
- 6) อัตราการถือครองรู้อ่างในระดับหมู่บ้านรู้อ่างในกรณีเจ้าของรู้อ่างรายย่อย ปีพ.ศ.2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำถามสำหรับความรู้อ่าง

1. ประวัติชีวิตเช่น ระดับความรู้และทักษะ การศึกษา เพศ ครอบครัว สถานที่เกิด การอพยพโยกย้ายงาน ประสบการณ์การทำงานและสภาพความเป็นอยู่ของความรู้อ่างในอดีตเป็นอย่างไร และปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เช่น สถานที่ทำงาน การเดินทางเข้าทำงาน ที่พักอาศัย สภาพแวดล้อม ค่าใช้จ่ายต่อเดือน การพักผ่อนหย่อนใจ
2. ความรู้อ่างมีภาระหนี้สินกับใคร เคยเป็นหนี้นายจ้างหรือไม่ ถ้าเคย จ่ายหนี้นายจ้างด้วยแรงงานตามจำนวนเงินที่ขืมใช้หรือไม่
3. ลูกจ้าง(ความรู้อ่าง และชาวรู้อ่าง) มี การจัดเป็นประเภทต่างๆได้หรือไม่ อย่างไร และได้รับ ส่วนแบ่งผลประโยชน์ในธุรกิจเท่าใด และ ได้รับสวัสดิการ และความช่วยเหลือแก่ครอบครัวของลูกจ้างหรือไม่ อย่างไร
4. ความรู้อ่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันหรือไม่ หรือมีความขัดแย้งในการทำงานและผลประโยชน์ต่อกันอย่างไร
5. ความรู้อ่างแต่ละคนได้ต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ ลักษณะหรือรูปแบบของการต่อสู้เป็นอย่างไร มีเหตุการ์ณรุนแรงภายในหรือไม่ และมีวิธีจัดการกับปัญหาอย่างไร
6. ความรู้อ่างมีการร่วมตัวเป็นกลุ่มหรือไม่ โดยจัดระเบียบกันอย่างไร มีกี่กลุ่ม
7. เมื่อมีความขัดแย้งภายในกลุ่มลูกจ้าง หรือ ระหว่างกลุ่มมีการแก้ปัญหาอย่างไร เป็นต้น
8. ความรู้อ่าง มีส่วนในการออกกฎหมายเกี่ยวกับรู้อ่างหรือสร้างมาตรการต่างๆที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากรู้อ่างอย่างไรบ้าง

คำถามสำหรับเจ้าของรู้อ่างรายใหญ่

1. เจ้าของรู้อ่างมีรู้อ่างกี่เชือก มีความรู้อ่างในการดูแลและรู้อ่างแต่ละเชือกกี่คน
2. เจ้าของรู้อ่าง จำเป็นต้องจ้างผู้ควบคุมหรือไม่ ถ้ามีผู้คุมที่เป็นตัวแทนเจ้าของรู้อ่างจะคุมความรู้อ่างกี่คน
3. เจ้าของรู้อ่างต้องลงทุนซื้อรู้อ่างหรือไม่ (อาจเป็นมรดก) ราคาเท่าไร
4. เงินที่ใช้ซื้อรู้อ่างเป็นเงินของตนเองหรือ ขืมมาหรือ ถ้าเจ้าของรู้อ่างขืมเงินมาซื้อรู้อ่าง ขืมเงินมาจากใคร
5. รู้อ่างแต่ละเชือกไปอยู่ที่ใดบ้าง
6. เจ้าของรู้อ่างมีหลักเกณฑ์อย่างไรในการเลือกความรู้อ่างดูแลรู้อ่าง
7. เจ้าของรู้อ่างให้ความช่วยเหลือความรู้อ่างอย่างไร เรื่องอะไรบ้าง เช่น อาจช่วยเหลือ ครอบครัวความรู้อ่าง ซึ่งเหล่านี้เจ้าของรู้อ่าง คิดว่านี่คือบุญคุณระหว่างกันหรือไม่

8. ความขี้ขาง (แรงงานรับจ้าง) มีช่วงเวลาขาดเงินแล้วมายืมเงินเจ้าของขี้ขางด้วยการจ่ายเป็นแรงงานในการดูแลขี้ขางหรือไม่ ความขี้ขางประเภทนี้ เจ้าของขี้ขางจะมองว่าไว้วางใจและซื่อสัตย์ใช่หรือไม่
9. เจ้าของขี้ขางรายใหญ่ มีส่วนในการออกกฎหมายเกี่ยวกับขี้ขางหรือสร้างมาตรการต่างๆที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากขี้ขางอย่างไรบ้าง

คำถามสำหรับเจ้าของขี้ขางรายย่อย

1. เจ้าของขี้ขางมีขี้ขางกี่เชือก
2. เจ้าของขี้ขางดูแลเองหรือจ้างความขี้ขาง(แรงงานรับจ้าง) หรือรับจ้างดูแลขี้ขางให้คนอื่น
3. เจ้าของขี้ขางสามารถแข่งขันกับเจ้าของขี้ขางรายใหญ่ในการนำขี้ขางเข้าไปทำงานในปางขี้ขาง ,สวนสนุกได้หรือไม่
4. เจ้าของขี้ขางมีภาระหนี้สินอันเกิดจากการเลี้ยงขี้ขางหรือไม่ เช่นการกู้ยืมเงินมาซื้อขี้ขาง ค่าใช้จ่ายด้านอาหารขี้ขาง
5. รายได้จากการเลี้ยงขี้ขางมาจากที่ใดบ้าง เช่น นำขี้ขางไปเที่ยว นำขี้ขางเข้าปางขี้ขาง ปล่อยให้ขี้ขางอยู่ในหมู่บ้านรับงานพานักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมหมู่บ้านขี้ขาง รับงานตามเทศกาลต่างๆ เช่น แห่นาค ขึ้นบ้านใหม่
6. เจ้าของขี้ขางรายย่อยมีส่วนในการออกกฎหมายเกี่ยวกับขี้ขางหรือสร้างมาตรการต่างๆที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากขี้ขางอย่างไรบ้าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริมาณช้างบ้านในประเทศไทย และปริมาณช้างบ้านในจังหวัดสุรินทร์

ตารางที่ 6 ปริมาณช้างเลี้ยงในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2535-2546

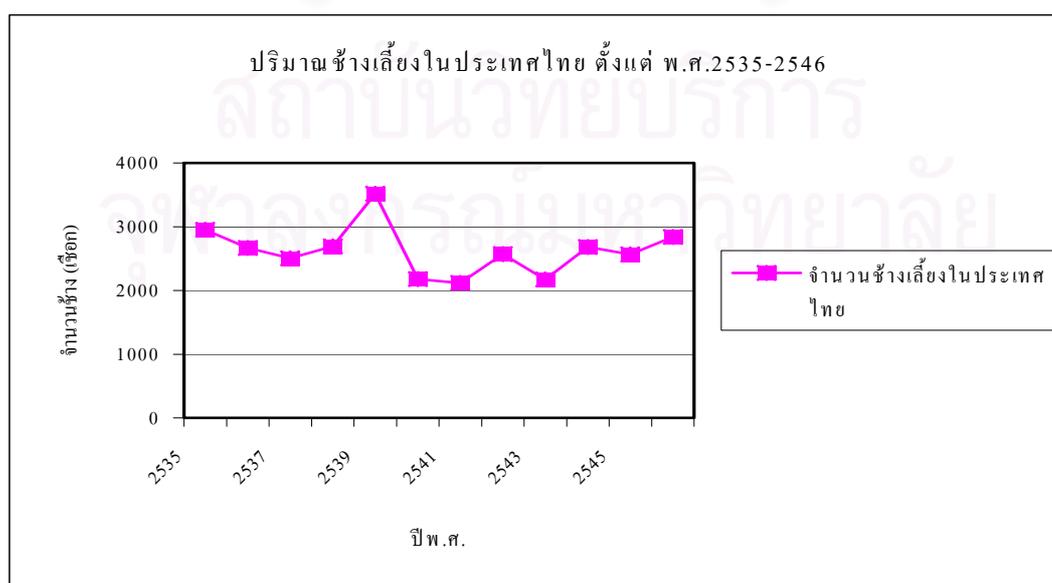
ปี พ.ศ.	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546
จำนวนช้างเลี้ยงในประเทศไทย	2954	2665	2502	2692	3514	2180	2118	2568	2172	2681	2563	2839

ที่มา

- 1) ปริมาณช้างเลี้ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2537 มาจากเอกสาร โครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทยเล่ม 2 หน้าผ3-12ถึงผ3-14 ,พ.ศ. 2542 จัดทำโดยบริษัท คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริง แอนด์แมนเนเจอร์ จำกัด
- 2) ปริมาณช้างเลี้ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2546 มาจากหนังสือ ประมวลสถิติรายปีตั้งแต่ปี 2538-2546 จัดทำโดยกรมปศุสัตว์
- 3) ปริมาณช้างเลี้ยง ปี พ.ศ. 2547 มาจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ สำนักงานปศุสัตว์ กลุ่มสารสนเทศ กรมปศุสัตว์

หมายเหตุ ข้อมูลจากกรมปศุสัตว์อาจมีความคลื่อนเคลื่อนจากความเป็นจริง เนื่องจากเจ้าของช้างพยายามหลีกเลี่ยงการแจ้งจำนวนช้างในครอบครอง ชื่อช้างรวมทั้งการเคลื่อนย้ายช้างภายในประเทศให้กับหน่วยงานราชการรับทราบ เพราะธุรกิจการเลี้ยงช้างยังมีการลักลอบซื้อ และขายช้างระหว่างประเทศทำให้ปริมาณช้างเลี้ยงในประเทศไทยที่หน่วยราชการบันทึกอาจมีความคลาดเคลื่อน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ข้อมูลของกรมปศุสัตว์ที่บันทึกปริมาณช้างเลี้ยงในประเทศไทย และในจังหวัดสุรินทร์เป็นระยะเวลายาวนานซึ่งทำให้เห็นภาพธุรกิจการเลี้ยงช้างได้ในระดับหนึ่ง

แผนภาพที่ 1 ปริมาณการเลี้ยงช้างในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2546

ตารางที่ 7 ปริมาณข้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ปี 2535-2549

ปี พ.ศ.	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549
ปริมาณ ข้างในจ. สุรินทร์	107	107	141	236	215	203	302	294	359	457	438	477	----*	----*	1127

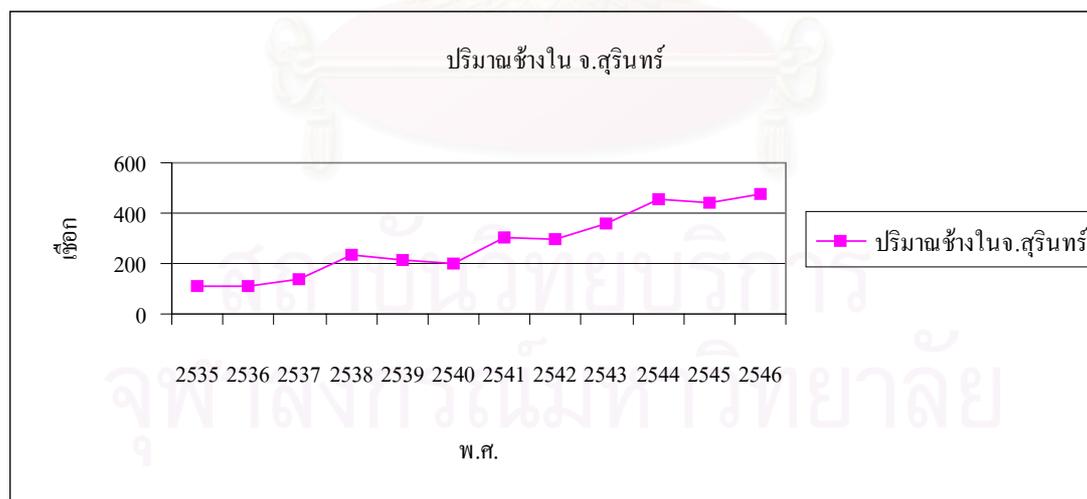
ที่มา 1)ปริมาณข้างเลี้ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2537 มาจากเอกสาร โครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย เล่ม 2 หน้า ๗3-12ถึงหน้า ๗3-1, พ.ศ. 2542 จัดทำโดยบริษัท คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริง แอนด์แมนเนเจอร์ จำกัด

2) ปริมาณข้างเลี้ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2546 มาจากหนังสือ ประมวลสถิติรายปีตั้งแต่ปี 2538-2546 จัดทำโดยกรมปศุสัตว์

3) ไม่พบข้อมูลปริมาณข้างปีพ.ศ.2547และพ.ศ.2548

4) ปริมาณข้างปีพ.ศ.2549 มาจากการให้สัมภาษณ์ของสัตวแพทย์ประจำสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพช้าง ผู้มีหน้าที่ทำทะเบียนข้างในจังหวัดสุรินทร์¹

แผนภาพที่ 2.2 ปริมาณข้างในจ.สุรินทร์ตั้งแต่ปีพ.ศ.2535-2546

ที่มา 1)ปริมาณข้างเลี้ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2537 มาจากเอกสาร โครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย เล่ม 2 หน้า ๗3-12ถึงหน้า ๗3-1, พ.ศ. 2542 จัดทำโดยบริษัท คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริง แอนด์แมนเนเจอร์ จำกัด

¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์, 2549

ตารางที่ 8 การเคลื่อนย้ายช่างบ้านสัญชาติไทยเข้าออกระหว่างประเทศไทยตั้งแต่ 2543-2547

ผู้ดำเนินการ	จำนวน ช่าง (เชือก)	ประเภทเจ้าของ ช่าง ซึ่งส่งช่าง ไปต่างประเทศ	วัตถุประสงค์	ประเทศ-องค์กร และองค์กร หรือ หน่วยงานที่รับช่าง	วันที่ส่งออกจาก ประเทศไทย	วันที่นำเข้า ประเทศไทย	ระยะเวลา
1) ภรรยาเจ้าของ ช่างรายใหญ่	6	เจ้าของช่างราย ใหญ่ระดับ จังหวัดสุรินทร์	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ หนึ่งในประเทศ จีน	27 กันยายน 2543	----	----
2) ตัวแทนเจ้าของ ช่างรายใหญ่	3	ไม่มีข้อมูล	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ หนึ่งในประเทศ ญี่ปุ่น	8 ธันวาคม 2543	3 ธันวาคม 2544	12เดือน
3) เจ้าของช่างราย กลาง	2	เจ้าของช่างราย กลางระดับ จังหวัดสุรินทร์	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ สองในประเทศ ญี่ปุ่น	5 มิถุนายน 2544	16 ธันวาคม 2545	19เดือน
4) หน่วยงาน ภาครัฐ	3		เพื่อการทูต	สวนสัตว์แห่งหนึ่ง ในประเทศเคน มาร์ค	24 ตุลาคม 2544	---	---

5) เจ้าของช่างราย กลาง	2	เจ้าของช่างราย กลางระดับ จังหวัดสุรินทร์	เพื่อการแสดง	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	---
6) ตัวแทนเจ้าของ ปางช้าง	3	เจ้าของปางช้าง แห่งหนึ่งในจ. อยุธยา	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ สามในประเทศ ญี่ปุ่น	3 เมษายน 2545	---	---
7) ตัวแทนเจ้าของ ช่างรายกลาง	3	ไม่มีข้อมูล	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ สี่ในประเทศญี่ปุ่น	15 พฤษภาคม 2545	---	----
8) ตัวแทนเจ้าของ ปางช้างแห่งหนึ่ง	1	เจ้าของปางช้าง แห่งหนึ่งในจ. อยุธยา	เพื่อการ แสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ ห้าในประเทศใน ประเทศญี่ปุ่น	27 มิถุนายน 2545	----	----
9) เจ้าของช่างราย กลางในจังหวัด สุรินทร์	10	ช่างของชาวบ้าน ในหมู่บ้าน ภายใต้การ ควบคุมของ เจ้าของช่างราย กลาง	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ หนึ่งในประเทศ ฟิลิปปินส์	22 สิงหาคม 2545	15 มกราคม 2547	17เดือน

10) หน่วยงาน ภาครัฐ	2	เจ้าของช้างราย ใหญ่ในจังหวัด สุรินทร์	เพื่อการทูต	บริษัทเอกชนเลขที่ หกในประเทศ ญี่ปุ่น	19 กันยายน 2545	----	-----
11) เจ้าของช้าง รายกลาง	2	เจ้าของช้างราย กลางในจังหวัด สุรินทร์	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ เจ็ดในประเทศ ญี่ปุ่น	27 มกราคม 2546	----	-----
12) ตัวแทน เจ้าของปางช้าง	10	เจ้าของปางช้าง แห่งหนึ่งใน จังหวัดอุทัย	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ หนึ่งในประเทศ มาเลเซีย	6กุมภาพันธ์ 2547	----	-----
13) เจ้าของช้าง รายใหญ่ในจ. กาญจนบุรีแต่เป็น คนสุรินทร์	8	เจ้าของปางช้าง แห่งหนึ่งใน จังหวัด กาญจนบุรี	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ สองในประเทศจีน	13กุมภาพันธ์ 2547	-----	-----
14)บริษัท ขนส่ง ระหว่างประเทศ แห่งหนึ่งใน กรุงเทพฯ	6	ไม่มีข้อมูลที่ ชัดเจน แต่จาก การสัมภาษณ์ คาดว่าเป็นช้าง ของเจ้าของช้าง รายกลาง	เพื่อการแสดง	บริษัทเอกชนเลขที่ แปดในประเทศ ญี่ปุ่น	30 มีนาคม 2547	----	----

15) หน่วยงาน ภาครัฐ	2	เจ้าของช้างราย ใหญ่ในจังหวัด สุรินทร์	เพื่อการทูต	สวนสัตว์แห่งหนึ่ง ในประเทศสวีเดน	30 มีนาคม 2547	----	-----
------------------------	---	---	-------------	-------------------------------------	----------------	------	-------

ที่มา ข้อมูลที่นำมาสร้างตารางมาจากใบอนุญาตนำเข้าส่งออกสัตว์ป่าและพืชพันธุ์ของสำนักงานไซเตส รวมทั้งจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานไซเตส และงานภาคสนาม) อย่างไรก็ตาม ตารางข้างต้นไม่สามารถระบุรายชื่อของผู้ที่เกี่ยวข้องได้ เนื่องจากการส่งออกและนำเข้าช้างระหว่างประเทศเคยถูกกล่าวหาว่าเป็นวิธีหารายได้จากการใช้ช้างที่ไม่เหมาะสม และเคยมีปัญหากรณีที่ผู้ส่งช้างไปต่างประเทศไม่สนใจนำช้างกลับประเทศไทย

หมายเหตุ ระยะเวลาในการส่งออกนอกประเทศ และนำเข้า ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนเนื่องจาก ประการแรก ช้างยังไม่ถูกนำกลับเข้าประเทศ ซึ่งเจ้าของช้างจะใช้วิธีการมาต่ออายุสัญญาไปเรื่อยๆ ประการที่สอง ข้อมูลก่อนและ หลังจากช่วงเวลานี้ เจ้าหน้าที่ยังไม่มีการรวบรวมไว้เป็นระบบ

ตารางที่ 9 อัตราการถือครองช้างในระดับหมู่บ้านช้างในกรณีเจ้าของช้างรายย่อย ปีพ.ศ.2547

ประเภทของเจ้าของช้างรายย่อย	ปริมาณคน (คน)
เจ้าของช้างรายย่อยที่มีช้าง 3 เชือก	7 คน
เจ้าของช้างรายย่อยที่มีช้าง 2 เชือก	5 คน
เจ้าของช้างรายย่อยที่มีช้าง 1 เชือก	41 คน
รวมเจ้าของช้างรายย่อยในหมู่บ้านช้าง	53 คน

หมายเหตุ ข้อมูลทะเบียนรายชื่อเจ้าของช้างภายในหมู่บ้านช้างมาจากสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ จ.สุรินทร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว รวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย เกิดวันที่ 27 พฤศจิกายน 2523 จบการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และสำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง ภาควิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2545 หลังจากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีพ.ศ.2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย